

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

11. (121.) évfolyam, 4. szám
Megjelent: 2016. augusztus

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Szerkeszti a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
megbízásából a HIPAvilon Nonprofit Kft.

Felelős kiadó:
Farkas Szabolcs

Szerkesztőség:
HIPAvilon Nonprofit Kft.
1054 Budapest, Zoltán u. 6. Telefon: 474 5554
Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415
E-mail: zsuzsanna.bana@hipavilon.hu
www.sztneh.gov.hu

Felelős szerkesztő:
Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:
Plette Péter

Tördelőszerkesztő:
Mányoki Anna

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága,
1008 Budapest, Orczy tér 1.

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 303 3440
További információ: 06 (80) 444 444

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk a 06 (80) 444 444 zöldszámon

Egy szám ára: 2100 Ft
Egy évre: 12 600 Ft

Tipo-Graf – 2016.010/4

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

Farkas Szabolcs elnökhelyettes

*Bana Zsuzsanna felelős szerkesztő, dr. Botos-Penyigey Krisztina,
Dürr János, dr. Gonda Imre, dr. Jókúti András, dr. Lábod Péter,
dr. Németh Gábor*

11. (121.) ÉVFOLYAM 4. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

11. (121.) ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2016. augusztus

Dr. Török Ferenc

Gondolatok a szabadalmi ügyvivői hivatás múltjáról és jövőjéről

Dr. Tóth Andrea Katalin

Az európai szerzői jogi harmonizáció és a territorialitás kérdése

Dr. Horváth Katalin

Az etikus hacker szerzői jogi kockázatai

Dr. Vida Sándor

Védjegy vétlen bitorlása: Mercedes

Dr. Baticz Csaba – Péteri Attila

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala nemzetközi együttműködési tevékenységének
főbb jellemzői 2016 első felében

Horváth Attila

A szellemi alkotások jogának története, a szerzői jogi védelem kialakulása,
a jogalkotás kezdetei Magyarországon

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

TARTALOM

<i>Dr. Török Ferenc</i>	Gondolatok a szabadalmi ügyvivői hivatás múltjáról és jövőjéről	5
<i>Dr. Tóth Andrea Katalin</i>	Az európai szerzői jogi harmonizáció és a territorialitás kérdése	9
<i>Dr. Horváth Katalin</i>	Az etikus hacker szerzői jogi kockázatai	44
<i>Dr. Vida Sándor</i>	Védjegy vétlen bitorlása: Mercedes	59
<i>Dr. Baticz Csaba – Péteri Attila</i>	A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala nemzetközi együttműködési tevékenységének főbb jellemzői 2016 első felében	75
<i>Horváth Attila</i>	A szellemi alkotások jogának története, a szerzői jogi védelem kialakulása, a jogalkotás kezdetei Magyarországon	93
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	124
Válogatás az Iparjogvédelmi Szakértő Testület szakvéleményeiből		165
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből		181
Könyv- és folyóiratszemle		199
Summaries		244

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Dr Ferenc Török</i>	Thoughts on the past and future of the patent attorney profession	5
<i>Dr Andrea Katalin Tóth</i>	Harmonisation of European copyright legislation and the issue of territoriality	9
<i>Dr Katalin Horváth</i>	Copyright risks of the ethical hacker	44
<i>Dr Sándor Vida</i>	Innocent infringement of a trade mark: Mercedes	59
<i>Dr Csaba Baticz – Attila Péteri</i>	Main features of the international cooperation activities of the HIPO in the in the first half of 2016	75
<i>Attila Horváth</i>	History of the legislation on intellectual creations, development of copyright protection, the beginnings of legislation in Hungary	93
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	124
Selection from the expert opinions of the Body of Experts of Industrial Property		165
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright		181
Review of books and periodicals		199
Summaries		244

*Dr. Török Ferenc**

GONDOLATOK A SZABADALMI ÜGYVIVŐI HIVATÁS MÚLTJÁRÓL ÉS JÖVŐJÉRŐL**

Habár a mai nap a szellemi tulajdon világnapja, és így hatókörében felöleli annak összes ágát, talán érthető és megbocsátható, hogy az előbb elhangzott, alapvetően szerzői jogi aspektusokat felvető előadás után én inkább az iparjogvédelemre összpontosítok (ezen belül persze szűkebb szakterületemre, a szabadalmaztatásra).

A felkérés alapján alapvetően a szakma jövőjéről kellene gondolatokat kifejtenem (fogok is majd amúgy), de ez az év, a 2016-os esztendő lehetőséget ad többes ünneplésre, hiszen – és erre volt is utalás a meghívóban – ez évben ünnepeljük a szabadalmi hivatal, mai modern nevén a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala 120 éves fennállását is, és ez alapot ad egy rövid múltba tekintésre.

A 120 éves jubileum természetesen kiemeli az 1895. évi 37. törvény – azaz első szabadalmi törvényünk – jelentőségét. Azonban ez a patinás törvény nem csupán a hivatal első jogelődjét, a Szabadalmi Hivatalt állította fel, hanem egyben megteremtette a magyar szabadalmi ügyvivői hivatást is azzal, hogy megadta annak törvényi kereteit.

Magyarországon amúgy az 1870-es évektől léteztek irodák, amelyek szabadalmak „kieszközlésével” foglalkoztak. Ezt a tényt említi is az első szabadalmi törvény indokolása, mégpedig a következő szavakkal: „a gyakorlat oda fejlődött, hogy a diplomatikus mérnökök is foglalkoznak iparigazolvány és kereskedelmi cégjegyzés alapján szabadalmi ügyekben való képviseléssel”. Vagyis a jogba ágyazódott műszaki tartalom már a kezdetekkor is megkövette a műszaki végzettségű szakértők bevonását.

Az idézetből következik, hogy a szabadalmi ügyvivő kifejezést nem, vagy legalábbis nem általánosan használták akkoriban, emiatt formai oldalról közelítve is jogos az a megállapítás, hogy a szabadalmi ügyvivői hivatás – ezen a néven mint egy törvényi úton rendezett szakma – szintén ebben az évben ünnepelheti 120 éves fennállását.

Ha már a törvény indokolásánál tartunk, engedjék meg, hogy felolvassak abból egy részt rólunk, szabadalmi ügyvivőkről. Számomra mindig érdekesek és egyben tiszteletre méltóak azok a gondolatok, amelyek a régmúltban gyökereznek, de még ma is érvényesek. „A szabadalmi ügyvivőnek állása nagy fontossággal bír, mert kellő szakértelem hiányában a szabadalom kiadását vagy lehetetlenné tehetik, vagy legalább késleltethetik”.

* A Magyar Szabadalmi Ügyvivői Kamara elnöke.

** A Szellemi Tulajdon Világnapja alkalmából 2016. április 26-án elhangzott beszéd sajtó alá rendezett változata.

Érdekes megközelítés, hogy azért vagyunk lényeges szereplői a rendszernek, mert ha rosszul dolgozunk, akkor mindent elrontunk – ez is egy fontos pozíció. Utalva a megállapítás időállóságára: ma is tessék minket komolyan venni, mert manapság is el tudunk ám rontani ügyeket! Persze mentségünkre szolgál, hogy – mint tudjuk – csak az nem hibázik, aki nem is dolgozik.

Az akkori világra jellemző módon a probléma felismerését gyorsan követte a megoldás keresése és megtalálása. Az idevágó idézet: „Hogy tehát a jogositvány csak megbízható egyénnek adassék, gondoskodni kellett arról, hogy e tekintetben kellő tájékoztatás szereztesse és az illető eskü letételére kötelezhető legyen; hogy pedig kellő képességgel bírjon, ki kellett mondani, hogy alkalmas voltát külön vizsga útján tartozik igazolni.”; és itt már előírásra került a műszaki diploma is mint előfeltétel, ami meghatározó jellemzője hivatásunknak a jog berkein belül.

Vagyis a szavakat forgathatjuk úgy is, hogy a színvonalatlan munkánktól való rettegés hozta létre az egységes és törvényileg szabályozott szabadalmi ügyvivői hivatást. Nem szepőlötelen fogantatás, ha innét közelítünk, de azért legalább elmondhatjuk, egyértelmű tényként, hogy a szabadalmi ügyvivők már a kezdetektől részét képezik az 1896-tól önállóan működő magyar szabadalmi rendszernek.

Ennyit gondoltam említeni a múltból, ha már pont 2016-ot írunk, és van egy ilyen szép, 120 éves évfordulónk. Tehát forduljunk a mához, illetve próbáljunk előretekinteni, mit is hozhat a szakma számára a jövő.

Ezen a ponton azért már nem olyan egyszerű könnyed és szívmengető gondolatokat felvetni; de talán nem is teljesen reménytelen. Idetartozik az, amit gyengébb pillanataimban szoktam mondogatni, hogy ipar hiányában bizony nem könnyű kenyérkereset az iparjogvédelem. Persze ez így egy egyszerűsítő megállapítás, de egyben sajnos veszélyesen logikus. Meggyengült iparunk nehezen talál magára; és így az iparjogvédelmi aktivitás is stagnál (és ehhez a megállapításhoz kicsit felfelé kellett kerekíteni a vonatkozó mutatókat).

Vannak ugyan sikereink, sikertörténeteink, de az összkép valahogy nem az igazi. Sokan úgy érzik (én is), hogy nem igazán találjuk helyünket a globális versenyben, nem igazán tudtuk/tudjuk csökkenteni hátrányunkat a fejlett Nyugattal szemben. Ennek fő okára is van egy sajátosan egyszerű megfogalmazásom, nevezetesen az, hogy a problémák arra vezethetők vissza, hogy praktikusán nem tudunk „árut” kitenni a polcokra. Azaz ma akörül folyik a háború (és ez egy világméretű háború!), hogy kinek adatik az meg, hogy piacképes árut tudjon kitenni a képzeletbeli polcokra (ahol a polcot természetesen igen szélesen kell érteni, elképzelni).

Aki tud piacképes árut előállítani és azt külföldön értékesíteni minél több országban, az bizony igen hatékonyan tud gazdasági erőforrásokat (értsd: pénzt) kipumpálni egy másik országból. Pár száz évvel ezelőtt be kellett vonulni a győztes csapatokkal, hogy el lehessen hozni a kincstárat és minden egyéb mozgíthatót, kivetni a hadisarcot; ma elég az árut oda beküldeni, és várni otthon a bankszámlára érkező pénzt.

Ez a jelenség amúgy nem ördögtől való dolog; el kell fogadnunk ezt a helyzetet. Sokkal elegánsabb megoldás, mint egy valós háború; és ami igen fontos: elvileg mindenkinek megvan a lehetősége, hogy részt vegyen ebben a játékban.

A jövőkép taglalásánál ezen a ponton elkerülhetetlenül ki kell térni a tervezett központosított szabadalmi rendszerre. Főleg azért nem megkerülhető a téma, mert a jelenlegi „békés” vetélkedésben az iparjogvédelem, ezen belül a szabadalmaztatás meghatározó fegyver.

Innét közelítve éppen akár csodafegyvernek is nevezhetnénk a most formálódó páneurópai szabadalmi rendszert egységes hatályú szabadalommal és egyesített szabadalmi bírósággal. Lehet azzal érvelni, hogy mi is megkapjuk majd ezt a csodafegyvert (állítólag nem is olyan sokára), miért berzenkedünk annyira. Valóban, elvileg mi is használhatjuk majd ezt a szép, távolról szemlélve nagyon szépen csillogó fegyvert. Mert amúgy mint jogi konstrukció tényleg szép a rendszer: egy bejelentés, egységes hatályú oltalom majdnem egész Európára, központosított bírósággal – valóban tetszetős.

De sajnos van egy kellemetlen negatív tény: mint minden fegyverhez, ehhez is kell muníció, és mi bizony igencsak kevés töltennyel rendelkezünk ezen csodafegyverhez. Ugyanis a csodafegyver története a piacképes találmány, illetve az azt védő szabadalom (nyilván megfelelő védjegyportfólióval együtt), a harctér az európai piac, a cél pedig a polcok megkaparintása. Ráadásul az a sajnálatos helyzet, hogy történeteket mástól nem kapunk, nincs kínai export (látszólagosan olcsón), garantáltan nekünk kell előállítanunk azokat.

Egy fejlett ország sok innovatív, széles piacra termelő vállalkozással rendelkezik, sok tényező, találmánya van, és így várhatóan tényleg előnyére válik a központosított rendszer, ha azzal több, párhuzamos jogérvényesítési eljárást tud kiváltani. És fordítva: egy olyan országban, amely kevés innovatív vállalkozással rendelkezik, az oda beáramló akadályozó jogok viharában (avagy „cunamijában”) a vállalatok túlnyomó része védekezésre fog kényszerülni, aminek a költsége nagyságrendekkel megemelkedik a maihoz képest – és ezt (fehérhollószerű kivételektől eltekintve) nem fogják bírni a magyar vállalkozások.

Ezen a ponton azonban lehet pozitívum is gondolkodni, és kell is: keresni kell a kiutat, alkalmazkodni kell a megváltozott helyzethez. Logikus, hogy amennyiben a muníció szűkössége a probléma, ezen javítani kell, azaz kellene minél több tényleg innovatív és piacképes találmány. Ezt mondani könnyű, de az állampolgárokat direkt módon nem lehet feltalálásra kényszeríteni. Marad a szokásos indirekt út: a gazdasági környezetet kell úgy alakítani, hogy a jó értelemben nyughatatlan, törekvő rétegek elinduljanak az innováció felé, ehhez kapják meg a lehetséges gazdasági segítséget, és ne ütközzenek jogi akadályokba, jog által emelt falakba.

A gazdasági és jogi környezet előnyös formálásánál mindenki az államtól várja a segítséget, amúgy teljesen jogosan; ez ugyanis egyik legfontosabb feladatának tekinthető. Ennek sikerétől függ, hogy a többi funkciót jól el tudja-e látni.

A jelen helyzetben úgy tűnik, hogy most a jogi környezet kialakítása bír különleges fontossággal, ilyen időket élünk. Eközben persze a közvetlen gazdasági ösztönzőkről sem sza-

bad megfeledezni, és látunk is segítő lépéseket, gondoljunk csak az újraindult pályázati rendszerre.

Amúgy ezen a ponton sem rossz az említett militáns példa, hiszen jól meg kell gondolni, hogy beszállunk-e egy háborúba, és ha igen, akkor mikor! Ugyanis amennyiben a jogi környezet rosszul időzített átalakítása tovább nehezíti a hazai vállalkozások helyzetét, gazdaságunk, vállalkozásaink sérülékenysége, legyengült állapota miatt igen nagy valószínűséggel negatív spirálba kerülhetünk.

Azt persze nehéz előre látni, hogy sikerül-e olyan réseket találni a globális gazdasági versenyben, amelyekre rástartolva képesek leszünk „árut juttatni” a képzeletbeli széles polcra. Ha ez bekövetkezik, akkor szakmánk is bír majd létjogosultsággal, kellenek majd a termékek útját egyengető szakemberek mind a hivatalban, mind a szabadalmi ügyvivői területen, mivel egyre több szabadalmi bejelentés fog születni, ezzel párhuzamosan pedig többek között a szabadalmi ügyvivőjelöltek száma is növekedni fog, amire nagy szükségünk van, ha távolabbra tekintünk.

Vagyis a mi alrendszerünkben is nagyon igaz az az egyszerű megállapítás, hogy az ok és az okozat nem cserélhető fel (avagy alkalmazva az idevágó közmondást: nem a farok csóválja a kutyát); azaz csak egy fellendülő ipar tud hosszú távú perspektívát adni szakmánknak.

Bizakodjunk abban, hogy a nyilvánvalónak nevezhető tendenciák kikényszerítik a logikus lépéseket mind az állam, mind pedig a magánszféra szintjén, és így végül megtaláljuk helyünket a minket körülvevő kiélezett versenyben. Ez egyszer már sikerült nekünk 120 évvel ezelőtt, igen mélyről indulva, akkor végre békeidőben, de igazodásokat akkor is megkövetelő szabadság és önállóság mellett – s ennyiben nagyon hasonló a mai helyzet az akkorihoz.

Így végül az ígért optimizmussal fel is teszem a logikus kérdést: ha akkor sikerült, miért is ne sikerülhetne újra? Ha jól értékeljük a helyzetünket és megtaláljuk az észszerű kompromisszumokat, akkor van remény.

AZ EURÓPAI SZERZŐI JOGI HARMONIZÁCIÓ ÉS A TERRITORIALITÁS KÉRDÉSE

A szerzői jog jogalkotási szintű európai harmonizációja annak bő 25 éves története ellenére manapság is fontos és egyre aktuálisabb téma. A szerzői alkotások mind világviszonylatban, mind pedig európai szinten jelentős részét képezik a nemzeti összterméknek,¹ az így képviselt gazdasági jelentőségük tehát kiemelt helyet biztosít a szerzői jognak az Európai Bizottság és a Parlament ágendájában.

A jelen tanulmányban az uniós szerzői jogi harmonizáció történetének bemutatása során elsősorban annak bemutatására törekszünk, hogyan változott a harmonizáció céljáról és eszközeiről alkotott vélemény, valamint hogy milyen módon változtak az egyes prioritások, továbbá hogyan viszonyultak az európai döntéshozatali szervek a szerzői jog egyik alapvető jellegzetességéhez, a territorialitáshoz. A történeti áttekintés után a szerzői jogi harmonizáció megtestesülése, az Infosoc-irányelv érvényesülésének értékelése és a szerzői jogi reform keretében a közelmúltban született tanulmányok leíró ismertetése következik. A lehívásra hozzáférhetővé tételi jog és a territorialitás kapcsolatának vizsgálata mellett ezeknek a tanulmányoknak a másik fő témája a kivételek és korlátozások rendszerének újragondolása. Végül bemutatjuk, hogy a tanulmányok megállapításai milyen módon és formában csatornázódtak be a döntéshozatali folyamatba, illetve, hogy a már régen megoldandó problémák mellett milyen új prioritásokat állított fel a Bizottság. A szerzői jogi tartalmak online hozzáférhetőségéről szóló rendeletjavaslat bemutatása pedig jó alkalmat ad annak értékelésére, hogy az Európai Unió jelen pillanatban hogyan képzei el a territorialitásból is eredő, az egységes digitális piac kialakításának akadályait jelentő körülmények felszámolását.

I. A SZERZŐI JOGI HARMONIZÁCIÓ RÖVID TÖRTÉNETE

Az 1980-as éveket megelőzően a szerzői joghoz való európai hozzáállást alapvetően negatív megközelítés jellemezte. A közösségi jog a nemzeti szerzői jogi szabályozásokra csak korlátozottan volt hatással, elsősorban a verseny és az áruk szabad mozgásának biztosítása körében, így az általános diszkriminációtilalom volt a meghatározó. Ennek a szerzői jog kontextusában történő értelmezése alapján tehát az Európai Közösség tagállamai nem alkal-

* PhD-hallgató, ELTE ÁJK, Polgári Jogi Tanszék.

¹ 2013-ban a kulturális és kreatív iparágak globálisan 2250 milliárd dollárnyi bevételt és 29,5 millió munkahelyet generáltak, míg Európában ez az összeg 709 milliárd dollár (a teljes bevétel 32%-a) és 7,7 millió munkahely (az összes 26%-a) volt. Forrás: EY Cultural Times: The first global map of cultural and creative industries. 2015. december, p. 15–16: http://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/cultural_times_the_first_global_map_of_cultural_and_creative_industries.pdf.

mazhattak hátrányos megkülönböztetést más tagállamok állampolgáraival szemben szerzői jogi szabályaikon keresztül,² a nemzeti rendelkezések alkalmazása pedig csak olyan mértékben hátráltathatta az áruk és szolgáltatások szabad áramlását, amennyire az a szellemi tulajdon-jog lényegi jellegének megőrzéséhez szükséges volt.³ A szerzői jog tekintetében ekkor a legmeghatározóbb a Berni Egyezményben megfogalmazott „nemzeti bánásmód” (national treatment principle)⁴ volt, ami alapvetően a szellemi tulajdon-jog territorialitásának „exportálását” tette lehetővé, és erre építette fel nemzetközi rendszerét.

Az 1980-as évek végétől kezdett formát ölteni a nemzeti jogokra már jelentősebb hatással bíró harmonizáció, ám ez a folyamat az elmúlt évtizedek során nem mutatott folyamatos, egyenletes képet. Nem került sor a szerzői jog alapvető kérdéseinek átfogó meghatározására,⁵ hanem a terület egyes részeit leginkább a szükség alapján vonták közösségi szabályozás alá. A holisztikus harmonizációs módszerrel szemben tehát a lépcsőzetes megközelítést választotta az európai jogalkotó, ami bár egyszerre kisebb mennyiségű, így jobban kezelhető mennyiségű jogalkotást jelent, nem képes egységes szabályozást alkotni a teljes szabályozási területet illetően. Emellett az is előfordulhat, hogy az egyes részterületek regulációja közötti időbeli különbségek miatt a korábbiaknak ellentmondó és inkoherens szabályok is születnek.⁶

A szerzői jog európai szintű harmonizációjának igénye konkrétan először az 1988-as zöld könyvben (Zöld könyv a szerzői jogról és a technológiai kihívásokról⁷) fogalmazódott meg. E dokumentum az európai szerzői jogi jogalkotási igényt olyan „alapvető érdekre” helyezte, mint a jogvédett áruk és szolgáltatások egységes közösségi piacának kialakítása, ezen a termékek és szolgáltatások közösségen belüli versenyképességének a javítása. Fontossá vált emellett a közösségen belül előállított szellemi termékek és befektetések védelme a nem tagállamok általi tisztességtelen kiaknázás ellen, valamint a hagyományosan territoriális szerzői jog versenyre gyakorolt korlátozó hatásának a csillapítása, különösen a technológiához közel álló területek, mint például a szoftverek és az ipari formatervezés terén.⁸ Ezzel fordulat állt be a szabályozási hozzáállás tekintetében: az eddigi negatív megközelítés mellett

² Mireille van Eechoud, P. Bernt Hugenholtz, Stef van Gompel, Lucie Guibault, Natali Helberger: Harmonizing European Copyright Law – The Challenges of Better Lawmaking. Wolters Kluwer, 2009, p. 2.

³ Ebben az időszakban tehát elsősorban a Bíróság joggyakorlata jelentett útmutatást az Európai Közösséget létrehozó szerződés (EK-szerződés) 30. cikkének (az áruk és szolgáltatások szabad mozgásának biztosítása alól kivételt jelent a szellemi tulajdon-jog, ezen belül pedig a szerzői jog védelme) alkalmazása tekintetében az olyan döntéseken keresztül, mint a Warner Brothers (C-158/86), a Coditel I–II (Case 62/79 és Case 262/81) vagy a Deutsche Grammophon (Case 78/70).

⁴ Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény 5. cikk (1) és (3) bekezdés.

⁵ Tattay Levente: A szellemi tulajdon-jogok fejlődéstörténete az Európai Unióban (1958–2010): <http://juris.oldportal.u-szeged.hu/download.php?docID=30113> (látogatás napja: 2015. 11. 26.).

⁶ Richard Arnold: Harmonization by degrees. Journal of Intellectual Property Law and Practice, 3. évf. 9. sz., 2014, p. 781.

⁷ Zöld könyv a szerzői jogról és a technológiai kihívásokról (Green Paper on Copyright and the Challenge of Technology). COM (88) 172 final, Brussels, 7 Jun. 1988: [http://ec.europa.eu/green-papers/pdf/green_paper_copyright_and_challenge_of_thechnology_com_\(88\)_172_final.pdf](http://ec.europa.eu/green-papers/pdf/green_paper_copyright_and_challenge_of_thechnology_com_(88)_172_final.pdf) (látogatás napja: 2015. 11. 26.).

⁸ I. m. (7), 1.3. bekezdés.

(miszerint a nemzeti szerzői jogba való beavatkozás kizárólag a belső piac kialakításának érdekében történhet) egy pozitív szemlélet is megjelent, ami alapján a szerzői jog harmonizált szabályozására az európai alkotók kreatív munkájának védelme, valamint a teljes Európai Közösség fejlődése és versenyképességének növelése érdekében is szükség lett.⁹ A zöld könyvben foglaltak túlnyomó része az 1990-es évek folyamán irányelvekben öltött testet.¹⁰

Míg a '80-as évek végének szerzői jogi politikáját a belső piac kialakítása mellett a versenyképesség növelése motiválta, addig a '90-es évek közepétől egy új jelenség, az internet és a digitalizálódás került a figyelem és ezzel együtt az aggodalmak középpontjába. A szerzői jog a „globális információs társadalom” kontextusába került, és felmerült a szellemi tulajdon-védelem digitális környezethez történő igazításának szükségessége közösségi szinten.¹¹ Az 1995-ös Zöld könyv a szerzői és szomszédos jogokról az információs társadalomban¹² három problémát fogalmazott meg: először is, a nemzeti jogok közötti különbségeket úgy azonosította, mint az információalapú termékek és szolgáltatások szabad áramlásának korlátját. Emellett fontos kitűzésként rögzítette a szerzői jogok megerősítését mint az európai kulturális örökség védelmének és a művészi alkotótevékenység stimulálásának legfőbb eszközét. Végül az európai gazdaság versenyképességének fontossága is megemlítésre került. Ebben a dokumentumban tehát a Bizottság már megfogalmazta a szerzői jog territorialitásának és az abból eredő szabályozási különbségeknek a kritikáját, azonban továbbra is erősen territorialitás-központú politikát folytatott.¹³ A zöld könyvben foglaltakat nyomon követő dokumentumban¹⁴ meghatározott kiemelt témák (többszörözési jog, nyilvánossághoz közvetítés joga, jogkezelési adatok, a technológiai védelmi eszközök jogi védelme és a terjesztési jog¹⁵) végül mind szabályozásra kerültek a 2001-es, az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról

⁹ Eleonora Rosati: *Originality in EU Copyright: Full Harmonization through Case Law*. Edward Elgar, 2013, p. 46.

¹⁰ Ezek az irányelvek: a számítógépi programok jogi védelméről szóló 91/250/EGK tanácsi irányelv (ezt később a Parlament és a Tanács a számítógépi programok jogi védelméről szóló 2009/24/EK irányelvre váltotta), a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló 92/100/EGK tanácsi irányelv (amit a Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelvre váltott fel), a műholdas műsorsugárzásra és vezetékes továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról szóló 93/83/EGK tanácsi irányelv, a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének összehangolásáról szóló 93/98/EGK tanácsi irányelv (amelyet a Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelvre váltott, amit pedig a 2011/77/EU irányelv módosított).

¹¹ Van Echoud, Hugenholtz, van Grompel, Guibault, Helberger: i. m. (2), p. 8.

¹² Green Paper on Copyright and Related Rights in the Information Society. COM (95) 382 final, Brussels, 19 Jul. 1995: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51995DC0382&qid=1433318086120&from=EN> (látogatás napja: 2015. 11. 27.).

¹³ Van Echoud, Hugenholtz, van Grompel, Guibault, Helberger: i. m. (2), p. 8.

¹⁴ Follow-up to the Green Paper on Copyright and Related Rights in the Information Society. COM (96) 568 final, Brussels, 20 Nov. 1996: <http://merlin.obs.coe.int/iris/1997/1/article.en.html>.

¹⁵ I. m. (14), p. 9–20.

szóló irányelvben¹⁶ (a továbbiakban: Infosoc-irányelv). Ez a jogforrás próbálta meg először átfogóan és időtállóan szabályozni a szerzői jogot a digitalizáció és az információs társadalom kontextusában.

Az Infosoc-irányelv három fő területet vett szabályozása alá: a vagyoni jogok közül a többszörözési jogot, a lehívásra hozzáférhetővé tételt is magában foglaló nyilvánosságához közvetítés jogát és a terjesztési jogot; az ezekre vonatkozó kivételeket és korlátozásokat; valamint a műszaki intézkedések és jogkezelési adatok védelmét. A kizárólagos jogok az erős védelem jegyében a lehető legszélesebb értelemben kerültek rögzítésre, így az egyensúly fenntartása érdekében a kivételek és korlátozások kimerítő listáját is szabályozta az európai jogalkotó. Ezeket azonban (egy, a járulékos vagy közbenső jellegű időleges többszörözési cselekményekre vonatkozó rendelkezés¹⁷ kivételével, amely kötelező) a tagállamok nem kötelesek az irányelvben megfogalmazottak alapján implementálni, az csak lehetőséget biztosít számukra a meghatározott kivételek és korlátozások bevezetésére. Mindazonáltal, mivel ezeknek a kivételeknek és korlátoknak a listája kimerítő jellegű, az irányelv értelmezése alapján az abban lefektetettektől eltérő kivételek nemzeti szintű bevezetése ellentétes lenne az uniós joganyaggal. A jogszabály preambulumban megfogalmazottak alapján a harmonizáció a műszaki kihívások által kiváltott egyes tagállami intézkedések jelentős eltérése és az ebből fakadó bizonytalanság miatt vált szükségessé, ez ugyanis korlátozhatja a belső piaci magasabb haszon elérését.¹⁸ Ugyanakkor azonban azt is rögzíti a preambulumban, hogy a belső piac működését hátrányosan nem befolyásoló eltérések megszüntetése vagy akadályozása nem szükséges¹⁹ – ezzel tehát egy alapvetően nem egységesítő megközelítésre utal, és elismeri a szerzői és szomszédos jogok olyan aspektusát, amely nincs befolyással az egységes piac működésére. Így tehát a jogalkotási cél nem a territorialitásból is fakadó különbségek felszámolása, hanem a minimumharmonizáció megvalósítása volt.

A 2004-es jogérvényesítési irányelv²⁰ említése az online közvetítő szolgáltatók felelősségének későbbi tárgyalása kapcsán szükséges. Bár az Infosoc-irányelv 8. cikk (3) bekezdése rendelkezik arról, hogy a jogosultak ideiglenes intézkedést kérhetnek az olyan közvetítő szolgáltatókkal szemben, amelyek szolgáltatásait harmadik személyek szerzői jog vagy szomszédos jogok megsértése céljából veszik igénybe, a jogérvényesítési irányelv ennél már tovább megy. A közvetítő szolgáltatókkal szemben ugyanis a „common law copyright” rendszerben ismert „contributory liability” intézményének csillapított változataként a jogsértésben közreműködésért is érvényesíthetik egyes igényeiket a jogosultak. Az ide-

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0029:HU:HTML>.

¹⁷ I. m. (16), 5. cikk (1) bekezdés.

¹⁸ I. m. (16), (6).

¹⁹ I. m. (16), (7).

²⁰ Az Európai Parlament és Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=URISERV%3A126057a>.

iglenes intézkedés²¹ (jogsértő magatartástól eltiltás, biztosítékadás – mindez pénzbírság kiszabásával is párhuzamosan) mellett a jogosultak a további jogsértéstől eltiltást,²² illetve tájékoztatást is kérhetnek a jogsértő szolgáltatások eredetéről és terjesztési hálózataról.²³ Ezzel tehát alapvetően a közvetítő szolgáltatók is felelősségre vonhatóak lettek, a felelősség alól pedig az elektronikus kereskedelmi irányelvben rögzített feltételek fennállása esetén mentesülhetnek.

Az irányelvek elfogadása utáni időszakot így már a jóval visszafogottabb szerzői jogi hozzáállás jellemezte, tekintettel arra, hogy a további harmonizációt a döntéshozók szükségtelennek vélték,²⁴ és azt a következtetést vonták le, hogy a nemzeti jogszabályok további közelítése már nem eredményezne számottevő javulást a belső piac működésében.²⁵ Ez a tendencia uralkodott egészen a közelmúltig, amikor is újra a rivaldafénybe került a szerzői jog, ismét a digitális technológia keltette változások tükrében.

Hosszú idő elteltével a szerzői joggal foglalkozó újabb zöld könyv jelent meg, a Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban²⁶ című 2008-as dokumentum azonban a korábbiakhoz képest jelentősen gyengébbre sikeredett mind célkitűzéseit, mind pedig azok megvalósításának tartalmi részét tekintve. A mindössze 20 oldalas dokumentum első része az Infosoc-irányelvben és az adatbázis-irányelvben²⁷ megfogalmazott kivételekkel és korlátozásokkal foglalkozik, míg második felének a középpontjában kifejezetten az ismeretterjesztés körében releváns kivételek²⁸ és azoknak az esetleges digitális terjesztési környezethez igazítása áll, tekintettel arra, hogy a tudás és innováció közösségen belüli szabad mozgását a Bizottság korábban az „ötödik szabadságnak” minősítette.²⁹ Bár ez a dokumentum végül nem vezetett jogszabályalkotáshoz, az egyik kapcsolódó dokumentumot mindenképp érdemes megemlíteni.

²¹ I. m. (20), 9. cikk (1) a) pont.

²² I. m. (20), 11. cikk.

²³ I. m. (20), 8. cikk (1) d) pont.

²⁴ A 2010-es Monti-jelentés (*Mario Monti: A new strategy for the single market at the service of Europe's economy and society. Report to the President of the European Commission José Manuel Barroso, 9 May 2010: http://ec.europa.eu/internal_market/strategy/docs/monti_report_final_10_05_2010_en.pdf*) megfogalmazta azt a három kihívást, amivel az egységes piacnak szembe kell néznie. Ezek az európai piaci integráció társadalmi és politikai támogatottságának erodálódása, a hatékony és fenntartható egységes piac egyes elemeinek fejlődésére fordított figyelem egyenetlensége, valamint az a felfogás, hogy az egységes piac már megvalósult, és mint politikai célkitűzés elvesztette prioritását. A jelentés visszahelyezte az egységes belső piacot az uniós döntéshozatal centrumába egy új stratégia keretében.

²⁵ Rosati: i. m. (9), p. 47.

²⁶ Zöld könyv. Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban. Brüsszel 2008.6.17. COM (2008) 466 végleges. Elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0466&from=EN> (látoztatás napja: 2015. 12. 02.).

²⁷ Az Európai Parlament és Tanács 96/9/EK irányelve (1996.március 11.) az adatbázisok jogi védelméről: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A31996L0009>.

²⁸ Ezek a könyvtárak és archívumok javára biztosított kivételek, a művek oktatási és kutatási célú terjesztését lehetővé tévő kivételek, a fogyatékos személyek javára biztosított kivételek és a felhasználók által létrehozott tartalom esetében biztosított esetleges kivétel.

²⁹ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottágának, „Egységes piac a 21. századi Európa számára”, Brüsszel, 2007.11.20. COM (2007) 724 végleges, 2.3.pont.

A két főigazgatóság által 2009-ben közzétett konzultációs dokumentum³⁰ azt tűzte ki céljaként, hogy nyílt vitát indítson az európai kreatív piac érintett szereplői között a szerzői tartalmak dematerializálódása okán esetlegesen szükségessé vált új üzleti modellek, ipari ösztönzők és innovatív megoldások terén. Az ebből leszűrte következtetések pedig a Bizottság jogalkotó programjának kiindulási pontját képezték volna.³¹ Ez a dokumentum említi meg azt a később is visszatérő témát, miszerint az egységesebb engedélyezési gyakorlat érdekében szükséges lenne az uniós harmonizációt olyan szintre emelni, amely lehetővé tenné egy egységes „európai szerzői jog” megalkotását, aminek a legnagyobb előnye a közvetlen online engedélyezés lenne. Ez egyben csökkentené a tranzakciós és licenclési költségeket, valamint kiküszöbölne a territorialitást, és helyreállítaná azt a félrebillent egyensúlyt, amit az okozott, hogy a harmonizációs direktívákban a kizárólagos jogok kötelezően, míg a kivételek csak választhatóan szerepelnek. Megemlíti még, hogy egy gyengébb megközelítést jelentene, ha nem kizárólag „European copyright title” létezne, hanem párhuzamosan működnenek továbbra is az egyes tagállamok szerzői jogai. A dokumentum ezt a magas szintű egységesítést az EUMSZ 118. cikke³² alapján rendelettel vizionálja megvalósítani, ami közvetlen beavatkozást jelentene a tagállami szerzői jogi szabályozási rendszerekbe. Ez a megközelítés tehát már jelentősen eltér az Infosoc-irányelvben foglalt célkitűzéstől: amíg ott a belső piac létrehozását nem befolyásoló aspektusok tekintetében a nemzeti szabályozás tiszteletben tartását írta elő az irányelv, addig a konzultációs dokumentum már a teljes harmonizációt, gyakorlatilag a szerzői jogok egységesítését a digitális belső piac megvalósításához alapvető szükségszerűségnek tekinti. A dokumentum másik fontos javaslata az alternatív díjazási formák bevezetésére vonatkozik: ennek alapján az internetszolgáltatóknak (ISP, Internet Service Provider) díjat kellene fizetniük a szerzői művek ügyfelek általi tömeges másolása és terjesztése után.³³ Amint az az alábbiakban látható lesz, ez a két téma a mai napig szerepel a Bizottság szerzői jogi palettáján.

Egységes európai szerzői jogi oltalom?

Az egységes szerzői jog ötlete 2010-ben egészen egy egységes európai szerzői jogi kódex, a European Copyright Code³⁴ megfogalmazásához vezetett. Ezt a dokumentumot az akadémikusokból álló Wittem-csoport készítette el annak okán, hogy az európai szerzői jogi sza-

³⁰ Reflection Document of DG INFSO and DG MARKT on Creative Content in a European digital single market: challenges for the future, 2009. október 22. Elérhető: http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2009/content_online/reflection_paper%20web_en.pdf (látogatás napja: 2015. 12. 05.).

³¹ I. m. (30), p. 3.

³² EUMSZ 118. cikk: A belső piac létrehozása, illetve működése keretében az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket fogad el a szellemi tulajdon-jogok Unión belüli egységes oltalmát biztosító európai oltalmi jogcímek létrehozására, valamint egy uniós szintű központi engedélyezési, koordinációs és ellenőrzési rendszer megteremtésére.

³³ I. m. (30), p. 19.

³⁴ <http://www.copyrightcode.eu> (látogatás napja: 2015. 12. 09.).

bályozást nehezen átláthatónak és következetlennek találták, aminek orvoslása érdekében a jogászprofesszorok kodifikációba történő magasabb szintű bevonását tartották indokoltnak. Ennek alapján véleményük szerint egy, akadémikusok és professzorok által szerkesztett mintakódex megfelelő alapul szolgálhatna a szerzői jog jövőbeli harmonizációjához vagy akár egységesítéséhez.

A szerkesztőbizottság maga is elismerte, hogy nem foglalnak állást annak a tekintetében, hogy egy ilyesfajta egységesítés kívánatos lenne-e, illetve hogy a kódex nem tekinthető átfogó, mindenre kiterjedő műnek. A tervezetből ugyanis olyan szabályozási területek hiányoznak, mint a szomszédos jogok és a követőjog (*droit de suite*), a szerződések joga, a haszonkölcsönzési jog, a technológiai intézkedések jogi védelme, az adatbázisok, illetve a jogsértés jogkövetkezményei. A javaslat ugyanakkor helyenként eltér az eddigi *acquis*-tól, így az az uniós joganyag összefoglalásának sem tekinthető.

Hasonló gondolat jelent meg a 2011-es, az audiovizuális művek európai terjesztéséről szóló zöld könyvben³⁵ is: itt azonban a szerzői jogi kódexet a már hatályban lévő uniós irányelvek rekodifikációjára és megerősítésére, tisztázására, valamint az esetleges magasabb szintű harmonizáció szükségességének vizsgálatára szánták. Ez a megközelítés tehát eltér a Wittem-csoport mintakódexétől, ami az *acquis*-ban foglaltakat meghaladó rendelkezéseket is tartalmaz.³⁶ A zöld könyv a továbbiakban az egységes szerzői jogi oltalom bevezetésének a lehetőségét is felveti, ami önkéntes alapon választható lenne a tagállami oltalom érintetlenül hagyása mellett. A nyilvántartásba vétel után a művek az egész unió területén érvényes oltalomban részesülnének. A zöld könyv természetesen nem részletezi, hogy mennyire lenne egyáltalán hatékony egy önkéntes rendszer, amikor a Berni Unión keresztül jelenleg is a teljes Európai Unió területén érvényes szerzői jogi védelemben részesülnek a művek. Az egységes oltalom ötletét gyakorlatilag egészében átvette a szintén 2011-es, a szellemi tulajdon-jogok egységes piacáról és az egységes európai stratégiáról szóló közlemény is.³⁷

Ez a kezdeményezés is jól mutatja, hogy az európai szerzői jog távoli jövőjét egyre inkább az egységesítés gondolata és a territorialitásból eredő tagállami különbségek teljes felszámolásának ötlete határozza meg. A jogi szakirodalom vegyesen áll hozzá a témához. Míg konszenzus mutatkozik annak tekintetében, hogy a Wittem-kódexhez hasonló törekvések már

³⁵ Zöld könyv az audiovizuális művek európai uniós online terjesztéséről: a digitális egységes piac lehetőségei és kihívásai, Brüsszel, 2011.07.13. COM (2011) 427 végleges, p. 14: http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2011/audiovisual/green_paper_COM2011_427_hu.pdf (látogatás napja: 2015. 12. 10.).

³⁶ Eltérő szabályozást vezetne be a szerzői jogi kódex például a 4. fejezetben tárgyalt kizárólagos jogok szűkítésével vagy az 5. fejezetben taglalt kivételekkel.

³⁷ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A Single Market for Intellectual Property Rights. Boosting creativity and innovation to provide economic growth, high quality jobs and first class products and services in Europe. Brussels, 24.5.2011, COM (2011) 287 final: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/ipr_strategy/COM_2011_287_en.pdf (látogatás napja: 2015. 12. 10.) p. 11.

csupán abból az okból is figyelmet és elemzést érdemelnek, hogy a szerzői jogi doktrína két merőben eltérő hagyományát, a kontinentális jogi és a common law-megközelítést igyekeznek konszenzusra hozni, az ilyen tervek megvalósíthatóságának és időszerűségének kérdésében eltérő véleményeket vallanak a különböző szerzők. Az egyik nézet szerint ezeket a törekvéseket ebben a formában jelenleg félre kell tenni, és inkább az égetőbb problémákra (pl. az online elkövetett tömeges szerzői jogi jogsértések által kibillentett egyensúly helyreállítása) kell koncentrálni a jogi rendelkezések és technológiai intézkedések további harmonizációja formájában.³⁸ Egy másik nézet kritikájának középpontjában az áll, hogy míg az egységesítésre vonatkozó tervek az európai alapelvek közül leginkább a verseny, az információ és a kommunikáció szabadságára hivatkoznak, addig az EU alapjogi chartájának 17. cikkében³⁹ megfogalmazott tulajdonhoz való jogra nem történik utalás a szerzői jog tulajdoni jellege ellenére.⁴⁰ A teljes, harmonizált kodifikáció csak a szerzői jog néhány területén lenne lehetséges, tekintettel a fentebb említett két szerzői jogi tradíció különbözőségére (elsősorban a szerzőség és a személyhez fűződő jogok területén), illetve az egységesítés csak bizonyos alapvető problémákra terjedhetne ki. Az ennél szélesebb körű, esetleg teljes harmonizáció ugyanis valószínűleg (politikai okokból kifolyólag is) kudarcba fulladna. Mindazonáltal a kodifikáció jelentős eszköz lehetne a már létező és harmonizált uniós normák egyértelművé tételében és megerősítésében.⁴¹ Egy, az előbbiekkal ellentétes vélemény alapján azonban az európai szerzői jog mindennemű problémájára egyetlen megoldás lehetséges mind formai, mind pedig tartalmi szempontból: a nemzeti szerzői jogi rezsimeket teljes egészében felváltó, rendeleti formában történő egységes szabályozás.⁴² E szerint a nézet szerint az irányelvek útján megvalósított további harmonizáció lassú és költséges folyamat, ami töredezetté teszi az európai szerzői jogi rendszert.⁴³

³⁸ *Ficsor Mihály*: The hurried idea of a „European Copyright Code” in the light of the EU’s (desirable) cultural and copyright policy, p. 33: http://www.copyrightseesaw.net/archive/?sw_10_item=41 (látogatás napja: 2015. 11. 19.).

³⁹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02) 17. Cikk: A tulajdonhoz való jog (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogszerűen szerzett tulajdonát birtokolja, használja, azzal rendelkezzen, és azt örökölni hagyja. Tulajdonától senkit sem lehet megfosztani, kivéve, ha ez közérdekből, a törvényben meghatározott esetekben és feltételekkel, valamint az ezáltal elszenvedett veszteségekért kellő időben fizetett méltányos összegű kártalanítás mellett történik. A tulajdon használatát, az általános érdek által szükségessé tett mértékben, törvénnyel lehet szabályozni. (2) A szellemi tulajdon védelmet élvez.

⁴⁰ *Jane Ginsburg*: „European Copyright Code” – Back to first principles. Columbia Public Law Research Paper No. 11–261 (2011): http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1747148 (látogatás napja: 2015. 11. 19.).

⁴¹ *Tatjana-Eleni Synodinou*: Copyright law: an ancient history, a contemporary challenge. In: *Andrej Savin, Jan Trzaskowski* (szerk.): Research Handbook on EU Internet Law (2014) p. 101–102.

⁴² *Trevor Cook, Estelle Derclaye*: An EU Copyright Code: what and how, if ever? Intellectual Property Quarterly, 3 (2011) p. 269.

⁴³ *Cook, Derclaye*: i. m. (42), p. 264.

Licences for Europe – a piaci alapú megközelítés

Érdemes még megemlíteni a 2012-ben indult, Licences for Europe⁴⁴ elnevezésű kezdeményezést, ami kifejezetten azért jött létre, hogy az online tartalomszolgáltatás fejlődését segítse elő, elsősorban piaci alapú megoldások formájában, azonban nem kizárva egy jövőbeli szakpolitikai fellépést. Az érdekelt felek (jogosultak, tartalomszolgáltatók, illetve a végfelhasználók) közötti párbeszéd során célozta meg négy területen az azokat érintő problémák és szükséges intézkedések megfogalmazását. Ezek a területek a határon átnyúló hozzáférés és a szolgáltatások hordozhatósága; a felhasználók által létrehozott tartalom és a védett tartalmak kiselhasználók számára történő engedélyezése; az audiovizuális ágazat és a kulturális örökség intézményei; valamint a szöveg- és adatbányászat.⁴⁵ Az ezeken a területeken tapasztalható piaci töredezettséget elsődlegesen piaci alapon, de uniós segítséggel képzelte el rendezni a Bizottság. Amint a későbbiekben látható lesz, az online hordozhatóság kérdésében ezt már nem találta elegendőnek, és a központi beavatkozás mellett döntött.

A fentebbiekben láthattuk tehát, hogy nagy vonalakban hogyan és milyen változó irányok és prioritások mentén alakult a szerzői jogi harmonizáció a 2010-es évek elejéig. Azonban a közelmúlt és a jelen történései ismét aktuális témává tették az európai szerzői jogi jogalkotás és az előtte álló különféle lehetőségek tanulmányozását.

II. AZ INFOSOC-IRÁNYELV FELÜLVIZSGÁLATA ÉS AZ ERRE IRÁNYULÓ 2013–2014-ES TANULMÁNYOK

Annak érdekében, hogy egy területen konzekvens szabályrendszert lehessen létrehozni, fontos az elérni kívánt fő cél és a szabályozási szükséglet meghatározása. A Bizottság 2012-es közleménye⁴⁶ alapján egyértelműen a digitális egységes piac megvalósítását tekinti a gazdasági fejlődés és a teljes európai integráció, valamint az „analóg” egységes piac létrehozásának alapvető feltételeként. Ennek pedig elsődleges akadályaként az európai tagállamok jogi és gyakorlati különbözőségeit és az interoperabilitás hiányát azonosította⁴⁷ (mindemellett eléggé ambíciózusan a teljes digitális egységes piac komplett megvalósítását 2015-re tűzte ki). Ez a közlemény összességében a szellemi tulajdon-jogokra vonatkozóan az európai IPR-stratégia megvalósítását és az Infosoc-irányelv felülvizsgálatát tűzte ki célul.

Ennek a célkitűzésnek az alapján 2013–2014-ben több tanulmány is napvilágot látott, amelyek az Infosoc-irányelv megvalósulási értékelésének keretein belül elsősorban a kivételek és korlátozások, a territorialitás és a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogával foglalkoznak.

⁴⁴ <http://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/>.

⁴⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012DC0789&from=EN>.

⁴⁶ Commission Communication to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A coherent framework for building trust in the Digital Single Market for e-commerce and online services, Brussels, 11.1.2012. COM(2011) 942 final.

⁴⁷ I. m. (46), p. 1–2.

Az alábbiakban ezeknek a tanulmányoknak a megállapításait vizsgáljuk, két kategóriába sorolva, a két legfontosabb és vizsgált problémakör alapján. Először a lehívásra hozzáférhetővé tétel joga és a territorialitás témájával foglalkozó, majd pedig a kivételek és korlátozások esetleges reformjának szükségességét vizsgáló tanulmány megállapításait foglaljuk össze röviden.

1. A lehívásra hozzáférhetővé tétel, a többszörözés és a territorialitás problémái

a) Az Infosoc-irányelv alkalmazásáról szóló tanulmány

2013 decemberében jelentős tanulmány jelent meg az Infosoc-irányelv implementációjáról és arról, hogy az mennyiben felel meg a digitális piacok időközben megváltozott technológiai és gazdasági realitásainak, valamint hogy mely területeken és milyen mértékben szükséges a szerzői jog további európai harmonizációja annak érdekében, hogy az Unió a lehető legjobban tudja kamatoztatni a digitális egységes piac nyújtotta előnyöket.⁴⁸ A tanulmány nem vállalkozott az irányelv teljes revíziójára, hanem kiemelt témákkal foglalkozott mélyebben. Az első rész a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogáról, annak territorialitáshoz fűződő viszonyáról és a belső piac működésére gyakorolt hatásairól szól. A második rész a szerzői jogi kivételek és korlátozások digitális környezetben történő alkalmazásának újra-gondolását tartalmazza.

i) A lehívásra hozzáférhetővé tétel joga és a digitális belső piac

A tanulmány a teljes szerzői jog territorialitásának vizsgálata helyett szűkebb körben, a lehívásra hozzáférhetővé tétel mint a nyilvánossághoz közvetítési jog⁴⁹ alkategóriájának területiségéből eredő gondokra koncentrált. Az ebből a jogosultságból eredő szerzői jogi problémák elsősorban abból adódnak, hogy a cselekmény maga összetett (a feltöltés/megosztás mellett a letöltés is jogilag releváns mozzanat lehet), azonban tartalma és kiterjedése egyetlen dokumentumban sincs pontosan megfogalmazva. Emellett ennek a jognak a területiális terjedelme sem konkrétan meghatározott. A szerzői és szomszédos jogok territorialitása azt jelenti, hogy a jogok elismerése és kikényszerítése országonként (gyakran eltérően) történik. Ilyen értelemben tehát a lehívásra hozzáférhetővé tétel joga megtartotta

⁴⁸ Jean-Paul Triaille (szerk.): Study on the Application of Directive 2001/29/EC on Copyright and Related Rights in the Information Society (the „Infosoc Directive”) (2013): http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/131216_study_en.pdf (látogatás napja: 2016. 01. 06.).

⁴⁹ I. m. (16), 3. cikk (1) bekezdés: A tagállamok a szerzők számára kizárólagos jogot biztosítanak műveik vezetékes vagy vezetékek nélküli nyilvánossághoz közvetítésének engedélyezésére, illetve megtiltására, beleértve az oly módon történő hozzáférhetővé tételt is, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.

területi jellegét, az ugyanis minden valószínűséggel releváns cselekménynek számít minden olyan országban, ahol a tartalom ezáltal hozzáférhetővé válik.⁵⁰ A felhasználási engedélyezés így országonként eltérő lehet, ami bonyolulttá és töredezetté teszi a folyamatot, és ez hátráltathatja az áruk és szolgáltatások szabad mozgását. A kérdés tehát a digitális érában ezzel kapcsolatban az, hogy a lehívásra hozzáférhetővé tétel lokalizációját érintően fennálló helyzet elfogadható-e a belső piac működése szempontjából, vagy alternatív megoldásokra lenne szükség a helyes jogalkalmazáshoz.

A fennálló status quót, vagyis, hogy a lehívásra hozzáférhetővé tétel minden olyan országban releváns, ahol a nyilvánossághoz közvetített tartalom elérhető, két lokalizálási alternatíva mellett értékelte a tanulmány: az egyik a műhold- és kábelirányelvből ismert „származási ország”, a másik pedig a célzott ország elve.

A származási ország szerinti minősítés alapja, hogy a jogilag releváns cselekedet a feltöltés, ami a szerzői mű nyilvános elérhetőségét eredményezi. Ilyen értelemben a származási ország lehet a tartalomnak helyet biztosító szerver elhelyezkedése, a feltöltő székhelye szerinti ország vagy maga a feltöltés megtörténtének a helye.⁵¹ Összességében elmondható, hogy ez a megközelítés bár segítséget nyújthat a jelenlegi helyzetben fennálló néhány nehézségre, egyúttal újabb problémákat is támaszthat.⁵² Míg a kollíziós szabályokat alapvetően nem érintené egy ilyen irányú változtatás, jogsértés esetén azonban az alkalmazandó jog a származási ország joga lenne, ezáltal pedig a jogsértő magatartása határozná meg, hogy melyik ország jogszabályait kell alkalmazni, így pedig a jogosult érdekei sérülhetnek.⁵³ Ami a szerzőséget/jogosultságot illeti, arra vonatkozóan a tagállamok rendelkezései igen eltérőek: ez pedig olyan esetben jelenthet problémát, amikor több különböző, lehívásra hozzáférhetővé tételi cselekmény történik eltérő szerzőségre vonatkozó szabályokkal rendelkező tagállamokban. Erre megoldást jelenthetne a szerzői/kezdeti jogosulti minőségre vonatkozó szabályok európai szintű harmonizálása (így a feltöltőnek jelentősen egyszerűbb dolga lenne az engedélyezéshez megtalálnia az eredeti jogosultat). Ez azonban nem változtat a tényen, hogy a kezdeti jogosult továbbra is engedélyezheti a továbbiakban a felhasználást, így a jogharmonizációból eredő világos helyzetet a szerződési gyakorlat továbbra is felülírhatja. Ezen túlmenően pedig itt is felmerül a „forumshopping” lehetősége.⁵⁴ A lehívásra hozzáférhetővé tétel több ponton is kapcsolódhat a többszörözés kizárólagos jogához mind a feltöltés, mind pedig a letöltés mozzanatánál. Ezek azonban nem elválaszthatatlan cselekmények, hanem mindkettő (a lehívásra hozzáférhetővé tétel és a többszörözés is) jogilag is különállóan releváns, így a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogosultja nem feltétlenül egye-

⁵⁰ *Triaille*: i. m. (48), p. 23.

⁵¹ *Triaille*: i. m. (48), p. 132.

⁵² *Triaille*: i. m. (48), p. 22.

⁵³ *Triaille*: i. m. (48), p. 148–149.

⁵⁴ *Triaille*: i. m. (48), p. 160.

zik meg a többszörözési jogosulttal. A feltöltőnek pedig a tagállami szabályozástól függően nem csak a feltöltéshez, hanem a letöltéshez kapcsolódó többszörözéshez is engedélyt kell kérnie. Így tehát a lehívásra hozzáférhetővé tétel származási országra történő lokalizálása nem oldja meg a többszörözési joggal való, országonként eltérő kapcsolatából eredő komplikációkat.⁵⁵

A másik tárgyalt alternatíva alapján a lehívásra hozzáférhetővé tétel megítéléséhez a cselekménnyel kifejezetten célzott ország/országok joga lenne a meghatározó. Összességében elmondható, hogy ez a megközelítés sem oldaná meg a fennálló problémákat, viszont enyhíthetne azok hatásain.⁵⁶ Ami a kollíziós jogot illeti, a joghatóságra nem lenne hatással ez a megközelítés, míg az alkalmazandó jog tekintetében a kifejezetten célzott országok (nem tekinthető célzott országnak, ahol amúgy elérhető a tartalom, de annak lakossága a tartalom jellegzetességei vagy más, a Bíróság által megállapított körülmény okán nem számít célközönségnek) joga kumuláltan jöhet szóba. A szerzőséget illetően a tagállami jogszabályok harmonizációja itt is jelentős könnyebbséget jelenthetne a felhasználási szerződések megkötésénél, ugyanis több állambeli hozzáférhetővé tételnél ugyanannak a személynek az engedélyére lenne csak szükség.⁵⁷ Egyelőre nincs arra nézve jelentős bizonyíték, hogy a szerzőségi/jogosulti szabályok különbözősége kifejezett gyakorlati problémát jelentene. Mindemellett pedig csakúgy, mint a származási ország elvének alkalmazásánál, itt is felülírhatja a harmonizált rendelkezéseket a szerződési gyakorlat. A többszörözési joggal kapcsolatban pedig ugyanaz állapítható meg, mint a származási ország elvénel tárgyaltnál – a két cselekmény önálló jogi relevanciájából és a technológiából adódó összetett kapcsolatukra a célország szerinti lokalizálás sem jelentene megoldást.⁵⁸

Mindemellett azonban nyomatékosan leszögezendő, hogy a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogának módosítása csak kifejezett és világos iránymutatás útján történhet, ugyanis csak ennek fényében értékelhetők teljesen az alternatívák és a hatékonyságuk. Emellett különös gondot kell fordítani arra is, hogy a lehívásra hozzáférhetővé tétel jelenleg a nyilvánossághoz közvetítés kizárólagos jogának kategóriájaként értékelendő, így minden olyan változtatást kerülni kell, amely e jogosultság jellegzetességeivel ellentétesnek minősülhet.⁵⁹ Ennek alapján tehát a tanulmány szerzői is elengedhetetlennek tartják, hogy egységes és egyértelműen tisztázott irányvonalak mentén történjen az irányelv esetleges módosítása.⁶⁰

⁵⁵ *Triaille*: i. m. (48), p. 16.

⁵⁶ *Triaille*: i. m. (48), p. 22.

⁵⁷ *Triaille*: i. m. (48), p. 174.

⁵⁸ *Triaille*: i. m. (48), p. 175.

⁵⁹ *Triaille*: i. m. (48), p. 178.

⁶⁰ A tanulmány 182–184. oldalán az első, lehívásra hozzáférhetővé tétellel foglalkozó rész konklúzióit összefoglaló táblázat vázlatosan tartalmazza, hogy mennyiben változtatna a jelenlegi helyzeten a lehívásra hozzáférhetővé tétel cselekményének a származási országra vagy a célországra történő lokalizálása.

ii) A szerzői jogi művek továbbkövetítése digitális hálózaton keresztül

Bár a vezetékes továbbkövetítés alapvetően a műhold- és kábelirányelvben⁶¹ került meghatározásra, azonban az ott megfogalmazott szabályok csak ennek a tevékenységnek a gyakorlását harmonizálják, és nem rendelkeznek a továbbkövetítés külön kizárólagos joggá minősítéséről.⁶² A továbbkövetítést⁶³ tehát az Infosoc-irányelv létezése óta annak nyilvánossághoz közvetítési jogra vonatkozó rendelkezése keretében értelmezi a Bíróság azokban az esetekben, amikor engedélyköteles tevékenység fennállásáról kell állást foglalni,⁶⁴ ezért volt indokolt ennek a problémának az áttekintése is ebben, az Infosoc-irányelvről szóló tanulmányban.

A különféle digitális kommunikációs technológiák megjelenésével kérdésessé vált, hogy érdemes lenne-e az online módszerekkel történő továbbkövetítést is a vezetékes továbbkövetítés körébe vonni, és az erre vonatkozó szabályokat alkalmazni. Alapvetően arról van szó, hogy a műhold- és kábelirányelv technológiaspecifikusan határozta meg a vezetékes továbbkövetítést, így annak (az irányelv szövege alapján) csak a kábelén és mikro-hullámos rendszeren keresztül történő közvetítés minősülhet. Ezen az alapon a digitális továbbkövetítés nem tartozik ebbe a körbe, így pedig a műhold- és kábelirányelv által a vezetékes továbbkövetítésre vonatkozó kötelező közös jogkezelés⁶⁵ sem alkalmazandó – ami valószínűleg jelentősen egyszerűbbé tenné az online felhasználási engedélyezést. Bár az Infosoc-irányelv elfogadása után, 2002-ben a Bizottság nem találta indokoltnak a vezetékes továbbkövetítés kötelező közös jogkezelési rezsimjének kiterjesztését a kábelén történő továbbkövetítéstől eltérő más közvetítési módra, a jelenlegi körülmények között azonban gazdasági tanulmányozás alá kellene vetni a kiterjesztés ötletét.⁶⁶

b) A lehívásra hozzáférhetővé tétel territorialitásának gazdasági elemzése

A 2014-es tanulmány⁶⁷ a lehívásra hozzáférhetővé tétel kizárólagos jogának és a területiális engedélyezésnek a gazdasági szempontú vizsgálatára vállalkozott. Azt elemezte, hogy gazdaságilag indokolt lenne-e a status quo megváltoztatása és a kizárólagos jog területiális jellegének, valamint a területileg korlátozott engedélyezéseknek a kiküszöbölése a határon átvétel online hozzáférés biztosítása érdekében.

⁶¹ A Tanács 93/83/EGK irányelve (1993. szeptember 27.) a műholdas műsorsugárzásra és a vezetékes továbbkövetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:31993L0083>.

⁶² I. m. (61), 9. cikk.

⁶³ I. m. (61), 1. cikk (3) bekezdés.

⁶⁴ Triaille: i. m. (48), p. 212.

⁶⁵ I. m. (61), 9. cikk (1) bekezdés.

⁶⁶ Triaille: i. m. (48), p. 233.

⁶⁷ Gregor Langus, Damien Neven, Sophie Poukens: Economic Analysis of the Territoriality of the Making Available Right in the EU: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/1403_study1_en.pdf (látogatás napja: 2016. 01. 13.).

Fontos leszögezni, hogy a szerzői jogok területiális jellege nem az egyedüli meghatározó tényező a piaci fragmentáltságban – a jogosultak ugyanis privát, önös érdekek alapján döntenek engedélyeik területi hatályáról, függetlenül a lehívásra hozzáférhetővé tétel territorialitásától. Így tehát hiába küszöbölné is ki az európai jogalkotó a szerzői jog inherens területiségét, ha a piaci szereplők továbbra is szabadon „kiszereződhetnek” a változtatások hatálya alól, és továbbra is korlátozhatnák az online hozzáférést monoterritoriális engedélyek alapján.⁶⁸

Ez a tanulmány az online zenei és audiovizuális piac engedélyezési gyakorlatát vette szemügyre közelebbről. A zenei szektor területén az országonkénti engedélyezés a legelterjedtebb, köszönhetően annak, hogy a nemzeti közös jogkezelő szervek központi szerepet játszanak az online zenefelhasználások engedélyezésében, ezek pedig szorosan kötődnek a tagállami szabályokhoz és adminisztrációhoz. Bár a jogok általában a producer kezében összpontosulnak, aki egyszemélyben dönthet a felhasználási engedélyek földrajzi hatályáról, az audiovizuális területen mégis elterjedtebb az országonkénti engedélyezés, mivel az a kifizetődőbb. A páneurópai engedélyezés tehát bár lehetőségként létezik, egyik szektor gyakorlatában sem tudott egyelőre gyökeret verni.⁶⁹

A lehívásra hozzáférhetővé tételi jog lokalizálásának és a területiális engedélyezés szabályozásának négy lehetséges opcióját három olyan mechanizmuson (vertikális megállapodások, árdiszkrimináció, tranzakciós költségek) keresztül értékeli a tanulmány, amelyek jelentős hatással lehetnek a társadalmi jólétre.⁷⁰ Az első jogalkotási opció a status quo-hoz (country of reception, vagyis a védett műhöz kapcsolódó jogok engedélyezésének kérdését minden olyan országban rendezni kell, ahol a mű hozzáférhető) képest az ún. „targeting” koncepciója, vagyis hogy a jogosultaknak megmarad a lehetőségük a területileg korlátozott engedélyek adására, és a jogokat az ilyen módon célzott országokban kell csak tisztázni.⁷¹ A másik három lehetőség a már korábban is ismertetett „country of origin”, vagyis származási ország elvéből indul ki a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogának lokalizálását illetően. Míg a második opció esetében megmaradna az érdekeltek joga arra, hogy területiális engedélyeket adjanak (azonban lehetőség maradna a páneurópai körű engedélyezés olyan esetekben, amikor az ilyen hatékonyabban csökkentené a tranzakciós költségeket), a harmadik opciónál az engedélyező a felhasználási szerződésbe nem foglalhat földrajzi megkötéseket, míg a negyedik esetben pedig már az engedélyes online tartalomszolgáltatók sem alkalmazhatnak földrajzi korlátozásokat közvetlenül a végfelhasználókkal szemben.⁷²

⁶⁸ Langus, Neven, Poukens: i. m. (67), 4. bek. p. 1.

⁶⁹ Langus, Neven, Poukens: i. m. (67), 173. bek. p. 44.

⁷⁰ Langus, Neven, Poukens: i. m. (67), 177. bek. p. 45.

⁷¹ Langus, Neven, Poukens: i. m. (67), 407–412. bek. p. 105–107.

⁷² Langus, Neven, Poukens: i. m. (67), 413–415. bek. p. 107.

Ezeknek a módosítási opcióknak a háttérében a társadalmi jólét és a hatékonyság növelésének a célja áll: a kiindulási pont, hogy a territorialitás kiküszöbölésével növekedne a zenei és audiovizuális művek határokon átvélt, online felhasználása, ami nemcsak a végfelhasználóknak/fogyasztóknak jelentene előnyt (nagyobb lenne a külföldi művekhez való hozzáférhetőség), hanem a piac és ezzel a kereskedelem bővülése miatt a tartalmat exportáló szolgáltatók is nagyobb profitra tehetnének szert. A magas meg nem térülő költségekkel operáló online zenei és audiovizuális szektor pedig a piaci növekedésnek köszönhetően még több befektetést és termékinnovációt generálhat, ezzel is növelve a társadalmi jólétet.⁷³ Ez azonban a gyakorlatban jóval bonyolultabb helyzet, a territorialitás problémáit megszüntetni célzó fentebb említett intervenciók formák pedig amellet, hogy bizonyos tranzakciós költségeket kiküszöbölhetnek vagy csökkenthetnek, másokat ugyanakkor előidézhetnek.

Ami a vertikális megállapodásokat illeti, azoknak az európai piacon a kulturális és nyelvi eltérések adnak alapot: a különböző fogyasztási preferenciák alapján a jogosultak földrajzilag diverzifikálják az elosztást, ezzel elősegítve a művek hatékonyabb felhasználását. A területi megkötések korlátozása azonban a tranzakciós költségek csökkenésének előnye mellett azt meghaladó hatékonyságvesztést is okozhat. Emellet a területi korlátozásokat az egyes vállalatok más vertikális megállapodásokkal is helyettesíthetik (pl. nemlineáris árazás).⁷⁴ Az árdiszkrimináció pedig az olyan magas fix költségekkel és rövid élettartamú művekkel operáló ágazatokban, mint az online audiovizuális és zenei piac, fontos az új alkotásokba történő befektetések dinamikus ösztönzése érdekében.

Alapvetően tehát nyomós üzleti megfontolások állnak a territoriális engedélyezés gyakorlata mögött, az egyes javasolt módosítási opciók pedig az üzleti bizonytalanság növelésével a jelenleginél is magasabb tranzakciós költségeket eredményezhetnek. Éppen ezért kellő körületekintés és az egyes szektorokra vonatkozó specifikus vizsgálatok szükségesek egy, a területi engedélyezés korlátozására irányuló, európai szintű intézkedés megtétele előtt. Mindemellet a tanulmány azt az opciót tekinti a legalkalmasabbnak, amelyben a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogának származási országra történő lokalizálása mellett teljes mértékben érintetlenül maradna a felek szerződési szabadsága, így ugyanis a tranzakciós költségek mérséklődése mellett az érdekeltek továbbra is szerződésben korlátozhatnák az engedélyek területi hatályát.⁷⁵

⁷³ Langus, Neven, Poukens: i. m. (67), 403. bek. p. 104.

⁷⁴ Langus, Neven, Poukens: i. m. (67), 481. bek. p. 119.

⁷⁵ Langus, Neven, Poukens: i. m. (67), 484. bek. p. 119.

c) *A lehívásra hozzáférhetővé tétel joga és annak viszonya a többszörözés jogához a határokon átvéelő digitális átvitel során*⁷⁶

A legutóbbi, 2014 decemberében megjelent, fenti című tanulmány a többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés kapcsolatát vizsgálta részletesen, megkülönböztetve a lehívásra hozzáférhetővé tétel során keletkező másolatokat a feltöltés és letöltés mozzanata alapján. Bár az Infosoc-irányelv nem rendezi a két, egymástól független és ezért kumulálható kizárólagos jog viszonyát, részletes vizsgálata szükséges annak, hogy a lehívásra hozzáférhetővé tétel során keletkező másolatok az Infosoc-irányelv 2. cikke alá tartoznak-e, illetve hogy lehet-e azokat kivételként kezelni az 5. cikk alapján. A tanulmány fő megállapításai tehát a korábbiakkal ellentétben nem a lehívásra hozzáférhetővé tétel, hanem a többszörözési jog lokalizálására vonatkoznak. Hiába ugyanis a hozzáférhetővé tétel cselekményének bizonyos helyhez kötése, ha a szorosan kapcsolódó többszörözés lokalizálására más szabályok alkalmazandóak. Ha pedig a cél a hozzáférhetővé tétel territorialitásából eredő következmények enyhítése, akkor a többszörözési jogot is az előzővel kompatibilis módon kell lokalizálni.⁷⁷ Hiába ugyanis az egységes szemlélet a lehívásra hozzáférhetővé tételnél, ha az ahhoz kapcsolódó többszörözések más tagállamokhoz is kapcsolhatók, és így ugyanúgy szétterjedezteté és bonyolulttá tehetik az engedélyezési és szerződési folyamatot.

Ennek a problémának az első lehetséges megoldása a jogok tartalmának és fogalmának az éles elhatárolása, a kettő közötti átfedés megszüntetése. Ezek alapján a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogába olvadna minden olyan többszörözési cselekmény, amely feltétlenül szükséges ahhoz, hogy az adott tartalom nyilvánosan elérhető legyen, a végfelhasználó pedig nem rendelkezik önálló kontrollal a tartalom felett. Ezzel szemben a többszörözési jog (a kivételek ellentétéként megfogalmazva) az olyan másolatokra terjedne ki, amelyek felett a végső felhasználó teljes irányítással rendelkezik, vagyis kedve szerint rendelkezik a tartalommal, a felhasználása nem függ más szereplőtől (pl. internetszolgáltató). Így tehát csak azok a jelentős időn keresztül „létező” példányok, tartós másolatok minősülnének egyáltalán másolatoknak, amelyek önálló gazdasági jelentőséggel is rendelkeznek. Ezen az oldalon azonban a többszörözési jog olvasztaná magába a lehívásra hozzáférhetővé tételt: amennyiben egy mű elérhetővé válik és azt le is töltik, ez így magában minősülne jogilag releváns cselekménynek. A kettő közötti állapot (tartós példány elérhetővé tétele, de letöltés még nem történt) a terjesztési jog olyan mértékű kiterjesztésével lehetne megoldható, hogy az az elérhetővé tételtől az első letöltéséig terjedő időben lenne alkalmazandó.⁷⁸ Így tehát ami az egyes, engedélyhez kötött cselekmények lokalizálását illeti, a „származási ország”

⁷⁶ Sari Depreeuw, Jean-Benoit Huben: Study on the making available right and its relationship with the reproduction right in cross-border digital transmissions: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/141219-study_en.pdf (látogatás napja: 2016. 01. 19.).

⁷⁷ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 76.

⁷⁸ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 84–86.

és a „célzott országok” elve itt is alkalmazható, így egységes koncepció alkalmazása alapján egy védett tartalom megosztása és első letöltése (és az ebben a cselekményben foglalt valamennyi többszörözés) egységesen a származási vagy a célzott ország joga szerint kerül megítélésre.⁷⁹ Bár a megfelelő mértékű harmonizációval elkerülhető lenne az „ország-shopping”, itt is hasonló hátrányok mutatkozhatnak, mint a lehívásra hozzáférhetővé tétel lokalizálásánál, nevezetesen hogy a származási ország elvének az alkalmazása alááshatja a más tagállamokban történő kizárólagos felhasználási engedélyezést, így az összességében káros lenne az EU gazdasági helyzetére.

Egy másik lehetőség a jogosultak engedélyezési jogának olyan szintű megkötése, hogy vagyoni jogaikat csak egységes csomagban ruházhatnák át olyan módon, hogy egy bizonyos fajta felhasználáshoz szükséges összes jog az engedélyesre szálljon.⁸⁰ Ez azonban csak a kizárólagos jogok tartalmi fragmentálódására lehet megoldás, a territorialitás helyzetén nem változtat.

A tanulmány által felvázolt harmadik megoldási opció szintén a jogosultak szerződési szabadságát korlátozná, mégpedig a hozzáférhetővé tételt követő első letöltésre vonatkozó kényszerengedélyek formájában. Azonban ez a rendszer rendkívül bonyolult lenne, és rengeteg kérdést (megfelelő díjazás, külön hatóság létrehozása, csak bizonyos fajta művek esetén lehetne alkalmazni) és ennek okán egyelőre csak több problémát vetne fel, mint amennyit megoldana.⁸¹ A műhold- és kábelirányelvben alkalmazott kötelező közös jogkezelés pedig az online technológia vezetékes továbbkövetítéstől való nagyszintű eltérése miatt lenne problémás a tanulmány megállapításai szerint.

Végül lehetőségként a többszörözési jog területiális hatásának enyhítését szolgálándó, az arra vonatkozó kivételek (az időleges többszörözési cselekmények és a magáncélú másolás⁸²) újragondolását veti fel a tanulmány. Az egyetlen kötelező kivételt, az ideiglenes többszörözést olyan módon javasolja kiterjeszteni, hogy az a tartalmak lehívásra hozzáférhetővé tételéhez szükséges többszörözést is lefedje. A magáncélú másolást illetően a kivétel szélesebb körű harmonizációját és kötelezővé tételét javasolják a tanulmány szerzői, megjegyezve azt is, hogy a háromlépcsős teszt útját állhatja a kezdeményezésnek, ugyanis kérdéses lenne a művek rendes felhasználásának zavartalansága, ha amúgy díjfizetésre és engedélyezésre köteles tartalomszolgáltatók és közvetítők mentesülnének e kötelezettségük alól. Mindemellett kétséges az is, hogy ez egyáltalán megfelelő megoldás lenne-e a területiség támasztotta problémákra.

Összességében a tanulmány megállapításai alapján egyik fentebb vázolt konstrukció sem oldja meg az összes felmerülő problémát, egyúttal pedig további, szektorspecifikus adatok

⁷⁹ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 105.

⁸⁰ Depreeuw, Huben: i. m. (76).

⁸¹ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 96.

⁸² I. m. (16), 5. cikk (1) bekezdés és 5. cikk (2)b) pont.

lennének szükségesek egy jogalkotási beavatkozást megelőzően annak megállapításához, hogy szektoronként eltérő vagy általános jogszabálmódosítás lenne a megfelelő.

2. Kivételek és korlátozások

a) Az Infosoc-irányelv alkalmazásáról szóló tanulmány

Miután a fentiekben már a lehívásra hozzáférhetővé tétellel kapcsolatban is szó esett a kivételekről, lássuk, hogy e témában milyen megállapításokkal tudnak szolgálni a Bizottság által rendelt tanulmányok. Az Infosoc-irányelv érvényesüléséről szóló tanulmány második részének középpontjában a kivételek és korlátozások irányelvben megállapított rendszere, illetve annak esetlegesen szükséges változtatásai állnak. A kérdéses területek négy csoportra oszthatók, ezek: a könyvtárakra, valamint az oktatási és kutatási tevékenységekre vonatkozó kivételek; a fogyatékkal élők számára biztosított kivételek; a felhasználók által létrehozott tartalom (UGC – user generated content) és a sajtószemlékre vonatkozó kivételek és korlátozások.

i) Könyvtárak, oktatási és kutatási tevékenység

A könyvtárak, archívumok, múzeumok és egyéb oktatási és kutatóintézmények részére hagyományosan kivételt biztosít a szerzői jog annak érdekében, hogy ezek az intézmények társadalmilag hasznos tevékenységüket el tudják látni. Ezeknek a kivételeknek a digitális művekre történő kiterjesztése azonban újabb komplikációkat jelenthet a jogosultak számára, az ingyen vagy csekély összeg fejében igénybe vehető szolgáltatások ugyanis a művek piaci felhasználásának a konkurenciáját jelenthetik.⁸³

Ezen a kategórián belül négy konkrét kivételt vizsgált a tanulmány az alábbi megállapításokkal.

A könyvtárak és múzeumok megőrzési és archiválási tevékenységére vonatkozóan jelenleg is létezik európai norma, azonban az eleve kizárja az e célból történő tömeges másolat-készítést. A tagállami szabályok pedig még ennél is korlátozóbbak lehetnek, ami csak részleges harmonizációt jelent ezen a területen. A tanulmány szerzőinek megállapítása alapján egy, a digitális körülményeknek megfelelő, a digitális többszörözés is kifejezetten magába foglaló és a „specific copies” megkötést fellazító kivétel önmagában nem lenne hátrányos a szerzői művek rendes felhasználására és a jogosultak érdekeire, amennyiben az nem fedi le a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételt is.⁸⁴

Ami a könyvtári állományhoz csak a helyszínen hozzáférést biztosító kivételt illeti, az túl szűk és technológiailag elavult. A bővítés határai azonban vitatottak, a kérdés pedig az, hogy

⁸³ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 401.

⁸⁴ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 402.

milyen fajtájú és mértékű korlátozások lennének szükségesek: az intézményi korlátozás a „helyszín” fogalma alá vonná az adott intézmény tag- és fiókintézteit, vagy, ami még ennél is szélesebb hozzáférést biztosítana, a személyi kör alapján (az intézmény tagja, hallgatói, munkatársai) történő konzultációs lehetőséget. A funkcionális korlátozás (vagyis hogy minden, a tanulás és kutatás céljából történő hozzáférés kivételt képezne) jelentené a kivétel legjelentősebb kiszélesítését, és mint ilyen, a rendes felhasználásra is hatással lehetne. Így ugyanis csak a felhasználás célját kellene valamilyen módon igazolnia a felhasználónak az ingyenes vagy rendkívül kedvezményes hozzáférés érdekében. Ez gyakorlatilag a lehívásra hozzáférhetővé tétel korlátlanságát eredményezné, ami jelenleg is általában felhasználási szerződések keretében engedélyezett. Természetesen nem kizárt, hogy a jövő technológiai vívmányai viszonylag térbeli és tárgybeli korlátozásoktól mentesen is lehetővé teszik majd a helyszínen (on-site) történő hozzáférést.⁸⁵

A digitális tartalmak, mint az e-könyvek, zenék és filmek online nyilvános kölcsönzésének lehetősége kulcsfontosságú lenne a könyvtáraknak mint a kultúra és a tudás közvetítőinek. Mindazonáltal szükséges volna olyan korlátozások bevezetése (pl. az egyszerre kölcsönző személyek számának korlátozása, határozott idejű kölcsönzés, hatásos műszaki intézkedések alkalmazása), amelyek „kiküszöbölnék” a digitalizáció nyújtotta egyes előnyöket, és hasonlatosabbá tennék az e-kölcsönzést a fizikai hordozók kölcsönzéséhez.⁸⁶

A tanulmány következtetései alapján az oktatás és kutatás szemléltetésére biztosított kivételt nem szükséges felülvizsgálni, az ugyanis a nyílt megfogalmazásának köszönhetően alkalmazható az e-learning és e-research tevékenységre is.⁸⁷ Azonban jelentősebb harmonizációra lenne szükség a tagállami jogszabályokat tekintve, jelenleg ugyanis nagyon változatos módon került átültetésre ez a kivétel, ami átláthatatlanságot eredményezhet nemzetközi együttműködéssel megvalósuló tanulmányi és kutatási tevékenységeknél.⁸⁸ Emellett megfontolásra érdemes lenne a kutatásra vonatkozó különálló kivétel megfogalmazása, az ugyanis az oktatástól igen eltérő felhasználásokat foglal magában (pl. a szöveg- és adatbányászatot).

A tanulmány azonban ezekkel a kivételekkel kapcsolatban arra is felhívja a figyelmet, hogy bár különböző alkalmazási területeket érintenek, jelentős az átfedés, különösen a kivétellel érintett kizárólagos jogokat illetően. Az Infosoc-irányelv kivételeinek tételes meghatározása és felsorolása pedig idejétműltnek minősülhet – érdemes lenne ezért más szemszögből, rugalmasabban megközelíteni a kivételek és korlátozások rendszerét. Ez nem feltétlenül az angolszász „fair use”-rendszer bevezetését jelentené, azonban a nem jogsértő felhasználások meghatározása történhetne azok céljának és néhány általános feltételnek a szabályozásával.⁸⁹ Arra viszont nem tér ki a tanulmány, hogy egy ilyen megoldás ugyanazt

⁸⁵ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 320–321.

⁸⁶ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 350.

⁸⁷ I. m. (16), 5. cikk (3)a).

⁸⁸ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 368.

⁸⁹ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 403.

a következetlenséget és eltéréseket eredményezné-e a tagállamok nemzeti jogszabályaiban, amelyek jelenleg is fennállnak. Egy ilyen rendszerhez ugyanis – a fair use-hoz hasonlóan – kiterjedt bírói gyakorlat lenne szükséges az általános fogalmak tartalmának körülhatárolására. Emellett a tanulmány szerzői kívánatosnak tartanák néhány alapvető európai érdekű kivétel (pl. az európai kulturális örökség megóvása, az európai kutatási közeg és oktatási belső piac kialakítása) kötelezővé tételét.

ii) A fogyatékkal élő személyek számára biztosított kivételek

Az e kivétel körüli megállapításokat csupán vázlatosan ismertetjük, itt ugyanis a (szűkebb) személyi kör adja a kivétel indokoltságát, így a többi kivételnél tett, a technológiai és piaci körülményekre tett megállapítások ennél is helytállóak. A tanulmány alapvetően az EU által már aláírt, de még nem hatályos WIPO Marrakesh-i Szerződésében⁹⁰ foglaltakat tekintene egy lehetséges megoldásnak, illetve az Infosoc-irányelv 5. cikkének (3)b) pontjának erőteljesebb tagállami harmonizációját a kivételek kötelezővé tételével, valamint a felhasználási jogok és a jogosulti kör egyértelmű meghatározásával.⁹¹

iii) Felhasználók által létrehozott tartalom

A felhasználók által generált tartalom ugrásszerű megnövekedésével szükségessé vált egy erre vonatkozó szerzői jogi kivétel megfontolása, ugyanis a legtöbb UGC engedélyköteles tevékenység során jön létre. Bár jelenleg rendkívül szűkös a rendelkezésre álló bírói gyakorlat ezen a téren (leginkább azért, mert a jogosultak egyelőre nem pereskednek ilyen esetekben, valószínűleg, mert nem keletkezik érzékelhető káruk, vagy a UGC-nek helyet szolgáltató online platformokkal kötött díjfizetési megállapodások miatt), semmi sem garantálja, hogy a közeljövőben nem változik a jogosultak hozzáállása.⁹²

Jelenleg az Infosoc-irányelvben több kivétel is fontos és alkalmazható az UGC vonatkozásában, ezek: a kritikai vagy ismertetési célú idézés; valamely mű más anyagokba történő véletlenszerű belefoglalása; valamint karikatúra, paródia vagy utánpótlás készítése.⁹³ Ezek azonban jelentős eltérésekkel kerültek átültetésre a tagállamokban.

A tanulmány alapvetően két lehetséges megközelítést vizsgál: egyrészt, hogy milyen, a jogalkotáson kívüli eszközök alkalmazhatóak, másrészt pedig a Bizottság számára nyitva álló szabályozási lehetőségeket veszi sorra.

⁹⁰ A vakok, látáskárosultak és olvasási képességükben korlátozott személyek nyomtatott művekhez való hozzáféréseinek elősegítéséről szóló Marrakesh-i Szerződést az Európai Unió 2014. április 30-án írta alá. A szerződés 18. cikke alapján húsz szerződő fél ratifikációjával fog hatályba lépni.

⁹¹ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 439–443.

⁹² Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 510.

⁹³ I. m. (16), 5. cikk (3) d), i) és k) pont.

Ami az első kategóriát illeti, megoldás lehet az érdekelt jogosultak pozícióinak és az UGC-re vonatkozó információknak a begyűjtése, és annak alapján egy egyetértő álláspontokat rögzítő okirat (Memorandum of Understanding) kidolgozása. Ez gyorsabb és rugalmasabb lehetne a jogalkotásnál, valamint az érintett felek megegyezésén alapulna, ugyanakkor, mint ilyen, akkor lehetne elfogadható, ha minden érdekelt fél álláspontját tükrözné. Emellett azonban nem kötelező jellege miatt előfordulhatna a megállapodásban foglaltaktól eltérő gyakorlat továbbélése.⁹⁴ A másik két jogalkotáson kívüli lehetőség, nevezetesen, hogy a Bizottság közleményben ismertesse a felhasználók által létrehozott tartalommal kapcsolatos álláspontját és annak általa elfogadott fogalmát, illetve a felhasználók célzott tájékoztatása és oktatása szintén olyan intézkedések, amelyek nem bírnak kötőerővel a tagállamok irányába, és nem jelentenének megfelelő mértékű intézkedést.⁹⁵

A jogalkotás keretében megtehető intézkedések körében lehetőségként merült fel a korábbiakban is felvetett fair-use jellegű korlátozásrendszer bevezetése – ez azonban amellett, hogy az UGC-n jóval túlmenően, az egész szerzői jogi rezsimre hatással lenne, politikailag egyelőre kivitelezhetetlennek tűnik, az ilyen rendszer alapvetően rugalmas és általános megfogalmazású jellege miatt pedig csak még több tisztázandó kérdést vetne fel, és a peres ügyek számának növekedését eredményezhetné.⁹⁶ Egy, kifejezetten a felhasználók által generált tartalomra vonatkozó kivétel irányelvbe történő bevezetése világossá és egyértelművé tenné a helyzetet, azonban a jelenlegi körülmények között ez nem igazán indokolt, ugyanis valószínűleg nehezen felelne meg a nemzetközi egyezményekben megállapított háromlépcsős tesztnek.⁹⁷ Egy másik megközelítés lenne az UGC kérdésének az elektronikus kereskedelmi irányelv⁹⁸ reformja során történő rendezése, különösen az értesítési-elvétárolási eljárások újragondolása, az ezekkel való agresszív visszaélések visszaszorítása keretében. Mivel azonban az elektronikus kereskedelmi irányelv a közvetítőkre vonatkozó felelősségi alakzatokat szabályozza és nem a szerzői jogi rendelkezéseket harmonizálja, egy ilyen intézkedés nem oldaná meg az eltérő nemzeti szabályozások divergenciáját és azok következményeit.⁹⁹

A tanulmány következtetései alapján tehát a legmegfelelőbb eszköz az Infosoc-irányelv módosítása lenne az UGC számára releváns kivételek teljes harmonizációja, a kivételek tag-

⁹⁴ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 516–517.

⁹⁵ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 541.

⁹⁶ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 538.

⁹⁷ A kivételek alkalmazására vonatkozó háromlépcsős tesztrol a nemzetközi szerzői jogban a Berni Egyezmény 9. cikk (2) bekezdése, illetve a TRIPS-megállapodás 13. cikke rendelkezik. Az Infosoc-irányelvben az 5. cikk (5) bekezdés tartalmazza, miszerint az irányelvben meghatározott kivételek és korlátozások kizárólag olyan különös esetekben alkalmazhatók, amelyek nem sérelmesek a mű vagy más, védelem alatt álló teljesítmény rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítják a jogosult jogos érdekeit.

⁹⁸ Az Európai Parlament és Tanács 2000/31/EK irányelve a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem egyes jogi vonatkozásairól: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT?uri=CELEX%3A+2000L0031>.

⁹⁹ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 539.

államok számára kötelezővé tétele és annak biztosítása által, hogy a kivételek kedvezményezettjei szigorúan csak a nem kereskedelmi céllal működő tartalmat generáló felhasználók lennének.¹⁰⁰

iv) A sajtószemle-kivétel

A „sajtószemle-kivételt” az Infosoc-irányelv az 5. cikk (3) c) pontjának első mondata szabályozza. A tanulmány három olyan esetkört vizsgált, amelynél szóba jöhetett a kivétel kiterjesztése, azonban azt egyik esetben sem találta indokoltnak és megvalósíthatónak az alábbiak alapján.

A munkavállalóinak sajtó- és cikkszempléket belső használatra elérhetővé tevő vállalatok ilyen irányú tevékenysége indokoltan engedélyhez kötött, a védett tartalmak hozzáférhetővé tétele ugyanis olyan hozzáadott értéket és eszközt jelent, aminek meg kell fizetni az árát. A sajtószempléket az előfizetőknek szolgáltató vállalkozások, illetve azokat a nyilvánosság számára elérhetővé tevő hírösszegezők tevékenysége bár társadalmilag hasznos, egyben egyértelműen profitszerzési célú is (az előbbi esetben az előfizetési díj, míg az utóbbiban a reklámokból származó bevételek jelentik a jövedelemforrást), ami pedig indokolja az engedélykérés és a díjfizetés szükségességét. Ami a magánszemélyek (pl. bloggerek) ilyen tevékenységét illeti, őket kevésbé fenyegeti a jogosultak esetleges peres jogérvényesítése, valamint más kivételekre is hivatkozhatnak. Összességében azonban a sajtószemle-kivétel kibővítése nem felelne meg a háromlépcsős tesztnek, ugyanis nem esne bele a mű rendes felhasználásába.¹⁰¹

b) A kivételek és korlátozások változtatásának gazdasági elemzése

Egy másik, a kivételeket és korlátozásokat már specifikusan egy-egy felhasználási mód tekintetében és közgazdasági alapon értékelő tanulmány két részletben jelent meg. Az első része, az ún. CRA Methodology Report¹⁰² a szerzői jogi kivételek közpolitikai szempontú közgazdasági elemzését tartalmazza, alapvetően arra vonatkozóan nyújt módszertani útmutatót, hogy milyen módon lehet és kell az ilyen kivételek szükségességét megállapítani és értékelni. Ez a résztanulmány tehát nem tér ki sem a harmonizáció, sem pedig a common law fair use és a kontinentális kivételek és korlátozások rendszerének összehasonlítására.¹⁰³ A kivételek alkalmazására olyan esetekben van szükség, amikor a szerzői jog miatt piaci

¹⁰⁰ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 541.

¹⁰¹ Depreeuw, Huben: i. m. (76), p. 581.

¹⁰² Gregor Langus, Damien Neven, Gareth Shier: Assessing the economic impacts of adapting certain limitations and exceptions to copyright and related rights in the EU: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/131001-study_en.pdf (látogatás napja: 2016. 01. 05).

¹⁰³ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), 3. bek. p. 1.

elégtelenség keletkezik a szerzői művek piacán.¹⁰⁴ Ezeket a hiányosságokat három kategóriába lehet sorolni: magas tranzakciós költségek, a szerzők szerzői jog által biztosított piaci fölénye, illetve a szerzői jog által is érintett piacok különböző externáliái.

A digitalizáció alakította környezetben indokolttá vált annak a vizsgálata, hogy a technológiai fejlődés következményeképp szükséges-e bővíteni vagy szűkíteni a korlátozások és kivételek körét. A tanulmány főbb megállapításai alapján közgazdasági szempontból sem a szűkítés, sem pedig a bővítés mellett nem hozható fel egyértelmű érv. Azokban az esetekben, amikor a magas tranzakciós költségek miatt nem köttetnek meg amúgy kölcsönösen előnyös üzletek, indokolttá válik kivételek alkalmazása. A technológiai fejlődésnek köszönhetően a szerzői művek felhasználásának új formái jelentek meg, amelyek alapján igény mutatkozott a szerzői jog alóli új kivételek bevezetésére. Azonban egy hasonló intézkedés előtt meg kell vizsgálni, hogy adott esetben nem jelenthetnének-e jobb megoldást az innovatív piaci mechanizmusok (ezek ugyanis a szabályozott kivételekkel szemben lehetőséget adnának a jogosultak és a felhasználók közötti transzfer megtárgyalására, így a hatékonyabb allokációra), illetve bizonyos esetekben az új felhasználási módok akár csökkenthetik is a tranzakciós költségeket.¹⁰⁵ A jogosultak piaci fölényét tekintve az elmélet szintjén nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a másolási költségek drasztikus csökkenése okán szűkíteni vagy bővíteni lenne szükséges a kivételek és korlátozások körét.¹⁰⁶ Az externáliák esetében fontos annak a vizsgálata, hogy azok az ötletből vagy annak kifejezéséből származnak-e – a szerzői jog ugyanis nem az egyes ötletekhez, hanem azok kifejeződéseikhez kapcsolódóan nyújt piaci előnyt a szerzőknek vagy más jogosultaknak.¹⁰⁷ Az olyan területekre vonatkozó kivételek, ahol a magasabb képzettségben és műveltségben megmutatkozó pozitív externáliák kifejezetten a tartalomhoz, az információhoz kapcsolódnak (pl. az oktatásban), kontraproduktívak is lehetnek: amennyiben például egy tankönyv túl drága, semmi sem akadályoz meg egy másik tankönyvszerzőt, hogy ugyanazokat az információkat és meglátásokat más megfogalmazásban és új formában, alacsonyabb áron kiadhassa a felhasználók hatékonyságának növelésére. Ez viszont megszűnne egy erre vonatkozó kivétel bevezetésével.

Mindezek alapján a tanulmány szerzői egy táblázatban foglalták össze, hogy egy-egy specifikus kivétel vagy korlátozás bevezetése előtt milyen tényeket kell megfontolni, és hogy ezek milyen irányban befolyásolják a problémát.¹⁰⁸

A metodológiai jelentés után a tanulmány második, nagyobb lélegzetű része¹⁰⁹ már a kivételek és korlátozások egyes külön eseteinek az európai szintű szabályozását, illetve an-

¹⁰⁴ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), 66. bek. p. 18.

¹⁰⁵ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), 5.1. szakasz, p. 69.

¹⁰⁶ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), 5.2. szakasz, p. 70.

¹⁰⁷ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), 3.3.2. szakasz, p. 41–42.

¹⁰⁸ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), 5. ábra: Decision Information Chart, p. 72.

¹⁰⁹ Julian Boulanger, Alexandre Carbonnel, Raphael de Coninck, Gregor Langus: Assessing the economic impacts of adapting certain limitations and exceptions to copyright and related rights in the EU – Analysis of specific policy options: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/140623-limitations-economic-impacts-study_en.pdf (látogatás napja: 2016. 01. 05.).

nak bevezetésének szükségességét tárgyalja az első részben felvázolt módszertan alapján. A vizsgált problémakörök a következők: a kulturális örökséggel és oktatással foglalkozó intézmények digitális archiválási tevékenysége és a kollekciójukhoz távoli hozzáférés biztosítása, e-kölcsönzés a nyilvános könyvtárakból, tudományos kutatás céljából végzett szöveg- és adatbányászat, valamint a természetes személyek által végzett magáncélú másolás.

i) Digitális archiválás és távoli hozzáférés biztosítása kulturális és oktatási intézményeknél

Ahogy azt az előbbieken is láthattuk, a digitális archiválás tekintetében jelenleg is hatályban van egy opcionális kivétel,¹¹⁰ amit azonban a tagállamok eltérően és általában szűken értelmezve ültettek át saját jogukba, illetve „tömeges megőrzés” végzéséhez továbbra is szükség van az érintett jogosultak hozzájárulására. A tanulmány következtetése alapján hasznos lenne egy, a tömeges archiválást az árva és kereskedelmen kívül eső művek tekintetében lehetővé tevő kivétel európai szintű bevezetése. Ez csak az adott művek megőrzési célú másolására terjedne ki, és nem fedné le a nyilvánossághoz közvetítést és a terjesztést (egyébként erre a következtetésre jutott az Infosoc-irányelv érvényesülését vizsgáló tanulmány kivételekkel foglalkozó fejezete is). A kereskedelemben megtalálható művek kivonása a kivétel alól azért is lenne indokolt, mert az árva és kereskedelmen kívüli műveknél általában kevésbé értékesek (mivel még mindig kaphatóak kereskedelmi forgalomban), a jogosultak számára a méltányos díjazás sem feltétlenül jelentene teljes kompenzációt az értékesítéskiesésre, illetve a méltányos díjazás rendszere igen költséges lenne.¹¹¹ Ami a kulturális és oktatási intézmények által nyújtott, a gyűjteményeikhez való távoli hozzáférés biztosítását illeti, a tanulmány szerzői a jelenlegi állapotot szorgalmazzák fenntartani, vagyis az európai szintű kivétel hiányát.¹¹² Ezt a kivétel mellett szóló érvet gyengítő olyan tényezőkkel támasztják alá, mint a kollektív felhasználási szerződések gyakorlata, illetve a különböző felhasználásokra vonatkozó árdiszkrimináció alkalmazásának a lehetősége, amelyek mind hatékonyabbá tehetik a piacot. A zárt hálózati távoli hozzáférés (amire csak az egyes intézmények tagjai vagy előfizetők lehetnének jogosultak) esetében a terjedelem bizonytalanságát és az új művek létrehozásához fűződő érdeksökkenést hozzák fel az esetleges kivétel előnyeivel (a kutatás és oktatás jelentősen profitálhatna az egyes intézmények gyűjteményéhez való hozzáféréssel) szemben.¹¹³ Az ún. „open internet”-hozzáférés azt jelenti, hogy semmilyen technológiai intézkedés nem védi a digitálisan elérhetővé tett tartalmat, így ahhoz az interneten keresztül bárki szabadon hozzáférhetne. Az ebből a megoldásból eredő hátrányok (az új művek alkotásának visszaesése és a kereskedelemben elérhető művek forgalomkiesése) va-

¹¹⁰ I. m. (16), 5. cikk (2)c).

¹¹¹ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), p. 39.

¹¹² Az Infosoc-irányelv 5. cikk (3) n) pontja a távoli hozzáférés nyújtását minden egyes esetben a jogosult hozzájárulásához köti.

¹¹³ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), p. 25–26.

lőszínűleg jelentősen meghaladná az általa nyújtott társadalmi jó optimumát.¹¹⁴ Mindezek alapján a szerzők a status quo fenntartását szorgalmazzák.¹¹⁵

ii) E-kölcsönzés

A digitális könyvek nyilvános könyvtárak általi kölcsönzésére jelenleg semmilyen európai szintű szabály nem vonatkozik, és a tanulmány következtetése alapján nem állapítható meg egyértelműen, hogy szükséges és hasznos lenne egy erre vonatkozó uniós kivétel bevezetése.¹¹⁶ Egy, a kollektív felhasználási szerződéskötést lehetővé tevő egyetértési megállapodás létrehozását arra az érvre támaszkodva vetették el a szerzők, hogy mind az egyes, különböző méretű és profilú könyvtáraknak, mind pedig a jogosultaknak eltérőek lehetnek az igényeik, így egy egységes feltételeket tartalmazó szerződés nem lenne elfogadható az összes érdekelt szereplő számára. Éppen ezért érdemesebbnek tűnik a jelenlegi, egyedi engedélyezési gyakorlat megtartása. A tanulmány emellett elveti a bérleti és haszonkölcsönzési irányelvben¹¹⁷ szabályozott, a fizikai könyvekre vonatkozó nyilvános haszonkölcsönzési jog e-könyvekre történő kiterjesztésének lehetőségét is. Ezt a médiumok különbözőségével magyarázza: az e-könyvek esetében nincsenek olyan hátráltató és kényelmetlen tényezők, mint pl. hogy várni kell, amíg a kikölcsönözni kívánt könyv visszakerül a korábbi kölcsönzőtől a könyvtárba, vagy a fizikai igénybevétel miatti elhasználódás. Ezen okokból az e-könyvek szabad kölcsönözhetősége a tényleges vásárlás helyettesítőjévé válhatna.¹¹⁸

iii) Tudományos kutatás céljából végzett szöveg- és adatbányászat

Jelenleg ezen a területen sincs hatályban uniós szintű szerzői jogi kivétel, és annak bevezetése ellen szól, hogy az utóbbi időben az egységesített felhasználási szerződéseknek köszönhetően csökkentek az ezzel kapcsolatos tranzakciós költségek. Emellett a kiadók is érdekeltté váltak abban, hogy egyszerűbbé tegyék a hozzáférést a tartalmakhoz, illetve, hogy ilyen irányú

¹¹⁴ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), p. 28.

¹¹⁵ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), p. 23–24. Az árva művekre vonatkozóan az irányelv lehetővé teszi azok online oktatási és kutatási célú elérhetővé tételét, míg a kereskedelmi forgalmon kívüli könyvek és folyóiratok esetében kollektív felhasználási szerződés (Memorandum of Understanding) alkalmazása lehetséges. Az eleve digitális formában készült művek hozzáférhetővé tételére felhasználási szerződés köthető a jogosultakkal közvetlenül, vagy közvetítők (pl. aggregátorok) útján – ennek már kiforrott és egyre szélesebb körű gyakorlata létezik. A problémát a fizikai hordozók okozzák, ezek megvásárlásakor ugyanis a felhasználási szerződések tipikusan nem tértek ki a távoli hozzáférés kérdésére, és több ágazatban és tagállamban nincs lehetőség kollektív szerződések megkötésére, így ezeket a műveket csak magas tranzakciós költségekkel járó megállapodások árán lehetne online elérhetővé tenni.

¹¹⁶ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), p. 50.

¹¹⁷ Az Európai Parlament és Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról: http://www.hipo.gov.hu/jogforras/2006_115_Iranyelv_HU.pdf.

¹¹⁸ Langus, Neven, Shier: i. m. (102), p. 58.

beruházásokat eszközöljenek. Így egy olyan kivétel, ami ezt a látszólag jól működő modellt teljes egészében felváltaná, nem lenne indokolt. A szöveg- és adatbányászatra vonatkozó működőképes kivételnek több korlátozás alá kellene esnie: csak kifejezetten kutatási célú, nem kereskedelmi indíttatású, csak a már jogszerűen felhasználásba vett tartalomban történő adatbányászati tevékenységet lehetne kivétel alá venni, ám ez is csak abban az esetben léphetne életbe, ha a jogosult amúgy nem hajlandó az adatbányászatra vonatkozóan felhasználást engedélyezni.¹¹⁹ Ezek alapján tehát csak egy igen szűk alkalmazási kör esne a kivétel alá, egyebekben a tanulmány a fennálló szerződési gyakorlat fenntartását támogatja.

iv) Természetes személy magáncélú másolása

A magáncélú másolásra vonatkozóan a legtöbb uniós tagállam szerzői jogában megtalálható kivétel: ezek bár több ponton is eltérhetnek egymástól (pl. a megengedett példányszám tekintetében), a jogosultak méltányos díjazásának követelménye mindenhol megtalálható.¹²⁰ Ezt a kompenzációt leginkább közteheryszerű hozzájárulás formájában, üreshordozó-díjként fizetik meg a gyártók, illetve áthárított formában a vásárlók. Ezek a díjak azonban nagy valószínűséggel nem szolgálják eredeti céljukat, és nem kompenzálják méltányosan a jogosultakat¹²¹ (az üres hordozók ára vagy mérete alapján megállapított díj nem fedi a tényleges magáncélú másolás mértékét, ezek az eszközök ugyanis nem csupán másolásra alkalmazhatók, valamint sem az ár, sem pedig a méret nem korrelál bizonyítottan a tényleges másolás mértékével). Ezek a díjak ráadásul az adókhhoz hasonlóan torzítják a piacot. Emellett a technológiai fejlődés következtében megjelent új digitális felhasználások, mint például a streaming, úgy tartoznak a kivétel alá, hogy közben a felhasználó nem rendelkezik a mű másolt példányával. Mindezek indokolttá teszik a kivétel új körülményekhez történő igazítását. Így a tanulmány az üreshordozó-díjak csökkentését, de még inkább azok megszüntetését tartja indokoltnak. Ezáltal ugyanis az üreshordozó-gyártók (mivel nem a teljes különbözetet engednék el a végső fogyasztók számára) nagyobb profitrésszel értékesíthetnék a termékeiket, amelyek még így is olcsóbbak lennének a vásárlók számára, és több eladásra kerülne sor. Ezzel egy időben valószínűleg a szerzői jogi tartalmak eladásai is növekednének, ami kompenzációt jelentene az alacsonyabb üreshordozó-díjak okozta bevételkiesés miatt.¹²² Ebben az esetben tehát a tanulmány szerint a piaci mechanizmusokra, illetve az egyedi felhasználási megállapodásokra kellene bízni a méltányos díjazás kérdését, ami az egységesen megállapított, közteheryszerű díjakkal ellentétben hatékonyabb lenne, és kevésbé torzítaná a piacot.

¹¹⁹ *Langus, Neven, Shier*: i. m. (102), p. 75.

¹²⁰ A Padawan v. SGAE-döntés (C-467/08) alapján a jogosultaknak a kivétel által okozott kár alapján kell számítani a kompenzációként nyújtott méltányos díjazást.

¹²¹ *Langus, Neven, Shier*: i. m. (102), p. 92.

¹²² *Langus, Neven, Shier*: i. m. (102), p. 100–103.

Ez utóbbi, elsősorban közgazdasági szemléletű tanulmány összességében inkább a fennálló status quo megtartását és a jogalkotási intervenció elkerülését találta indokoltnak, míg az Infosoc-irányelvet értékelő munka nyitottabbnak bizonyult a kivételek kiterjesztése, illetve új kivételek bevezetése irányában.

Az áttekintés után a tanulmányokból összességében az alábbi végkövetkeztetések vonhatók le.

A lehívásra hozzáférhetővé tétel jogának származási vagy célzott országokra lokalizálása önmagában, a többszörözési jog ilyenforma rendezése nélkül nem képes enyhíteni a territorialitásból eredő olyan problémákat, mint a területenként korlátozott online hozzáférés és a bonyolult engedélyezés. Mindamellet azt is figyelembe kell venni, hogy a piaci fragmentáltságnak nem egyedüli okozója a kizárólagos jogok territoriális jellege, hanem idesorolható a jogosultak szerződési szabadsága is, ami alapján egy-egy területre korlátozások bizonyos tartalmak elérését, ami a felhasználás hasznosságának növelésére szolgál. A területiség tehát nem csupán hátráltató tényező, hanem fontos üzleti eszköz és egyben gazdasági alapjog is a jelentősen eltérő gazdasági fejlettségű uniós tagállamokat érintően. Így annak korlátozása vagy megszüntetése előtt felhasználási ágazonként végzett empirikus kutatás lenne szükséges az előnyök és hátrányok felmérése céljából. A lehívásra hozzáférhetővé tétel jogának lokalizálása esetében pedig meg kellene hagyni a jogosultaknak azt a lehetőségét, hogy szerződésben korlátozassák felhasználási engedélyük területi hatályát.

Ami a kivételeket illeti, gazdasági szempontból és pusztán elméleti alapon nem állapítható meg kétséget kizáróan, hogy a jelenleg hatályos kivételek bővítése vagy szűkítése lenne szükséges, bár jogi szempontból erősen érdemes lenne a jelenlegi rendszer átgondolása. Míg a tanulmányok alapján az e-kölcsönzés és a tudományos kutatás céljából végzett szöveg- és adatbányászat területén megfelelően működik az engedélyezési gyakorlat, és nincs szükség ezekre vonatkozó uniós kivételek bevezetésére (vagy az utóbbinál csak egy rendkívül korlátozott mértékűre), addig a tömeges digitális archiválás tekintetében az árva és kereskedelmen kívüli művekre vonatkozó (a terjesztést és a nyilvánossághoz közvetítést magában nem foglaló) kivétel alkalmazását, a magáncélú másolásnál pedig az üreshordozó-díjak csökkentését vagy megszüntetését tartanak indokoltnak. Mindemellet megfogalmazódott a kivételek és korlátozások rendszerének átstrukturálási igénye is: az Infosoc-irányelvben adott tételes felsorolás könnyen meghaladottá válhat, különösen a technológiai fejlődés ütemét figyelembe véve, ezért megfontolandó lenne egy rugalmasabb rendszer bevezetése (nem feltétlenül az angolszász „fair use” uniós szintű alkalmazása, hanem inkább a kivételek céljának és egyes általános feltételeinek alkalmazásával).

III. HARMONIZÁCIÓS ÉS JOGALKOTÁSI FEJLEMÉNYEK A KÖZELMŰLTBAN

A Bizottság megrendelésére készített részletes és kiterjedt tanulmányok bemutatása után lássuk tehát, hogy mindebből mi és hogyan került be az időközben egy választáson átesett

apparátus uniós politikai és jogalkotási gépezetébe, milyen irányt vett és prioritásokat állított a Bizottság a szerzői jogi reform keretében, különös tekintettel a territorialitásra.

1. Az európai digitális egységes piaci stratégia

2015 májusában a Bizottság nyilvánosságra hozta digitális egységes piaci stratégiáját,¹²³ amely az elektronikus kereskedelem korlátainak lebontása mellett a digitális egységes piac megalkotása érdekében szükséges, szerzői jogra vonatkozó törekvéseket is megfogalmazott, összességében tizenhat pontban. Ebben a tanulmányban a stratégiának csak az erre vonatkozó elemeivel foglalkozunk.

A szerzői jog szempontjából fontos célkitűzés az indokolatlan területalapú tartalomkorlátozás (geo-blocking) megakadályozása, ami alapjául szolgál a digitális tartalomhoz való hozzáférés javításának.¹²⁴ Ennek keretében a stratégia elsősorban az audiovizuális szektort és tartalmakat érintő hordozhatóságot és elérhetőséget emeli ki. Ahogy azt a korábbiakban jelen tanulmány is megállapította, ez a fajta korlátozottság és töredezettség egyrészt a szerzői jog területiális jellegéből és az ebből adódó jogrendezési bonyodalmakból, másrészt pedig a jogosultak tudatos üzleti döntéseiből ered. A geo-blocking elhárítása mellett a stratégia a kivételek közül egyedül (a fentiekben tárgyaltak alapján talán kissé rapszodikusán) a tudományos és oktatási célú szöveg- és adatbányászat összehangolásának fontosságát emelte ki.

Mindemellett pedig a dokumentum a hatékony és kiegyensúlyozott jogérvényesítési és végrehajtási rendszer megalkotását tűzte ki prioritásként a kereskedelmi mértékű szerzői jogi jogsértésekkel szemben. Ezt a Bizottság elsősorban az online közvetítők szerepének tisztázásával (tekintettel arra, hogy elmosódik a megkülönböztetés a tisztán közvetítői és tartalomszolgáltatói tevékenységek között) és az információhoz való alapvető jog, valamint a szólás- és sajtószabadság érintetlenül hagyása mellett az elektronikus kereskedelmi irányelvben meghatározott felelősségmentesítő kivételek újragondolásával tervezi elérni.¹²⁵

2. A Reda-jelentés

A másik figyelemre érdemes dokumentumot 2015 januárjában nyújtotta be először a német koalíciós párti EP-képviselő, Julia Reda. A jelentés a szerzői és szomszédos jogok harmonizációjához és az Infosoc-irányelv implementációjához, valamint a technológia fejlődésének köszönhetően megváltozott kulturális normák igazításához kapcsolódik. Ez a dokumentum tehát specifikusan a szerzői joggal foglalkozik, és azt nem csupán a digitális egysé-

¹²³ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Európai digitális egységes piaci stratégia. COM (2015) 192 final. Brüsszel, 2015.5.6.: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192&from=EN> (látogatás napja: 2016. 01. 20.).

¹²⁴ I. m. (123), 2.3 és 2.4. pont, p. 6–8.

¹²⁵ I. m. (123), 3.3.2. pont, p. 13.

ges piac megvalósításának kontextusában értékeli. A végleges, az eredeti szöveghez képest alapvetően módosult jelentést¹²⁶ 2015. július 9-én fogadta el az Európai Parlament. Ez a dokumentum önmagában kötőerővel nem rendelkezik, viszont kiindulási pontot jelenthet a Bizottság számára a szerzői jogi reformjavaslatok kidolgozásához.

A jelentés alapvetően három nagyobb problémacsoporttal foglalkozik: a kizárólagos jogokkal, a kivételekkel és korlátozásokkal, illetve (ahogy annak prioritása a digitális egységes piaci stratégiában is megfogalmazódott) a geo-blocking korlátozásával.

Ami az utóbbit, a geo-blockingot illeti, nem tartalmaz konkrét megoldási javaslatot, hanem inkább csak összefoglalja mindazt, amit a kérdéssel kapcsolatban tudni kell: felhívja a figyelmet arra, hogy a szerzői és szomszédos jogok magukban foglalják a területiális jelleget, és hogy ez önmagában nem áll ellentmondásban a tartalmak hordozhatóságának biztosításával, illetve hogy javítani szükséges a szerzői tartalmak és szolgáltatások határokon átnyúló hozzáférhetőségét.¹²⁷ A geo-blocking és a hordozhatóság problémáját azonban nem feltétlenül lehetséges egyetlen átfogó intézkedéssel megoldani, hanem több különböző, szabályozási és piacdiktálta beavatkozás lehet szükséges.¹²⁸ Ugyanakkor megállapítja azt is, hogy az audiovizuális iparágban alapvető gyakorlat a területiális engedélyezés: a szerződési szabadság alapján egyes forgalmazási területek kiválasztása segít a filmes és televíziós iparnak befektetések szerzésében, és ez egyben a kulturális sokszínűséget is támogatja¹²⁹ – mindezeket pedig figyelembe kell venni az európai szerzői jog modernizálása során. A jelentés tehát már a stratégiánál árnyaltabban foglalkozik a problémával: arra nemcsak mint a digitális belső piac egyik fő akadályára tekint, hanem egy szélesebb, a szerzői jog vizsgálatához és értékeléséhez szükséges társadalmi-kulturális közegben értelmezi azt. Mindazonáltal nem nyújt konkrét iránymutatást arra nézve, hogy miként lehetne növelni a hordozhatóságot a kulturális diverzitás és a teljes szerződési szabadság érintetlenül hagyása mellett.

A kizárólagos jogok témájában a jelentés a deklaratív kijelentések mellett arra hívja fel a Bizottságot, hogy vizsgálja meg, milyen hatásai lennének egy egységes európai szerzői jogi otthon bevezetésének¹³⁰ – itt tehát ismét előbukkan a European Copyright Title ötlete, azonban ezt sem részletezi a továbbiakban a dokumentum. Emellett kitér a szerződési szabadság fontosságára is, és a közkinccsben lévő művek védelmére, vagyis hogy a már közkinccsé vált szerzői műveket ne lehessen a digitalizálás indokával „visszahívni” a szerzői jog alá.¹³¹

A kivételeket és korlátozásokat tárgyaló szakasz a jelentés legnagyobb része. Külön kivételek létrehozását szorgalmazza a karikatúrák/paródiák, a tudományos szöveg- és adatbá-

¹²⁶ Az Európai Parlament 2015. július 9-i állásfoglalása az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv végrehajtásáról: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2015-0273+0+DOC+XML+V0//HU> (látogatás napja: 2016. 01. 21.).

¹²⁷ I. m. (126), 6–9. pont.

¹²⁸ I. m. (126), 10. pont.

¹²⁹ I. m. (126), 13. pont.

¹³⁰ I. m. (126), 28. pont.

¹³¹ I. m. (126), 30–31. pont.

nyászat, az oktatási és kutatóintézetek tevékenysége, az e-lending és a digitális archiválás kérdésében¹³² – bár a korábbiakban láttuk, hogy gazdasági és jogi szempontból nem feltétlenül szükséges és kívánatos (vagy éppen a háromlépcsős teszt miatt nem lehetséges) ilyen kivételek bevezetése. Emellett felhívja a figyelmet annak fontosságára, hogy a magán-célú másolási kivételt nem lehet technológiai szempontból korlátozni, illetve hogy át kell gondolni az üreshordozó-díjak rendszerét is.¹³³ Bár a jelentés konkrétan nem mondja ki, hogy a kivételek kötelezővé tétele lenne szükséges, arra hívja fel a figyelmet, hogy néhány kivétel esetében hasznos lenne a tagállami különbségek kiküszöbölése és szorosabb közös szabályok bevezetése, valamint érdemes lenne megvizsgálni a minimumszabályok alkalmazását ezen a területen.¹³⁴ Ebben a részben kap helyet röviden, szinte csak említésszerűen az internetszolgáltatókra és közvetítőkre vonatkozó felelősségi rendszer újragondolásának a szükségessége is.¹³⁵

Összességében, a legnagyobb port és vitát kavaráó kérdések, a panorámaszabadságról és a linkelés szabadságáról szóló bekezdések végül konszenzus híján nem kerültek bele a végleges jelentésbe. Az utóbbi kérdés tisztázásának a kudarca azért is szerencsétlen, mert a linkelés kapcsán hozott bírósági döntések hibás indokolása és okfejtése nyomán kialakult gyakorlat felülírására és a linkelés nemzetközi jogba is illeszkedő szerzői jogi megítélésének tisztázására a legalkalmasabb módszer a jogalkotás lett volna. Bár azzal, hogy ez nem került be a jelentésbe, még semmi sincs veszve a problémával kapcsolatban, azonban kérdéses, hogy mennyire fogja prioritásának tartani a Bizottság a linkelés (és ehhez kapcsolódóan egyébként a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogának) a rendezését. Így azonban egyelőre sajnos marad a szakmailag megalapozatlan bírósági megközelítés e témában.

A Bizottság tehát meghatározta szerzői joggal kapcsolatos célkitűzéseit a digitális egység piaci stratégiájában, a Parlament pedig a Reda-jelentésen keresztül szintén véleményt nyilvánított az ehhez kapcsolódó tennivalókról és prioritásokról. Mindezek után azonban a Bizottság ismét úgy érezte, hogy közleményben kell kifejeznie, hogyan képzei el a modern, európai szerzői jogi szabályozást.

3. A Bizottság 2015.december 9-i közleménye a korszerű, európaibb szerzői jogról

A 2015. december 9-én kiadott közleményben¹³⁶ a Bizottság hat pontba szedve fogalmazta meg, hogyan képzei a modern és még európaibb szerzői jogot. Ebben a dokumentumban

¹³² I. m. (126), 47–56. pont.

¹³³ I. m. (126), 57–59. pont.

¹³⁴ I. m. (126), 35–39. pont.

¹³⁵ I. m. (126), 45. pont.

¹³⁶ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A korszerű, európaibb szerzői jogi keret felé. Brüsszel, 2015.12.9. COM (2015) 626 final: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/HU/1-2015-626-HU-F1-1.PDF> (látogatás napja: 2016. 01. 21.).

a Bizottság a digitális stratégiájában megfogalmazott célkitűzések megvalósításának módját vázolja: rövid távon a célzott területek tekintetében konkrét javaslatok, hosszú távon pedig a szerzői jog víziójának formájában. A törekvések két pillére a minél teljesebb egységes piac és magasabb szintű harmonizáció (különös tekintettel a territorialitásra), valamint a szerzői jognak az új, technológiai körülményekhez történő igazítása.¹³⁷

Ezzel a közleménnyel vált teljesen nyilvánvalóvá, hogy a szerzői művekhez való minél szélesebb online hozzáférhetőség biztosítása lett az első számú prioritás a szerzői jogi reformban. A területet meghatározó tényezők kényes egyensúlyban tartása érdekében a Bizottság a hordozhatóság és hozzáférhetőség akadályainak fokozatos lebontását preferálja. Ennek ellenére első lépésként rögtön egy közvetlen hatályú rendelet megalkotását és elfogadását szorgalmazza. Ez, az uniós szerzői jogban eddig nem alkalmazott jogforrás annak a biztosítására irányulna, hogy az online tartalmakra egyik tagállamban előfizető állampolgár az adott tartalmakat az EU területén bárhol elérhesse, ahol éppen ideiglenesen tartózkodik.¹³⁸ Ez az elképzelés első pillantásra több kérdést is felvet, amit alább részletezünk. További lépésként a Bizottság 2016 tavaszán jogalkotási javaslatokat szándékozik benyújtani a műhold- és kábelirányelv rendelkezéseinek kiterjesztésével a televíziós és rádióprogramok online terjesztésére, a határon túli hozzáférést rendező felhasználási szerződésekre, illetve a már kereskedelmen kívüli (out-of-commerce) gyűjtemények egyszerűbb digitalizálására és hozzáférhetővé tételére vonatkozóan. Végül olyan eszközök is szóba kerültek, amik eddig nem, nevezetesen, hogy a felhasználási jogok rendezését segítő „engedélyezési pontok” és online keresési eszközök európai aggregátorának létrehozása lenne szükséges.

A kivételek tekintetében a korábban bemutatott tanulmányokban megállapítottakra reflektálva jogalkotási javaslatokat fog betervezni a Bizottság. Elsősorban a Marrakesh-i Szerződés implementálására, valamint a közérdekű kutatóintézetek szöveg- és adatbányászati tevékenységére vonatkozóan az olyan tartalmakat illetően, amihez teljes jogosultsággal hozzáférnek. Emellett az oktatási célú szemléltetésre vonatkozó kivétel¹³⁹ terjedelmének tisztázását tűzte ki – ami a fenti elemzés alapján amúgy kellően technológiasemleges és tág ahhoz, hogy azt a digitális környezetre és a távoktatásra is alkalmazni lehessen. Valószínűleg a Reda-jelentés kapcsán kapott nagy visszhangnak köszönhetően, leginkább politikai megfontolásból az Infosoc-irányelv 5. cikk (3) h) pontban található panorámaszabadság határainak tisztázása is bekerült a Bizottság programjába, a már sokszor emlegetett digitális archiválásra és zárt hálózatu távoli hozzáférésre vonatkozó kivételek támogatása mellett. Általános célként a harmonizáció növelése és a fontosabb kivételek kötelezővé tétele került megfogalmazásra. Végül pedig – a tanulmányok megállapításával egyedülként összhangban – a magáncélú má-

¹³⁷ I. m. (136), p. 3.

¹³⁸ I. m. (136), p. 5.

¹³⁹ I. m. (16), 5. cikk (3) a) pont: A tagállamok a 2. és 3. cikkben szabályozott jogok vonatkozásában az alábbi esetekben kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg: kizárólag oktatási szemléltetés vagy tudományos kutatás céljából végzett felhasználás, amennyiben lehetséges, a forrás feltüntetésével – beleértve a szerző nevét is –, és az elérni kívánt nem kereskedelmi cél által indokolt terjedelemben.

soláshoz kapcsolódó üreshordozó-díjak rendszerének újragondolását szorgalmazza a közlemény.¹⁴⁰ A Reda-jelentéshez képest tehát kikerült a karikatúra-paródia kivétel pontosítása, és ide végül bekerült a panorámaszabadság kérdése, ami – lévén, hogy már hatályban lévő nemzeti jogszabályokat is érintene – eléggé megosztja a tagállamokat.

A szerzői jog jól működő piacának kialakításához a Bizottság három fő területet tart fontosnak: a nyilvánossághoz közvetítés és a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogának pontos definiálását (ehhez kapcsolódóan megemlíti az alternatív vitarendezési formák vizsgálatát, ami az eddigiekhez képest újdonság), az online platformok szerepének újraértékelését a közvetítő szolgáltatókra vonatkozó elektronikus kereskedelmi irányelvi kivételek tükrében, illetve annak értékelését, hogy uniós szintű intézkedésekre van-e szükség az előadóművészek és szerzők díjazásának átláthatóbbá és kiegyensúlyozottabbá tételére.¹⁴¹ Üdvözlendő, hogy míg a Reda-jelentésből kimaradt, a Bizottság nem feledkezett meg a lehívásra hozzáférhetővé tétel kizárólagos joga körüli kérdések tisztázásáról.

Végül az egyik legsürgetőbb reformot igénylő területet tárgyalja a dokumentum a rövid távú célok között: a jogérvényesítési rendszert a szellemi tulajdon-jogok, így a szerzői jog terén is. Ezzel a kereskedelmi célú és volumenű kalózkodás visszaszorítása lenne a cél, elsősorban az ún. „follow-the-money” megközelítés alapján, aminek keretében a közvetítő szolgáltatókkal kötött megállapodások segítségével próbálnák megakadályozni, hogy a nagymértékű szellemi tulajdon-sértést elkövető weboldalak és szolgáltatók bevételekhez jussanak. Természetesen amíg a kivételek terén nem tisztáztak a viszonyok, és nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy mi számít „kereskedelmi mértékűnek”, addig nagy a veszélye annak, hogy a szürke zónában található UGC-alapú, de alapvetően transzformatív felhasználások is ennek a stratégiának az áldozatául eshetnek.¹⁴² Emellett az uniós jogforrásokban foglalt jogérvényesítési rendelkezések felülvizsgálatára is szükség van, különösen, ami a jogsértők azonosítását, az ideiglenes intézkedések határokon átvétel alkalmazását és a kártérítés/ügyvédi költség megállapítását illeti.¹⁴³

Ezek voltak tehát a rövidtávú célok. Azonban a Bizottság hosszú távon a „szerzői jog víziója” mentén képzei el a további uniós szerzői jogi jogalkotást: eszerint minden szerzőre és előadóművészre, a kreatív ipar összes szektorára, valamint valamennyi felhasználóra ugyanazok a szerzői jogi szabályok vonatkoznak az EU területén belül bárhol.¹⁴⁴ Ennek megvalósítása természetesen jelentősen túlmutat a szerzői jogi szabályok egységességén, és legalábbis egységes szerződési, tulajdonra és végrehajtásra vonatkozó szabályokat feltételez, ami pedig egy, az Unió jelenlegi működési formáján túlmutató, egységes és uniform jogrendszer megvalósítását is vizionálja. Hozzáteszi a Bizottság, hogy egy egységes európai szerzői jogi kódex

¹⁴⁰ I. m. (136), 136. p. 7.

¹⁴¹ I. m. (136), p. 10.

¹⁴² <https://www.eff.org/deeplinks/2014/07/europe-serious-about-reforming-copyright>.

¹⁴³ I. m. (136), p. 11.

¹⁴⁴ I. m. (136), p. 12.

és a jogalkalmazást biztosító különbíróóság létrehozása a mostani szabályok fundamentális megváltoztatásával járna. Ennek azonban nem szabad eltántorítania az EU-t attól, hogy a hosszú távú vízió megvalósításán munkálkodjon továbbra is az egységes piac megerősítésének jegyében.¹⁴⁵ Ezzel tehát ismét visszakanyarodott a Bizottság a 2009 óta folyamatosan fel-felbukkanó témához, az egységes európai szerzői jogi oltalom ötletéhez.

4. Rendeletjavaslat az online tartalmak tagállamok közötti hordozhatóságáról

A Bizottság nem felkészületlenül adta ki közleményét: ahhoz egy erre vonatkozó hatástanulmány¹⁴⁶ mellett egy rendeletjavaslattal is készült az online tartalomszolgáltatók határon átnyúló hordozhatóságának a belső piacon történő biztosításáról.¹⁴⁷ Ezzel a Bizottság azt szeretné elérni, hogy az online tartalmakra előfizető fogyasztók az Unión belül bárhol hozzáférhessenek ezekhez a tartalmakhoz, ha éppen lakóhelyüktől eltérő tagállamban tartózkodnak ideiglenesen. A javaslat normaszövege rövid, azonban jelentős, huszonkilenc bekezdésből álló preambulum tartalmazza a magyarázatot az egyes rendelkezésekhez. A rendelet céljának és alkalmazási körének már említett meghatározása után az „előfizető” (aki szintén csak fogyasztó lehet), a „fogyasztó”, a „lakóhely tagállama”, az „ideiglenes tartózkodás”, az „online tartalomszolgáltatás” és a „hordozhatóság” definíciója következik. Ezek közül a legkiforratlanabb az „ideiglenes tartózkodás” meghatározása, miszerint az az előfizetőnek a lakóhelyétől eltérő tagállamban történő tartózkodása.¹⁴⁸ Ez a megfogalmazás egyáltalán nem tér ki arra, hogy pontosan mit jelent, hogy a tartózkodás ideiglenes, milyen időtartam felel meg ennek a kritériumnak. Enélkül valójában nincs értelme a kifejezés használatának, és zavarossá teszi a teljes fogalomrendszert. Érdeemes megemlíteni, hogy a rendelet az online tartalomszolgáltatás körében a fizetés ellenében igénybe vett szolgáltatás mellett azokra az ingyenesen igénybe vehetőkre is vonatkozik, amelyeknél a szolgáltató azonosítja a felhasználó lakóhelye szerinti tagállamot.¹⁴⁹ Emellett egy fikcióval a felhasználás helyét az előfizető lakóhelye szerinti tagállamba telepíti, így ennek az országnak a joga az irányadó a szolgáltató és az előfizető, illetve a szolgáltatást igénybe vevő fogyasztó jogviszonyára. Ez kihat a szerzői jogi tartalom jogszerű felhasználására irányadó jogra is, ugyanis a tervezet szerinti audiovizuális szolgáltatások szerzői jogi védelem alatt álló tartalmat kínálnak. Így a megol-

¹⁴⁵ I. m. (136).

¹⁴⁶ Impact assessment. Accompanying the document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council to ensure the cross-border portability of online content services in the internal market. Brüsszel, 2015.12.9. SWD (2015) 270 final: http://ec.europa.eu/smart-regulation/impact/ia_carried_out/docs/ia_2015/swd_2015_0270_en.pdf.

¹⁴⁷ Javaslat – Az Európai Parlament és Tanács rendelete az online tartalomszolgáltatások határokon átnyúló hordozhatóságának a belső piacon történő biztosításáról, Brüsszel, 2015.12.9. COM (2015) 627 final: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/HU/1-2015-627-HU-F1-1.PDF> (látogatás napja: 2016. 02. 10.).

¹⁴⁸ I. m. (147), 2. cikk (d) pont „ideiglenes tartózkodás” az előfizető lakóhelye szerinti tagállamon kívüli tartózkodása.

¹⁴⁹ I. m. (147), 2. cikk (e) pont.

dás elsősorban a jogosultak és a felhasználási engedélyek hatálya alatt működő szolgáltatók jogviszonyára nézve irányadó, a szolgáltatók és a közvetlen felhasználók/előfizetők között ugyanis szerződés áll fenn, így annak a rendelkezései irányadóak. Sőt a Róma I. rendelet alapján¹⁵⁰ e jogviszonyra minden további szabályozás nélkül – már ma is csak a fogyasztó lakóhelye szerinti jogot lehet alkalmazni. Első ránézésre tehát ennek a „country of origin”-szerű megoldásnak nem sok köze van a hordozhatósághoz. Érdemes lenne ezért tisztázni a rendelkezés célját és hatékonyságát. A hordozhatóságot kikényszerítő fő rendelkezés alapján a területileg korlátozott hozzáférést biztosító és a portabilitásra vonatkozó szabályokkal ellentétes szerződési kikötések semmiek.¹⁵¹ A Bizottság azonban ezt a rendelkezést a jelenleg is érvényben lévő szerződésekre is alkalmazni rendeli, visszamenő hatállyal.¹⁵² Bár ez a megoldást azt szolgálná, hogy az előfizetők minél hamarabb élvezhessék a rendelet előnyeit a korábban kötött hosszú távú szerződések esetén is, a visszamenő hatály aggodalmas, a jogbiztonságba és a szerződési szabadságba ütköző lépés lenne, amit nem indokol az a cél, hogy az előfizetők mielőbb hozzáférjenek a tartalmaikhoz, ez ugyanis nem egy kifejezetten azonnali hatályt kívánó közérdekű célkitűzés.

A Bizottság javaslata azonban csak az első (ám jelentős) lépés a rendelet megszületése felé, ám a téma kiemelt jelentőségére tekintettel a közeljövőben várható a végleges joganyag megszületése.

IV. ÖSSZEFOGLALÁS

Az európai szerzői jogot kezdetben a Berni Unió Egyezményben foglalt nemzeti bánásmód és az ennek alapját képező territorialitás uralta. Azonban amint a szerzői jogi harmonizáció is a belső piac kialakításának körébe került, a tagállami szabályok különbözőségére egyre inkább problémaként, az áruk és szolgáltatások szabad mozgásának korlátjaként kezdtek gondolni. Ezt a helyzetet „súlyosbította” a digitalizációs hullám és az információs társadalom: a határok nélküli, a szerzői művekhez való globalizálódó és egyszerűsödő hozzáférhetőség és új többszörözési technológiák megjelenésével egy ehhez igazodónak gondolt, szintén határok nélküli, egységes európai joganyag ötlete is napvilágot látott. A territorialitásból is adódó, az online tartalmakhoz országonként korlátozott hozzáférés a végső felhasználók/fogyasztók elégedetlenségét eredményezte, a szintén az új technológiáknak köszönhető tömeges méretű kalózkodás pedig a jogosultaknak okozott jelentős károkat.

A teljesen egységes szerzői jogi oltalom és az európai szerzői jogi kódex ötlete után azonban a lendületből kicsit visszább vett a Bizottság. A jogterület egészének territorialitása

¹⁵⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.) 6. cikk (1) bekezdés: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:177:0006:0016:HU:PDF>.

¹⁵¹ I. m. (147), 5. cikk (1) bekezdés.

¹⁵² I. m. (147), 7. cikk: Alkalmazás meglévő szerződésekre és már megszerzett jogokra.

helyett annak egy kisebb részletével, az online felhasználások szempontjából legfontosabb lehívásra hozzáférhetővé tétel jogának területiségével kezdett foglalkozni, és azt ennek a kizárólagos jognak a keretében értékelte. Emellett világossá vált az is, hogy nem a territorialitás az online művek és alkotások piaca fragmentáltságának és az engedélyezés bonyolultságának az egyedüli oka: a piaci szereplők gyakran (egyes szektorokban, például az audiovizuális művek esetében pedig főszabályszerűen) szándékosan korlátozzák a művekhez való hozzáférést földrajzi területenként. A kulturálisan, nyelvíleg és nem utolsósorban gazdasági helyzetében még mindig jelentős eltéréseket mutató országokból álló Európai Unióban ugyanis ilyen módon tudják (pl. ármegkülönböztetés alkalmazása során) maximalizálni a hatékonyságukat.

Ezzel a hangsúly is átkerült a szerzői jog inherens területi jellegéről a szerződési gyakorlatra. Míg a *Licences for Europe* kezdeményezés a piaci szereplők bevonásával és megállapodások koordinálásával, addig az online hordozhatóságról szóló rendeletjavaslat már jogalkotáson keresztül igyekszik a felhasználási engedélyekre vonatkozó szerződési szabadságra hatni. A rendeletjavaslat ugyanis az első benyomással ellentétben nem a kizárólagos jogok territorialitását célozza, hanem a tartalomszolgáltatók és a fogyasztók viszonyára kiható felhasználási szerződések területi hatályát terjeszti ki. Teszi ezt egy olyan fikcióval, amely szerint a végfelhasználó az adott tartalomhoz az ideiglenes tartózkodása szerinti tagállamban is olyan feltételekkel tud hozzájutni, mintha csak otthon lenne. Éppen ezért megkérdőjelezhető, hogy mennyiben alkalmazható rendelet e területen, ugyanis, bár a belső piac egységesítésének égisze alatt és alapvetően egy szűk körben, de korlátozza a szerződési szabadságot.

Emellett azonban a hosszú távú vízió keretében gyakorlatilag magának a szerzői jognak az egységesítését tűzte ki célul a Bizottság. Azt azonban nem szögezte le pontosan, hogy milyen módon és formában képzei el mindezt. Így tehát a jövőre nézve várható, hogy az Unió az egységes szerzői jogi oltalom felé irányuló intézkedésekkel igyekszik majd munkálkodni a hosszú távú szerzői jogi vízió megvalósításán.

*Dr. Horváth Katalin**

AZ ETIKUS HACKER SZERZŐI JOGI KOCKÁZATAI

1. AZ ETIKUS HACKERTEVÉKENYSÉG JOGI MEGKÖZELÍTÉSE

1.1. Az etikus hackertevékenység meghatározása

Az etikus vagy úgynevezett fehérkalapos hacker mára már külön foglalkozásként elismert, speciálisan képzett informatikai biztonsági szakértő, aki tisztában van a vállalati informatikai rendszerek sebezhetőségével, fel tudja deríteni ezen rendszerek sérülékeny pontjait, fenyegetettségait, kitétségeit, az ilyen rendszerekben elkövetett csalásokat, és megoldási javaslatokat tesz ezen problémák kezelésére.

Az etikus hackerek állhatnak munkaviszonyban valamely vállalkozás alkalmazásában, de külsős partnerként, megbízási szerződéssel is elláthatják feladataikat. Bármelyik foglalkoztatási formában is dolgoznak, a vállalkozás és az etikus hacker között bizalmi kapcsolat jön létre, amelynek fenntartása mindkét fél érdeke, és amelyhez az etikus hacker részéről egy rendkívül erős titoktartási kötelelem társul.

1.2. Az etikus hackertevékenység jogi vetületei

Az etikus hackertevékenység számos kérdést felvet, kezdve a morális-etikai kérdésektől a szerzői jogi kérdéseken át az adatvédelmi, titokvédelmi és büntetőjogi megítélésig. A morális-etikai kérdések alapvetően szubjektív jellegűek, és tárgyalásuk, bár igencsak érdekes, de meghaladja a jelen cikk kereteit. Alapvetően az etikus hackertevékenység jogi, azon belül is szerzői jogi megítélésére helyezzük a hangsúlyt, érintve a büntetőjogi aspektust is. Fő kérdésfelvetésként azt vizsgáljuk, hogy van-e az etikus hackertevékenységnek szerzői jogi kockázata, követhet-e el az etikus hacker szerzői jogi jogsértést az általa vizsgált szoftverek tekintetében? A válasz erre a kérdésre – ahogy az lenni szokott a szerzői jog világában – nem feltétlenül egyértelmű és nyilvánvaló, azonban kísérletet teszünk a megválaszolására.

1.3. A büntetőjogi és adatvédelmi megközelítés az elterjedt

Az etikus hackertevékenységgel kapcsolatban a jogi szakirodalom és a sajtó általában a lehetséges büntetőjogi jogkövetkezményekkel, továbbá üzleti titok vagy személyes adatok nyilvánosságra kerülésének a veszélyeivel foglalkozik. A médiában megjelenő hosszabb-rö-

* A szerző dr. Horváth Katalin ügyvéd, a Sár és Társai Ügyvédi Iroda szerzői jogi szakértő partnere, a Szerzői Jogi Szakértő Testület és a Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesület tagja.

videbb értekezések hosszan boncolgatják azokat a kérdéseket, hogy vajon az etikus hackerek bűncselekményt követnek-e el, vagy a jog biztosít nekik egy „szabadulókártyát”, amellyel tevékenységüket legalizálhatják, amikor számítástechnikai rendszerekbe behatolnak, azok sebezhetőségéről információkat gyűjtenek, belülről a rendszerek szolgáltatásait feltörik, hozzáféréseket, jogosultságokat szereznek, adatokat megváltoztatnak, törölnek, hozzáférhetetlenné tesznek, vagy éppen a social engineering segítségével bizalmas, érzékeny adatokat szereznek meg.¹

Ezek a publikációk szinte mind egyetértenek abban, hogy az etikus hacker ezen magatartása általában nem minősül bűncselekménynek, a magyar büntető törvénykönyv 423. §-a szerinti „információs rendszer vagy adat megsértésének”,² ha az etikus hacker betart néhány alapvető játékszabályt:

¹ Ilyen külföldi cikkek például:

Sarah Pearce, Jane Elphic: Hacking back – tempting, but is it legal?: <http://www.computing.co.uk/ctg/opinion/2360745/hacking-back-tempting-but-is-it-legal>; *Jon Brodtkin*: The legal risks of ethical hacking: <http://www.networkworld.com/article/2268198/lan-wan/the-legal-risks-of-ethical-hacking.html>; Electronic Frontier Foundation: A „Grey Hat” Guide: <https://www.eff.org/pages/grey-hat-guide>; *Ronald I. Raether Jr.*: Data Security and Ethical Hacking. American Bar Association, Business Law Section – Business Law Today, 18. évf. 1. sz., 2008. szeptember-október: <https://apps.americanbar.org/buslaw/blt/2008-09-10/raether.shtml>; *Edmand Dester Thipursian, Sai Thogarcheti, Abdullah Al Fahad, Chintan Gurjar, Adam Mentsiev, Alams Titua Mammuan*: Case Study – News of the World Phone Hacking Scandal (NoTW). Hacking, 2014. 04. 03.: <http://resources.infosecinstitute.com/case-study-news-world-phone-hacking-scandal-notw/>; *Graham Cluley*: Jail for ‘ethical’ hacker who bypassed Facebook security from his bedroom: <https://nakedsecurity.sophos.com/2012/02/20/jail-facebook-ethical-hacker/>; *Kronenberger Rosenfeld*: Hacking and unauthorized access: <https://www.krinternetlaw.com/practice-areas/hacking>; *Paul Vliissidis, Struan Robertson, Neil O’Neil*: License to hack? – Ethical hacking. Infosecurity Magazine, 2009. október 16.: <http://www.infosecurity-magazine.com/magazine-features/license-to-hack-ethical-hacking/>; *Earl Warren*: Legal, Ethical, and Professional Issues in Information Security: http://www.cengage.com/resource_uploads/downloads/1111138214_259148.pdf; *Kevesen* foglalkoznak etikus hackeléssel: <https://sg.hu/cikkek/90833/kevesen-foglalkoznak-etikus-hackeléssel>.

² A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény információs rendszer vagy adat megsértése bűncselekményről szóló 423. §-a az alábbiakat mondja ki:

423. § (1) Aki információs rendszerbe az információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés megsértésével vagy kijátszásával jogosulatlanul belép, vagy a belépési jogosultsága kereteit túllépve vagy azt megsértve bent marad, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki

a) az információs rendszer működését jogosulatlanul vagy jogosultsága kereteit megsértve akadályozza, vagy

b) információs rendszerben lévő adatot jogosulatlanul vagy jogosultsága kereteit megsértve megváltoztat, töröl vagy hozzáférhetetlenné tesz,

büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A büntetés büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény jelentős számú információs rendszert érint.

(4) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt közérdekű üzem ellen követik el.

(5) E § alkalmazásában adat: információs rendszerben tárolt, kezelt, feldolgozott vagy továbbított tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja.

- a számítástechnikai, információs rendszer üzemeltetőjének tudtával, megbízása alapján, erre feljogosítottan jár el és követi el a fent felsorolt cselekményeket,
- nem lépi túl a megbízójával kötött szerződésében meghatározott korlátokat és rendelkezéseket,
- az általa megtudott sérülékenységeket, sebezhetőségeket, üzleti titkokat, személyes adatokat és egyéb információkat nem adja tovább harmadik személynek, és nem is hozza nyilvánosságra.

1.4. A szerzői jogi aspektus hiánya

A témában megszólaló szakértők az etikus hackertevékenység vizsgálatát általában a büntetőjogi, adatvédelmi kérdések tárgyalásával le is zárják, és nem foglalkoznak a szerzői jogi szempontból relevanciával bíró aspektussal, hogy ezek a hackerek olyan, a megbízójuknál/munkáltatójuknál elérhető szoftverekbe hatolnak be, végeznek módosításokat, amelyekre a megbízójuk – szerencsés esetben – rendelkezik a szoftver szerzői jogi jogosultjától felhasználási engedéllyel (licenccel), ők maguk azonban nem. Ugyanígy az az esetkör sem kap nagy hangsúlyt, hogy az etikus hackerek ezeknek, a megbízójuknál futó szoftvereknek a működését alaposan tanulmányozzák, megfigyelik, esetlegesen még azok kódját is visszafejtik annak érdekében, hogy a szoftverekben rejtőző hibákat, biztonsági réseket felfedezzék szintén anélkül, hogy lenne a szoftver felhasználására engedélyük.

A jelen cikk ezekre a ritkábban tárgyalt kérdésekre keres választ, annak előrebocsátásával azonban, hogy nem feltétlenül talál is. Néha csak még több kérdést tud felvetni, míg más-kor akár egyértelmű, vagy legalábbis annak tűnő választ is tud adni. Azt is le kell szögezni, hogy a szerzői jogi problémákat elsősorban az európai uniós és a magyar jog szemszögéből vizsgáljuk, és legfeljebb csak egy óvatos kitekintést adunk más tagállamok joggyakorlatára, a teljesség igénye nélkül.

2. KÉRDÉSFELVETÉS

A cikk részletesen elemzett kérdésfelvetése tehát az alábbi:

- a) Jogosult-e az etikus hacker a megbízója által használt szoftverek, operációs rendszerek működését a szoftver alapját képező elv vagy elgondolás megismerése céljából tanulmányozni, megfigyelni?
- b) Jogosult-e az etikus hacker a megbízója által használt szoftverek hibáinak felfedése és azok javítása céljából a szoftvereket többszörözni, módosítani vagy esetleg visszafejteni?

A kérdések boncolgatását jogi szempontból az Európai Tanács szoftverirányelvével³ kell kezdenünk, amely a magyar szerzői jogi szabályozás alapja is egyben.

2.1. A szoftver visszafejtésének és módosításának joga

2.1.1. Releváns jogszabályok

A szoftverirányelv 5. cikk (1) bekezdése foglalja jogszabályi keretbe a szerzői engedély alóli kivételeket, és mondja ki az alábbiakat:

„Külön szerződéses kikötés hiányában a számítógépi program bármely eszközzel és bármely formában, részben vagy egészben történő tartós vagy időleges többszörözéséhez, a számítógépi program lefordításához, átdolgozásához, feldolgozásához és bármely más módon történő módosításához, valamint ezek eredményének többszörözéséhez nem szükséges a jogosult engedélye, ha azokra azért van szükség, hogy a számítógépi programot az azt jogszerűen megszerző személy (az eredeti angol szövegben: „lawful acquirer”) a rendeltetési célnak megfelelően használja, beleértve a hibajavítást is.”

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) a szoftverirányelv fenti rendelkezéseit többé-kevésbé szó szerint átvette, vannak azonban eltérések a két szöveg között.

A szoftverirányelv fent idézett 5. cikk (1) bekezdését átültető magyar Szt. 59. § (1) bekezdése az alábbi:

„Eltérő megállapodás hiányában a szerző kizárólagos joga nem terjed ki a többszörözésre, az átdolgozásra, a feldolgozásra, a fordításra, a szoftver bármely más módosítására – ideértve a hiba kijavítását is –, valamint ezek eredményének többszörözésére annyiban, amennyiben e felhasználási cselekményeket a szoftvert jogszerűen megszerző személy a szoftver rendeltetésével összhangban végzi.”

2.1.2. A törvényi kivétel hatálya

A magyar Szt. és a szoftverirányelv az alábbi felhasználások tekintetében ad kivételt az engedélyezési kötelezettség alól:

³ A számítógépi programalkotások szerzői jogi védelméről szóló 91/250/EGK irányelvének módosításait egységes szerkezetbe foglaló, az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve (2009. április 23.) a számítógépi programok jogi védelméről (kodifikált változat): http://www.sztjh.gov.hu/jogforras/Szoftver_iranyelv_HU.pdf.

- a) *többszörözés*: a szoftverirányelv 4. cikk 1. bekezdés a) pontja⁴ alapján szoftverek esetében kiterjed a szoftver bármilyen módon, bármilyen formában, részben vagy egészben történő többszörözésére, így például betöltésére, képernyőn megjelenítésére, futtatására, átvitelére, tárolására, mentésére;
- b) *átdolgozás*: a szoftverirányelv 4. cikk 1. bekezdés b) pontja⁵ és a magyar Szjt. átdolgozásra vonatkozó 4. § (2) bekezdése, 29. §-a és 58. § (2) bekezdése⁶ alapján idetartozik a szoftvernek az eredeti programnyelvétől eltérő programnyelvre történő átírása, a szoftver lefordítása és minden olyan módosítása, amelynek eredményeként a szoftverből származó másik új egyéni, eredeti, szerzői alkotás jön létre. Az átdolgozási, módosítási jogban tehát a fenti fordítási jog részeként benne foglaltatik a szoftver visszafejtése (angolul reverse engineering/decompilation) is, amelynek eredményeképpen az eredeti vagy ahhoz nagyon hasonló forráskód állítható elő. Sem az irányelv, sem a magyar jogszabály nem tesz korlátozást az átdolgozás, lefordítás tekintetében, vagyis azt úgy lehet értelmezni, hogy abba a dekompilációs (visszafejtési) jog is beletartozik.

2.1.3. A módosítási, visszafejtési jog korlátai

A módosítási, visszafejtési jog nem korlátlan, a korlátok és feltételek az alábbiak.

a) Célhoz kötöttség – konfliktus a magyar és az uniós jogszabály között

A szoftverirányelv fent hivatkozott 5. cikk (1) bekezdése hibajavítási, hibamentes működés biztosítása célból engedi meg a szoftver visszafejtését, módosítását, amelyet a magyar Szjt.

⁴ A szoftverirányelv 4. cikk 1. bekezdés a) pontja alapján, az 5. és 6. cikk rendelkezéseire is figyelemmel, a jogosult 2. cikk szerinti kizárólagos jogai magukban foglalják az alábbi cselekmények elvégzését vagy engedélyezését:

a) a számítógépi program bármely eszközzel és bármely formában, részben vagy egészben történő tartós vagy időleges többszörözése. Amennyiben a számítógépi program betáplálása, megjelenítése, futtatása, továbbítása vagy tárolása szükségessé teszi az ilyen többszörözést, az ilyen cselekményhez szükséges a jogosult engedélye.

⁵ A szoftverirányelv 4. cikk 1. bekezdés b) pontja alapján, az 5. és 6. cikk rendelkezéseire is figyelemmel a jogosult 2. cikk szerinti kizárólagos jogai magukban foglalják az alábbi cselekmények elvégzését vagy engedélyezését:

b) a számítógépi program lefordítása, átdolgozása, feldolgozása és bármely más módon történő módosítása, valamint ezek eredményének többszörözése a számítógépi programot módosító személy jogainak sérelme nélkül.

⁶ Az Szjt. 4. § (2) bekezdése szerint szerzői jogi védelem alatt áll – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – más szerző művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása is, ha annak egyéni, eredeti jellege van.

Az Szjt. 29. §-a szerint a szerző kizárólagos joga, hogy művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.

Az Szjt. 58. § (2) bekezdése szerint a 4. § (2) bekezdésében foglaltakat alkalmazni kell a szoftvernek az eredeti programnyelvétől eltérő programnyelvre történő átírására is.

59. § (1) bekezdése majdnem szó szerint átvett, van azonban a magyar jogszabály szövegében egy kicsi, értelmezést zavaró eltérés:

szoftverirányelv 5. cikk (1) bekezdés	Magyar Szjt. 59. § (1) bekezdés
„... ha azokra azért van szükség, hogy a számítógépi programot az azt jogszerűen megszerző személy a rendeltetési célnak megfelelően használja, beleértve a hibajavítást is.”	„... amennyiben e felhasználási cselekményeket a szoftvert jogszerűen megszerző személy a szoftver rendeltetésével összhangban végzi.”

A fenti különbséget egy gyakorlati példával lehet jól megvilágítani: egy számlázóprogramot például az irányelv szövege alapján akkor lehet módosítani, visszafejteni, átdolgozni, ha az a szoftver rendeltetésszerű, hibamentes működéséhez, azaz például kijavításához szükséges. Ezzel szemben a magyar jogszabály alapján a számlázóprogram csak akkor módosítható, fejthető vissza vagy dolgozható át, ha az a számlázóprogram rendeltetésével összhangban történik. A probléma itt a magyar törvényben a „rendeltetésével összhangban” kitétel, ami nehezen érthető, és zavart kelt. A magyar szerzői jogi törvény miniszteri indokolása sem ad magyarázatot arra, hogy mit ért a magyar jogalkotó a szoftver rendeltetésével összhangban történő módosításon. Az Szjt. 59. §-ához fűzött miniszteri indokolás lakonikusan csak azt tartalmazza, hogy „a törvény III. és VI. fejezete a szoftverrel kapcsolatos vagyoni jogokat és e jogok korlátjait a közösségi irányelv 4–6. cikkével összhangban szabályozza. Különösen fontos az ún. ’dekompiláció’ lehetővé tétele (59–60. §).” A miniszteri indokolás nem tér ki részletesen a szabályozás tartalmára, annyit azonban rögzít, hogy az Szjt. 59. §-ának dekompilációra vonatkozó rendelkezése összhangban van a szoftverirányelv vizsgált 5. cikk (1) bekezdésével, amelyből az a következtetés vonható le, hogy a jogalkotó megítélése szerint a magyar és az uniós normaszöveg fedi egymást, nincs eltérés közöttük. A magyar jogszabály alapján pedig önmagában arra a következtetésre is lehetne jutni, hogy a szoftver kódjának visszafejtese vagy a szoftver más módosítása nincs összhangban a szoftver rendeltetésével, így az nem engedélyezett kivétel, hanem adott esetben szerzői jogi jogsértést valósíthat meg. A szerzői jogi szakirodalom sem tesz említést a szoftverirányelv és az Szjt. szövege közötti különbségről, a szerzői jogi törvény kommentárja is csak annyit rögzít, hogy „a szoftver rendeltetésszerű felhasználhatóságának biztosítása érdekében a törvény (a szoftverirányelv nyomán) a szoftver jogszerű felhasználója számára kivételeket állapít meg”, majd kiemeli, hogy „az Szjt. 59. § (1) bekezdése a szoftver jogszerű felhasználójának lehetővé teszi a szoftver többszörözését, átdolgozását, feldolgozását, fordítását, a szoftver más módosítását – hibák kijavítása – és ezek eredményének többszörözését, amennyiben ezek a szoftver rendeltetésével összhangban történnek.”⁷ A Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továb-

⁷ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, p. 376–377.

biakban: SZJSZT) is csupán néhány szakvéleményében⁸ foglalkozott az Szjt. 59. § (1) bekezdése szerinti kivétellel. A SZJSZT 12/11/1 és 13/11/1 számú szakvéleményében szó szerint azonos módon a rendeltetésével összhangban történő módosításról is csak a következőket mondja: „hangsúlyozni kell, hogy a ’módosítás’ kifejezést szélesen kell értelmezni, az – a hibajavításon túl – magába foglalja a szoftver szerzői jogi értelemben vett átdolgozását és feldolgozását is. A módosítást engedély nélkül ugyanakkor csak olyan személy végezheti, aki (amely) egyébként a szoftvert jogszerűen használja, a módosításnak pedig a rendeltetés-szerű használatra kell irányulnia. A szoftver módosítása annak rendeltetés-szerű használatára irányul például akkor, amikor a módosítás célja a jogszabálykövetés elvégzése”,⁹ amely értelmezés pedig közelebb áll a szoftverirányelv rendelkezéséhez, mintsem a magyar Szjt. szó szerinti szövegéhez.

Az Európai Unióról szóló Szerződés (a továbbiakban: EUSZ) 4. cikk (3) bekezdése szerinti hűség- vagy lojalitásklauzula¹⁰ és az Európai Unió működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 291. cikk (1) bekezdése¹¹ alapján a tagállami jogot az átültetett uniós joggal összhangban, arra tekintettel kell értelmezni az alábbiak szerint:

- a tagállami harmonizált jogszabályt az uniós norma figyelembevételével kell értelmezni és alkalmazni,
- a magyar jogszabály nem előzheti meg az uniós irányelvet,
- a tagállami bíróság köteles az uniós irányelvet korlátozások nélkül alkalmazni, és köteles a nemzeti jog minden esetlegesen ellentmondó rendelkezését figyelmen kívül

⁸ SZJSZT-24/2003, -29/2003, -12/11/1 és -13/11/1 számú szakvélemény: http://www.sztnh.gov.hu/hu/szjszt/kereses?field_szakterulet_value=All&field_megkereso_value=All&field_birosagi_hatarozat_value=All.

⁹ SZJSZT-12/11/1 és -13/11/1 számú szakvélemény: http://www.sztnh.gov.hu/hu/szjszt/kereses?field_szakterulet_value=All&field_megkereso_value=All&field_birosagi_hatarozat_value=All.

¹⁰ Az EUSZ (<http://europaalkotmanyjog.eu/?p=404>) 4. cikk (3) bekezdése szerinti lojalitás- vagy hűségklauzula szerint az Unió és a tagállamok a lojális együttműködés elvének megfelelően kölcsönösen tiszteletben tartják és segítik egymást a szerződésekből eredő feladatok végrehajtásában. A tagállamok a szerződésekből, illetve az Unió intézményeinek intézkedéseiből eredő kötelezettségek teljesítésének biztosítása érdekében megteszik a megfelelő általános vagy különös intézkedéseket. A tagállamok segítik az Uniót feladatainak teljesítésében, és tartózkodnak minden olyan intézkedéstől, amely veszélyeztetheti az Unió célkitűzéseinek megvalósítását.

Az Európai Bíróság a fenti hűségklauzulát az alábbi főbb ügyekben értelmezte és kiszélesítette: Costa-ENEL-ügy: Flaminio Costa kontra E.N.E.L., C-6/64. számú ügy, EBHT 1964 01141; 11/70 Internationale Handelsgesellschaft kontra Einfuhr- und Vorratstelle für Getreide und Futtermittel (1970) ECR 1125; Simmenthal-ügy: Amministrazione delle Finanze dello Stato kontra Simmenthal SpA., C-106/77. számú ügy, EBHT 1978 00629; Johnston-ügy: 222/84 Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary; Factortame-ügy: Case 213/89 R v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd /1990/ ECR I-2433, /1990/ 3 CMLR; Marleasing SA kontra La Comercial Internacional de Alimentacion SA, C-106/89. számú ügy, EBHT 1990 I-04135; Sabine von Colson és Elisabeth Kamann kontra Land Nordrhein-Westfalen, C-14/83. számú ügy, EBHT 1984 01891.

¹¹ Az EUMSZ 291. Cikk (1) bekezdése szerint a tagállamok nemzeti jogukban elfogadják a kötelező erejű uniós jogi aktusok végrehajtásához szükséges intézkedéseket.

hagyni anélkül, hogy ehhez ezen rendelkezés előzetes, törvényhozás vagy más alkotmányjogi eljárás általi megszüntetését kérnie kellene vagy meg kellene azt várnia.

A hűségklauzula alapján tehát egy esetleges perben a magyar bíróságnak a magyar Szjt. 59. § (1) bekezdésének a szövegét a szoftverirányelv 5. cikk (1) bekezdésével azonos tartalommal kellene figyelembe vennie, aminek eredményeképpen a fenti értelmezési nehézség megszűnik: a szoftver bármilyen módosítására, visszafejtésére, fordítására Magyarországon is azért van lehetősége a szoftver jogszerű használójának, hogy a szoftvert a rendeltetési célnak megfelelően használja, beleértve a hibajavítást is.

Nem illeti meg azonban a szoftver jogszerű megszerzőjét a fenti jog, ha annak célja a szoftver továbbfejlesztése, új funkciók kifejlesztése, a szoftverhez hasonló funkciójú más szoftver létrehozása, mivel ezekben az esetekben a célhoz kötöttség nem valósul meg: a cél nem a meglévő szoftver hibáinak javítása és rendeltetésszerű működésének biztosítása, hanem annál sokkal több. Ezt a korlátozást az etikus hacker nagy valószínűséggel betartja, hiszen az etikus hacker munkájának a célja az, hogy a szoftver rendeltetésszerűen, céljának megfelelően használható legyen, vagyis azt ne tudják feltörni, abba ne tudjanak behatolni, a sérülékeny pontjait, sebezhetőségét felfedezzék, és a felfedezett hiányosságokat, hibákat ki is javítsák. Az etikus hacker tehát az első feltételnek megfelel.

b) A módosítás, visszafejtés elvégzésére jogosult: a szoftvert jogszerűen megszerző személy (lawful acquirer) – többféle értelmezési lehetőség

Mind a szoftverirányelv 5. cikk (1) bekezdése, mind a magyar Szjt. 59. § (1) bekezdése alapján a módosítást, visszafejtést csak a szoftvert jogszerűen megszerző személy (angolul az irányelvben: lawful acquirer) végezheti el, más nem. Ez az előírás kétirányú feltételt foglal magában:

- i) Jogszerűen:* Jogellenesen megszerzett szoftverre ezek a jogok nem vonatkoznak, vagyis az etikus hacker nem jogosult a megbízója által jogellenesen megszerzett szoftvert módosítani, visszafejteni, ezért a megbízóval kötött szerződésébe mindenképp szükséges belevenni azt a feltételt, hogy a megbízó jogszatosságot vállal azért, hogy a vizsgálat tárgyát képező szoftvereket jogszerűen szerezte meg, azok felhasználására kifejezetten jogosult, és helytállást is vállal az etikus hacker helyett ezért.
- ii) Szoftvert megszerző személy (acquirer):* Csak a szoftvert megszerző személy jogosult ezen módosítást, visszafejtést elvégezni a szoftveren, más személy nem. Ez a feltétel jelenti az uniós és magyar jogban a legnagyobb problémát az etikus hackerek számára, mivel a vizsgálandó szoftvert nem ők, hanem megbízóik szereztek meg, így a jogok a fenti módosításra, visszafejtésre is a megbízóknál vannak. A magyar szerzői jogi törvény azonban kimondja, hogy a szerzői jogok, felhasználási jogok csak akkor ruházhatók át vagy engedhetők át harmadik személynek, ha azt a licencszerződés kifejezetten megengedi. Ha tehát a licencfeltételek bármely jog másra történő továbbruházását, tovább-

engedélyezését kifejezetten kizárják, vagy esetleg nem mondanak róla semmit, akkor a szoftvert megszerző személy, vagyis az etikus hacker megbízója a magyar jog alapján nem jogosult a szoftvermódosítási, visszafejtési jogot átadni az etikus hackernek. Ebből pedig az következik, hogy ilyen esetben – ami a licencek többsége – az az etikus hacker, aki nem a megbízó munkavállalója, hanem külsős megbízott vagy vállalkozó, nem jogosult a szoftvert visszafejteni vagy módosítani még akkor sem, ha egyébként célja a hibák felfedése, kijavítása. Ebben az esetben az etikus hacker elvileg csak addig a pontig mehet el a vizsgálatában, ahol visszafejtésre, szoftver kód módosítására még nem kerül sor.

Ezt a fenti szűk értelmezést igazolhatja az is, hogy ahol a megbízón kívüli harmadik személyeknek, például külsős szoftverfejlesztőknek ad visszafejtési jogot a szoftverirányelv és a magyar Szjt., ott azt a jogszabály kifejezetten tartalmazza és kimondja. Ilyen például az interoperabilitás érdekében adott visszafejtési, többszörözési jog: *„nincs szükség a jogosult engedélyére, ha a kód többszörözése, illetve lefordítása elengedhetetlen az önállóan megalkotott számítógépi program más programokkal való együttes működtetéséhez szükséges információ megszerzéséhez, feltéve, hogy e cselekményeket az engedéllyel rendelkező személy vagy a program példányának felhasználására jogosult másik személy, vagy ezek nevében az erre felhatalmazott személy végzi”* [szoftverirányelv 6. cikk (1) bekezdés a) pontja, magyar Szjt. 60. § (1) bekezdés a) pontja].

A contrario tehát arra az értelmezésre lehet jutni nyelvtani, logikai szempontból, hogy ahol ilyen kivételt és külön kifejezett szabályt nem alkalmaz a jogalkotó, ott csak és kizárólag a szoftvert jogszerűen használó személynek, vagyis az etikus hacker megbízójának és azok munkavállalóinak – vagy a licencfeltételekben meghatározott számú munkavállalónak – van joga a szoftvert visszafejteni vagy azt javítási céllal módosítani.

A fenti interoperabilitási célú visszafejtési jognál mind az uniós, mind a magyar jogalkotó azt hozza fel érvként és indokként, hogy ott szükséges a visszafejtéshez programozói szaktudás, ezért indokolt, hogy ne csupán a megbízó, a szoftvert megszerző személy végezhesse ezt a tevékenységet, hanem az ő programozói szaktudással rendelkező megbízottja, vállalkozója, vagy egy erre általa felhatalmazott harmadik személy is.

Azonban mivel a javítási, rendeltetésszerű működtetési célú visszafejtési, módosítási jog is ugyanannyira programozói szaktudást igényel, mint az interoperabilitás biztosítása érdekében adott visszafejtési (dekompilációs) jog, ezért nem tehető ilyen szempontból különbség a két esetkör jogosultjai között. Ezen túlmenően a logikai, szakmai szempontok is azt támasztják alá, hogy ilyen visszafejtési jogot szükséges biztosítani a szoftvert jogszerűen használó személy megbízásából eljáró szakembereknek, így például az etikus hackereknek is. Nincs tehát sem logikailag, sem szakmailag védhető magyarázat arra, hogy a javítási célú módosítási, fordítási, visszafejtési jogból miért kellene az etikus hackereknek kimaradniuk. Ez utóbbi érvelést és értelmezést támasztja alá az Európai Bizottság szoftverirányelv-értelmezése is, amelyet a szoftverirányelv tagállami átültetésének és hatásainak vizsgálatáról szóló, 2000-ben megjelent jelentésében kö-

zölt.¹² A Bizottság rámutatott, hogy a szoftverirányelv fenti 5. cikkének implementálása során a tagállamok az irányelv eredeti angol szövegében „lawful acquirer” kifejezéssel megjelölt, magyarul a szoftvert jogszerűen megszerző személyre fordított személyi kört eltérően értelmezik és alkalmazzák, egyes tagállamok például helyette a „lawful user”, azaz a jogszerű felhasználó fogalmát vezették be, amely azonban nem azonos az irányelv szerinti „lawful acquirer” megjelöléssel, mert az csak a szoftver felhasználására joggal rendelkező személyt (angolul: „a person having a right to use the program”) takarja. Ezzel szemben az irányelv szerinti „lawful acquirer” valójában jelenti a szoftver megvásárlóját (purchaser), felhasználóját (licensee), bérlőjét (renter) és azt a személyt is, aki felhatalmazással rendelkezik ezektől a személyektől a szoftver nevükben történő felhasználására (a person authorized to use the program on behalf of one of the above).

Az Európai Bizottság fenti értelmezése alapján tehát azt lehet mondani, hogy a fent részletesen hivatkozott hűség- vagy lojalitásklauzula megfelelő alkalmazásával a magyar jogszabály szövegét is úgy kell értelmezni, hogy ezen javítási célú módosítási, visszafejtési, fordítási jog nem csupán az etikus hacker megbízójára, hanem a megbízó kifejezett felhatalmazása alapján a nevében eljáró etikus hackerre is vonatkozhat. Ennek érdekében azonban mindenképpen javasolt az etikus hacker szerződésébe beletenni a szoftver ilyen célú felhasználására vonatkozó kifejezett felhatalmazást.

c) A módosítást, visszafejtést a licencszerződés kizárhatja – de nem minden uniós tagállamban

Mind az uniós jogszabály, mind a magyar törvény megengedi, hogy a szoftver javítása, rendeltetészerű működés biztosítása céljából történő módosítását, visszafejtését, fordítását az adott szoftverre vonatkozó licencszerződés, illetve licencfeltétel kizárja. Az etikus hacker megbízása előtt ezért gondosan javasolt a licencfeltételek (vagy gyakran használt nevén EULA – End User License Agreement) áttekintése, hogy vajon kizárják-e a fenti cselekményeket, ez esetben ugyanis az etikus hacker és megbízója is szerződésszegést és szerzői jogi jogsértést követ el, ha a licencfeltételek ellenére mégis visszafejti, módosítja a szoftvert még akkor is, ha egyébként a törvényi feltételeknek megfelel. Meg kell azonban említeni, hogy a szoftverirányelv ezen rendelkezését nem minden tagállam vette át: az Egyesült Királyság, Ausztria és Finnország szerzői jogi törvénye nem tartalmazza ezt a rendelkezést, ami miatt a Bizottság fent említett jelentése is megfogalmazza, hogy ott ez a szerzői jog alóli kivétel tágabb körű, mint amit az uniós jog megenged.

Az etikus hacker tevékenységének szerzői jogi kockázatai körében eddig az etikus hacker visszafejtési, módosítási, többszörözési jogával foglalkoztunk részletesen, a cikk befejező

¹² Celexszám: 52000DC0199; COM/2000/0199 final; Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee on the implementation and effects of Directive 91/250/EEC on the legal protection of computer programs – 5. pont.

részében pedig arra keressük a választ, hogy vajon jogosult-e az etikus hacker a megbízója által használt szoftverek, operációs rendszerek működését a szoftver alapját képező elv vagy elgondolás megismerése céljából tanulmányozni, megfigyelni?

2.2. A szoftver működése tanulmányozásának, megfigyelésének, tesztelésének a joga

2.2.1. Releváns jogszabályok

Az etikus hackertevékenység egyik szükségszerű velejárója, hogy a megbízónál működő szoftverek működését, azok egyes elemeit megfigyeli, tanulmányozza, kipróbálja azért, hogy megismerje működésüket, az alapjukat képező műveleteket, algoritmusokat, és azok sebezhetőségét, hibáit felfedje. A szoftverirányelv 5. cikk (3) bekezdése, valamint a magyar Szjt. 59. § (3) bekezdése tartalmaz szabályokat erre a típusú, szerzői jogi engedélyt nem igénylő felhasználásra vonatkozóan.

A szoftverirányelv 5. cikk (3) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„A számítógépi program valamely példányának jogszerű felhasználója a jogosult engedélye nélkül megfigyelheti, tanulmányozhatja és kipróbálhatja a program működését a program elemeinek alapját képező ötletek és elvek meghatározása céljából, ha ezt a program olyan betáplálása, megjelenítése, futtatása, továbbítása vagy tárolása során végzi, amelyre jogosult.”

Az Szjt. 59. § (3) bekezdése így hangzik:

„Aki a szoftver valamely példányának felhasználására jogosult, a szerző engedélye nélkül is megfigyelheti és tanulmányozhatja a szoftver működését, továbbá kipróbálhatja a szoftvert annak betáplálása, képernyőn való megjelenítése, futtatása, továbbítása vagy tárolása során abból a célból, hogy a szoftver valamely elemének alapjául szolgáló elgondolást vagy elvet megismerje.”

2.2.2. A szoftveralgoritmus, -művelet, -működési elv nem védett

A tanulmányozási, megfigyelési kivétel esetében az uniós és a magyar jogszabály szövege értelmét tekintve megegyezik, itt nem merül fel konfliktus a kétféle szöveg között. A szabály háttere az a szerzői jogi alapelv, hogy valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek [magyar Szjt. 1. § (6) bekezdés], amelyet szoftverek esetében alkalmazni kell a szoftver csatlakozó-felületének alapját képező ötletre, elvre, elgondolásra, eljárásra, működési módszerre vagy

matematikai műveletre is [Szt. 58. § (1) bekezdés]. Ugyanezt kimondja a szoftverirányelv 1. cikk (2) bekezdése¹³ is, így ez az egész Európai Unió területén érvényesülő szabály.

A fenti alapelv alapján nem részesül szerzői jogi védelemben például a szoftver üzleti logikája, az algoritmus, a szoftver funkcionalitása, a programnyelv, az adatfájlformátum, az adatstruktúra, ahogy arra az Európai Bíróság több ítéletében is rámutatott,¹⁴ és ahogy azt a magyar szerzői jogi szakirodalom is megerősíti.¹⁵ Ez a mindenhol érvényesülő jogelv pedig azért fontos a tanulmányozási, megfigyelési célú kivétel esetében, mert a szabály lényege az, hogy a szerzői jogosult engedélyéhez kötött cselekményeket, mint például a szoftver betáplálása, képernyőn való megjelenítése, futtatása, továbbítása vagy tárolása kivételesen szerzői jogosulti engedély nélkül lehet megtenni akkor, ha annak célja a szerzői jog által nem védett működési elv, elgondolás (és nem a forráskód) megismerése.

2.2.3. A tanulmányozási, megfigyelési és tesztelési (kipróbálási) célú kivétel korlátai

A szoftverirányelv és a magyar Szt. fenti kivételt engedő rendelkezései alapján a szoftver valamely elemének alapjául szolgáló elgondolás vagy elv megismerése céljából tanulmányozható, figyelhető meg vagy tesztelhető a szoftver működése, aminek azonban vannak korlátai.

a) Célhoz kötöttség

A szoftver működését csak a szoftver valamely elemének alapjául szolgáló elgondolás vagy elv megismerése céljából lehet tanulmányozni, vagyis csak a szoftver szerzői jog által a fentiekben részletezettek szerint nem védett elemei felderítéséhez. Nem ad jogot azonban ez a rendelkezés arra, hogy hasonló szoftver kifejlesztéséhez, a szoftver átdolgozásához vagy más, szerzői jogot sértő cselekményhez használják fel az így megszerzett ismereteket. Az etikus hackerek esetében azonban a célhoz kötöttség megvalósulhat, hiszen az ő céljuk a szoftver működési elvének megismerése annak érdekében, hogy a szoftver sebezhetőségét felderítsék, vagyis az első feltételnek az ő eljárásuk megfelel.

¹³ A szoftverirányelv 1. cikk (2) bekezdése szerint az irányelv alapján biztosított védelem a számítógépi programok bármely formában történő kifejezésére vonatkozik. A számítógépi program bármely elemének – beleértve a csatlakozási felületeket – alapjául szolgáló ötletek és elvek ezen irányelv alkalmazásában nem részesülnek szerzői jogi védelemben.

¹⁴ C-406/10 SAS Institute Inc v. World Programming Ltd és C-393/09 Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany v. Ministerstvo kultury-ügy.

¹⁵ Gyertyánfy: i. m. (7), p. 368–369.

b) A tanulmányozásra, megfigyelésre, tesztelésre jogosult: a szoftvert jogszerűen megszerző személy (the person having a right to use a copy of a program)

Az uniós jogszabály a megfigyelési, tanulmányozási célú szoftverhasználat esetében nem a fent részletesen elemzett „lawful acquirer” (a magyar jogszabályban „a szoftvert jogszerűen megszerző személy”) kifejezést, hanem a „the person having a right to use a copy of a program” (a magyar Szjt-ben: „aki a szoftver valamely példányának felhasználására jogosult”) megjelölést használja. A jelzett megfogalmazásbeli különbség értelmezésében az Szjt. fent részletesen idézett miniszteri indokolása nem nyújt támpontot, és azzal a hazai szakirodalom sem foglalkozik részletesen, amit az is igazol, hogy az Szjt. kommentárja is csak azt rögzíti, hogy „a kimerítően felsorolt felhasználási cselekmények ... tehát abban az esetben értelmezhetők, ha egyébként a szoftver rendeltetésszerű felhasználására a felhasználó engedéllyel rendelkezik, ez az engedély azonban nem terjed ki a megfigyelési, tanulmányozási célú (tehát nem a rendeltetésszerű használat körébe eső) ilyen felhasználási cselekményekre”.¹⁶ A SZJSZT sem foglalkozott ezzel a kérdéssel, az Szjt. 59. § (3) bekezdésével is kapcsolatos 29/2003 számú szakvéleményében nem fejt ki ezzel kapcsolatos álláspontot. Az Szjt. 59. § (3) bekezdése és a szoftverirányelv 5. cikk (3) bekezdése ezen rendelkezése közötti különbség azonban nem feltétlenül releváns, és a fent leírt gondolatmenet és az Európai Bizottság 2000-ben született, előzőleg hivatkozott jelentésében foglalt kiterjesztő értelmezés itt is alkalmazható. Ez alapján pedig az etikus hacker a szoftver felhasználására jogosult megbízójának a felhatalmazása alapján jogosult a szoftvergyártó engedélye nélkül is tanulmányozni, megfigyelni a szoftver működését.

Meg kell említeni, hogy egy magyar ügyben a Fővárosi Törvényszék ezzel ellenkező következtetésre jutott, és a szűk értelmezést választotta: a tényállás szerint a szoftver demóváltozatát jogszerűen megszerző magánszemély élettársa, aki szoftverfejlesztő volt, és éppen egy hasonló funkcionalitású, ámde merőben eltérő forráskódú szoftveren dolgozott közösen a demószoftvert megszerző családtagjával, tanulmányozta és megfigyelte a demószoftvert működés közben, annak a forráskódjához azonban nem fért hozzá. Ebben az esetben a Fővárosi Törvényszék a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleménye alapján ugyan kimondta, hogy a hasonló funkciójú, de teljesen eltérő forráskódú szoftver kifejlesztésével nem sértették meg a demószoftver jogosultjának szerzői vagyoni jogait, azonban a demószoftvert megszerző személy élettársát, aki a demószoftvert ténylegesen tanulmányozta, megfigyelte működés közben, elmarasztalta, és kimondta, hogy az élettárs jogosulatlanul futtatta és tanulmányozta a szoftvert, mert az Szjt. 59. § (3) bekezdése alapján nem ő volt a szoftver felhasználására jogosult (Fővárosi Törvényszék 3.P.27.406/2010/109. sorszámu, 2015. február 20. napján született elsőfokú ítélete, amelyet a Fővárosi Ítéltábla a 2016. február 2-án kelt 8.Pf.20.743/2015/13. számú ítéletével helybenhagyott).

¹⁶ Gyertyánfy: i. m. (7), p. 377.

A bíróság tehát még magánszemélyek között, családon belül is szűken értelmezte a tanulmányozási célú felhasználási jogot, teljes mértékben figyelmen kívül hagyva az Európai Bizottság fenti értelmezését és a hűségklauszult, így valószínűsíthetően egy etikus hacker-felhasználással kapcsolatos ügyben is fennáll a veszélye hasonló ítélet születésének.

A kockázat tehát nem zárható ki, és a nem egyértelmű jogszabálysöveg miatt a magyar bíróság könnyen juthat arra a következtetésre, hogy az etikus hacker tulajdonképpen nem is minősül a vizsgált szoftver felhasználására jogosult személynek, hanem az csak a megbízója lehet. Ezt a bizonytalanságot sajnos még szerződési rendelkezéssel sem lehet kiiktatni.

c) A megfigyelés, tanulmányozás, tesztelés tárgya: a szoftver működése

A tanulmányozási célú kivétel alapján az etikus hacker, ugyanúgy, mint bárki más, a szoftvernek csak a működését tanulmányozhatja, vizsgálhatja, azonban annak forráskódját nem.

d) A megengedett felhasználások

A szoftver működésének tanulmányozása, megismerése, tesztelése (kipróbálása) csak a szoftver betáplálása, képernyőn való megjelenítése, futtatása, továbbítása vagy tárolása során folytatható, nem lehet tehát a szoftvert ennek érdekében és során visszafejteni, módosítani, átdolgozni, lefordítani, átírni. Az etikus hacker eljárása során tehát ezekre a korlátokra is kénytelen figyelni, és ennek megfelelően eljárni a szoftver vizsgálata során. Fontos kiemelni, hogy az előző joggal ellentétben ez a szabad felhasználási kivétel nem korlátozható vagy zárható ki még felhasználási (licenc-) szerződéssel sem, és ugyanúgy vonatkozik rá, hogy jogellenesen megszerzett, nem jogtiszt szoftverre ugyanúgy nem alkalmazható.

3. KÖVETKEZTETÉSEK

A cikkben sok értelmezési nehézség, az európai és a magyar szabályok közötti eltérés, a bírósági jogalkalmazásban rejlő bizonytalanság is bemutatásra került. Arra a kérdésre, hogy jár-e szerzői jogi kockázatokkal akár Magyarországon, akár az Európai Unióban az etikus hackertevékenység, egyértelmű választ adhatunk: igen, jár kockázatokkal. Arra a kérdésre azonban, hogy milyen valószínűséggel jár kockázatokkal ez a munka, és milyen mértékű kockázatokkal kell számolni, sajnos nyilvánvaló választ nem találunk. Az etikus hacker eljárásával kapcsolatban logikailag nem szabadna, hogy bármilyen szerzői jogi kockázat is felmerüljön, mivel elvileg mind a felhasználó, mind a szoftvergyártó érdeke, hogy a szoftverek sebezhetőségét, hibáit kijavítsák. Összefoglalóan megállapítható, hogy a cikkben felvázolt szerzői jogi kockázatok elsődleges oka nem az etikus hackerek magatartásában keresendő, hanem a kialakulatlan bírói gyakorlatra, a nem egyértelmű uniós jogszabályra, a tagállami

implementáció hiányosságára vagy pontatlanságára, a jogszabály nem logikai, hanem szó szerinti értelmezésére, a különböző nyelvi verziók közötti értelmezési nehézségekre vezethető vissza, amelyeket kiküszöbölni legfeljebb úgy lehetne, ha egy etikus hacker szerzői jogi jogsértési ügyében az Európai Unióban az Európai Bíróság a szoftverirányelv fenti rendelkezéseinek egységes európai értelmezésére előzetes döntéshozatali eljárásban iránymutatást adna, amely a tagállami bíróságokra nézve kötelező lenne. Ennek hiányában azonban csak a tagállami bíróságok logikailag helyes jogértelmezésében bízhatnak az etikus hackerek, amely az amúgy egységesedő európai digitális piacon nagy valószínűséggel egymástól jelentősen eltérő döntésekhez fog vezetni, és tovább rontja az európai versenyképességet az amerikai versenytársakhoz képest.

Dr. Vida Sándor*

VÉDJEgy VÉTLEN BITORLÁSA: MERCEDES

A védjegy használata gyakran internetes hirdetés útján (is) történik. A reklámozásnak ezt a korszerű eszközét persze nemcsak a védjegytulajdonosok, hanem a védjegyet az ő engedélyükkel használók is gyakran veszik igénybe.

Ha a védjegy használatára adott engedély megszűnik, akkor a védjegyhasználó köteles arra, hogy ne csak saját maga ne reklámozza tovább a védjegyet, de a weboldal üzemeltetőjénél is intézkedjék a védjegy használatára utaló reklámozás abbahagyásáról.

Mi történik azonban, ha a weboldal üzemeltetője az ilyen felhívásnak egyáltalán nem vagy csak késedelmesen tesz eleget?

Ez a kérdés foglalkoztatta a Fővárosi Törvényszéket, valamint annak megkeresése alapján az EU Bíróságot.

TÉNYÁLLÁS

A Daimler gépjárműgyártó jogosultja az alábbi nemzetközi ábrás védjegynek, amely Magyarországon is oltalom alatt áll, és amely főként gépjárműalkatrészekre terjed ki.

„Mercedes-Benz”

Az Együd Garage Magyarországon bejegyzett gazdasági társaság, amely gépjárművek és azok alkatrészei kiskereskedelmével, valamint gépjárművek javításával és szervizelésével foglalkozik. Ez a cég Daimler-termékek eladására és az ezekkel kapcsolatos szolgáltatásokra specializálódott.

A Daimler leányvállalata, a perben nem álló Mercedes-Benz Hungária Kft. és az Együd Garage között 2007-től vevőszolgálati szerződés állt fenn, amely 2012. március 31-i hatállyal megszűnt.

E szerződés értelmében az Együd Garage a fenti védjegy használata mellett jogosult volt magát hirdetéseiben „felhatalmazott Mercedes-Benz szervizként” feltüntetni.

A vevőszolgálati szerződés hatálya alatt az Együd Garage a www.telefonkonyv.hu weboldalon elérhető internetes hirdetőszolgáltatást nyújtó Magyar Telefonkönyvkiadó Társaságnál (a továbbiakban: MTT) olyan hirdetés közzétételét rendelte meg a 2011–2012-es időszakra, amely e céget felhatalmazott Mercedes-Benz szervizként jelöli meg.

* Jogtanácsos, Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

A vevőszolgálati szerződés megszűnését követően az Együd Garage törekedett megszüntetni a szóban forgó védjegy minden olyan használatát, amelynek alapján a fogyasztók tévesen azt feltételezhetik, hogy továbbra is szerződéses kapcsolatban áll a Daimlerrel, ezért kérte a hirdetés módosítását az MTT-től, nevezetesen, hogy az ezentúl ne tüntesse fel felhatalmazott Mercedes-Benz szervizként.

Ezenfelül az Együd Garage levélben kérte több más internetes hirdetőoldal üzemeltetőjétől a ő hozzájárulása nélkül, különösen a megrendelése nélkül közzétett, és őt „felhatalmazott Mercedes-Benz szerviz”-ként feltüntető hirdetések eltávolítását.

Az említett lépések ellenére a kifogásolt megjelölést tartalmazó hirdetések továbbra is elérhetők voltak az interneten. Továbbá a Google keresőben az „együd” és a „garage” kulsszóra rákattintva olyan hirdetéseket tartalmazó találati lista jelent meg, amelyen a szöveg első, hiperhivatkozást tartalmazó sora az Együd Garage-t „felhatalmazott Mercedes-Benz szervizként” tüntette fel.

E körülmények között nyújtott be a Daimler arra irányuló keresetet a kérdést előterjesztő Fővárosi Törvényszékhez, hogy az egyrészt állapítsa meg többek között azt, hogy az Együd Garage az említett hirdetésekkel bitorolta a MERCEDES-BENZ védjegyet, másrészt pedig kötelezze az Együd Garage-t a szóban forgó hirdetések eltávolítására, és tiltsa el a további jogsértéstől, valamint kötelezze országos és regionális napilapokban való elégtételadásra.

Az Együd Garage védekezésében hangsúlyozta, hogy a www.telefonkonyv.hu oldalon megjelentetett hirdetés kivételével más hirdetést nem tett közzé az interneten, továbbá a szóban forgó hirdetéseket akaratan kívül jelentették meg, illetve jelenítik meg a későbbiekben is, azok tartalmára, megjelentetésére, illetve törlésére nem volt ráhatása.

Ezzel összefüggésben az Együd Garage magánszakértő útján kívánta bizonyítani a perben, hogy azon elterjedt kereskedelmi gyakorlat áldozatául esett, amelynek lényege, hogy egyes internetes hirdetési szolgáltatások más hirdetőoldalakon közzétett hirdetések adatait a hirdető tudta és beleegyezése nélkül veszik át abból a célból, hogy saját, ingyenesen vagy ellenérték fejében elérhető információs adatbázist hozzanak létre.

E körülmények között a Fővárosi Törvényszék úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és *előzetes döntéshozatal* céljából a következő kérdést terjeszti a Bíróság elé.

„Ügy kell-e értelmezni a védjegyirányelv¹ 5. cikke (1) bekezdésének *b*) pontját, hogy a védjegy jogosultja felléphet valamely internetes hirdetésben megnevezett [másik] személlyel szemben, akinek a védjegy árujegyzékében szereplő árukkal, illetve szolgáltatásokkal azonos szolgáltatására vonatkozóan olyan módon jelenik meg a védjeggyel összetéveszthető megjelölés e hirdetésben, hogy az a téves benyomás alakulhat ki a fogyasztókban, hogy hivatalos kereskedelmi kapcsolat áll fenn e személy vállalkozása és a védjegyjogosult között, akkor is, ha e hirdetést nem az abban feltüntetett személy és nem is az ő megbízásából helyezték el az interneten, vagy az említett hirdetés annak ellenére érhető el az interneten,

¹ 89/104 EU irányelv, legutóbbi újrakodifikálás: EU 2015/2424 rendelet (HL 2015.12.24, p.21).

hogy az abban megnevezett személy a tőle elvárható módon intézkedett az említett hirdetésnek az eltávolítása végett, de ez nem vezetett eredményre?”

A MAGYAR KORMÁNY ÁLLÁSPONTJA (KIVONAT)

A Fővárosi Törvényszék által előzetes döntéshozatali eljárás keretében feltett kérdés megválaszolásához – ahogy arra maga az előterjesztő bíróság is rámutat – kulcsfontosságú a védjegyirányelv 5. cikke (1) bekezdésének „gazdasági tevékenység körében *használ*” fordulatának értelmezése. A helyes értelmezés megtalálása érdekében a Fővárosi Törvényszék az előterjesztő végzés indoklásában a „használ” kifejezéssel kapcsolatban két lehetséges értelmezési módot vázol fel. Az első változat szerint a szavak általánosan elfogadott jelentése alapján az adott kifejezést úgy kell értelmezni, hogy az a bitorlónak állított személy, és nem pedig egy másik személy aktusa. Tehát olyan eseményről van szó, amelynek indító oka a bitorlónak állított személy cselekvése, továbbá amelynek megkezdése, folytatása és befejezése felett e személy közvetlen hatalommal bír. A második felvázolt esetkör a „használ” szót ezzel szemben tágabban értelmezi, és azzal azonosítja a bitorlónak állított személy közvetlen érdekelttségét a bitorló cselekmény megvalósulásában. E megközelítés lényege, hogy a védjegy használata a bitorlónak állított személy gazdasági tevékenységének azonosítása, megkülönböztetése és annak jellemzőjéről való tájékoztatás érdekében valósult meg.

Az első értelmezés szerint nem lehet fellépni a bitorlónak állított személlyel szemben az összetéveszthető megjelölést tartalmazó internetes hirdetés alapján, amennyiben azt nem ő helyezte el, és nem is az ő megbízásából jelent meg, vagy ha minden tőle elvárható módon intézkedett annak eltávolítása végett. A második értelmezési változat alapján azonban a védjegy jogosultja eredményes lehet az internetes hirdetésben feltüntetett személlyel szemben történő jogérvényesítés során.

A helyes értelmezés érdekében először is a szavak általános jelentéséből kell kiindulni, tehát azt kell megvizsgálni, hogy a köznyelvben a konkrét kifejezés milyen jelentéstartalommal bír. Ez a megközelítés összhangban van az EU Bírósága vonatkozó esetjogával is, amelynek értelmében egyéb értelmezési lehetőség hiányában a szóban forgó kifejezés jelentésének meghatározása érdekében az általános nyelvhasználatban elfogadott szokásos jelentést kell alapul venni, figyelembe véve azon szövegkörnyezetet, amelyben e kifejezést használják, és azon szabályozás célkitűzéseit, amelynek e kifejezés részét képezi. Ezen értelmezés alapján a „használ” szónak két fő jelentése lehet. Egyrészt a „valaki használ valamit” kifejezés értelme lehet az, hogy egy személy céljainak elérése érdekében, igénybe vesz egy eszközt, dolgot. A másik lehetséges jelentés a „valakinek használ valami” szókapcsolat alapján pedig az, hogy valaki előnyére fordít egy dolgot, az számára hasznot hajt. Mindebből az következik, hogy bár a „használ” kifejezésnek valóban van egy „hasznot hajt” jelentése is a mindennapokban, ez esetben az adott személy, akinek az oldalán az előnyök mutatkoznak,

részes esetben jelenik meg a szókapcsolatban. Ezzel szemben az aktív cselekvést feltételező jelentés esetén a „használ” ige alanya maga az illető személy.

Utalni kell a kifejezésnek a védjegyirányelv 5. cikk (1) bekezdésében található szöveghörnyezetére is, mely szerint „... a jogosult *bármivel szemben* felléphet, *aki* engedélye nélkül gazdasági tevékenysége körében *használ*” a korábbi védjeggyel összetéveszthető megjelölést.

Mindezekből az a következtetés adódik, hogy a Fővárosi Törvényszék által felvázolt első értelmezés a helyes, vagyis nem lehet a vonatkozó rendelkezésekben a „használ” kifejezést a valakinek a javára „hasznot hajt” jelentéstartalommal megtölteni. Ezt támasztja alá a – védjegyirányelv 5. cikk (3) bekezdés *d*) pontját átültető – Vt. 12. §-ának (3) bekezdése is, amely példálózó felsorolást ad azon cselekményekről, amelyek a megjelölés jogtalan használatát megvalósíthatják, ezek között az *e*) pontban az üzleti levelezésben, reklámozásban megvalósuló *használat* is megjelenik.

Végül emlékeztetni kell arra is, hogy az EU Bírósága állandó ítélezési gyakorlata szerint valamely uniós jogi rendelkezés értelmezése során nem elegendő egyetlen nyelvi változat figyelembevétele, mivel az uniós rendelkezéseket egységesen kell értelmezni és alkalmazni az Európai Unió valamennyi nyelvén készült változat figyelembevételével. Az állandó ítélezési gyakorlat szerint egy uniós rendelkezés valamely nyelvi változatának a megfogalmazása nem szolgálhat e rendelkezés értelmezésének kizárólagos alapjául, illetve e tekintetben nem élvezhet elsőbbséget más nyelvi változatokkal szemben.

Az ilyen megközelítés ugyanis összeegyeztethetetlen lenne az uniós jog egységes alkalmazásának a követelményével.

A védjegyirányelv 5. cikk (1) bekezdésének többnyelvű szövegét megvizsgálva megállapítható, hogy a „használ” kifejezés aktív cselekvésre utal, az ilyen jelentéstartalommal bír: „... The proprietor shall be entitled to prevent all third parties not having his consent from *using* in the course of trade; ... Le titulaire est habilité à interdire à tout tiers, en l'absence de son consentement, *de faire usage* dans la vie des affaires; ... Dieses Recht gestattet es dem Inhaber, Dritten zu verbieten, ohne seine Zustimmung im geschäftlichen Verkehr ... ein Zeichen *zu benutzen*; ... Dit recht staat de houder toe, iedere derde die niet zijn toestemming hiertoe heeft verkregen *het gebruik* van een teken in het economische verkeer te verbieden”.

Mindebből következően a Fővárosi Törvényszék által feltett első részkérdésre azt a választ kell adni, hogy nem lehet a hirdetésben feltüntetett személlyel szemben fellépni, ha az adott hirdetés nem az ő megbízásából jelent meg, illetve azt nem is az ő megbízásából helyezték el az interneten.

Ami pedig a kérdés második felét illeti, vagyis hogy a korábbi védjegy jogosultja a bitorlónak állított személy passzív magatartása, mulasztása esetén felléphet-e vele szemben az őt megnevező jogsértő hirdetések alapján, a következőket kell megjegyezni.

Abban az esetben, amikor észleli a hirdetésben megnevezett személy, hogy a valóságnak nem megfelelő tartalmú reklámok jelennek meg vele összefüggésben, az általánosan elvárható magatartás körébe tartozik, hogy a fogyasztók felé adott esetben téves információt

közvetítő szöveg módosítását kezdeményezze, még akkor is, amennyiben az nem az ő megbízásából jelent meg. Amennyiben azonban ez a cselekménye nem vezet eredményre, a továbbiakban nem róható fel a hirdetésében feltüntetett személynek, hogy a jogsértő tartalom elérhető. Ez ugyanis azzal a veszéllyel járna, hogy a „használ” kifejezés kiterjesztő „hasznot hajt” értelmezése nyerne teret, ami a felelősségi kört indokolatlanul kibővítené.

Amennyiben a bitorlónak állított személy sem aktív cselekvésével, sem mulasztásával nem járult hozzá a jogsértő hirdetés megjelenéséhez, illetve elérhetőségéhez, méltánytalan és egyúttal életszerűtlen volna őt felelősségre vonni. Ha ugyanis a bitorlónak állított személy minden tőle elvárható intézkedést megtett a jogsértés megszüntetése érdekében, azonban szándéka és cselekedetei ellenére nem sikerült a kifogásolt tartalom eltávolítását elérnie, nem sok eséllyel lehetne arra számítani, hogy egy esetleges bitorlás megállapításakor a jogsértés abbahagyására kötelezés jobb eredményre vezetne. A hirdetésben feltüntetett személy felelősségre vonása ezért nem csupán méltánytalan lenne, de a cél, azaz a jogsértő állapot megszüntetésének elérésére alkalmatlan eszköz is volna.

A jelen ügyben ezért sokkal inkább az a kérdés vetődik fel, hogy amennyiben a hirdetésben feltüntetett személy felelősségre vonása nem lehetséges, vajon milyen jogszabályhely alapján és milyen hivatkozással tud a védjegy jogosultja a jogsértő hirdetést megjelentető vagy megrendelő személlyel szemben közvetlenül fellépni.

A korábbi védjegy jogosultjának – a védjegyvoltalom rendeltetéséből fakadó és a védjegy-irányelvvel összhangban álló – méltányolható érdeke ugyanis az, hogy a korábbi védjegye alapján bárminemű jogosulatlanul minősülő használatot megakadályozzon. Ezért kérdéses, hogy a védjegyirányelv 11. cikkével összhangban – a Vt. 27. §-ának (4) bekezdése alapján – a korábbi védjegy jogosultja a jogsértő hirdetést az interneten elhelyező személlyel mint szolgáltatóval szemben közvetlenül érvényesítheti-e az igényeit abban az esetben is, ha a hirdetésben megnevezett személy bitorlása éppen azért nem állapítható meg, mert a kifogásolt tartalom a hirdetésben feltüntetett személy hozzájárulása nélkül jelenik meg, továbbá tiltakozása ellenére továbbra is elérhető maradt.

Erre a kérdésre azt a választ lehet adni, hogy ha a hirdetésben megnevezett személy nem vette igénybe a reklámot közzétevő vállalkozás szolgáltatását, akkor a védjegyirányelv 11. cikke, valamint a Vt. 27. §-ának (4) bekezdése alapján a korábbi védjegy jogosultja a hirdetést kéretlenül közzétevő személlyel mint szolgáltatóval szemben léphet fel, és vele szemben támaszthatja a bitorlás esetén felmerülő igényeket. Ha ugyanis ez a lehetőség nem állna nyitva a számára, akkor a védjegyjogosult – a hirdetésben feltüntetett személy jogsértő magatartásának hiányában – elesne az uniós jog által is megkövetelt jogérvényesítés lehetőségétől az ilyen jellegű bitorlás esetében.

Következtetések

A védjegyirányelv 5. cikk (1) bekezdése b) pontját úgy kell értelmezni, hogy a bitorlónak állított személlyel szemben nem léphet fel a korábbi védjegy jogosultja olyan internetes hirdetés alapján, amely nem az előbbi személy aktív cselekvése vagy megbízása folytán jelent meg, és amennyiben ez a személy bizonyítja, hogy minden tőle elvárható módon intézkedett a jogsértő hirdetés eltávolítása végett.

ÍTÉLET²

Az EU Bírósága – a főtanácsnok meghallgatását követően – 2015. március 3-án hozott előzetes döntést. Az ügyben előterjesztést nyújtott be a magyar kormány, a lengyel kormány és az EU Bizottsága.

Az EU Bírósága az indoklást a következőképpen vezeti be:

Előzetesen rá kell mutatni, hogy az alapjogvita abból ered, hogy még azután is, hogy a Mercedes-Benz Hungária és az Együd Garage közötti vevőszolgálati szerződés megszűnt, amely többek között lehetővé tette ez utóbbi számára a MERCEDES-BENZ védjegynek, valamint a „felhatalmazott Mercedes-Benz szerviz” megjelölésnek a saját reklámanyagaiban való használatát, az e megjelölést az Együd Garage névvel és címével kapcsolatban tartalmazó hirdetések továbbra is megjelentek az interneten. E szerződés 2012. március 31-én szűnt meg....

Továbbá, habár a kérdés a védjegyirányelv 5. cikke (1) bekezdésének *b)* pontjára³ irányul, és e rendelkezés azon esetre terjed ki, amikor a kérdéses megjelölések és/vagy azok az áruk vagy szolgáltatások, amelyek tekintetében azokat használták, mindössze hasonlók egymáshoz, első ránézésre – amint arra az EU Bizottsága hivatkozik – úgy tűnik, hogy az alapügy inkább az 5. cikk (1) bekezdésének *a)* pontjában⁴ szereplő eset, nevezetesen a „kettős azonosság” esete alá tartozik, amelyben a védjeggyel azonos megjelölés más személy általi használatára a védjegy árujegyzékében szereplő árukkal és szolgáltatásokkal azonos áruk és szolgáltatások tekintetében került sor (ítélet, 20. pont).

² C-179/15 ügyszám.

³ A szöveg:

A védjegyoltalom a jogosult számára kizárólagos jogokat biztosít. A kizárólagos jogok alapján a jogosult bárkivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül gazdasági tevékenység körében használ... olyan megjelölést, amelyet a fogyasztók a védjeggyel összetéveszthetnek a megjelölés és a védjegy azonossága vagy hasonlósága, valamint az érintett áruk, illetve szolgáltatások azonossága vagy hasonlósága miatt; az összetéveszthetőség magában foglalja azt az esetet is, ha a fogyasztók a megjelölést gondolati képzettársítás (asszociáció) útján kapcsolhatják a védjegyhez.

⁴ A szöveg:

A védjegyoltalom a jogosult számára kizárólagos jogokat biztosít. A kizárólagos jogok alapján a jogosult bárkivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül gazdasági tevékenység körében használ ... a védjeggyel azonos megjelölést olyan árukkal, illetve szolgáltatásokkal kapcsolatban, amelyek azonosak a védjegy árujegyzékében szereplő árukkal, illetve szolgáltatásokkal.

Ugyanis egyrészt bizonyos, hogy a „felhatalmazott Mercedes-Benz szerviz” megjelölést tartalmazó hirdetésekben a Mercedes-Benz ábrás védjeggyel lényegében azonos megjelölés szerepelt (ítélet, 21. pont).

Másrészt az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés megfogalmazása azt tűnik sugallni, hogy a kérdést előterjesztő bíróság azon feltételezésből indult ki, hogy az Együd Garage által kínált áruk és szolgáltatások megegyeznek az e védjegy árujegyzékében szereplő árukkal és szolgáltatásokkal. Az EU Bírósága ítélezési gyakorlatából ezzel kapcsolatban az következik, hogy amennyiben a hirdetésekben valamely, gépjárműre vonatkozó védjegy használatára a fogyasztók arról való tájékoztatása érdekében kerül sor, hogy valamely más személy e védjeggyel rendelkező eredeti gépjárművek javításával és szervizelésével foglalkozik, e védjegyhasználatot főszabály szerint az említett 5. cikk (1) bekezdésének *a*) pontja alapján kell vizsgálni még akkor is, ha az említett védjegyet e szolgáltatás tekintetében nem lajstromozták (lásd ebben az értelemben: BMW-ítélet, C-63/97, 33., 34. és 37–39. pont⁵ – jelen ítélet, 22. pont).

Azonban – mivel az előzetes döntéshozatal iránti kérelemből kiderül, hogy a kérdést előterjesztő bíróság a védjegyirányelv 5. cikkének (1) bekezdésében szereplő „használ” fogalommal kapcsolatban kér felvilágosítást, amely fogalom különbségtétel nélkül vonatkozik az említett (1) bekezdés *a*) és *b*) pontjában foglalt esetekre – a hasznos válasz megadásához voltaképpen nem kell meghatározni, hogy e két eset közül melyik alkalmazandó a jelen helyzetben (ítélet, 23. pont).

Következésképpen úgy kell tekinteni, hogy a kérdést előterjesztő bíróság kérdése lényegében arra irányul, hogy a védjegyirányelv 5. cikke (1) bekezdésének *a*) és *b*) pontját úgy kell-e értelmezni, hogy a valamely weboldalon közzétett, azon hirdetésben feltüntetett más

⁵ A szöveg:

A feltett kérdés olyan esetet tart szem előtt, amelyben a BMW védjegyet abból a célból használják, hogy tájékoztassák a közönséget, hogy a hirdetést közzétevő vállalat BMW gépkocsik javítására és karbantartására szakosodott, vagy – mint szakszerviz – az ilyen gépkocsik eladását és karbantartását végzi (33. pont).

Ebben a helyzetben, legalábbis első megközelítésben – amint azt Nagy-Britannia kormánya is megjegyezte – a feltett kérdés a védjegyirányelv 5. cikke (1) bekezdés *a*) pontjának hatálya alá esik, minthogy a BMW védjegyet ténylegesen BMW-termékek megjelölésére használják (34. pont).

A második érv, nevezetesen, hogy a hirdetés a BMW-termékek javítására és karbantartására irányul, s így a védjegyet olyan termékek és szolgáltatások megjelölésére használják, amelyekre azt bejegyezték. Ezért a védjegyirányelv 5. cikk (1) bekezdés *a*) pontja vagy a (2) bekezdés alkalmazandó (37. pont).

Tény, hogy a védjegyirányelv 5. cikk (1) bekezdése és (2) bekezdése egyrésztől átfedi az irányelv 5 cikk (5) bekezdését, másrészt alkalmazása attól függ, hogy a védjegy használata abból a célból történik-e, hogy az áruknak vagy szolgáltatásoknak meghatározott vállalatról származását jelezze, más szóval, hogy a védjegyként történő használat milyen céllal történik. Olyan esetben, amilyen az alapperbeli tényállás, a jogkérdés olyan használattal kapcsolatos, amikor a hirdetés közzétevője ugyanazt a védjegyet a szóban forgó áruk és szolgáltatások megkülönböztetésére kívánja használni (38. pont).

Az alperes a BMW védjegy használatával a szolgáltatásának alapját képező áruk eredetét határozza meg az azonos szolgáltatásoktól való megkülönböztetés érdekében. Ugyanilyen elbírálás alá esnek a BMW járművek javításával és karbantartásával kapcsolatos hirdetések is. A védjegy ebben az esetben is azoknak az áruknak az eredetét jelzi, amelyek a szolgáltatás tárgyai (39. pont).

személy, amely hirdetés valamely védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló megjelölést oly módon tartalmaz, hogy az azt a benyomást kelti, hogy kereskedelmi kapcsolat áll fenn e személy és a védjegyjogosult között, használja e megjelölést, amellyel szemben az említett védjegy jogosultja e rendelkezés alapján még akkor is felléphetne, ha e hirdetést nem e másik személy tette közzé, vagy nem az ő megbízásából tették közzé, vagy pedig e személy a tőle elvárható módon intézkedett az említett hirdetés eltávolítása végett, de ez nem vezetett eredményre (ítélet, 24. pont).

A magyar és a lengyel kormány, valamint a Bizottság megítélése szerint erre a kérdésre nemleges választ kell adni (ítélet, 25. pont).

A védjegyirányelv 5. cikk (1) bekezdésének *a*) pontja alapján a védjegyjogosult felléphet, ha bárki az engedélye nélkül használja az említett védjegyet, amennyiben e használatra gazdasági tevékenység körében, a védjegy árujegyzékében szereplő árukkal vagy szolgáltatásokkal azonos árukkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatban kerül sor, és az sérti vagy sértheti a védjegy alapvető funkcióit, amelyek között nem csupán a védjegy azon alapvető funkciója szerepel, amely abban áll, hogy szavatolja a fogyasztók számára az általa megjelölt áruk vagy szolgáltatások származását (a továbbiakban: származásjelző funkció), hanem annak egyéb funkciói is vannak, mint például az ezen áruk vagy szolgáltatások minőségének szavatolása vagy a kommunikációval, a befektetésekkel, illetve a reklámmal kapcsolatos funkciók (lásd ebben az értelemben: L'Oréal és társai-ítélet, C-487/07, 58. pont;⁶ Google-

⁶ A szöveg:

Az EU Bíróságának korábban már alkalma nyílt megállapítani, hogy a védjegyirányelv 5. cikkének (1) bekezdésében foglalt kizárólagos jog célja az, hogy lehetővé tegye a jogosult számára különös jogosulti érdekeinek védelmét, azaz annak biztosítását, hogy a védjegy betölthesse szerepét, valamint hogy e jog gyakorlása azokra az esetekre korlátozódjék, amikor a megjelölés harmadik személy általi használata sérti vagy sértheti a védjegy alapvető funkcióit (lásd a C-206/01. sz., az Arsenal Football Club-ügyben hozott ítélet 51. pontját, a C-245/02. sz., az Anheuser-Busch-ügyben hozott ítélet 59. pontját és a C-48/05. sz., az Adam Opel-ügyben hozott ítélet 21. pontját). E funkciók között szerepel nemcsak a védjegy azon alapvető funkciója, amely a fogyasztók számára szavatolja az áru származását, hanem olyan egyéb funkciók is, mint például az ezen áruk vagy szolgáltatások minőségének szavatolása, vagy a kommunikációval, a befektetésekkel, illetve a reklámmal kapcsolatos funkciók is.

ítélet, C-236/08–C-238/08, 49., 77. és 79. pont;⁷ Interflora-ítélet, C-323/09, 38. pont⁸ – jelen ítélet, 26. pont).

Amennyiben viszont a kérdéses megjelölések és/vagy azok az áruk vagy szolgáltatások, amelyek tekintetében e megjelöléseket használták, mindössze hasonlóak, a védjegyirányelv 5. cikke (1) bekezdésének *b*) pontja alapján a védjegyjogosult kizárólag akkor tilthatja meg a megjelölés ilyen használatát, ha az a vásárlóközönség tudatában fennálló összetéveszthetőség miatt sérti vagy sértheti a védjegy származásjelző funkcióját (lásd különösen:

⁷ A szöveg:

A védjegyjogosultak azt szorgalmazták, hogy a Bíróság menjen még tovább: állapítsa meg, hogy tulajdonképpen annak, hogy valamely rendszert – a jelen esetekben az Adwordsöt – egy harmadik fél védjegybitorlásra használhat, már a pusztán lehetősége is azt jelenti, hogy az ilyen rendszer önmaga védjegybitorlást valósít meg. A védjegyjogosultak valóban nem kívánják olyan esetekre korlátozni az igényeiket, amikor a hamisított árukat kínáló webhelyek ténylegesen használják az Adwordsöt; ennek a lehetőségét csírájában kívánják elfojtani azzal, hogy megakadályozzák a Google-t abban, hogy a védjegyeknek megfelelő kulcsszavakat kínálhasson fel kiválasztásra. Abból, hogy fennáll annak a kockázata, hogy az Adwords ezeknek a hamisított termékeket kínáló webhelyeknek a támogatására használható fel, általános jogosultságot vezetnek le arra, hogy fellépjenek védjegyeik kulcsszóként történő használata ellen. Ha a védjegybitorlást az adott kulcsszavaknak az Adwordsben történő használata valósítja meg, ahogyan azt a védjegyjogosultak állítják, akkor ez attól függetlenül igaz, hogy az eredményként megjelenített webhelyek ténylegesen bitorolják-e a védjegyet (49. pont).

Összehasonlításként, a természetes eredmények ugyanazon kulcsszavakra adott válaszként történő megjelenítése szintén „gazdasági előnyre törekvő”. A természetes eredményeket nem jótékonyaságból, hanem azért nyújtják, mert az Adwords ugyanabban az összefüggésben működik, fokozott megjelenést kínálva egyes webhelyeknek. Ennek az előtérbe helyezésnek az értéke függ a keresőmotorok az internethasználó általi használatától. Bár a Google közvetlenül semmit nem kap e használat eredményeképpen, nyilvánvalóan ezen alapul az Adwordsből szerzett bevétele, amely azután lehetővé teszi a Google számára keresőmotorján fenntartását. Így a természetes eredményeknek a Google keresőmotorjában történő megjelenítése szintén megfelel ennek a feltételnek (77. pont).

Ezt teszi a Google az Adwordsben: azzal, hogy védjegyeknek megfelelő kulcsszavakra válaszul reklámokat jelenít meg, kapcsolatot teremt az adott kulcsszavak és a reklámozott webhelyek között, ideértve az említett webhelyek útján árusított árukat vagy szolgáltatásokat is. Bár a kulcsszavak nem jelennek meg magukban a reklámokban, ez a használat beletartozik a védjegyirányelv 5. cikke (3) bekezdésének *d*) pontjában említett, „reklámozásban” történő használat fogalmába: a megteremtett kapcsolat a védjegy és a hirdetett áruk vagy szolgáltatások között áll fenn. Az érintett webhelyek olyan árukat árusítanak, amelyek a védjeggyel érintett árukhoz hasonlóak, vagy azokkal azonosak (ideértve a hamisított termékeket). Ezt a feltételt tehát teljesítettnek tekinthetjük (79. pont).

⁸ A szöveg:

A Bíróság több alkalommal visszatért a védjegyirányelv 5. cikke (1) bekezdése *a*) pontjának ezen értelmezéséhez, és a KVR 9. cikke (1) bekezdésének *a*) pontjára is átvittette a védjegy vonatkozásában (lásd különösen a C-17/06. sz., a Céline-ügyben hozott ítélet 16. pontját, valamint a C-533/06. sz., az O2 Holdings-ügyben hozott ítélet 57. pontját, továbbá a KVR vonatkozásában a C-62/08. sz., az UDV North America-ügyben hozott végzés 42. pontját, valamint a Google-ügyben hozott ítélet 75. pontját). Az EU Bírósága a tekintetben ezenfelül pontosította, hogy az említett rendelkezések lehetővé teszik a védjegyjogosult számára, hogy a védjegy valamely funkciójának sérelme vagy veszélyeztetése esetén kizárólagos jogára hivatkozzon, akár azon alapvető funkciójáról van szó, hogy tanúsítja a védjeggyel érintett áru vagy szolgáltatás származását, akár valamely egyéb funkciójáról, mint például az áru vagy szolgáltatás minőségének tanúsításáról, a kommunikációról, a beruházásról vagy a reklámról.

Frisdranken Industrie Winters-ítélet, C-119/10, 25. pont,⁹ valamint az ott hivatkozott ítélekezési gyakorlat – jelen ítélet, 27. pont).

Emlékeztetni kell arra, hogy az EU Bíróságának már alkalma nyílt megállapítani, hogy valamely védjegynek a védjegyjogosult hozzájárulása nélkül történő, más személy általi azon használata, amelyre a fogyasztók arról való tájékoztatása érdekében kerül sor, hogy valamely más személy e védjeggyel rendelkező termékek javításával és szervizelésével foglalkozik, vagy arról, hogy e termékek szakértője, illetve e termékekre szakosodott, bizonyos körülmények esetén a védjegyirányelv 5. cikke (1) bekezdésének *a*) pontja értelmében vett használatának minősül, amellyel szemben a védjegyjogosult felléphet, kivéve ha ezen irányelvnek a védjegyvoltalom korlátaira vonatkozó 6. cikke vagy a védjegyvoltalom kimerülésére vonatkozó 7. cikke alkalmazandó (lásd: BMW-ítélet, C-63/97, 42–45. pont¹⁰ – jelen ítélet, 28. pont).

Ami az alapügyben szereplő hirdetéseket illeti, amelyek az Együd Garage-t „felhatalmazott Mercedes-Benz szervizként” tüntetik fel, meg kell állapítani, hogy az Együd Garage azáltal, hogy az MTT-től ilyen tartalmú hirdetést rendelt meg abból a célból, hogy a 2011–

⁹ A szöveg:

A védjegyirányelv 5. cikke (1) bekezdésének *b*) pontja alapján a védjegyjogosult megtilthatja, hogy harmadik személy a védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló megjelölést a hozzájárulása nélkül használjon, amennyiben e használat gazdasági tevékenység körében, a védjegy árújegyzékében szereplő árukkal, illetve szolgáltatásokkal azonos vagy azokhoz hasonló árukkal, illetve szolgáltatásokkal kapcsolatban történik, és olyan jellegű, hogy a vásárlóközönség tudatában fennálló összetéveszthetőség miatt sérti vagy sértheti a védjegy azon alapvető funkcióját, hogy a fogyasztók számára garantálja az áruk vagy szolgáltatások származását.

¹⁰ A szöveg:

A harmadik és negyedik kérdésre a válasz az, hogy a védjegynek a tulajdonos engedélye nélkül való használata abból a célból, hogy a közönséget tájékoztassa arról, hogy egy másik vállalat végzi azoknak a termékeknek a javítását és karbantartását, amelyeket a szóban forgó védjeggyel jelölnek, vagy hogy ez a másik vállalat ezen termékekre szakosodott, olyan körülmények között, mint amelyeket a megkereső nemzeti bíróság végzésében leírt, a védjegyirányelv 5) cikk (1) bekezdés *a*) pontjában leírt használatot képezi (ítélet, 42. pont).

Negyedik és ötödik kérdésével, amelyeket együtt célszerű megválaszolni, a nemzeti bíróság lényegében azt kérdezi, hogy a védjegyirányelv 5–7. cikke vajon feljogosítja-e a védjegytulajdonost, hogy harmadik személyt megakadályozzon abban, hogy tájékoztassa a közönséget, miszerint ő a védjeggyel megjelölt áru javítását és karbantartását végzi, valamint hogy ezeket az árukat, amelyeket a védjegytulajdonos maga is forgalmaz, annak engedélyével ő maga is forgalmazza, mert arra szakosodott vagy szakkereskedés (43. pont).

A megkereső bíróság különösképpen abban a kérdésben kér előzetes döntést, hogy vajon a védjegytulajdonos csak abban az esetben akadályozhatja-e meg az ilyen használatot, ha a hirdetés azt a benyomást kelti, hogy a hirdetés megrendelője a védjegyjogosult kereskedelmi hálózatához tartozik, vagy ha nagy a valószínűsége annak, hogy a közönségnél a hirdetés olyan benyomást kelt, hogy annak célja, hogy a hirdetés közzétételével saját vállalatát reklámozza vagy hogy meghatározott minőség látszatát keltse (44. pont).

A kérdés megválaszolása érdekében alá kell húzni, hogy figyelemmel a második és harmadik kérdésre adott válaszra a védjegynek a vonatkozó hirdetésben történő és az alapper szerinti használatát a védjegy-tulajdonos az irányelv 5. cikk (1) bekezdés *a*) pontja értelmében megtilthatja, hacsak nem alkalmazandó az oltalom tartalmáról rendelkező 6. cikk, vagy a védjegyvoltalom kimerüléséről rendelkező 7. cikk (45. pont).

2012-es időszakban megjelenjen a www.telefonkonyv.hu weboldalon, a védjegyirányelv 5. cikkének (1) bekezdése értelmében használta a védjegyet (ítélet, 29. pont).

A hirdető ugyanis – azáltal, hogy kereskedelmi tevékenységei keretében ilyen reklámanyagot rendelt meg – „gazdasági tevékenység körében” „használta” a védjegyet az ügyfelei számára általa kínált „árakkal és szolgáltatásokkal kapcsolatban”; az ilyen, reklámozási célú használat egyébként kifejezetten szerepel a védjegyirányelv 5. cikke (3) bekezdésének d) pontjában. Amennyiben az ilyen használatra a védjegyjogosult hozzájárulása nélkül kerül sor, az sértheti a védjegy származásjelző funkcióját, mivel a hirdetés azt sugallja, hogy gazdasági kapcsolat áll fenn e hirdető és a védjegyjogosult között (lásd ebben az értelemben: Interflora-ítélet, C-323/09, 45. pont,¹¹ valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat – jelen ítélet, 30. pont).

Azonban, mivel a Mercedes-Benz Hungária és az Együd Garage közötti vevőszolgálati szerződés kifejezetten lehetővé tette e használatot, úgy kell tekinteni, hogy arra a védjegyjogosult hozzájárulásával került sor, és hogy a védjegyirányelv 5. cikkének (1) bekezdése értelmében e védjegyjogosult a szerződés hatálya alatt tehát nem léphetett fel a kérdéses hirdetésnek a www.telefonkonyv.hu weboldalon való megjelentetésével szemben (ítélet, 31. pont).

Ugyanakkor nem vitatott, hogy az Együd Garage-t „felhatalmazott Mercedes-Benz szervizként” feltüntető hirdetések még e szerződés megszűnését követően is megjelentek mind a www.telefonkonyv.hu weboldalon, mind pedig más cégböngészős weboldalakon, és hogy ez képezi az alapjogvita tárgyát (ítélet, 32. pont).

Ami egyfelől e hirdetésnek a www.telefonkonyv.hu weboldalon való, az említett szerződés megszűnését követő megjelentetését illeti, a kérdést előterjesztő bíróság megállapította, hogy az Együd Garage kérte az MTT-től az eredetileg megrendelt hirdetés módosítását abból a célból, hogy az többé ne tüntesse fel „felhatalmazott Mercedes-Benz szervizként”, azonban e kérés ellenére a hirdetés továbbra is e megjelölést tartalmazva jelent meg egy bizonyos ideig az említett weboldalon (ítélet, 33. pont).

Márpedig, bár a más védjegyet tartalmazó reklám internetes hirdetési oldalon való elhelyezése azon hirdetőnek tudható be, aki e hirdetést megrendelte, és akinek utasítására ezen oldal üzemeltetője – mint szolgáltatásnyújtó – eljár (lásd analógia útján: Google-ítélet,

¹¹ A szöveg:

Ha harmadik fél hirdetése azt sugallja, hogy gazdasági kapcsolat áll fenn e harmadik fél és a védjegyjogosult között, azt a következtetést kell levonni, hogy sérül a védjegy származásjelző funkciója. Hasonlóképpen ha a hirdetés – bár nem sugallja, hogy gazdasági kapcsolat állna fenn – a szóban forgó áruk vagy szolgáltatások származása tekintetében annyira homályos marad, hogy a szokásosan tájékozott és észszerűen figyelmes internethasználó a promóciós link és a hozzá kapcsolt reklámmüzenet alapján nem képes annak felismerésére, hogy a hirdető a védjegyjogosulttól független harmadik személy, vagy ellenkezőleg, ahhoz gazdasági kapcsolat fűzi, szintén azt a következtetést kell levonni, hogy sérül a védjegy fent említett funkciója (45. pont).

C-236/08–C-238/08, 51. és 52. pont;¹² Frisdranken Industrie Winters-ítélet, C-119/10, 36. pont¹³), nem tudhatók be e hirdetőnek az olyan szolgáltató aktusai vagy mulasztásai, aki szándékosan vagy hanyagságból figyelmen kívül hagyja az említett hirdető által pontosan a védjegy ilyen használatának elkerülésére irányulóan adott, kifejezett utasításokat. Így amennyiben az említett szolgáltató nem tesz eleget a hirdető azon kérésének, hogy távolítsa el a szóban forgó hirdetést vagy az abban szereplő védjegyet, e védjegy internetes hirdetési oldalon való megjelentetése már nem vizsgálható annak hirdető általi használataként (ítélet, 34. pont).

Másfelől, ami a kérdéses hirdetés más cégböngészős weboldalakon való közzétételét illeti, a kérdést előterjesztő bíróság rámutat arra, hogy e jelenség az ilyen oldalak egyes üzemeltetőinek azon gyakorlatával magyarázható, amely abból áll, hogy más weboldalakon közzétett hirdetéseket a hirdető tudta és beleegyezése nélkül átvesznek a saját weboldaluk használatának előmozdítása céljából, hogy lássák a leendő fizetős felhasználók, hogy megbízható háttérrel rendelkező, népszerű oldallal állnak szemben (ítélet, 35. pont).

E tekintetben meg kell állapítani, hogy nem tudhatók be a hirdetőnek más, olyan gazdasági szereplők – így az internetes hirdetési oldalak üzemeltetőinek – önálló aktusai, amelyekkel a hirdető nem áll semmilyen közvetlen vagy közvetett kapcsolatban, és amelyek nem e hirdető megrendelésére és az ő nevében, hanem a saját kezdeményezésükre és a saját nevükben járnak el (ítélet, 36. pont).

A jelen ítélet 34. és 36. pontjából következik, hogy az ott említett két esetben a védjegy-jogosult a védjegyirányelv 5. cikke (1) bekezdésének *a*) vagy *b*) pontja értelmében nem léphet fel a hirdetővel szemben, hogy megtiltsa neki az abban szereplő védjegymegjelölést tartalmazó hirdetés interneten való megjelentetését (ítélet, 37. pont).

¹² A szöveg:

Foglalkozni kell tehát a valamennyi előzetes döntéshozatal iránti kérelemben feltett kiegészítő kérdéssel, amely arra az esetre vonatkozik, ha nem állapítható meg védjegybitorlás: a 2000/31 irányelvben foglalt, tárhelyszolgáltatásra vonatkozó, felelősség alóli mentesség vonatkozik-e a Google-nek az Adwordsben folytatott tevékenységére (51. pont).

A felek megosztottak e kiegészítő kérdés jelentését illetően, egyesek szerint arra vonatkozik, hogy a Google esetlegesen mentesülne a védjegybitorlás megállapítása alól. A legfelsőbb bíróság (Cour de cassation) azonban kifejezetten úgy fogalmazta meg a kérdést, hogy csak arra az esetre vonatkozik, ha ilyen bitorlást nem állapítanak meg. Véleményünk szerint a Cour de cassation azért tett így, mert ha a védjegyjogosultaknak lehetőségük van fellépni az ellen, hogy az Adwords a védjegyeiknek megfelelő kulcsszavakat használjon, akkor a folyamatban lévő ügy tulajdonképpen megoldódik. Ha azonban az EU Bírósága úgy dönt, hogy nem valósul meg védjegybitorlás, és az Adwords a jelenlegi módon folytathatja működését, akkor is foglalkozni kell a Google Adwordsben szereplő tartalmakért való esetleges felelősségének kérdésével. Ezért lehet a jelen ügyekben releváns a tárhelyszolgáltatásra vonatkozó, felelősség alóli mentesség (52. pont).

¹³ A szöveg:

Az EU Bizottság tart attól, hogy a más megbízásából megtöltést végző vállalkozás általi védjegybitorlás kizárása visszaéléshez vezet, mivel valamely védjegyet bitorolni kívánó vállalkozás harmadik személyeket bízza meg a jogellenes cselekmények elvégzésével.

E következtetést megerősíti a védjegyirányelv 5. cikkének szövege, szerkezete és célja (ítélet, 38. pont).

Ami legelőször is ezen 5. cikk (1) bekezdésének szövegét illeti, példaként meg kell jelezni, hogy az e rendelkezés német, angol, francia, olasz, holland és magyar változatában szereplő, „zu benutzen”, „using”, „faire usage”, „usare”, „het gebruiken” és „használni” kifejezés szokásos értelmében véve aktív magatartást és a használatnak minősülő aktus közvetlen vagy közvetett meghatározását jelenti. Márpedig nem ez az eset áll fenn akkor, ha a független gazdasági szereplő ezen aktust a hirdető hozzájárulása vagy éppen annak kifejezett szándéka ellenére hajtja végre (ítélet, 39. pont).

Ami ezt követően a védjegyirányelv 5. cikkének szerkezetét illeti, meg kell állapítani, hogy ezen 5. cikk (3) bekezdése, amely nem kimerítő jelleggel sorolja fel azon használat típusokat, amelyekkel szemben a védjegyjogosult felléphet (lásd: Google-ítélet, C-236/08–C-238/08, 65. pont,¹⁴ valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat), kizárólag más személyek aktív magatartását említi, így a megjelölés „elhelyezés[ét]” az árun vagy csomagolásán, annak „használat[át]” az üzleti iratokon vagy a reklámozásban, a megjelölést hordozó áru eladásra való „felkínálás[át]”, „forgalomba hozatal[át]”, valamint forgalomba hozatal céljából történő „raktáron tartás[át]”, azok „behozatal[át]” vagy „kivitel[ét]”, illetve szolgáltatások e megjelölés alatt történő „kínálás[át]” vagy „nyújtás[át]” (ítélet, 40. pont).

Végül a védjegyirányelv 5. cikkének célját illetően e rendelkezésből egyértelműen következik, hogy az arra irányul, hogy olyan jogorvoslati eszközt biztosítson a védjegyjogosultnak, amely lehetővé teszi számára, hogy fellépjen védjegye más személy általi bármely használatával szemben, és így megszüntettesse azt, amennyiben arra a hozzájárulása nélkül kerül sor. Azonban kizárólag a használatnak minősülő aktust közvetlenül vagy közvetetten meghatározó más személy van ténylegesen olyan helyzetben, hogy megszüntesse e használatot, és így megfeleljen az említett tilalomnak (ítélet, 41. pont).

E körülmények között meg kell állapítani, hogy a védjegyirányelv 5. cikk (1) bekezdésének azon értelmezése, amely az alapügyben szóban forgóhoz hasonló helyzetben lehetővé teszi a védjegyjogosult számára, hogy kizárólag azzal az indokkal lépjen fel a hirdető vitatott védjegyhasználatával szemben, hogy e használat esetlegesen gazdasági előnnyel járhat a hirdető számára, sérti e rendelkezés célját, valamint az *impossibilium nulla obligatio est* (lehetetlenre kötelezettség nem alapítható) elvét (ítélet, 42. pont).

E megállapítás nem érinti a védjegyjogosult azon lehetőségét, hogy adott esetben a nemzeti jog alapján követelje a hirdetőtől az ilyen gazdasági előny megtérítését, sem pedig azon

¹⁴ A szöveg:

Tehát az „árakkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatos használat” fogalma a releváns – emlékeztetünk arra, hogy a „reklámozásban” történő használat ennek csak egy példája. Az EU Bírósága helyesen pontosított erre a fogalomra, egyértelművé téve, hogy a jelen feltétel teljesül, ha a védjegynek megfelelő megjelölést valaki úgy használja, hogy az kapcsolatot teremt a megjelölés ... forgalmazott áruk vagy ... szolgáltatások között.”

lehetőségét, hogy fellépjen a kérdéses cégböngészős weboldalak üzemeltetőivel szemben (ítélet, 43. pont).

Az előző megfontolásokra tekintettel az előterjesztett kérdésre azt a választ kell adni, hogy a védjegyirányelv 5. cikk (1) bekezdésének a) és b) pontját úgy kell értelmezni, hogy a valamely weboldalon közzétett, azon hirdetésben feltüntetett másik személy, amely hirdetés valamely védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló megjelölést oly módon tartalmaz, hogy az azt a benyomást kelti, hogy kereskedelmi kapcsolat áll fenn e személy és a védjegyjogosult között, nem használja (does not make use of that sign – Vida S.) e megjelölést, amellyel szemben az említett védjegy jogosultja e rendelkezés alapján felléphetne, amennyiben e hirdetést nem e másik személy tette közzé, vagy nem az ő megbízásából tették közzé, vagy amennyiben – abban az esetben, ha e hirdetést a védjegyjogosult hozzájárulásával e másik személy helyezte el, vagy az ő megbízásából helyezték el – e másik személy kifejezetten követelte e weboldal üzemeltetőjétől – akitől megrendelte a hirdetést – a hirdetés vagy az abban szereplő védjegymegjelölés eltávolítását (ítélet, 44. pont és rendelkező rész).

KOMMENTÁR

Az ítélet meghozatala óta eltelt rövid időre vezetem vissza, hogy csak egy kommentárt sikerült találnom.

A német Jacobs¹⁵ „Praxishinweis” (Gyakorlati megjegyzések) című rövid glosszáját azzal kezdi, hogy az EU Bírósága a passzív legitimáció terjedelmét a realitásokhoz igazítja. Ez azt jelenti, hogy a hirdetés megrendelője csak akkor tartozik felelősséggel, ha a hirdetést ő maga kezdeményezte, és így befolyásolhatja azt. Az EU Bírósága ennek megfelelően korlátozta a hirdetés megrendelőjének felelősségét, és vonta meg a felelősség határát. Ezért hasonló esetekben az ellenérdekű feleknek kellőképpen mérlegelniük célszerű, hogy fellépnek-e a hirdetés közzétevőjével szemben. Ugyanakkor a felelősnek tartott személy pusztá állítása, hogy a közlemény nem tőle származik, nem lesz elegendő. Másrészt a hirdetések közzétevőinek folyamatosan figyelniük kell, hogy az általuk megrendelt hirdetéseken felül milyen

¹⁵ Georg Jacobs: Keine Haftung für nicht beauftragte markenrechtsverletzende Werbeanzeige. GRUR-Prax, 2016, p. 122.

közlemények jelennek meg az adott tárgyban. A jelen ügy alapjául szolgáló magyarországi eljárásban e per alperese magánszakvéleményt nyújtott be, miszerint a hirdetéseket, közleményeket nem ő rendelte meg, és hogy „a kifogásolt hirdetői magatartás” széles körben elterjedt üzleti gyakorlat, s ő ennek áldozata”. Amíg pedig ennek az üzleti gyakorlatnak az ismerete a bíróságoknál nem honosodik meg, még alighanem sok magánszakvéleményre lesz szükség, hogy az állítólagos bitorló az alaptalan igényekkel szemben eredményesen tudjon védekezni.

MEGJEGYZÉSEK

1. Figyelemre méltónak tartom, hogy az ítélet azonos következtetésre jut, mint a magyar kormány (valamint a lengyel kormány és az EU Bizottsága), amint az a 25. pontból megállapítható.

2. Az ügy tényállása első rátekintésre különös: a jogkövető üzleti partner (az alapper alperese) magatartásával ellentétes a weboldalak üzemeltetőinek hanyag magatartása.

Persze lehet, hogy ezek a körülmények csak számomra meglepőek, a jelen írás tényállási részében említett magánszakértő, valamint *Jacobs* kommentárja is arra utal, hogy a weboldalak üzemeltetőinek ilyesféle magatartása a hétköznapi gyakorlatban nem szokatlan.

Ez persze szomorú dolog. Ilyen esetben a védjegyjogosult kénytelen a weboldal üzemeltetőjével szemben közvetlenül fellépni (ítélet, 43. pont – így a magyar kormány is). Szerintem dicséretre méltó, ha ebben a hirdetés eredeti megrendelője is segít, azaz közreműködik a weboldal üzemeltetője elleni eljárás sikere érdekében.

Véleményem szerint ugyanez a helyzet azokkal a további weboldal-üzemeltetőkkel szemben is, akik úgyszintén átvették az MTT weboldalhirdetését, amint arra a Fővárosi Törvényszék utal (ítélet, 35. pont).

3. Az ítélet az érdekiegyenlítés tetszetős példája: megállapítja, hogy a weboldalak üzemeltetőinek hanyagsága miatt a hirdetés eredeti megrendelője nem tartozik felelősséggel, ugyanakkor *obiter dictum* (mintegy megjegyzésként) jelleggel jelzi az alapper felperese felé, hogy az adott esetben a nemzeti jog alapján a gazdasági előny megtérítését kérheti (ítélet, 43. pont). Gazdasági előny alatt az EU Bírósága – nézetem szerint – az alapperbeli alperes érdekeit szolgáló (bár általa letiltott) hirdetésekre visszavezethető gazdasági előnyt érti.

4. Kézenfekvő, hogy az alkalmazandó nemzeti jog ebben az esetben a magyar jog lenne, mégpedig a Ptk. 6:579 §-a, amely a jogalap nélküli gazdagodásról rendelkezik.

A jogi irodalom¹⁶ e vonatkozásában a szerzői jog, a szabadalmi jog „vétlen bitorlása” tényállását említi, kézenfekvő, hogy a védjegyjog vétlen bitorlása esetén a helyzet azonos.

Ha az alapper felperese netán igénybe venné ezt a lehetőséget, valószínűleg a bizonyítás vonatkozásában kell majd komoly jogászai teljesítményre felkészülnie.

¹⁶ Petrik György, Wellmann György (szerk.): Polgári Jog. Az új Ptk. magyarázata, VI. kötet. HVG-ORAC, Budapest, 2013, p. 526.

5. Jól szemlélteti az ítélet az EU Bíróságának precedensjogát, különösképpen a BMW-ítéletre történő támaszkodást: ennek kilenc pontjára hivatkozik (a Google-ítéletre további hat pontban). Ez érthető, hiszen a BMW-ítélet¹⁷ alapjául szolgáló tényállás, valamint az azzal kapcsolatos jogalkalmazási kérdések közel állnak a jelen ügyben hozott ítélethez.

Ezért – márcsak gyakorlati okokból is – megismétlem a BMW-ügyben hozott ítélethez fűzött kommentáromat: a hazai javítószervizek, valamint autó- és autóalkatrész-kereskedések számára a jelen ítélet – akárcsak a BMW-ügyben hozott – iránymutató. Ez persze nemcsak a saját magatartásra, de esetleges illetéktelen magatartások elleni fellépésre is vonatkozik.

Ezt ehelyütt még azzal egészítem ki, hogy az itt bemutatott, valamint a BMW-ítélet gyakorlati jelentősége nem korlátozódik az autópiacon, hanem például a háztartási gépek és az elektronikai berendezések piacán hasonlóképpen érvényesülnek az azokban kifejtett iránymutatások.

¹⁷ Ism. *Vida Sándor*: Az Európai Bíróság védjegyjogi gyakorlata. Miskolc, 2006, p. 186.

Dr. Baticz Csaba – Péteri Attila***

A SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSI TEVÉKENYSÉGÉNEK FŐBB JELLEMZŐI 2016 ELSŐ FELÉBEN

MAGYARORSZÁG KÉPVISELETE A SZELLEMI TULAJDON VILÁGSZERVEZETE (WORLD INTELLECTUAL PROPERTY ORGANIZATION, WIPO) KERETÉBEN FOLYÓ NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSBEN

A korábbi évekhez hasonlóan, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) 2016 első felében is ellátta Magyarország képviseletét a WIPO rendezvényein, valamint bizottságainak és munkacsoportjainak ülésein.

Februárban került megrendezésre a Szellemi Tulajdonnal, Genetikai Forrásokkal, Hagyományos Tudással és Folklórral Foglalkozó Kormányközi Bizottság 29. ülése. Márciusban tartották az Új Növényfajták Oltalmára Létrehozott Nemzetközi Unió (UPOV) tavaszi üléseit és a WIPO Szabványokkal Foglalkozó Bizottsága 4. ülését. Áprilisban két nemzetközi konferenciát is tartottak: az egyik témája a szellemi tulajdon és a fejlődés volt, a másik pedig a globális digitális tartalomról szólt. Szintén áprilisban tartották a Védjegyek, Ipari Minták és Földrajzi Árujelzők Állandó Bizottságának 35. ülését. Májusban a következő rendezvények voltak: a Szerzői és Szomszédos Jogok Állandó Bizottságának 32. ülése, a Szabadalmi Együttműködési Szerződés munkacsoportjának 9. és a Technikai Együttműködés Bizottságának 29. ülése, valamint a Szellemi Tulajdonnal, Genetikai Forrásokkal, Hagyományos Tudással és Folklórral Foglalkozó Kormányközi Bizottság 30. ülése. Júniusban került sor a Lisszaboni Megállapodás végrehajtási szabályzatának előkészítésére létrehozott munkacsoport első ülésére, a madridi rendszer fejlesztésére létrehozott munkacsoport 14. ülésére, a hágai rendszer fejlesztésére létrehozott munkacsoport 6. ülésére és a Szabadalmi Jogi Állandó Bizottság 24. ülésére.

A Genfen kívül megtartott rendezvények közül kiemelendő a nemzetközi PCT-hatóságok Santiagóban megrendezett találkozója.

* Főosztályvezető, Jogi és Nemzetközi Főosztály, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.

** Nemzetközi ügyintéző, Nemzetközi Együttműködési Osztály, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.

A Szellemi Tulajdonnal, Genetikai Forrásokkal, Hagyományos Tudással és Folklórral Foglalkozó Kormányközi Bizottság (Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore, IGC) 29. ülése, Genf, február 15–19.

Az ülésen az Iparjogvédelmi Jogi Osztály vezetője képviselte az SZTNH-t.

A kormányközi bizottság a munkatervre vonatkozó megegyezés hiányában 2015 során nem ülésezett. Az IGC 2016/2017-es mandátumának tárgyában a WIPO 2015. évi közgyűlése határozott. A mandátumhoz kapcsolódó új munkatervnek megfelelően az ülés napirendjén – az új elnök és elnökhelyettesek megválasztásán, valamint a napirend és az előző ülésről készült jelentés elfogadásán túlmenően – az alábbi kérdések szerepeltek:

- egyes nem kormányzati szervezetek akkreditálása,
- bennszülött és helyi közösségek részvétele,
- az önkéntes alap működésével kapcsolatos tájékoztató, a tanácsadó testület kinevezése,
- tájékoztató a bennszülött közösségek képviselőit megszólaltató előadás-sorozatról,
- genetikai forrásokra vonatkozó dokumentum.

Az ülés a tagállamok és a folyamatosan bővülő megfigyelői kör részéről egyaránt a bizottság esetében megszokott, kiemelkedően nagyszámú képviselő részvételével zajlott. Az ülés során újabb 14 nem kormányzati szervezet akkreditálására került sor.

Az első ülésnapon délelőtt lezajlott a bennszülött és helyi közösségek részvételével kapcsolatos kérdések vitája, és sor került a regionális csoportok nyitó nyilatkozataira, valamint a bennszülött küldöttek előadásaira. Az első nap délutánjától a harmadik nap végéig sor került valamennyi főbb téma részletes vitájára. Ennek alapján a facilitátorok a negyedik ülésnap délelőttjére elkészítették – a saját belátásuk szerint javasolt módosításokat tartalmazó – tervezetüket, amelyet a plenáris ülésen részletes kommentár mellett bemutattak.

A facilitátorok szövegét érdemben megvitató plenáris ülésen egyértelművé vált, hogy a központi dokumentumtól való elmozdulásra lényegében nem lesz lehetőség. Erre tekintettel az ülés elnöke – az általános vélemény szerint szerencsés módon – úgy határozott, hogy az előrelépést nem ígérő érdemi vita nem folytatódik tovább az utolsó ülésnapon. A cél ettől kezdve csupán az ülés elnöke által előterjesztett, a kiemelkedő/függő ügyek megoldására vonatkozó irat, valamint a genetikai forrásokkal kapcsolatos, az elmúlt években született tanulmányok WIPO általi közrebocsátásával kapcsolatos javaslat elfogadása volt.

Az új IGC-elnök sikeres bemutatkozásának is tekinthető, hogy az ülés patthelyzetek kialakulása nélkül, ugyanakkor bizonyos részeredményekre vezetően zajlott le.

Az Új Növényfajtak Oltalmára Létrehozott Nemzetközi Unió (UPOV) bizottságainak és Tanácsának tavaszi ülései, Genf, március 17.

Az üléseken az Iparjogvédelmi Jogi Osztály vezetője és a Szabadalmi Főosztály helyettes vezetője képviselte a hivatalt.

Koordináció az EU tagállamai között

Az ülés fő témája a tagállami egyeztetés volt a nemzetközi együttműködési rendszerről (ISC) és az UPOV és az ITPGRFA (*International Treaty for Plant Genetic Resources for Food and Agriculture*) összefüggéseiről.

Az EU általánosságban támogatja egy nemzetközi együttműködési rendszer megvalósítását, azonban számos ponton lát nehézséget, mivel egyelőre nem világos, hogy pontosan mely területeken és milyen formában valósulna meg az együttműködés. Az EU a tagállami álláspontok ismeretében javasolta egy munkacsoport (ISC-WG) felállítását, amelynek feladata az együttműködés lehetséges módozatainak felderítése, valamint az ehhez kapcsolódó nehézségek azonosítása.

Az UPOV és az ITPGRFA összefüggései kapcsán Svájc szimpózium megtartását javasolta, továbbá egy tanulmány elkészítését tartotta kívánatosnak annak feltárására, hogy ténylegesen mely pontokon és milyen hatással van egymásra a két egyezmény. Az EU koordinált álláspontja csak a szimpózium megrendezését támogatta.

Az Egyeztető Bizottság (CC) ülése

Az elnök tájékoztatta a CC-t, hogy a 2015 őszién megtartott CC-ülés dokumentumai elfogadásra kerültek. A magyarázó megjegyzésekhez a szaporítóanyagok kérdésében számos helyen javasoltak a résztvevők módosításokat, ezért a dokumentumot nem terjesztették a tanács elé elfogadásra. A CC javasolta a tanácsnak, hogy a dokumentumot adja vissza átdolgozásra az UPOV Igazgatási és Jogi Bizottságának (CAJ). További napirendi pontokként szerepeltek a belső audit és a WIPO Független Tanácsadó Felügyelőbizottságának (IAOC) jelentései, belső ügyek, valamint az elektronikus bejelentési űrlapra vonatkozó fejlemények.

Ezt követően az UPOV és az ITPGRFA összefüggéseit vitatták meg a résztvevők.

Az UPOV Tanácsának ülése

A tanács ülésének elnöke beszámolt a CC ülésének eredményeiről.

A CC vonatkozó ajánlásai alapján a tanács, többek között, jóváhagyta az ITPGRFA és az UPOV közötti összefüggések tárgyában tartandó egynapos szimpózium megszervezését és a szaporítóanyagok, illetve a betakarított termés tárgyában tartandó szeminárium prog-

ramját. Végezetül elfogadta az ülésről szóló elnöki következtetések, illetve a sajtóközlemény szövegét.

A Védjegyek, Ipari Minták és Földrajzi Árujelzők Jogi Oltalmával Foglalkozó Állandó Bizottság (Standing Committee on the Law of Trademarks, Industrial Designs and Geographical Indications, SCT) 35. ülése, Genf, április 25–27.

Az ülésen a hivatalt a Védjegy és Mintaoltalmi Főosztály helyettes vezetője képviselte.

A WIPO közgyűlésének döntése értelmében az SCT 34. és 35. ülésén elsősorban a formatervezésiminta-oltalmi eljárások alakításait harmonizáló új egyezmény (DLT) tervezetének a véglegesítésére (különös tekintettel a technikai támogatásokra és az afrikai javaslat nyomán felmerült feltárási követelményre), valamint a tárgyalások lezárására kellett koncentrálni. Amennyiben a kitűzött célok teljesültek volna, akkor az SCT 35. ülését követő két napban meg lehetett volna tartani a diplomáciai értekezlet alapvető eljárási kereteit meghatározó előkészítő bizottság ülését. Minderre az Afrikai Csoport rugalmatlan hozzáállásának köszönhetően végül nem került sor, így a DLT tárgyában politikai döntést kell hozni a következő közgyűlésen. Az informális egyeztetések során megerősítést nyert a feltételezés, hogy az Afrikai Csoport egyetlen célja az IGC kereteiben tárgyalt terminológiák beemelése a DLT szövegébe. A munka elakadására tekintettel a CEBS csoport részéről is megfontolandó annak a német törekvésnek a támogatása, amely szerint a DLT ügyében szakértői szinten a munka felfüggesztését, szükség esetén a napirendről történő levételt kell elérni.

A közgyűlés döntése érintette még a földrajzi árujelzők kérdését is, amelynek kapcsán továbbra is konstruktív hozzáállás jellemzi a két, tartalmilag egymástól távol álló javaslat köré összpontosuló országokat. A következő ülésen megállapodás várható a munkatervről.

A formatervezési minták kérdéskörében néhány tagállam új javaslattal állt elő, ami a digitális környezetben történő ikon, illetve kezelőfelületek mintaoltalmi dilemmáját feszegeti, egyben a tagállami tapasztalatok összegyűjtését célozza. A javaslat egyöntetű támogatást kapott.

Az országnevek védjegyeljárás során biztosított védelme kapcsán érdemi előrelépés nem történt, de a téma a következő ülés napirendjén is szerepelni fog, ahogyan az új generikus doménneveknek a védjegyeket érintő hatásait bemutató jelentés is.

Magyar vonatkozású eredmény, hogy dr. Gonda Imrét, a Védjegy és Mintaoltalmi Főosztály helyettes vezetőjét, újabb két évre az SCT elnökhelyettesévé választották.

A Szerzői és Szomszédos Jogok Állandó Bizottságának (Standing Committee on Copyright and Related Rights, SCCR) 32. ülése, Genf, május 9–13.

Az ülésen az SZTNH-t a Nemzetközi Szerzői Jogi Osztály jogi ügyintézője képviselte.

A műsorsugárzó szervezetek védelme kapcsán kidolgozott dokumentum bemutatását követően a definíciók tárgyalásával folytatódott a napirend, majd az oltalom tárgyával, tartalmával és a biztosítandó jogokkal kapcsolatban hangzottak el hozzászólások.

A könyvtárakra és archívumokra vonatkozó korlátozások és kivételek napirendi pont alatt a levezető elnök által bemutatott dokumentum alapján három témakörben kerültek észrevételek kifejtésre részletesebben: párhuzamos import, határon átnyúló felhasználás, árva, visszavont és *out of commerce* művek.

Az oktatási és kutatási intézményekre és a fogyatékkal élő személyekre vonatkozó korlátozások és kivételek napirendi pont kapcsán bemutatásra került egy tanulmány, amelynek célja a WIPO összes tagállama erre vonatkozó rendelkezéseinek bemutatása egyetlen összehasonlító tanulmány keretei között.

A következő napirendi pont volt az SCCR közreműködése a fejlődési menetrend megfelelő javaslatainak implementációjában. Az Afrikai Csoport mint kezdeményező mutatta be a napirendi pontot, amelynek lényege az SCCR közreműködése az ENSZ fenntartható fejlődésre vonatkozó politikájában.

A Szabadalmi Együttműködési Szerződés Munkacsoportjának (Patent Cooperation Treaty Working Group, PCTWG) 9. és a Technikai Együttműködés Bizottságának (PCT Committee for Technical Cooperation) 29. ülése, Genf, május 17–20.

Az üléseken a hivatalt a műszaki elnökhelyettes és a Jogi és Nemzetközi Főosztály vezetője képviselte. Az ülésen jelen volt a Visegrádi Szabadalmi Intézet igazgatója is.

A PCT WG – színvonalas szakmai viták eredményeként – számos technikai jellegű kérdésben hozott döntést, amelyek révén a PCT rendszere tovább áramvonalasítható.

A PCT/CTC támogatta a török szabadalmi hivatal nemzetközi kutatási és nemzetközi elővizsgálati szervvé történő kijelölésére irányuló kérelmet. A bizottság tehát ilyen értelmű ajánlást tesz a PCT közgyűlésének, amely 2016 októberében dönt a kijelölésről. A plenáris ülésen a török kérelmet külön felszólalásban támogatta Algéria, Ausztria, Azerbajdzsán, Chile, Finnország, Irán, Japán, Kazahsztán, Kína, Norvégia, Oroszország, Svédország, Száúd-Arábia, Szingapúr, Szudán és az USA

A Lisszaboni Megállapodáshoz és a Lisszaboni Megállapodás genfi szövegéhez kapcsolódó közös végrehajtási szabályzat elkészítésére létrehozott munkacsoport (Working Group for the Preparation of Common Regulations under the Lisbon Agreement and the Geneva Act of the Lisbon Agreement) első ülése, Genf, június 7–9.

Az ülésen az SZTNH-t a Védjegy és Mintaoltalmi Főosztály helyettes vezetője képviselte.

A Lisszaboni Unió közgyűlése két feladatra kiterjedő mandátummal hozta létre a munkacsoportot:

- a Lisszaboni Megállapodás 1967-es és a genfi szövege szerinti rendszerek közös végrehajtási szabályzata tervezetének, valamint
- a lisszaboni rendszer pénzügyi fenntarthatóságához szükséges tervnek a kidolgozására.

A közös szabályzat tervezete tekintetében alapvetően egyetértés mutatkozott a tagállamok között. A második érdemi napirendi pont a lisszaboni rendszer önfinanszírozó jellegét biztosító rövid-, és hosszútávú tervek kidolgozását célozta. A pénzügyi kérdéskörben a jelenlegi deficit felszámolása érdekében három tagállam (Franciaország, Mexikó és Olaszország) konkrét vállalásokat tett a 2016–2017-es pénzügyi évre nézve az összeg pontos megjelölésével, míg a többi tagállam is pozitív nyilatkozatot tett a hozzájárulás kapcsán. Hosszútávon a tagság bővítésében és a bejelentési mutatók növekedésében látják a megoldást, aminek alapvető feltétele a rendszer hatékony promóciója és ebben a tagállamoknak és a nemzetközi irodának egyaránt szerepet kell vállalnia. Nézetkülönbség mutatkozott azonban több kérdésben: a hozzájárulás önkéntes vagy kötelező legyen; a hozzájárulás összegének mely számítási metódusát alkalmazzák. A magyar delegáció nyitottságot jelzett a finanszírozási kérdések megoldására irányuló javaslatok tárgyában azzal, hogy azok nem lehetnek diszkriminatívak a lisszaboni rendszerre nézve; elvi szinten nem zárkózott el a tagállami hozzájárulástól, de rámutatott, hogy a javaslatok elemzése még folyamatban van, végleges álláspontját még nem alakította ki. A rendszer önfinanszírozóvá tétele kapcsán a magyar delegáció szintén a promóció jelentőségére hívta fel a figyelmet, valamint arra, hogy egy jelentős díjemelés kontraproduktív lehet, miután az sem a tagság bővítését, sem az újabb bejelentések megtételét nem ösztönzi.

A madridi rendszer jogi fejlesztésére létrehozott munkacsoport (Working Group on the Legal Development of the Madrid System) 14. ülése, Genf, június 13–17.

Az ülésen az SZTNH részéről a Nemzetközi Védjegy Osztály vezetője vett részt.

A munkacsoport döntése értelmében elfogadásra került a közös végrehajtási szabályzat 3. szabályának (4) és (6) bekezdése, a 18ter (4) szabály, a 22. szabály, az új 23bis és a 27. szabály. A rendelkezések hatálybalépésének napjaként a munkacsoport – kivéve a 21. szabályt – 2017. november 1-jét jelölte meg.

A munkacsoport a nemzetközi védjegyek megosztása, illetve összevonása tekintetében a szabályzat új 27bis és 27ter szabályát elfogadta, és e rendelkezések hatálybalépésének napjaként 2019. február 1-jét határozta meg. Tekintettel arra, hogy néhány tagállamnak a nemzetközi lajstromozás megosztása, illetve összevonása tekintetében nemzeti védjegy törvényét módosítani kell, ezt a módosított rendelkezések hatálybalépésének napjánál mindenképp figyelembe kell venni. A nemzetközi iroda – még a hatálybalépés időpontja előtt – arra kéri a tagállami hivatalokat, hogy jelezzék előre, hogy a nemzeti jogba történő átültetés a szerző-dő fél tekintetében mikor valósul(hat) meg.

A madridi rendszer további fejlődését szolgáló rendelkezések tekintetében a tagállami hozzászólások alapján a titkárság egy tervezetet (*road map*) készített annak érdekében, hogy rövid-, közép- és hosszútávon mely témák és rendelkezések kerüljenek megtárgyalásra mind a munkacsoporti, mind a kerekasztal-megbeszéléseken.

A nemzetközi védjegyek korlátozása tekintetében döntés született arról, hogy a nemzetközi iroda újabb dokumentumot készít a következő ülésre, amely minden szempontból tovább elemzi és bontja a három lehetséges opciót és annak vizsgálatát, hogy a származási hivataloknak, illetve a megjelölt szerződő fél hivatalának milyen lehetőségei vannak a korlátozás iránti kérelem vizsgálata tekintetében.

Az ülés utolsó két napján a nemzetközi iroda és a tagállami hivatalok közötti kerekasztal-beszélgetésre került sor.

A Szabadalmi Jogi Állandó Bizottság (Standing Committee on the Law of Patents, SCP)
24. ülése, Genf, június 27–30.

Az ülésen az SZTNH részéről az Elnöki Kabinet tagja és a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője vett részt.

A tagállami nyilatkozatokat követően a titkárság ismertette a nemzetközi szabadalmi rendszerről szóló jelentést. Az SCP 2015. decemberi ülése óta egy tagállamtól sem érkezett olyan jelzés a nemzeti jog változására vonatkozóan, amely a jelentés frissítését tette volna szükségessé. A hatékonyság növelése érdekében a titkárság a jövőben közvetlenül keresi majd meg a tagállamokat, és nagyobb részletességgel bekéri a nemzeti jogban bekövetkezett változások írásbeli ismertetését.

A titkárság ismertette a kivételek és korlátozások kapcsán a bizottságban eddig elvégzett munkát. A szabadalmak minőségéről szóló napirendi pont kapcsán bemutatta a WIPO honlapján elérhető új munkamegosztási modult, amely immár a PCT–PPH-rendszerre és az IP-hivatalok közötti nemzetközi munkamegosztás valamennyi formájára vonatkozó tudnivalókat is tartalmazza. Rövid bemutatót tartott a 2015 júniusa óta bármely nemzeti hivatal részére elérhető WIPO CASE rendszerről is. A rendszer nyilvánosan is elérhető része várhatóan 2016 második felére készül el.

A szabadalmak és egészség napirendi ponthoz kapcsolódóan az Afrikai Csoport rendkívül szerteágazó, három pillér köré szervezett új javaslatot terjesztett elő, amelynek a kiemelhető elemei a következők.

Az első pillér, hogy a titkárság készítsen tanulmányokat az antibiotikumipari kutatás-fejlesztési befektetéseknek az értékesítési bevételtől történő elválasztásáról; az egyre szélesebb körben tapasztalható antibiotikum-rezisztenciáról; végül a versenyjog és a szabadalmi jog kapcsolódási pontjairól, kitérve a kényszerengedélyek rendszerére, valamint arra, hogy milyen nehézségekkel kell szembenéznie a fejlődő országbeli licenciavevőknek.

A második pillér keretében javasolták, hogy kerüljön sor információcserére a tagállamok között független szakértők részvételével, az SCP margóján pedig szervezzenek workshopokat a kényszerengedélyek rendszeréről; valamint, hogy készüljön az alapvető gyógyszerekre kiterjedő szabadalmakat tartalmazó WIPO-adatbázis tekintettel arra, hogy a *WHO Model List of Essential Medicines* nem tartalmaz szabadalmi információkat.

Az utolsó pillér a technikai segítségnyújtás, ennek keretében javasolták, hogy készüljön a WIPO keretei között kényszerengedélyezési kézikönyv és gyakorlati összefoglaló a gyógyszertermékekre vonatkozó szabadalmi bejelentések elbírálásáról.

A szabadalmi ügyvivők tudomására jutott, az ügyfelekre vonatkozó bizalmas információk védelmére, illetve a technológiatranszferre vonatkozó napirendi pontok után a WIPO „Model Law” felülvizsgálatáról folyt a megbeszélés. Az SCP 22. ülésén a GRULAC javaslatot terjesztett elő arra vonatkozóan, hogy az SCP tűzze napirendre az 1979-es *WIPO Model Law for Developing Countries on Inventions* felülvizsgálatát. A GRULAC – az előző ülésen elmondottakat megismételve – előadta, hogy a revízióhoz szükséges anyagi források rendelkezésre állnak, a Development Agenda fényében a kérdés relevanciájához nem fér kétség, és a TRIPS-re tekintettel a hatályosításra szükség van. Úgy vélte továbbá, hogy egyetértés alakult ki mind abban, hogy a „model law” meghaladottá vált, mind pedig abban, hogy a felülvizsgálat nem célozna anyagi jogi harmonizációt. Mindezek alapján a GRULAC javasolta, hogy a titkárság készítse el a felülvizsgálat feltételeivel kapcsolatos tanulmányt.

AZ EURÓPAI SZABADALMI EGYEZMÉNYBŐL (ESZE) FAKADÓ TAGÁLLAMI JOGOK GYAKORLÁSA ÉS KÖTELEZETTSÉGEK TELJESÍTÉSE

Az Európai Szabadalmi Szervezetben (ESZSZ) az SZTNH 2016 első felében is ellátta a magyar kormányzati képviselőket.

Munkatársaink részt vettek az ESZSZ Igazgatótanácsa és annak Elnöksége, illetve Albizottsága, a Szabadalmi Jogi Bizottság, a Technikai és Ügyviteli Bizottság és a Költségvetési és Pénzügyi Bizottság ülésein, valamint különböző továbbképzéseken.

Az ESZSZ Igazgatótanácsa Albizottságának 19. ülése (Select Committee of the Administrative Council, SC), München, március 15.

Az ülésen az SZTNH részéről a jogi elnökhelyettes és az Elnöki Kabinet tagja vett részt.

Bevezetőjében az SC elnöke elmondta, hogy ez az első ülés az egységes hatályú európai szabadalmi rendszer (UPP) végrehajtási szakaszában, amelyben az SC fő célja, hogy minden olyan technikai és adminisztratív döntés megszülessen, amely a rendszer működésbe lépéséhez szükséges.

Az UPP rendszer működésével járó, az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) és a nemzeti hivatalok közötti adatcsere technikai hátteréhez szükséges alapvető követelmények kapcsán az ESZH képviselője elmondta, hogy a rendszeres adattovábbítás a rendszer alapvető jellemzője lesz, de ezzel nem evezünk ismeretlen vizekre, mert a hivatalok közötti adatcsere már eddig is sikeresen működött.

Az EBD (*Electronic Bibliographic Data*) rendszer ki fog bővülni egy UPP-nek szentelt szekcióval. A szabadalmi lajstrom is új szekcióval egészül majd ki, a fenntartási díjak felosztására vonatkozó adatok esetében pedig a lehető legnagyobb transzparenciára törekednek majd.

Az UPP-kérelem kései elutasítása miatt szükségessé váló nemzeti „biztonsági háló”-ra vonatkozó intézkedések tartalmáról szóló eszmecsere során a svéd delegáció bemutatta hazai szabályozásukat, amely védi a szabadalmasokat az európai oltalomtól való eleséssel szemben, ha a UPP kérelem bármilyen okból elutasításra kerül. A témához kapcsolódóan számos delegáció ismertette a hazai helyzetet.

A tagállami bevételekkel kapcsolatos „biztonsági háló” mechanizmus ügyintézési utasításának tervezete kapcsán – a rendelkezések rövid bemutatását követően – az SC elnöke a pénzügyi szimulációval összefüggésben kiemelte, hogy még nem lehet tudni, pontosan hány tagállammal indul el a rendszer, mint ahogy a referenciaév adatai sem állnak rendelkezésre, így konkrét számításokkal egyelőre még nem tudnak szolgálni.

Az ESZSZ Igazgatótanácsának (Administrative Council, AC) 147. ülése, München, március 16–17.

Az ülésen az SZTNH-t az elnök, a jogi elnökhelyettes és az Elnöki Kabinet tagja képviselte.

Az Európai Szabadalmi Hivatal elnökének tevékenységi jelentését az AC jóváhagyólag nyugtázta azzal, hogy a szociális helyzettel külön napirendi pont foglalkozik majd.

A fellebbezési tanácsok strukturális reformjáról szóló elnöki beszámoló kiemelte, hogy a munka a „steering” dokumentum és a múlt októberi svájci irat, valamint a decemberi AC-ülésen sorra került vita alapján folyik. Az ESZH dolgozik a konkrét javaslat szövegezésén. A feladat nem egyszerű, mert az ESZE korlátain belül kell megoldásokat találni. Az AC sürgeti a munkát, de időre van szükség, hogy a megfelelő konzultációk lefolytathatók legyenek.

Hollandia az EU soros elnöksége nevében röviden összefoglalta az egységes hatályú európai szabadalommal kapcsolatos legújabb fejleményeket, az SC elnöke pedig az SC 19. ülésének főbb eredményeit. A munkavállalók képviselője biztosította az AC-t arról, hogy az ESZH alkalmazottai magasan képzettek, és alkalmasak az új feladatok ellátására is. A gondos vizsgálat azonban időigényes, és a teljesítmény mennyiségi mutatóit nem lehet a végtelékig fokozni. A minőség fontosabb, mint a mennyiség, különösen a szabadalmak érzékeny területén. Nem lehet mindent automatizálni.

Ezt követően a plénum egyes tisztségviselők megválasztásával és a szociális ügyekkel kapcsolatos kérdéseket tárgyalta.

Az ESZSZ Szabadalmi Jogi Bizottságának (Committee on Patent Law, CPL) 46. ülése, München, május 12.

Az ülésen a jogi elnökhelyettes és Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője képviselte a hivatalt.

A B+ csoport elnöke felvázolta a csoport szabadalmi harmonizációval foglalkozó alcsoportjának következő ülésén várható fejleményeket és az elérendő célokat. A munkaszervezés kapcsán elmondta, az ülés fő célja olyan keretjellegű javaslatok és lehetséges megoldási lehetőségek elfogadása lesz, amelyeket a B+ csoport 2016. októberi ülésén akár elvi jellegű döntések is követhetnek.

Az ESZH szabadalmi jogért és nemzetközi ügyekért felelős igazgatója ismertette a türelmi idővel foglalkozó munkacsoport eddigi munkájának legfontosabb eredményeit.

Az ESZH munkatársa ismertette az ütköző bejelentésekkel foglalkozó munkacsoport által összeállított jelentést az ütköző bejelentésekre vonatkozó szabályokról.

Dr. Ficsor Mihály, az SZTNH jogi elnökhelyettese, a nemzeti jogba történő átültetési lehetőségekkel foglalkozó munkacsoport vezetője ismertette az eddigi munka során azonosított különböző implementációs lehetőségeket, egy többségében kötelező előírásokat tartalmazó nemzetközi szerződést jelölve meg a majdani implementáció legelőnyösebb módjaként.

Az ESZH jogi és nemzetközi ügyekért felelős elnökhelyettese ismertette az ESZH javaslatát az európai szabadalmi bejelentések visszavonása esetén érvényesíthető díjvisszatérítés szabályainak módosításáról. A javaslat egyebek mellett 75%-ról 100%-ra emelné a díjvisszatérítés mértékét abban az esetben, ha a bejelentő az érdemi vizsgálat megkezdése előtt visszavonja a bejelentést.

Az ESZH elnökhelyettese bemutatta a hivatal által 2014 óta alkalmazott *Early Certainty from Search* rendszer eredményeit a kutatási hátralék csökkentésében.

Az ESZH jogi és nemzetközi ügyekért felelős elnökhelyettese ismertette a növények és más biotechnológiai találmányok szabadalmazására vonatkozó szabályokat, valamint az ESZH által követett gyakorlatot, a CPL elnöke pedig rövid összefoglalót adott a tagállamoktól beérkezett válaszok tartalmáról.

Az ortalom lejártának napjáról szóló napirendi pont keretében a CPL elnöke röviden ismertette a tagállamoktól érkezett válaszokat, amelyek alapján 8 tagállamban a bejelentési nap évfordulóját megelőző napon, míg 22 tagállamban – köztük Magyarországon is – a bejelentési nap évfordulójának napján jár le az ortalom, egy tagállamban pedig az évforduló napját követő napon.

Az ESZSZ Költségvetési és Pénzügyi Bizottságának (Budget and Finance Committee, BFC) 114. ülése, München, május 24–25.

Az ülésen a gazdasági főigazgató és a Jogi és Nemzetközi Jogi Osztály jogi ügyintézője képviselte a hivatalt.

Az ESZH jogi és nemzetközi ügyekért felelős elnökhelyettese ismertette a Lett Köztársasággal kötendő kutatási együttműködési megállapodás tervezetét. A tervezet a kutatási együttműködés mellett a bejelentők bizonyos csoportjának adott díjkezdményekre is kiterjed.

A szociális és humán erőforrás-vonatkozású napirendi pontokat követően az ESZH elnöke ismertette a 2015. év pénzügyi eredményeit, majd az ESZH képviselője ismertette a Könyvvizsgálói Bizottság jelentését a 2015-ös költségvetési évről.

Ezt követően a díjfizetésre vonatkozó szabályzat módosításának tervezetéről adott tájékoztatást az ESZH jogi és nemzetközi ügyekért felelős elnökhelyettese. Az ESZH elő szeretné segíteni, hogy a bejelentők a szabadalom megadására irányuló eljárásban megalapozottan tudjanak döntést hozni arról, hogy folytatják-e az eljárást vagy visszavonják a kérelmüket élve a díjvisszatérítés lehetőségével, és azt is, hogy minderre kellő idő álljon rendelkezésükre. A tervezett módosítás növelné a díjvisszatérítést 75%-ról 100%-ra abban az esetben, ha a kérelem visszavonására vagy az eljárás hivatalból történő elutasítására az érdemi vizsgálat megkezdése előtt kerülne sor, továbbá bevezetne egy 50%-os díjvisszatérítést arra az esetre, ha az érdemi vizsgálat már megkezdődött, de még nem telt le a válaszadásra az ESZE-ben rögzített első kommunikációban meghatározott határidő.

Végül a 2017. évi költségvetési javaslat bemutatása következett, amelynek célja az ESZH várható bevételeinek bemutatása a költségvetés és a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok (IFRS) szerint. A BFC egyhangúan nyugtázta az ESZH elnöke által ismertetett célkitűzéseket, a dokumentum az AC jóváhagyására vár.

Az Európai Szabadalmi Akadémia (European Patent Academy, EPA) által szervezett szemináriumok és továbbképzések

Az EPA szervezésében 2016 első felében a következő külföldi szemináriumok és továbbképzések valósultak meg:

- „Tisztaság és egység: a szabadalmi bejelentések elemzése”, München, március 7–9.;
- „Újdonság és feltalálói lépés”, München, március 9–11.;
- „Szabadalmak a kozmetikumokban”, Athén, április 15.;
- „Az európai szabadalmi rendszer a bejelentéstől a megadásig”, Berlin, április 19–22.;
- „Hogyan értsük meg az ESZH kutatási jelentéseit és írásos véleményeit”, Zágráb, május 17–20.;

Egyéb ESZSZ-vonatkozású rendezvények

Az ESZSZ keretében a következő témájú rendezvényekre került sor 2016 első félévében:

- az ESZH és az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalának (USPTO) 3. éves találkozója, Genf, február 23.;
- az Európai Szabadalmi Akadémia kapcsolattartóinak éves találkozója és információs nap, München, április 19–20.;
- PATLIB 2016 konferencia, Helsinki, május 3–4.;
- Espacenet-workshop, Tallin, május 9–10.;
- az ESZH és az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalának közös szeminárium, Madrid, május 12–13.;
- az Európai Feltalálói Díj díjátadó ünnepsége, Lisszabon, június 9.;
- az ESZH éves együttműködési találkozója, Tirana, június 16–17.

AZ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA SZELLEMI TULAJDONÉRT FELELŐS MUNKACSOPORTJAINAK MUNKÁJÁBAN, ILLETVE EGYÉB UNIÓS RENDEZVÉNYEKEN VALÓ RÉSZVÉTEL

Az SZTNH munkatársai továbbra is rendszeresen részt vettek a Brüsszelben, illetve az egyéb helyszíneken tartott munkacsoporti és szakértői üléseken, konferenciákon. Téma szerinti és időrendi csoportosításban az ülések a következők voltak:

- az EU Tanácsa szellemi tulajdonnal foglalkozó munkacsoportjának ülései: Brüsszel, január 21–22., február 22–23., március 21–22., május 17.;
- az Egységes Szabadalmi Bíróság (ESZB) Előkészítő Bizottságának ülései: Brüsszel, február 24–25., Luxemburg, április 14., Hamburg, május 26., Stockholm, június 30.;
- az ESZB Előkészítő Bizottsága pénzügyi munkacsoportjának ülései: Párizs, január 18–20., május 3.;
- az ESZB Előkészítő Bizottsága bírósági díjakkal foglalkozó munkacsoportjának ülése: Párizs, január 19.;

- az ESZB Előkészítő Bizottsága humánerőforrás- és képzési munkacsoportjának ülései: Brüsszel, január 21., március 17.;
- a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szóló konferencia, Brüsszel, június 21.

AZ EURÓPAI UNIÓ BELSŐ PIACI HARMONIZÁCIÓS HIVATALÁVAL (BPHH) – 2016. MÁRCIUS 23-TÓL: AZ EURÓPAI UNIÓ SZELLEMI TULAJDONI HIVATALA (EUIPO) – FOLYTATOTT EGYÜTTMŰKÖDÉS FŐBB ESEMÉNYEI

A BPHH CP6 és CP7 munkacsoporti ülése, Alicante, január 26–28.

A BPHH Hamisítás Elleni Megfigyelőközpontjának együttes ülése és a jogi és nemzetközi munkacsoportjainak ülése, Alicante, március 2.

Az ülésen az Elnöki Kabinet tagja képviselte az SZTNH-t.

Együttes ülés

A BPHH elnöke a megfigyelőközpont munkáját összegző beszédében kiemelte, hogy a visszajelzések alapján a megfigyelőközpont munkáját a magánszektor képviselői jóval kevésbé értékelik pozitívan (50%), mint a tagállami képviselők (94%). Dolgozni fognak rajta, hogy ez az arány javuljon, de látni kell, hogy a megfigyelőközpont nem jelent gyógyírt minden szellemi tulajdon-védelemmel kapcsolatos problémára.

A megfigyelőközpont igazgatója munkájuk áttekintése kapcsán elmondta, hogy a négy fő irány: tanulmányok, jogérvényesítést segítő eszközök, tudatosságnövelés és képzés. Kulcsfontosságú, hogy a hamisítás elleni tevékenység megfelelő jogi eszközök alapján folyjon, és ezek megalapozásához tanulmányokra van szükség. A jogalkalmazó hatóságok munkáját segítik az azonosított jogérvényesítési eszközök és a képzések, a tudatosságnövelés pedig a fogyasztók és a vállalkozások oldalán járul hozzá ahhoz, hogy a szellemi tulajdon jelentőségét felismerjék.

A BPHH munkatársa az új tanulmányok elindításáról és a kommunikációs hatékonyság növeléséről beszélt (az uniós és nemzeti döntéshozók, a speciális célcsoportok és a média irányában). Elmondható, hogy a megfigyelőközpont tanulmányai referenciapontot jelentenek, és gyakran idézik őket.

Az Európai Bizottság képviselője a Bizottságnak a szellemi tulajdon területén tervezett uniós intézkedéseit és kezdeményezéseit ismertette. Az egyik súlyponti téma a szellemi tulajdonra vonatkozó jogérvényesítési irányelv felülvizsgálata lesz, amivel kapcsolatban a konzultáció folyamatban van.

A reklámozás (optimális elhelyezés, amely nem bátorítja a jogsértéseket) témájának vizsgálata és a „trusted suppliers” kezdeményezés is említést érdemel. Az egységes piaci stratégiában is hangsúlyos szerepet kap a kkv-k jogérvényesítési lehetőségeinek a támogatása.

Elmondta továbbá, hogy az európai szabadalmi reform, és ezen belül az Európai Szabadalmi Bíróság működésének megkezdése mérföldkő lesz a jogérvényesítés területén.

Jogi és nemzetközi munkacsoport

A kereskedelemért felelős főigazgatóság képviselője ismertette a harmadik országok szellemi tulajdon-rendszereit feltérképező felmérés céljait, valamint azt, hogy az Európai Bizottság hogyan tudja annak eredményeit hasznosítani.

Az Európai Bizottság röviden tájékoztatást adott az EU–Kína kereskedelempolitikai tárgyalások szellemi tulajdoni vonatkozásairól is, ahol a földrajzi árujelzők kérdése különös jelentőséggel bír (de az európai földrajzi árujelzők kínai védjegyekkel való ütközésének feloldása kérdésében közelednek az álláspontok).

Az EU-finanszírozású, harmadik országokat érintő programokról beszélt a BPHH munkatársa. Beszámolt a jogérvényesítési jellegű tevékenységekről, illetve említésre került a DesignView, amihez a kínai hivatal (SIPO) is csatlakozott, jelentősen megnövelve az adatbázis hasznosságát.

A vámhatósági jogérvényesítésben felmerülő tárolási és megsemmisítési költségekről született némi adat a felkért szakértők munkája alapján, de az eredmények egyelőre hézagosak, és messze nem minden tagállamra terjednek ki. Az adatokat ellenőrizni kell, és sokkal mélyebb vizsgálódásra van szükség ahhoz, hogy értelmezhető eredményekre lehessen jutni.

A szellemi tulajdoni jogérvényesítés költségeiről szóló tanulmány arra szolgál, hogy feltárja, a kkv-knak milyen költségekkel kell szembenéznük a szellemi tulajdonnal kapcsolatos pereskedés kapcsán, hogy kiderüljön, visszatartó erőt jelent-e ez a szellemi tulajdoni rendszer használatával szemben. Lényeges, hogy nem statisztikai analízisről, hanem inkább esettanulmányokról van szó.

Az EUIPO 14. kapcsolattartó ülése a védjegyekről, Alicante, április 12–13.

Az ülésen a Védjegy és Mintaoltalmi Főosztály helyettes vezetője és a Jogi és Nemzetközi Főosztály vezetője képviselte a hivatalt.

A jelenleg még futó konvergenciaprojektek (CP6 és CP7) az utolsó fázisukba léptek, és a dizájnhatósági területeken a közös gyakorlatok végrehajtása következik. A védjegyhatósági területen a CP3 projekt (kizárólag leíró szóelemmel bíró ábrás megjelölések megkülönböztetőképesége) eredményeinek átültetése kapcsán felgyülemlett tapasztalatok megvitatása különösen hasznosnak mutatkozott, egyben világossá vált, hogy a közös gyakorlatok Európa-szerte kiszámíthatóbbá és konzisztensebbé tették az elbírálási gyakorlatot. Az új projektek részleteit az új együttműködési program kereteinek az igazgatótanács által történő

elfogadása után témánként külön-külön munkacsoportok dolgozzák majd ki. Az új együttműködési program első fázisában azonban az olyan eszközök létrehozására és gyakorlatok elfogadására kívánnak koncentrálni, amelyek elősegítik a védjegyreform eredményeinek konzisztens átültetését és alkalmazását.

Az EU Bizottságának képviselője ismertette a védjegyreform tekintetében még a tagállamok előtt álló, az európai uniós védjegyrendszer végrehajtási jellegű részletszabályainak elfogadására irányuló folyamat menetrendjét és az alkalmazott eljárásokat. Az EUIPO jelentős mértékben nyújt technikai támogatást az alapjavaslatok kidolgozásában. Az első köröztetésre és az első tanácsmunkacsoport-ülésre egyaránt 2016 szeptemberében lehet számítani, a cél a jogalkotási folyamat 2017. október 1-jéig történő lezárása. Az ügyfélszervezetek az alaki és fordítási kérdésekben nagyobb rugalmasságot, az elektronikus eszközök szélesebb körű alkalmazását, valamint a megítélhető eljárásiköltségtérítés-plafon megemelését javasolják, igaz nem minden kérdésben teljes egyetértésben.

Az EUIPO módszertani útmutatójának szokásos éves felülvizsgálata párhuzamosan futott a védjegyreform miatt is szükségessé vált módosítás konzultációs körével. A konzultáció során tett észrevételek, valamint azok elfogadásának, esetleges elvetésének részleteit előzetesen továbbra sem bocsátották az ülés résztvevőinek rendelkezésére, és a helyszíni bemutatók is elnagyoltak voltak, így érdemi párbeszéd a különösen neuralgikus kérdésekben nem bontakozhatott ki. Az eljárás módosítására tett sokadik magyar javaslatot végül elfogadták, a jövőben a transzparenciát növelni fogják.

A workshopformációban tárgyalt napirendi pontok mindegyike a védjegyreformmal állt összefüggésben, és a tanúsítóvédjegy, a korábbi jog fennállásának igazolása, valamint a nem tradicionális védjegyek ábrázolásának új technikái kapcsán hasznos tapasztalat- és eszmecsere zajlott.

Az EUIPO Igazgatótanácsának (Management Board, MB) és Költségvetési Bizottságának (Budget Committee, BC) ülése, Alicante, május 31–június 2.

Az üléseken a jogi elnökhelyettes mint az MB elnöke, a Védjegy és Mintaoltalmi Főosztály vezetője és helyettes vezetője, valamint a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője vett részt az SZTNH részéről.

Az MB 1. ülése

A védjegyjogi reform következtében a közösségi védjegyről szóló tanácsi rendelet (EUTMR) módosult, ami szükségessé tette az MB eljárási szabályainak elfogadását. Az MB az Európai Bizottság javaslatával összhangban elfogadta az eljárási szabályokat.

A következő napirendi pontok témájaként az EUIPO egyes tisztségviselőinek megválasztása és személyzeti kérdések szerepeltek.

Ezt követően az EUIPO módszertani útmutatójának felülvizsgált változatát mutatták be. A módosításokat az EUIPO szakértői szinten megvitatta a tagállami hivatalokkal, továbbá a védjegyjogi kapcsolattartó ülésen a beérkezett tagállami észrevételeket is áttekintették. Az MB egyhangúlag megerősítette a módosításokat.

Az MB és a BC együttes ülése

Az EUIPO 2015. évi tevékenységéről az ügyvezető igazgató nyújtott átfogó ismertetést. A tevékenység bemutatásakor a hivatal stratégiai tervében megjelenő célkitűzések viszonyában is értékelte az elért eredményeket. Ebben az összefüggésben a 2011–2015. évi stratégiai terv célkitűzéseinek 95%-át sikerült megvalósítani, az ügyfél-elégedettségi mutató 91%-os értéke mellett. Védjegyhatósági szempontból kiemelkedő, hogy tovább nőtt az EU-védjegybejelentések száma, ami 11%-al haladta meg a korábbi évi eredményt, ezzel ismét történelmi rekordot sikerült elérni.

A megfigyelőközpont igazgatója is beszámolót tartott az elmúlt évi tevékenységről, amelynek keretében kitért a digitális térben megvalósított jogsértésekkel, a tudatosság fokozásával, a nemzeti és nemzetközi jogalkotásban nyújtott támogatással, a jogsértéseket érintő statisztikai adatokkal, a szellemi tulajdonnak a nemzetgazdaságokra gyakorolt hatásaival, a Bizottsággal közös projektekkkel, valamint a kommunikáció területével kapcsolatos eredményekre.

A következő napirendi pont keretében az EUIPO a 2016-os első negyedévi eredményeiről adott számot, továbbá külön kitért a stratégiai tervezésre. Az EUIPO ügyvezető igazgatója ismertette a jelentősebb mutatószámokat, tájékoztatott továbbá arról, hogy 2016 márciusától az EUIPO tölti be az uniós ügynökségek koordináló elnöki tisztségét.

Az EUIPO ismertette az európai együttműködési projektek eredményeit és a bevezetésre kerülő új projekteket is.

Beszámoló hangzott el a 2016 márciusában részben már hatályba lépett európai védjegyjogi reform helyzetéről. Az EUIPO részletesen bemutatta, hogy a védjegyrendelet módosításának implementálásával kapcsolatban milyen előkészületek történtek, és milyen munkafolyamatok vannak jelenleg is folyamatban.

A BC 49. ülése

A védjegyjogi reform következtében az EUTMR módosult, ami szükségessé tette a BC eljárási szabályainak elfogadását.

Az EUIPO ügyvezető igazgatója ismertette a 2014-es költségvetési évre vonatkozó számvevőszéki jelentés legfontosabb megállapításait, majd beszámolt a 2015-ös költségvetés kulcsszámairól, illetve bemutatta a stratégiai terv költségvetési vonatkozásait.

Ezt követően tárgyalta a BC a tagállamok központi iparjogvédelmi hivatalainak és bármely egyéb, a tagállamok által megjelölendő érintett hatóságnak járó költség-visszatérítés

kérdését. Valamennyi tagállami delegáció felszólalt az ülésen, méltatva egyrészt az EUIPO által kidolgozott forgatókönyveket, másrészt jelezve a preferenciáikat az egyes forgatókönyvekre nézve.

AZ SZTNH KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL MEGVALÓSULT, A SZELLEMI TULAJDON VÉDELMEHEZ KAPCSOLÓDÓ NEMZETKÖZI RENDEZVÉNYEK

Május 18–19-én került megrendezésre a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen a Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) „Szellemitulajdon-politika az egyetemeken és a kutatóintézetekben” elnevezésű szeminárium. A rendezvényen magyar és a külföldi előadók az egyetemeknek és kutatóintézeteknek a szellemi tulajdon védelmében és hasznosításában betöltött szerepét és alkalmazott gyakorlatát mutatták be.

KÉT- ÉS TÖBBOLDALÚ HIVATALKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSI TEVÉKENYSÉG

Február 9-én a Visegrádi Szabadalmi Intézet szakértői szintű találkozájára került sor Budapesten.

Február 25-én a BPHH munkatársai az SZTNH-ban bemutatták az európai együttműködési projekteket, konzultációs lehetőséget biztosítva a hivatal munkatársainak.

Április 22-én az SZTNH-ba látogatott a Pekingi Szellemitulajdon-védelmi Hivatal (Beijing Intellectual Property Office, BJIPO) főigazgatója és delegációja. A találkozón a kínai fél a szellemitulajdon-védelmi ismeretek magyarországi népszerűsítését, oktatását, illetve az innováció támogatásának tapasztalatait kívánta megismerni. Emellett az SZTNH munkatársai bepillantást kaphattak a BJIPO működésébe.

Április 28–29-én az Albán Szerzői Jogi Hivatal vezetője és delegációja tanulmányút keretében látogatott a hivatalba. A delegáció tagjai elsősorban a magyar szerzői jogi rendszerről, illetve a jogérvényesítésről kívántak tájékoztatást kapni.

Május 4-én a Visegrádi Szabadalmi Intézet szakértői szintű találkozója zajlott az SZTNH-ban.

A SZELLEMI TULAJDON VÉDELMEVEL KAPCSOLATOS EGYÉB NEMZETKÖZI RENDEZVÉNYEN VALÓ HIVATALI RÉSZVÉTEL

Az SZTNH munkatársai az év első felében is számos alkalommal képviselték a hivatalt különböző szakmai konferenciákon és üléseken. A jelentősebb rendezvények a következők voltak:

- a B+ csoport szabadalmi harmonizációs alcsoportjának ülése, Washington, február 22.;
- a Visegrádi Szabadalmi Intézet Igazgatótanácsának ülései: Prága, február 23., május 9.;
- a szabadalmak vizsgálatáról rendezett regionális workshop, Kuala Lumpur, április 19–20.;
- Litván Dizájnhet – „Shapes of Hungary” kiállítás, Vilnius, május 3.;
- a B+ csoport munkacsoporti ülése, London, május 17–18.;
- az Európai Design Szövetségek Irodájának (BEDA) éves közgyűlése, Limasszol, május 25–27.;
- a „Visegrádi csoport és barátai” találkozó, Sucha, június 1–2.

Horváth Attila*

A SZELLEMI ALKOTÁSOK JOGÁNAK TÖRTÉNETE, A SZERZŐI JOGI VÉDELEM KIALAKULÁSA, A JOGALKOTÁS KEZDETEI MAGYARORSZÁGON

„Ha bárki eltulajdonítja ezt a könyvet, halállal lakoljon; süljön meg egy serpenyőben; ragadja el a betegség és a láz; törjék kerékbe és akasszák fel. Amen.”¹

1. A szellemi alkotások joga

A *szellemi alkotások joga* a magánjognak viszonylag önálló, sajátos jogterülete. Abból a jogos igényből kiindulva alakult ki, hogy a személynek mint sajátos alkotótevékenységét végző, a társadalmi fejlődést jelentősen segítő embernek az érdekeit oltalmazni kell. Az átlagot meghaladó szellemi teljesítményt, az újító, magas színvonalú, új megoldásokra törekvő kreatív munkát megfelelő társadalmi megbecsülésben kell részesíteni, illetve érdemének megfelelően honorálni kell. Különös fontosságot kölcsönöz ennek a területnek az az öröndetes tendencia, hogy a modern piacgazdaságban egyre nagyobb szerepet töltenek be, a vállalatok vagyonának egyre jelentősebb részét teszik ki a szellemi javak, a munkavállalók egyre nagyobb része végez olyan munkát, amelynek eredménye közvetve vagy közvetlenül valamilyen szellemi alkotás. A piaci termelés meghatározó ágazatai (például a gyógyszergyártás, a közlekedési ipar, a kommunikációs iparágak) tömegével állítanak elő és használnak mindennapi működésük során különféle szellemi alkotásokat.

Ennek a jogterületnek a jogviszonyait kezdetben *alkotáscentrikus módon* próbálták szabályozni. Napjainkban már a szellemi alkotások *értékesítési monopóliumát* is védelmezik.

A szellemi alkotások védelme elsősorban *két fő területre* vonatkozik:

1. A *szerzői jog*, amely főleg a művészet és az irodalom területén létrehozott alkotások védelmére hivatott.

2. Az *iparvédelmi jog*, amely heterogénebb, mint a szerzői jog, hiszen nem művészi, esztétikai megközelítést igénylő alkotások védelmét látja el, hanem a tudományos-műszaki jellegű alkotások védelmét szabályozza. Ezen jogviszonyok tekintetében az alkotáshoz kötődés kevésbé szoros, inkább objektív értékelést igényel. Hangsúlyozottabb a gyakorlatorientált,

* Egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék.

¹ Az 1170-es években keletkezett, a Bibliához fűzött átok. A középkori kéziratokban gyakran ezzel figyelmeztették a munkát ellopni vagy megrongálni akaró embert, hogy tette isteni (vagy világi) büntetést vonhat maga után.

gazdasági-vagyoni és tulajdonjogi jogviszonyok védelme. Az iparjogvédelem emellett átfogja a vállalat- és árujelzőkhöz fűződő érdekek oltalmát biztosító szabályokat.

2. A szerzői jog fogalma

A *szerzői jog* a szerzőnek vagy jogutódjának kizárólagos joga valamely irodalmi vagy művészeti alkotás körébe eső szellemi termék felett, amely általában írásjellel, képes ábrázolással, szóval vagy zenével kifejezett műnek tekinthető. Ilyen pl. az irodalmi mű, a zenei mű, a filmalkotás, a szobor, a festmény, a fénykép, a számítógépes programok, az építészeti terv, térkép. A szerzői jogi védelem kizárólagos jellegű, mivel csak a jogosultja meghatározott személy (szerző, szerzőtársak, a szerző jogutódja), mindenki más kötelezhető arra, hogy ezeket a jogokat tiszteletben tartsa, és tartózkodjon a jogosultságok megzavarásától.

A szerzői jogi védelem nem függ valamilyen hatósági bejegyzéstől, eljárástól, nyilvántartásba vételtől, hanem (szemben az iparjogvédelemmel) a mű keletkezésétől automatikusan megilleti a szerzőt. A szerzőt megillető jogok bármelyikének a megsértése a szerzői jog bitorlását jelenti, és polgári jogi, illetve büntetőjogi szankciókat von maga után.

A szerzői jog kiterjed egyrészt a szerzőnek a műalkotáshoz kapcsolódó *személyes jogaira*, illetve a szerzői joghoz kapcsolódó *vagyoni jogokra*.

Az alkotót megillető *személyes jogok* a gondolatszabadság elvének megfelelően a nyilvánosságra hozatalhoz, illetve a közzététel eltiltásához, a mű közzétételének módjához meghatározott alakban, változtatás nélkül, a név- és címhasználat kizárólagosságához való jog tiszteletben tarásához fűződnek. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a szerző művét saját néven, név nélkül vagy álnéven is közzéteheti. A kizárólagossághoz tartozik a más nyelvekre való fordítás és a más műfajokra való átdolgozás (pl. egy regény megfilmesítése) joga is. A szerzőnek joga van arra is, hogy már közzétett művét visszavonja, illetve annak közlésétől másokat eltiltson.

A szerzői joghoz fűződő *vagyoni jogok* a műből származó hasznok és előnyök kizárólagos élvezetére vonatkoznak, ami elsősorban a szerző tiszteletdíjra, a mű forgalomba hozatalára, sokszorosítására, bármilyen felhasználására vonatkozó jogosultságait jelenti. A szerzői vagyoni jogok átruházhatóak, örökölhetőek, de a szerző halála után csak meghatározott ideig. Mindemellett egyensúlyra kell törekedni a magán- és a közérdek között is. Figyelemmel kell lenni az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás jogos igényeire is. A szerzői jog szabályozásánál folyamatosan ügyelni kell a technika új vívmányaira is, hiszen ezek révén a szellemi alkotások megjelenítése újabb és újabb formában történhet meg.

3. A szerzői jogi védelem kialakulása

Az egyébként rendkívül fejlett római jog nem ismerte a szellemi alkotások jogvédelmét, csak a műalkotás tulajdonjogát ismerték el. A *mecénások* támogatták az ókori írókat, költőket, művészeket. Az elnevezés Gaius Cilnius Maecenas (Kr. e. 70–Kr. e. 8) római politikusról, a művészetek bőkezű pártolójáról terjedt el a köztudatban. Hozzá kell tennünk, hogy mindezt nem teljesen önzetlenül tette: arra ösztönözte az írókat, hogy Augustus politikáját népszerűsítsék.

A középkori művészet bár önmagát új kornak, modern korszaknak tekintette, valójában nemcsak szerves egység, de az ókori művészetnek is valamelyest a folytatása. A kultúra legfőbb terjesztői a remeteségből kiformalódott szerzetesek lettek. Innen ered a festészetben, szobrászatban és az irodalomban a keresztény vallás felsőbbrendűsége, a biblikus témák középpontba helyezése. A kereszténység hittételei, legendái fejeződnek ki e művekben, amelyek alapvetően oktató jellegűek, s általában az írást helyettesítik. A középkor korai századaiban a szellemi alkotást, a személyes teljesítményt Isten ajándékának tekintették. A műalkotást úgy értelmezték, mint a vallási dogmák sajátos megjelenítési formáját. Innen ered az az elképzelés, amely szerint a szerző, akinek sokszor még a nevét sem teszi közzé (lásd: Anonymus), csupán eszköz az isteni üzenet tolmácsolása során. Az Atyaisten építőmestere, művésze a világnak, szobrásza az embernek. A művészi alkotás folyamata tehát az isteni teremtető tevékenység tükröződése, a műalkotást kivitelező művész csak passzív eszköz az ő kezében. A megrendelő főpap vagy főúr egyébként is szinte kizárólagosan szakrális témákat adott meg az alkotónak. A 13. század előtt nem találkozunk annak jelével, hogy a művészt sajátos tevékenységéért becsülik.

Ezen a felfogáson a reneszánsz korszakában történt gyökeres változás. A reneszánsz művésze már individualista ember, aki büszke műalkotására, és szeretné, ha neve örökké fennmaradna. A megrendelői oldalon is nagymérvű változás történt. A korszak gazdasági fellendülésének köszönhetően egyre több gazdag nemes és városi polgár is vagy megrendelt egyes műalkotásokat, vagy bőkezű mecénásként támogatta azokat: pl. Firenzében a Mediciek, Milánóban a Sforzák. Emellett az ún. jogászszázadtól (13. század) kezdve elsősorban az itáliai és a franciaországi városokban az újralfedezett római jog segítségével egyre többször kötöttek szerződést valamilyen műalkotás elkészítésére is. Ezek a szerződések rögzítették a megbízó és a mester jogait és kötelezettségeit, a szerződés tárgyának tervét, illetve műszaki leírását is. A nagyobb városok statútumai már olyan céhszabályzatokat is tartalmaztak, amelyek egy-egy mesterség szokásait, joggyakorlatát, a mesterképzés módját igen pontosan rögzítették.

Többször a művész fordult kérelemmel a megrendelőhöz, amelyben felajánlotta szolgáltatásait annak a műnek az elkészítésére, amire a megbízó szándéka irányult. Később, amikor megnőtt az igény a műalkotások iránt, egyre professzionálisabb szinten működött az egyezkedés. Amikor egy művész tudomást szerzett arról, hogy valamilyen munkára van kilátás, a megrendelővel közvetlenül vagy közvetítő útján vette fele a kapcsolatot. Nem sokkal később

Firenzében és Velencében már *hivatalos versenyeztetésre* is sor kerülhetett. A legismertebb eset, amikor a városi építészet előljárósága, az Opera del Duomo 1401-ben a firenzei keresztelőkápolna megtervezésére írt ki pályázatot, amelyet Lorenzo Ghiberti (1378–1455) nyert meg többek között Filippo Brunelleschivel (1377–1446) szemben. Ettől a pályázattól számítják sokan a reneszánsz kezdetét. Röviddel ezután Brunelleschi nyerte el a pályázatot az épülő firenzei székesegyház máig a világ legnagyobb méretű kupolájának a megépítésére (1419–1436) és a San Lorenzo templom (a Medici hercegek temploma) egyik sekrestyéjének, a Sagrestia Vecchia a megtervezésére és megépítésére (1421–1440) pont Ghibertivel szemben.

A 16. században önálló foglalkozássá vált a *műkereskedőknek* azon típusa, aki közvetített a művészek és a megrendelők között.

Az írói művek tekintetében új korszakot a *könyvnyomtatás* feltalálása jelentett, hiszen addig rendkívül fáradságos munkával, kézzel másolták a könyveket. (Ezért is az ilyen műveknek az ellopását, megrongálását szigorúan büntették.) Johannes Gensfleisch zur Laden zum Gutenberg, (1400?–1468), német ötvösmester a mozgatható betűelemekkel való könyvnyomtatás, a betűfém, a kézi öntőkészülék és a nyomdafesték feltalálásával jóval olcsóbbá tette a művek sokszorosítását. (Nem beszélve arról, hogy a kéziratos művek másolása is önálló műalkotásnak számított, és sokszor a másoló teljesen szabadon rendelkezett az eredeti mű tartalmával.)

Becslések szerint 1500-ig 18 ország 260 városában 1125 nyomda működött, és az általuk megjelentetett művek száma 28 000 körülire tehető, amelyek kb. 400 000 példányban jelenhettek meg. Hirtelen fontossá vált, hogy egy műnek mi volt a pontos formája és megnyilvánulása. A könyvnyomtatás viszont helyettesítő dologgá tette a művet, és együtt a tartalomra és az alkotóra helyezte a súlypontot. A korábbi szolgai viszony a mecénással, a megrendelővel mellérendelt gazdasági viszonyrá vált. A szerző mostantól kezdve egyenrangú félként köthetett szerződést a kiadóval, a könyvkiadás pedig jól jövedelmező gazdasági vállalkozássá vált, hiszen egyre szélesebb olvasóközönség igényeit kellett kielégítenie.

4. A privilégiumlevelek korszaka

Amíg kézzel másolták az egyes műveket, a korabeli jogszabályok minden eszközzel ösztönözték ezt a nehéz és nem túlságosan jövedelmező munkát. Pl. a párizsi egyetem 1323. évi statútuma szerint a könyvárus nem tagadhatta meg a könyvét attól a személytől, aki azt le akarta másolni, ha a másoló kézi zálogul az írott mű árának megfelelő biztosítékot tett le.

A könyvnyomtatás elterjedése után éppen ellenkezőleg, a *kiadók* az engedély nélküli utánnomások megakadályozása érdekében, a saját üzletüket védelmezve kértek privilégiumlevelet az uralkodótól. A nyomda kialakítása ugyanis jelentős összegű beruházást igényelt, a kéziratok szedése pedig aprólékos és nagy odafigyelést igénylő munkának bizonyult. Ezért kellett biztosnak lenniük, hogy csak a jogosultságot megszerző kiadónak van

monopóliuma a könyv soksorosítására. A privilégium mint jogforrás még a hűbéri jogban alakult ki, amikor a jogrendszer a jogegyenlőtlenségre épült fel, és ezért mindenki a kiváltságok megszerzésére törekedett. Ebben a korban még ismeretlen volt az ország lakóinak egységes alávetése a főhatalomnak. Az uralkodót és alattvalóit egyéni vagy csoportjellegű hűbéri kötelék fűzte össze, amelynek sokfélesége a különböző privilégiumokban nyert jogi szabályozást, ez a rendszer – behálózva a jogéletet – a kiváltságok tarkaságát idézte elő. A *privilégium* olyan, az uralkodó által ünnepélyes formában kiállított oklevél volt, amelyben az általános jogtól eltérő külön jogot adományoztak (*jus singulare*) valamely személynek, családnak, népcsoportnak, bizonyos területeken lakóknak vagy jogi személynek (szemben a törvénnyel, amelynek címzettje mindenki). A privilégium nem állapíthatott meg új jogot, hanem csak a fennálló, külön jogokból részesíthette a jogalanyokat. Így egyeseknek az országos jog alól kivételt biztosított, vagy a királyi hatalomból eredő jogokból engedett át néhányat. A *kiadói kiváltságlevelek* leginkább a korabeli ipari privilégiumokra emlékeztettek. E szabadalmak lényege tehát az volt, hogy a kiadó – a fejedelem vagy más felügyeleti joga mellett – „monopólium” keretében szerzett jogot könyvnyomtatásra és kiadásra. A kiváltságlevélben határozták meg, hogy mely művekre vonatkozik a privilégium, mi a kiadó és a szerző között fennálló jogviszony tartalma, és mi a kiadói jog határideje (pl. 5 év).

Ezek a privilégiumok ugyan még nem eredményeztek szerzői jogot, hiszen a nyomda volt a címzettje a monopóliumnak, de több ilyen kiváltságlevélben is megemlítték, hogy milyen módon védik a szerző érdekeit és jogosultságait is.

Az uralkodók azért is támogatták a könyvkiadás ilyesfajta szabályozását, mert ebből nekik is jutott némi bevétel, de ami ennél is fontosabb volt, megkönnyítette a *cenzúra* működtetését. Amikor pedig Franciaországban is megjelent a reformáció hatása, I. Ferenc király 1529-ben minden vallási tárgyú könyv kiadását az egyetem teológiai karának előzetes engedélyétől tett függővé. Ennek a rendeletnek lett az a nemkívánatos következménye, hogy a kizárólagos kiadói jog és a cenzúra engedélyezési aktusa kezdett összefonódni, pedig két különböző jogintézményről volt szó. Zeneművekre, vagyis kotta kiadására Franciaországban II. Henrik adott ki privilégiumot, XVI. Lajos királyi rendelete pedig már általános érvennyel rendezte a kották kiadására vonatkozó kiváltságok szabályait.

Az *első kiváltságlevelek* egyike a *Velence* városától *Johann von Speyer* részére 1469-ben kiadott privilégium, amely a nyomdának a városállam területén ötéves időtartamra, minden könyv kinyomtatására adott kizárólagos jogosultságot. E védelem célja az új technológia bevezetéséhez szükséges beruházás megtérülésének a biztosítása volt. Angliában ekkor kerültek kiadásra az egyes stationers' copyright-ok. Konkrét könyvekre vonatkozóan megemlíthető, hogy Milánóban 1481-ben *Andrea de Bosis* kapta meg Jean Simoneta Sforziadéjának kizárólagos nyomtatási jogát. Hasonló volt *Henrik bambergi püspöknek* 1490-ben a hamburgi miséskönyv nyomtatására szerzett jogosultsága. *Conrad Celtes* (1459–1508) híres humanista tudós, aki császári kiváltsággal kiadta Roswitha (Hrotsvit) 10. századi apáca színműveit 1501-ben. Franciaországban az első privilégiumra vonatkozóan a szakiroda-

lomban több dátum, mű és kiadó is található. A legkorábbi évszámot, 1498-at megjelenítő dokumentum egy *Johann Trechel* nevű nyomdász Avicenna (980–1037) nevű arab tudós művének, *Canonis Avicene principis cum explanatione Jacobi de Pribus* című kommentárjának kinyomtatására kiadott engedélyről tudósít. Mások *XII. Lajos* 1507-es privilégiumát említik, amely a teológiai kar professzorának Szent Pál leveleinek glosszáiról szóló művének adott kiváltságot.

Magyarországon viszonylag korán – Angliát és Bécset is megelőzően – a Mátyás király által Rómából a királyi udvarba hívott Hess András alapított könyvnyomdát. A Budai Krónika, az első hazai nyomtatott mű, 1473-ban jelent meg. A könyvnyomtatáshoz kapcsolódó privilégiumok is viszonylag hamar kibocsátásra kerültek. A nagyszombati főiskola 1584-ben megszerezte a nyomdaalapító Telegdi Miklós (1535–1586) és a híres törvénytudó Mossóczy Zakariás (1542–1587) püspök szerkesztésében kiadott *Corpus Juris Hungarici* című törvénytár kiadásának kizárólagos jogát, és mindezt a privilégiumlevélben rögzített azon záradék tudatában, hogy a más által történő utánnyomás és jogtalan árusítás tíz arany márkával volt büntetendő. (A polgári jogi kártérítés a sérelmet szenvedett felet illette meg, a büntetőjogi szankcióként kirótt pénzbüntetés viszont a kincstárba került.)

Olyan esetek is előfordultak, hogy a szerző szerzett magának privilégiumot, amely alapján megbízott egy nyomdát művének kiadásával. A legelsőek egyike, akinek ez sikerült, a reformáció korának legnagyobb művésze, festő, grafikus, könyvkiadó *Albrecht Dürer* (1471–1528) volt. A jó üzleti érzékkel megáldott művész I. Miksa császártól kapott kizárólagos jogokat saját metszeteinek sokszorosítására és árusítására. Igaz, ezért három arcképet is készített a császárról.

Jó kétszáz évvel későbbi egy másik érdekes eset, amikor *Claude-Marie Guyon* (1699–1771) abbé 1743-ban az alábbi szerződést kötötte Philippe Nicolas Lottin (1685–1751) nyomdászszal és könyvkereskedővel *Kelet-India története* című művének kiadására: „Az örökkévalóságig átruházom a jelen kiváltságlevélből eredő jogaimat Lottin úrra és Pierres asszonyra vagy az ő utódaira azért, hogy a megállapodásban rögzítettek szerint annak előnyeit élvezhessék.” (Természetesen a kiadói jog is a privilégiumban meghatározott határidőig tarthatott!) A szerzőknek adott privilégiumok az alkotó üzleti pozícióját és a későbbi szerzői jog kibontakozását segítették elő.

Már ekkoriban is előfordultak a kiadói jogosultság körében különböző visszaélések, illetve perek. *Luther Márton* (1483–1546), aki korának egyik legolvasottabb írója volt, joggal habarodott fel műveinek illegális sokszorosítása és terjesztése miatt: „*Ugyan mi az már édes nyomdász uraim, hogy egymást oly nyilvánosan raboljátok és lopjátok és egymást megrontjátok.*” Ezért minden befolyását latba vetette az ilyen jogbitorlások ellen.

Dr. Konrad Largus, a római jog wittenbergi tudorának egyetemi előadásait valaki illegálisan megszerezte, és egy nyomda a szerző engedélye nélkül kinyomtatta. A kor kezdetleges jogi szabályozására jellemző, hogy még egy jogtudós sem tudta bírói úton megvédeni szellemi alkotását, ezért jobb híján röpiratban tiltakozott a jogbitorlás ellen. Ebben leírta, hogy

gondolatait ellopták, és nem egy kiérlelt, kiadásra készített kéziratot adtak ki. Ezért ügyes jogászai érveléssel azt javasolta, hogy aki megvette a bitorolt művet, az perelje be a nyomdát arra hivatkozva, hogy a cím nem fedi a tartalmat.

A korszak egyik leghíresebb pere azért indult, mert egy párizsi nyomdász privilégiumot kapott Seneca műveinek kinyomtatására, amelyet egy humanista gondolkodó, Marc-Antoine Muret (1526–1585) kommentárokkal látott el. Két másik nyomdász viszont megtámadta a privilégiumot, hiszen Muret még a privilégium kiadása előtt meghalt. Ezért a perben *Simon Marion* (1540–1605) ügyvéd a párizsi parlament (az akkori legfelsőbb bíróság) bírái előtt 1586-ban azzal érvelt, hogy a mű a szerzők halála okán már közkinccsé vált, és ezért bárki szabadon kiadhatja. E per során hangzott el az a mondat, amelyet sokan az irodalmi tulajdon első elismeréseként idéztek: „*egy könyv szerzője annak teljes ura és mint olyan, szabadon rendelkezik vele*”.

Egy másik ügy kapcsán Jean-Baptiste Poquelin, írói és színpadi nevén *Molière* (1622–1673) tiltakozott azért, mert 1660-ban az első átütő sikernek számító darabjának, *Kényeskedők* (*Les Précieuses ridicules*) című műve kiadásának a jogát szerinte jogtalanul szerezték meg öt éves időtartamra.

Az Aiszóposz és Phaedrus állatmeséi mintájára írt fabuláinak révén híressé vált *Jean de La Fontaine* (1621–1695) unokái 1761-ben kiváltságlevelet kaptak nagyapjuk legnépszerűbb műveinek kiadására 15 éves időtartamra. A privilégiumlevél nyilvántartásba vétele ellen viszont több könyvkiadó is tiltakozott arra hivatkozva, hogy La Fontaine rájuk ruházta az egyedüli jogosultságot. A királyi tanács végül úgy határozott, hogy a nyomdának adott privilégium határidejének lejártá után a kiadói jogot is a szerző örökösei szerzik meg.

A fent említett példák is azt mutatják, hogy ekkorra már kialakult az a nézet, hogy a szerzőnek művéhez a tulajdonjoghoz hasonló jogosultsága fűződik.

Olyan eset is előfordult, hogy a szerző rosszhiszeműen több kiadónak is eladta művének „kizárólagos” kiadási jogát. A leghíresebb eset a híres zeneszerző, *Joseph Haydn* nevéhez fűződik. A „fényes” Esterházy Miklós herceg udvari karmestere és zeneszerzője 1786-ban szerződést kötött William Forster londoni zeneműkiadóval. Haydn a szerződésbe többek között az alábbiakat írta: „*Ezennel kijelentem, és közzéteszem az egész világnak, hogy a jelzett szimfóniákat, szonátákat és más darabokat fent nevezett Guillaum Forster úrnak eladtam, és neki a kéziratokat elküldtem. ... Továbbá tanúsítom és kijelentem, hogy a fent nevezett Guillaum Forster a felsorolt művek egyedüli tulajdonosa, hogy én azokat neki szabályosan eladtam és ezennel összes szerződéses jogaimat ráruházom. Minek tanúságául ezen okmány alá jegyeztem aláírássomat.*”

Ennek ellenére Haydn ezen művek némelyikét régi bécsi kiadójának, Artariának is eladta. Ráadásul ezt a csalást jó néhány művével később is elkövette. Amikor ezen eljárás ellen a pórul járt kiadók tiltakoztak, Haydn kezdetben tagadott, majd saját csalárd eljárását megmentelve ugyan, de elismerte a csalást. A kiváló művész tettét csak az a körülmény árnyalja, hogy akkoriban a privilégiumok ténylegesen csak az adott ország területére vonatkoztak,

más államok területén nem rendelkeztek kötelező erővel. A szerzői jogi védelem nemzetközi jellegűvé csak az 1886-ben létrejött Berni Unió Egyezmény hatálybalépésével vált.

Már ebben az időben is előfordultak olyan esetek, amikor valaki eltulajdonította egy másik szerző szellemi termékét, munkáját, és saját publikált munkájában hivatkozás, forrásmegjelölés és szerzői engedély nélkül felhasználta. Petőfi Sándor híres *Az utánzókhöz* (1844) című versében bélyegezte meg ezt a magatartást: „*Fogj tollat és írd, hogyha van erőd / Haladni, merre más még nem haladt; / Ha nincs: ragadj ekét vagy kaptafát, / S vágd a földhöz silány dorombodat.*”

Az idegen gondolat ilyesfajta ellopását a főleg 18. századtól nevezték *plágiumnak*. A plágium szó eredetileg ember-, más forrásokban gyermekrablást jelentett. Werbőczy István (1458–1541) *Tripartitum* (1514) című szokásjogi gyűjteményében már napjaink közismert jelentésének megfelelően használta a kifejezést.

A római jogász Nótári Tamás *A magyar szerzői jog fejlődése* című művében a plágiumnak a következő eseteit sorolta fel:

- a még közzé nem tett bármely szerzői jogi mű jogtalan közzététele;
- már közzétett, de még meg nem többszörözött mű (felolvasás, zenedarab, kiállított kép, szobor, fénykép) jogtalan többszörözése;
- a már jogosan többszörözött, de még közzé nem tett mű jogtalan közzététele a szerző akarata ellenére;
- a jogtalan terjesztés minden esete;
- a színmű és a zenemű jogtalan nyilvános előadása;
- a képzőművészeti és fényképezési mű jogtalan nyilvános kiállítása vagy utánképzése;
- az írói mű más nyelvre való jogtalan fordítása;
- a képzőművészeti vagy fényképezési művek jogtalan felhasználása iparművészeti vagy ipari gyártási célokra;
- az írói mű jogtalan felhasználása zeneszöveggént;
- jogtalan változtatások, kihagyások, toldások vagy javítások a mű címén vagy szövegén;
- a szerző nevének jogtalan használata idegen művön, vagy művén a szerző nevének torzítása, illetve álneve helyett más név használata.

Magyarországon az első híres plágiumból eredő vita akkor kezdődött, amikor Kazinczy Ferenc (1759–1831) Vályi Nagy Ferenc (1765–1820) református főiskolai tanárt és írókat arra ösztönözte, hogy fordítsa le magyarra Homérosz *Iliászát*. Segítségül elküldte neki Kölcsey Ferenc (1790–1838) *Iliász-fordításának* egyes részeit. Vályi Nagy Ferenc ezeket felhasználta művében, és sajátjaként tüntette fel (Homér *Iliasza*. Ford. Kassa, 1821. Két kötet.) Kölcsey ezen felháborodott, de Kazinczy nem értette az okát: ő úgy vélte, mindegy, ki a fordító, hiszen az eredeti szerző Homérosz.

A plágium elleni védelem és a szerzői személyiségi (immateriális) jogok oltalma viszont egészen a 18. századig alig érvényesült. Nem volt pl. kötelező a szerző nevének feltüntetése sem.

5. A szerzői jogra vonatkozó első törvények és rendeletek

A piacgazdaság kibontakozása, a természetjogi iskola tanítása, a törvény előtti egyenlőség elvének térhódítása és az a felismerés, hogy a könyv és egyéb művek kiadása nem egyedi eset már, hanem tömegesen fordul elő, szükségessé tette az általános szabályozást. A magántulajdont az ember veleszületett jogaként felfogó irányzat a szerzői jog szabályozásának terén is változást indukált, amely 1789-ben a francia forradalom egyik vívmányaként „Az emberi és polgári jogok nyilatkozatához” vezetett. A szellemi alkotások jogvédelme irányába elsősorban Thomas Hobbes (1588–1679), John Locke (1632–1704), Samuel von Pufendorf (1632–1694) tulajdonra építő, majd Immanuel Kant (1724–1804), akit a szellemi alkotások atyjának tartanak, személyközpontú gondolatai hatottak. Kant szerint a szerzői jog nem tekinthető egyeseknek adott privilégiumnak, nem lehet csak a kiadói szerződés folyománya, hanem a szerzőnek személyes joga kell, hogy legyen. A szerző szellemi termékét az államhatalomnak kell védelmeznie, és biztosítani a vagyoni jogokra vonatkozó kizáró jogosultságot. Egyúttal általános elvként azt is megfogalmazta, hogy mivel a szerzői jog a szerző személyéhez kapcsolódik, nem lehet örök idejű, bár egy ideig mint más jogosultság átruházható, átöröközhető.

Érdekes, hogy Kant után többen is, pl. Auguste Comte (1798–1857) francia filozófus, Pierre-Joseph Proudhon (1809–1865) francia libertáriánus szocialista-anarchista újságíró, és érdekes módon az angol költő, történész, Thomas Babington Macaulay (1800–1859) is azt vallotta, hogy a szellemi munkásoknak nem haszonért kellene tevékenykedniük, hanem a társadalom, a közösség hasznáért. Ezért a szerzői jog teljes eltörlése mellett érveltek. Ezen utóbbi álláspontok azonban csak a kisebbségi véleményt képviselték. (Már csak azért is, mert akik erről a kérdésről értekeztek, általában személyükben is érdekeltek voltak a szerzői jogi védelem elismerésében.)

Angliában az akkor még inkább újságíró Daniel Defoe (1659–61 között – 1731) 1704-ben megjelent *An Essay on the Regulation of the Press* című művében kifejtette, hogy milyen formában kellene a sajtóra vonatkozó szabályozást kialakítani. Defoe szerint: „A törvény kiváltságot ad a szerzőnek, és egyértelműen a személyhez rendeli a mű tulajdonjogát, vagy ahhoz, akihez a szerző rendeli, és ez helyes, hogy így van. Hisz problémás lenne megbüntetni azt a szerzőt, kinek a könyvben, miután elkészült, semmilyen joga nincs. Elfogadhatatlanul súlyos igazságtalanság lenne egy embert felelőssé tenni oly dolgok hibáiért, melyek hasznát nem húzhatja, ha dolgát jól végezte el.” Egyúttal ostromozta azokat a nyomdászokat, akik törvénytelen módon adták egyes írók műveit, ráadásul sokszor átírták, megcsonkították vagy egyszerűen silány, hibákkal teli munkát végeztek.

Defoe fellépése is ösztönözte az angol *parlamentet*, amely végül 1709-ben, a *Stuart Anna* uralkodása idején (1702–1714) hozott törvényben elismerte a szerző művéhez fűződő jogait. A törvény még a kezdeti gyermekbetegségekben szenvedett, és ezért a szerzők jogait meglehetősen pontatlanul határozta meg. Nem tisztázta egyértelműen a könyv, a másolat és egyéb, a szerzői joghoz kapcsolódó jogosultságokat. Mindenesetre ezt a törvényt és az azt folyamatosan gazdagító angol bírói gyakorlatot tekintik az első lépésnek a szerzői jog általános szabályozásában, amely véget vetett a könyvszékek céhe cenzúra gyakorlását is biztosító monopóliumának. Két új fogalmat vezetett be: egyrészt azt, hogy a szerző szerzői jogának tulajdonosa, másrészt behozta a köztudatba a kiadott művek védelmi ideje határozott voltának elvét. A törvény előírta, hogy az adott könyv kilenc másolatát kell letétbe helyezni az ország meghatározott könyvtáraiban. Legfontosabb vívmánya, hogy megadta a szerzők számára a műveik feletti felügyelet jogát az addig megjelent művekre a törvény életbe lépésétől 21 évig, az 1710 után megjelent művekre pedig 14 évre. Ezt a rézmetszetekre egy 1734-es, a térképekre pedig egy 1766-os törvénnyel terjesztették ki. Zeneszerzőkre 1777-től terjesztette ki a common law gyakorlata a szerzői jogi védelmet. A kiadók a védelmi idő tartamát szerették volna megnövelni, ezért a már megjelent műveket némileg átírták vagy hozzátettek egy-két részletet, és így próbálták új szerzői alkotásként feltüntetni. Az egymás után születő angol törvények fel is emelték a határidőt 28 évre. Majd a híres történész és politikus *Thomas Babington Macaulay* (1800–1859) híres beszédeivel meggyőzte a parlamentet arról, hogy a túl hosszú határidő megállapítása nem lenne praktikus. Érvei hatására született meg az a jogszabály, amely a védelem határidejét a szerző halála után már csak 7 évre adta meg. Amennyiben a mű megjelenésétől még nem telt el 42 év, ez a végső határidő.

A kontinens államai azonban még ehhez képest is jócskán lemaradtak a szerzői jogi védelem kiépítése terén. *Franciaországban* a könyvnyomtatásról és a könyvkereskedelemlről 1777-ben és 1778-ban adott ki először rendeletet a királyi tanács. Az egyik a privilégiumok időbeli korlátjairól, a másik a bitorlás tiltásáról rendelkezett. Az előbbi rendelet már nemcsak a kiadót, hanem a szerzőt is védelem alá helyezte. Ezzel elismerte a szerző és a kiadó eltérő érdekeltiségét. Mivel a szerzőknek nyilvánvalóan erősebb jogosultsággal kell rendelkezniük, ezért őket erőteljesebb védelem alá helyezték. A bitorlás ellen fellépő rendelet az illegális kiadókat könyveik bezúzásával és pénzbüntetéssel sújtotta, a privilégiummal rendelkező kiadó pedig kártérítést követelhetett.

A francia forradalom minden korábbi privilégiumot eltörölt, ezért sürgősen szükségessé vált a szerzői jog törvénybe foglalása. Az *1791. január 13-i törvény* (a franciák nem számmal, hanem dátummal jelölték a törvényeiket) a világon először szabályozta a színdarabok nyilvános előadását. A 3. cikk arról rendelkezett, hogy a szerző hozzájárulása nélkül nem lehet színházi előadást tartani. Az engedély nélkül bemutatott darabok bevételét a szerzőnek kell átadni. A szerző halála után az örökösök csak öt évig élvezhetik a szerzői jogokat. A törvény egyik kidolgozója Isaac-René-Guy Le Chapelier (1754–1794) szerint: „a legszentebb, a legegítettebb, a legmegtámadhatatlanabb, és ha fogalmazhatok így, a legszemélyesebb minden

tulajdon közül az író gondolatainak gyümölcseként létrejött mű; ez egy, a többi tulajdontól eltérő fajtájú tulajdon.”

Az 1793. július 19-i törvény általános formában elismerte a szerzők tulajdonjogát művük felett. A törvény a tulajdonjog elméletét követve helyezte védelem alá az írók, a zeneszerzők, a festők és a rajzolók jogait. A védelem határidejét élethossziglan, illetve azon túl még tíz évben határozta meg. A törvény kimondta, hogy jogpolitikai szándéka, hogy az embereket az alkotásra ösztönözze, és ezzel is segítse a francia nemzet kulturális felemelkedését. Megszületett tehát az a jogszabály, amelyet a szakirodalomban a mai szerzői jogi védelem kiinduló min-tájának tartanak, éspedig nemcsak a sokszorosításra és értékesítésre vonatkozó jog, hanem a nyilvános előadásra vonatkozó jog szerző által történő engedélyeztetése tekintetében is. Az 1793-as törvényben szabályozott szerzői tulajdont büntetőjogi szankcióval is védelmezték. Napóleon büntető törvénykönyve, az 1810-ben életbe léptetett Code pénal 425–429. cikkelye a szerzői jog bitorlását vétségnek minősítette, és ennek megfelelően büntette.

Az élet minden területét szabályozni próbál, több mint 19 ezer szakaszból álló *porosz Landrecht* (1794) 996. §-ában rendelkezett a kiadói jog révén a szerzői jogról. Német precizitással előírta, hogy a kiadói szerződést írásba kell foglalni, és újabb kiadást csak akkor engedélyezett, ha az írónak az első kiadásért járó honoráriumnak legalább a felét már ki-fizették. Még a szerző örököseinek is járt tiszteletdíj. Amennyiben nem határozták meg a példányszámot, a kiadó dönthetett erről. A kiadásra váró műveket a szerző hozzájárulása nélkül nem lehetett átírni, módosítani.

6. A magyar jogalkotás kezdetei

Magyarországon hosszú ideig nem létezett megfelelő védelem a jogosulatlan utánnyomá-sok ellen. Ezt a tarthatatlan állapotot 1793-ban Takács Ádám (?–1797), gyóni református lelkész elégelte meg, aki halotti beszédeit Patczó Ferenc Ágoston pesti nyomdászmasterrel adatta ki, de Landerer János Mihály (1725–1795) a beszédeket ellopta, és jogosulatlanul kiadta. (Landerernek nem ez volt az első ilyen cselekedete. Korábban már számos pere is volt.) Ezzel Patczó Ferenc Ágoston nyomdáját olyan mérvű kár érte, hogy a halotti beszédek második kötetének kiadására már nem is vállalkozott, félve attól, hogy majd azt is eloroz-zák. Takács Ádám ezért a Helytartótanácshoz fordult azzal a kérelemmel, hogy Landerer Mihály nyomdájának a második kötet utánnyomását tiltsa meg: mert „*a halotti beszédeit kiadó Patczó pesti nyomdász munkáját megbecstelenítve Landerer nyomdász az egész köte-tet utánnyomta, ... az ezzel okozott kár miatt Patczó elállt attól, hogy a második kötetet is kiadja, félvén, hogy azt Landerer ismét elorozza.*”

A kérelem jogosságát elismerve a Magyar Királyi Kancellária az uralkodóhoz fordult az-zal a kérelemmel, hogy az Ausztriában 1775. február 11-én kelt körrendelet hatályát Ma-gyarországra is terjessze ki. A király a felterjesztésnek helyt adott, és utasította a Helytar-tótanácsot, hogy hajtsa végre az 1793. november 4-i 12157. számú királyi rendeletet, amely

Magyarországon büntető- és polgári jogi következmények együttes alkalmazását tette lehetővé az engedély nélküli utánn nyomás esetére. A rendelet pénzbüntetés terhe mellett tiltotta meg a belföldi utánn nyomást, és a szerző részére kártérítést is előírt, kivéve „*ha valamely nyomdász a könyv példányainak elfogyása vagy azoknak fölötté magas ára miatt az utánn nyomásra engedelmet kapna.*” A dolog szépséghibája, hogy a szerzői jogi védelemről azonban nem a bíróságnak, hanem a cenzúrahivatalnak kellett gondoskodnia. A *Helytartótanáccsal 1794. január 7-én közölt, 14659. számú királyi rendelet* szerint a tiltás azonban nem terjedt ki a külföldön megjelent és már belföldön más által utánn nyomott könyvekre: ezeket bárki szabadon kiadhatta. E két királyi utasításon alapult a *Helytartótanács 1793. november 22-én kelt, 27463. számú és 1794. január 24-én kelt, 1812. számú rendelete* az írói jogvédelemről. Kiterjesztette a jogvédelmet az író jogutódjára is, de erre a jogosultságra is kiterjesztette az elévülés intézményét. Így a szerző halálától számított idő elteltével a mű „*köztulajdonba*” került, és bárki szabadon kiadhatta, de ennek részletes szabályait nem rögzítette. Az új kiadásnak feltétele volt a szerző (vagy jogutódja) beleegyezése, a cenzúrárt érvényesítő könyvvizsgálói engedélyt ugyanis csak ennek megléte esetén adták meg. Mindezt azzal egészítette ki, hogy az Ausztriában nyomtatott munkákat Magyarországon tilos utánn nyomni, és a magyar területeken kiadott művek tekintetében ugyanezt a védelmet biztosították az osztrák utánn nyomásokkal szemben. Ez a rendelet magyar–osztrák nemzetközi szerződés (1887. évi IX. tc.) megkötéséig hatályban maradt.

A védelemben részesített művek körét kiterjesztette az *1831. április 22-én kelt 4232. sz. udvari rendelet* a „*rajzolatokra és rézmetszetekre*” is. Kivételt képeztek azonban a folyóiratok mellett megjelentetett „*divatképek és rajzok*”, még abban az esetben is, ha nem vétettek a cenzúraszabályok ellen.

Ezek a rendeletek nagy előrelépést jelentettek a szerzői jog terén, de teljes védelmet nem tudtak biztosítani. Erről így írt figyelemre méltó tanulmányában Arany János fia, Arany László (1844–1898) aki kihangsúlyozta, hogy a két rendelet „*megvédte az írókat a durva bitorlás, a teljes, leplezetlen utánn nyomás ellen, de a kisebb sérelmekkel, a leplezett bitorlással és ravasz csalással szemben nem nyújtott védelmet.*”

A reformkor felpezsdülő irodalmi élete a szellemi alkotások jogát is új szempontok szerint ítélte meg. A kortárs író és a szerzői jog egyik úttörője, Toldy Ferenc (1805–1875) mindezt így foglalta össze: „*Jöve az 1830. év, a nyelv új elfoglalásokkal gazdagodott, Széchenyi írt; akadémia állott fel, s ezzel együtt egy új rend a polgári társaságban, az íróké; a literatura életbe kezdett lépni, mert állandó közönség képződék, kivált az időszaki sajtó munkássága által; s e részvét, bármi kicsiny ahhoz képest, minőt egy ötmilliónyi néptől, mégis keresetággá kezdi emelni a könyvszerzést.*”

Addig az írók többnyire nemesek vagy paptanárok voltak, akik kedvtelésből írogattak, és nem műveik tiszteletdíjából éltek. Az 1830-as évektől kezdve jelent meg Magyarországon is az a hivatásos írónemzedék, amelyiknek kenyerkeresete volt az írás, és nem mecénások, nem alapítványok, nem az akadémia gondoskodott a megélhetéséről, hanem a közönség.

Természetessé vált a rendszeres lap- és könyvkiadás, a kritika és a tudományos fórumok intézménye. Ezt az új szemléletet először Bajza József (1804–1858) fogalmazta meg az ún. „lexikonpör” során, amikor határozottan válaszolt az őt kioktató és a korábbi korszak képviselőjében fellépő gróf Dessewffy Józsefnek: *„Megtanultam igenis a társasági élet viszonyait tisztelni; tudom, hogy ott herceg és gróf, báró és nemes, polgár és paraszt van: mivel tartozom mindenkinek, egyenként és együtt, értem; de értem viszont azt is, s igen jól, hogy ezen tartozás, ezen kötelékek, csak a polgári kör határáig nyúlnak, s ott, hol az írói respublica kezdődik, hol a tudományok országába léptünk, hol a társalkodási konvencióknak vége, ezek is megszakadtak. Itt nem érdem, nem születés, nem hivatal többé, egyedüli okok, egyedül ész adnak elsőséget; s én ezeknek szoktam, ezeknek tudok térdet és fejet hajtani, nem semmi auktoritásnak, nem semmi grófi méltóságnak.”*

A szélesebb körű fizetőképes közönség megjelenése még nagyobb kísértést jelentett a könyvnyomdák számára. Egyre többen panaszkodtak a jogosulatlan utánnyomások miatt. Pl. Kunoss Endre (1811–1844) ügyvéd azért tiltakozott, mert *„Szófüzér vagyis a tudomány, művészet, társalkodás és költészet ujonnan alkotott, fölélesztett vagy idomított szavainak jegyzéke. Az eddigi szótárak helyettesítéséül s pótlékaul hasonértelmű magyar- és német-latin kifejezésekkel megvilágosítva”* című szótárát egy G. N. monogram mögé bújt személy is kiadta: *„A ‘Szófüzér’ 3. kiadása tudtom s jóváhagyásom nélkül történvén, sőt mi több, annak bővítése a’ kiadó által idegen kezekre bízattván... nyilatkoztatom, hogy én Szófüzérérem 3. kiadatát, mint idegen kéz által megkorcsítottat, művemnek el nem ismerem, ’s az illy írói bitorlásoknak mindenkorra ünnepélyesen ellenmondok. Fölszólítom egyszersmind a’ munka hirdetése alatti G. N. betű névjeles urat, nevezze meg magát nyilvánosan, ’s adja elő azon okokat, melyeknél fogva jogosítottnak érzi magát, az én megbízásom v. fölhatalmazásom nélkül, munkámon olly változtatásokat tenni, melyek, mint szerzőnek, egyedül csak nekem szabadosak.”* A történet végül drámai fordulatot vett. Bár Kunoss szótára nagy példányszámban kelt el, szerzője viszont nem részesedett a megtermelt jövedelemből, ezért végső elkeseredésében elbujdosott hitelezői elől. Végül Táncsics Mihály (1799–1884) eladta egyetlen tehenét, és így tudta kifizetni barátja tartozásait.

Hasonló eseteket említett Toldy Ferenc: *Néhány szó az írói tulajdonról* (1838) című tanulmányában, megemlítve, hogy valaki Berzsenyi Dániel örököseinek engedélye nélkül adta ki a költő verseinek több mint felét *„Anthologia”* címmel. Ugyanígy visszaélésnek lett áldozata Szenvey József (1800–1857), Schiller első igazi művészi fordítója is, s mikor oda-jutott, hogy publikálhatott volna, már jött Erdélyből a kötet: *„Schiller Fridrik versei, kiadta magyarul Soproni Fidler Ferencz”*.

Engedély nélkül nyomtatták ki Gvadányi József (1725–1801) akkoriban rendkívül népszerű művét, amely Egy falusi nótáriusnak budai utazása, melyet önnön maga abban esett viszontagságaival együtt az elaludt vérű magyar szívek felserkentésére és mulatságára e versekbe foglalt címmel jelent meg. E mű alapján íródott Gaál József (1811–1866) Peleskei Nótárius című háromfelvonásos bohózata (1838), amelyet először a Pesti Magyar Színház-

ban mutattak be. Később is a Nemzeti Színház fennállásának legkedveltebb darabjai közé tartozott, többször is felújították. A Nemzeti Színház fennállásának 100 éves évfordulójára Galamb Sándor drámaíró, rendező átdolgozásában került színpadra, nagy sikerrel.

Toldy Ferenc olyan fontosnak tartotta az írói tulajdon kérdését, hogy 1838-ban könyvtér-jedelmű tanulmányt szentelt a problémának. Vörösmarty Mihály (1800–1855) pedig akadémiai főtitkári felkérésre fejtette ki véleményét. Vörösmarty két tervezetet is készített ez ügyben, és azt javasolta, hogy a létrejövő törvénynek összhangba kell hoznia az írók és az olvasóközönség érdekeit. Az első tervezet szerint ezért 40, illetve 50 évig az író halála után is védeni kellene az elhunyt szerzői jogait.

Toldy Ferenc 1840-ben már egy könyvben foglalta össze a szerzői jogi védelemre vonatkozó gondolatait. Magyarországon ő határozta meg elsőként a szerző kizárólagos jogát önnön szellemi termékéhez, kikötve annak megváltoztathatatlanságát, és leszögezve egyediségét, főképpen pedig a jogos tulajdonost illető haszonhoz való jogát, tehát a kiadásból származó jövedelem szerzőnek fenntartott jogát. Toldy írta le először a magyar irodalomban azt a ma már magától értetődő tény, hogy az írói mű egyedi és elidegeníthetetlen alkotás, melyért szellemi alkotójának fizetség jár.

Hiába fordultak többen is a közvéleményhez, Petőfi Sándor például még 1843-ban is kénytelen volt tiltakozni az ellen, hogy – kifejezett kérése ellenére – Garay János (1812–1853) nem nevének feltüntetése nélkül, hanem neve alatt közölte a Regélőben egy versét, megsértve ezzel inkognitó iránti kívánságát és „írói jogtapodást” követett el.

Végül a *Kisfaludi Társaság*, amely a szépirodalom művelését tartotta hivatásának, hozott létre egy bizottságot, amelynek feladatává az írói tulajdon védelmét szolgáló törvényjavaslat kidolgozását tűzték ki. A bizottság vezetője, Toldy Ferenc határozta meg a konkrét feladatot: „Ezen tulajdont, mely utánnyomás által szokott sérteni, egyikének tekintem a természetjogon alapult tulajdonjognak. Mert ha mindez, mit saját tehetségünkkel, idegen jogok sérelme nélkül szerezzünk, elvehetetlen igaz tulajdonunk: úgy szellemi tehetségeink írói munkássága gyümölcseinek is kevésbé oly kétségbe vehetetlen sajátunknak kell lenni, melyből minden lehetséges anyagi haszon kirekesztőleg a szerzőt illesse.”

Bár a bizottság tagjai közé választott írók közül többen is rendelkeztek jogi végzettséggel és ismeretekkel, azonban tényleges joggyakorlattal, kodifikációval egyáltalán nem foglalkoztak. Éppen ezért az elkészült törvényjavaslat – szerzőik mindennemű jó szándéka és lelkesedése ellenére – tényleges szabályozásra alkalmatlan volt. A legszembeütőbb, hogy pl. a művészek jogvédelmére vonatkozó szabályozásról teljes egészében megfeledkeztek, csak az írókra vonatkozó védelemről akartak gondoskodni. Arany László joggal írhatta a Kisfaludi Társaság tervezetéről: „Minden kegyeletünk dacára kénytelenek vagyunk megvallani, hogy ez a törvényjavaslat (mindössze 63§) mind alakjára, mind tartalmára nézve gyarló mű ... Érthetetlen ellentmondásokat, sok kazuisztikus rendelkezést, de ezekkel szemben még több hiányt, elvi bizonytalanságot találunk benne, nem egészé öntve, hanem inkább csak szakaszokba szedve egymásután.”

A Kisfaludi Társaság törvényjavaslatát benyújtotta az éppen akkor ülésező 1843–1844-es országgyűlésnek, amely véleményalkotás végett kiadta Borsod vármegye követének, Szemere Bertalannak (1812–1869). A kiváló jogtudós, későbbi belügyminiszter, majd miniszterelnök alaposan átdolgozta a tervezetet, sőt, még indokolást is csatolt hozzá. (Szemere Bertalan ezzel a tervezettel hozta be azt a szokást, hogy a törvényjavaslatokhoz indokolást is mellékeljenek.) A neves centralista politikus, Csengery Antal (1822–1880) így méltatta Szemere teljesítményét: „*A magyar törvényhozás története nem mutathat föl e részben szebb, jelesebb példányt Szemere jelentésénél az írói jogok biztosításáról szóló cikkelyekhez. Egyaránt becses az az irodalom és törvényhozás történetírója előtt. A képviselőház egyetlen módosítás nélkül fogadta el.*” Miután a Főrendi Tábla is egyhangúan megszavazta a törvényjavaslatot, azt felterjesztették a királyhoz szentesítés végett. Az uralkodó azonban halogatta a döntést. Az alábbi indokkal küldte vissza a törvényjavaslatot az országgyűlésnek: „*a törvényjavaslatban kitűzött elvek ... részint nagyobb világosság, részben némely hézagok kipótlása tekintetéből ... módosíttassék.*” A valódi ok természetesen nem ez volt, hanem hogy az örökös tartományokra vonatkozóan még nem készült el a szerzői jogi törvény, amelyet végül is 1846. október 19-én léptették életbe egy császári páténszel. Sajnálatos módon így ebből a kiváló tervezetből nem lett törvény.

Szemere Bertalan törvénytervezetének indokolásában a francia írók, Victor Hugo (1802–1885), Alexandre Dumas (1802–1870) megbecsülését tekintette követendő példának, de a jogszabályok kidolgozásánál inkább a korabeli német judikatúrára támaszkodott. Ezért is mindjárt a törvényjavaslat 1. szakaszában leszögezte, hogy az írói és a művészi tulajdon lényegében azonos az általános értelemben vett tulajdonnal. A szerzői jogok időtartamát ötven évben állapította meg, ami akkoriban Európában az egyik leghosszabbnak számított. Az író akár ingyenes, akár visszterhes ügylet formájában átruházhatta az őt megillető jogokat. A szerzői jog öröklésénél a túlélő házastársat is megemlítette. Ez azért számított bátor tétnek, mert 1848 előtti magánjogunk az özvegyasszonyoknak leginkább csak egyes ingó javakra ismerte el az öröklési jogát. Szemere külön foglalkozott a színpadi és a zeneművekkel is. Önálló fejezetben próbálta szabályozni a „*rajz és festészeti*” műveket. Nem könnyű jogi definícióját adni az ilyesfajta képzőművészeti alkotásoknak. Ezért Szemere Bertalan inkább felsorolta a legtipikusabb műalkotási formákat, majd hozzátette: „*vonalak és színek által maradandólag előállítható minden művek*” jogvédelmet élveznek. Gondosan szabályozta az esetleges jogsértéseket is. Az „*álkiadást*”, azt az esetet, ha az író több kiadónak is eladta művének kizárólagos kiadási jogát, tilos volt a jogosult tudta nélkül egy művet lerövidíteni, átdolgozni, tanári előadásokat, beszédeket engedély nélkül kiadni, és védelem alá helyezte a műalkotás címét is.

Szankcióként büntetőjogi eszközként 600 forintig terjedő pénzbüntetés javasolt, amelyet a Nemzeti Múzeumnak voltak kötelesek befizetni, és a sérelmet szenvedőnek pedig polgári jogi kártérítést állapított meg.

Külön rendelkezett egy szakértői szék felállításáról is, amelynek 11 tagját a Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlése választotta volna meg, mégpedig az alábbi módon: négy akadémiai tag, három fő nem akadémiai tag író és művész, két könyvtáros, kettő pedig kép- és zeneárús.

Az ausztriai törvény elkészülte után a magyar kancellária kezdte újra a szerzői jogi kodifikációt. Jászay Pál (1809–1852) jogászt, illetve nyelvészt, a Magyar Tudományos Akadémia tagját bízta meg az újabb tervezet elkészítésével. Jászay az 1846-os osztrák törvény alapulvételével és a Szemere-féle javaslat figyelembevételével el is készítette törvényjavaslatát, de az 1847–1848-as utolsó rendi országgyűlés a forradalom kitörése miatt nem tűzte napirendre.

Ettől függetlenül az 1848. évi áprilisi törvények az általános szabadságjogok szabályozása révén sokat tettek a szerzői jog kibontakozása érdekében. Az 1848. évi XVIII. törvénycikk megszüntette a cenzúrát, és szabaddá tette a sajtót. Az 1848. évi XXXI. tc. 2. §-a pedig kimondta: „A színművek előadhatására nézve eddig a könyvvizsgálók által gyakorolt vizsgálat eltöröltetik.”

Az 1848-as forradalom és szabadságharc leverése után, 1853-ban a neoabszolutizmus jogpolitikájának megfelelően az osztrák polgári törvénykönyv függelékébe foglalva, a 72. számú császári nyílt parancsként Magyarországon is bevezették az 1846-os osztrák szerzői jogi törvényt, amelynek a magyarra fordított címe: „Törvény az irodalmi és művészeti tulajdonnak a jogosítatlan közzététel, utánnyomás és utánképzés elleni védelmére” lett. A pátenst védelemben részesítette az irodalmi termékeket és művészeti munkákat, ennek keretében külön nevesített olyan alkotásokat, mint a térképek, rajzolatok, az énekszövegek, hangszerezmények vagy a nyilvános előadások. Mindezekre a szerzőnek rendelkezési, többszörözési, közrebocsátási és átruházási jogot biztosított.

A védelmi időt főszabály szerint harminc évben határozták meg, de egyes speciális esetekre ennél rövidebb és hosszabb időkeretokről is rendelkeztek. A zenei vagy színművek előadására vonatkozó kizárólagos jog a szerző halálát követő tíz év után megszűnt. Ötven éves oltalomban részesültek viszont a tudományos vagy művészeti intézetek által kiadott munkák. „Különös tekintetreméltó esetekben”, továbbá nagy költségekkel járó alkotások esetében az „álladalmi kormány által kiváltság alapján, a törvényes időhatáron túl is további bizonyos számú évekre kiterjesztetnek”. Ennek előfeltételéül a pátenst 17. §-a az előre történő kikötést jelölte meg. Sőt, „az álladalmi kormánytól közvetlenül kibocsátott iratok közzétételük után az utánnyomási tilalom védelmét élvezik mindaddig, míg ez az álladalmi kormány által meg nem szüntettetik”, vagyis ebben az esetben a védelmi idő elvileg korlátlan.

Egyedülálló módon a nyílt parancs biztosított a „második kiadás vagy kinyomás” részére is védelmet a jogosulatlan magatartásokkal szemben.

A császári nyílt parancs a szerzői jog bitorlóival szemben alkalmazandó jogkövetkezményként az elkobzás (betűszedvény szétszedése, egyéb segédeszközök szétrombolása) alkalmazását tette lehetővé, valamint huszonötezer forintig terjedő pénzbírság kiszabását,

amelyet ha nem fizettek be, arányos fogházbüntetésre kellett átváltani. Háromszoros visszaesés esetén az iparüzlet elvesztésének szankcióját lehetett alkalmazni, míg az, aki tudva a jogosulatlan utánnyomó cselekményéről, kereskedési tevékenységet folytatott az ilyen példányokkal, ugyancsak büntetéssel volt sújtható.

Az Országbírói Értekezlet által elkészített *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok* (1861) összes függelékével együtt hatályon kívül helyezték a törvénytelen módon Magyarországra oktrojált osztrák polgári törvénykönyvet, de a szerzői jogot továbbra is védelmezni akarták. Ezért deklarálták: „*az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény oltalma alatt áll.*” Ezzel valójában (be nem vallott módon) az 1846-os osztrák pátenst tartották hatályban. A további szabályozást pedig – addig is, amíg a magyar országgyűlést össze nem hívják – a bírói gyakorlatra bízták. Kenedi Géza szerint igazi gyakorlat nem fejlődött ki, lévén e rendelkezések eléggé bizonytalanok voltak, ezzel szemben a „*a plágiumról való szigorú közfelfogás... a szerzői jogok megsértését gyalázatosnak bélyegezte*”.

7. A magyar szerzői jogi törvények

Az 1867-es kiegyezés révén hazánk visszanyerte az önálló törvényalkotás jogát. Most már újra lehetőség nyílt magyar jogszabályok megalkotására. A *Kisfaludy Társaság* rögvest nélkülített *második törvénytervezetének* az elkészítéséhez. (A bizottság tagjai Toldy Ferencz, Pulszky Ferencz, Gyulai Pál, Tóth Lőrincz és Vadnay Pál voltak.) A javaslat többéves várakozás után elsősorban azért nem került az országgyűlés elé, mert még nem volt kész a magyar büntetőjogi koncepció, így nem volt mihez viszonyítani a büntetések és az eljárás kérdését. A Magyar Képzőművészeti Társaság által átdolgozott, művészekre vonatkozó rész pedig (mely az 1865-ös bajor törvényen alapult) csak az igazságügy-miniszterig jutott.

Ennek következtében a szerzői joghoz kapcsolódóan először az 1872. évi VIII. tc., az *ipartörvény* rendelkezett, amely megszüntette a nyomdai üzlet privilégiumokhoz, tehát engedélyhez való kötöttségét.

A Kisfaludi Társaság sikertelen kísérlete után a *Magyar Írók és Művészek Társasága* vette át a stafétát. A Kováts Gyula (1849–1935) vezetésével kidolgozott javaslat felhasználta az 1870-es német birodalmi törvényt, mindamellett tekintettel volt a magyar igényekre is. Az 1874-re elkészült törvénytervezetet megküldték az országgyűlésnek is. A honatyák azonban elsősorban a készülő kereskedelmi törvény miatt nem vették napirendre.

A *kereskedelmi törvényben* (1875. évi XXXVII. tc.) a kiadói jogot szabályozták. Az 515. § szerint a *kiadói szerződés* olyan ügylet, mely által a kiadó kész vagy készítendő irodalmi, műszaki vagy művészeti munka többszörözésére, közzétételére és forgalomba helyezésére a szerzőtől vagy jogutódjától kizárólagos jogot szerez. Aki ilyen ügyletekkel iparszerűleg foglalkozik, annak kereskedőként be kell jegyeztetnie magát. A kereskedelmi törvény ezen rendelkezését úgy kellett értelmezni, hogy a kiadó a jogszerzéssel együtt kötelezettséget is vállalt arra, hogy a művet többszörözze, közzétegye és forgalomba hozza. A korabeli jogtu-

domány álláspontja szerint mivel a kiadó a mű tulajdonjogát nem szerezte meg, a jogosultság hasznélvezője lett, tehát csak a „gazdasági kihasználást” foglalta magába.

A kiadói jog azonban nem foglalja magába a szerzői jog teljességét, hiszen a szerzői jogok egy része nem tartozik a kiadói ügyletbe. Azonkívül ha a kiadói jog megszűnik, a szerzői jog újra teljessé válik, illetve ha a szerzői jog határideje lejárt, attól még a kiadói jog tovább élhet. A kiadói ügylet egyébként is nemcsak szerzői jogra épít, hiszen azok az esetek is ide tartoznak, amikor valaki a tulajdonában levő antik képet, szobrot, régi kéziratot, unikum könyvpéldányt stb. engedti át többszörözés végett a kiadónak.

Amennyiben a kiadói szerződésben nem határozták meg a példányszámot és a munka minőségét, illetve az egyes példányok árát, a kiadó saját belátása szerint dönthetett erről. Nem állapíthatott meg azonban olyan túlzott árat, amely miatt a művet nem vásárolják meg. A példányok száma sem lehetett túl sok, hiszen az a szerzőt megfosztaná az újabb kiadás jogától. Túl kis példányszám sem lehetett, hiszen ez – különösen tudományos műveknél – a szerzőt így túl korán terhelné meg az újabb kiadás elkészítésével.

A német kereskedelmi törvény mintájára kidolgozott magyar szabályozás kiadói ügyletekre vonatkozó része a gazdaságilag erősebb felet, a vevőt, vagyis a kiadót védte. A kiadó érdekeit szem előtt tartó rendelkezései így – többek között – előírták, hogy a szerző tiszteletdíjat csak akkor kapjon, ha azt akár kifejezetten vagy akár hallgatólágoosan is, de kikötötték. Az egyenlőtlen feltételek másik bizonyítéka, hogy a szerződésben meghatározott íven felüli szerzői jogi teljesítményért a kiadó nem volt köteles fizetni, és az elállás joga is csak a kiadót illette meg. A kereskedelmi törvény elsősorban a vállalkozók érdekeit védő szabályozása révén a művével házaló magyar író igencsak egyoldalú és fölöttebb hátrányos helyzetbe került: a kiadó olyan feltételeket szabhatott, amilyeneket akart. Ráadásul a nemzetközi jogvédelem hiányosságai miatt a kiadók rendkívül olcsón jutottak hozzá a legjelentősebb külföldi szerzők műveihez, ezért a magyar írók, költők műveit teljesen háttérbe szorították. Hiszen a továbbra is alkalmazott 1846. évi császári pátens értelmében korlátozás nélkül kiadhattak és árulhattak bármilyen külföldön megjelent könyvet anélkül, hogy azért fizetniük kellett volna. Ráadásul a kiadó a saját kénye kedvére változtathatott az eredeti szövegen, kihagyhatott belőle, hozzáírhatott vagy átírhatta annak egyes részeit, netán plagizálhatott is, ha úgy ítélte célszerűnek. Az osztrák törvények értelmében a már nem élő magyar szerzők művei is kiadhatók voltak 30-35 év elteltével a tulajdonjog megvásárlása és annak megfizetése nélkül. A korabeli magyar szerzők így hiába reméltek némi honoráriumot. Az ő műveiket, melyeket egyébként is a legtöbb esetben csak kis példányszámban tudtak kinyomtatni, nem szívesen adták ki. Az 1870-es évek második felétől a kortárs magyar írók úgy érezték, hogy teljesen kiszorulnak az irodalmi életből, az ő műveiket senki sem akarja közzétenni.

A korszak közvéleménye egyre inkább a szerzői jogi szabályozás hiányosságait okolta azért, hogy a magyar írók egy része nagy szegénységben élt. Leginkább például Vörösmarty árváinak nyomorú sorsát, Garay János eltitkolt éhezését emlegették. A magyar írók anyagi

kiszolgáltatottságának kérdése az 1880-as évtized elején kirobbant hírlapi vita nyomán került a nyilvánosság elé. A vitát Jókai Mór kezdeményezte az alábbi megjegyzésével: *„Hasztalan minden lamentáció! Terheink nagyok, panaszunk sok; de azért minden új életre van ébresztve mi nálunk, s aki él, az megél... Csak mi mulunk el lassan, de észrevehetőleg: jámbor magyar regényírók. Csak ránk nézve magasság a mult, és mélység a jelen ... „Hát aztán hogyan kívánhatja valaki a kiadótól, hogy még honoráriumot is fizessen az eredeti regényírónak, mikor a leghíresebb angol és francia írók műveit elkaparinthatja ingyen? S aztán az olvasó közönségtől, hogy mikor Ouida, Daudet Alfonz, Zola regényeit fele áron megkaphatja, akkor dupla árt adjon a magyar írók műveiért.”*

A Kisfaludy Társaság azonban nem adta fel azt a reményt, hogy egyszer sikerül megalkotni a magyar szerzői jogi törvényt. Harmadik próbálkozásuk során, 1876-ban, már a Magyar Tudományos Akadémiával fogtak össze. Először neves jogászokból és írókból egy bizottságot hívtak össze: Fogarasy János, Pauler Tivadar, Toldy Ferencz, Tóth Lőrincz, Zichy Antal, Arany László az Akadémia részéről, valamint Gyulai Pál, Keleti Károly, Bartalus István és Szigligeti Ede a Kisfaludy Társaság részéről. Emellett egy albizottságot is felállítottak, amely pedig Arany Lászlót bízta meg a javaslat kidolgozásával. Arany János fia még abban az évben el is készült a javaslatával, azonban számára is hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az nem volt alkalmas törvényjavaslat. Több tartalmi és formai hiba is gondot okozhatott volna a javaslat ilyen formában való életbe léptetése esetén. Ezeket a problémákat Arany László is elismerte, ezért törvényjavaslatát a legújabb német törvényekre tekintettel rögvest átdolgozta, végül a Magyar Tudományos Akadémia elé terjesztette.

Arany László a vadászati jogból vett át egy látványos és meggyőző példát a szerzői jogi védelem bemutatásához. A hasonlat azt próbálta érzékeltetni, hogy mennyire nehéz a szerző és a művész jogait érvényesíteni. Ennek okát abban látta, hogy az ingatlan birtokjogának igazolásával szemben milyen nehéz a szerzői jog bizonyítása. A birtoklás földhöz köthető jogait a tyúk esetéhez hasonlította, aki hiába kóborol el, mégis a vadászati jog értelmében teljesen egyértelmű, hogy ki a gazdája. Mindez szemben a bizonytalan birtoklási formákkal, például az író és műve viszonyával, amely olyan, akár a szabadabbnak született, könnyebben kószáló fácán, akit már nem véd a törvény szigora: *„Pedig hiszen hihetőleg éppen úgy vette a fácántojást, mint a tyúkéét, keltette mind a kettőt, eteti mind a kettőt s egyforma ösztönt érez magában fönttartani az igényét mind a kettőre egyaránt. A törvény azonban ez óhajtnak csak a tyúkokra nézve ad teljes érvényt, a fácánokra nézve csupán részbelit.”*

Ez az Arany László-féle törvénytervezet került végül is Perczel Béla (1819–1888) igazságügy-miniszterhez, aki szakértekezletet hívott össze ennek áttanulmányozására. Ebben a bizottságban – amint azt Kováts Gyula joggal kifogásolta – egyetlen művész sem foglalt helyet, pedig egy ilyen jellegű törvény megalkotásánál a jogászokra és az adott terület szakértőire egyaránt nagy szükség lett volna.

A törvényjavaslatot a Képviselőház asztalára 1882-ben tették le. A törvényjavaslatot először az igazságügyi bizottság *Apáthy Istvánnal* (1829–1889) együtt tárgyalta meg és dolgozta át. Apáthy Istvánnak, aki a budapesti egyetemen a váltójog, a kereskedelmi és tételes nemzetközi jog nyilvános rendes tanára volt, a közreműködése azért is volt hasznos, mert ő készítette el a kereskedelmi törvényt, a váltótörvényt, a csődtörvényt stb. Ennek révén nemcsak a kodifikációhoz értett, hanem a törvényt össze tudta hangolni a többi kapcsolódó jogszabállyal. Pauler Tivadar (1816–1886) igazságügy-miniszter írta az indoklást a törvényjavaslathoz, s ennek befejezéseként azt nyomtatékosította, hogy az irodalmi műalkotásokat azért kell védeni, mert azok magyar termékek. A bizottság jelentése már a következő év elejére elkészült. A végső szöveget 1884-ben tárgyalta és fogadta el az Országgyűlés. Az uralkodó végül 1884. május 7-én szentesítette a XVI. törvénycikket a szerzői jogról.

A 82 paragrafusból álló törvény a szerzői jogot önálló és egységes jogintézményként határozta meg. Nótári Tamás az alábbiak szerint csoportosította a törvény által védelemben részesített műveket: írói művek, zeneművek, színművek, a képzőművészet minden alkotása, a fényképezet és az azzal rokon, szintén többszörösítéssel egybekapcsolt ábrázolások (például a heliográfia, a pirográfia, a kromolitográfia, a színnyomatok stb.), a térképek, a természettudományi, mértani, építészeti és egyéb műszaki rajzok, illetve ábrák. (Heliográfia: a vonalas negatívról pigmentpapírra másolt kép átvitele vörösréz lemezre és erről mélynyomó lemez készítése. Pirográfia: fára, bőrre, egyéb anyagokra égetett egyedi kép. Kromolitográfia: könyomás, nyomólemez gyanánt litográfiai kőre olajos krétával, vegyi tintával átrajzolják az eredeti kép negatívját, és a kő többi részét benedvesítik.)

A fotografiai, illetve fényképezeti műveket azért vették be a védett jogi tárgyak körébe, mert akkoriban Magyarországon önálló művészetnek számítottak, a 20. század elején hatodik művészeti ággá is váltak. Úgy gondolták, hogy a fényképezés egyszerre szakma, tudomány és művészet is.

A törvény elsősorban a szerzőnek a szellemi termékekre vonatkozó értékesítési jogát védte, a szerzőt megillető jogosítványokra nem fordított kellő figyelmet. Az anyagi visszaéléstől való védelem korlátai a következők: a szerzőt csak a gépi többszörözés, a közzététel és terjesztés, illetve rövidebb ideig a fordítás kizárólagos jogai illették meg. A színművek és zeneművek esetében a szerző kizárólagos joga csak a nyilvános előadásra vonatkozott. A védelmi időt, a szerzők anyagi érdekeit védelmezve, ötven évben határozták meg. A bitortlást, még abban az esetben is, ha gondatlanul történt, pénzbüntetéssel, kártérítéssel és elkobzással szankcionálták. A törvény jogpolitikai felismeréseként azt vallották, hogy nem elegendő a polgári jogi szankció, a büntetőjog keményebb eszközeit is alkalmazni kell. Az eljárás hivatalból nem indulhatott el, arra csak a szerzőnek vagy jogutódjának volt kereseti joga. Többben is vitatták viszont annak a célszerűségét, hogy a büntetőjogi szankciót is a polgári bíróság szabta ki.

Amikor a szerző átruházta művének értékesítésre, hasznosításra vonatkozó jogát, akkor csak a vagyoni jogok adásvétele történt meg, a szerző személyhez fűződő jogait továbbra is háborítatlanul gyakorolhatta. Ilyen pl. a szerzőnek az a joga, hogy a művén, a mű címén változtatásokat csak ő végezhet, illetve változtatni csak az ő engedélyével lehet. Az 1884. évi XVI. tc. viszont nem akadályozta meg azokat a változtatásokat, amelyek nem tartoztak az átdolgozások, feldolgozások fogalma alá. Pl. ilyennek számított, amikor a műből elhagytak egy részt, vagy hozzátoldottak. A Királyi Kúria azt az esetet sem szankcionálta, amikor valakit egy másik mű szerzőjeként tüntettek fel. A legfelső bírói fórum szerint ebben az esetben jogosan csak az eredeti szerző perelhet.

Az új szerzői jogi törvénykönyv megalkotását a Berni Unióhoz való csatlakozás és az újonnan megjelenő felhasználási módok tették szükségessé. A 19. század végén, a 20. század elején történt technikai és társadalmi változások újabb kihívások elé állították a szerzői jogi szabályozást is.

Thomas Alva Edison 1877-ben készítette el az első olyan készüléket, a *fonográfot* (görög szó, magyar jelentése: hangíró), amely hangfelvétellel és lejátszásra is alkalmas volt. Ennek továbbfejlesztése volt a barázdás *hanglemez*, az azt lejátszani képes *gramofon* Emile Berliner (1851–1929) találta fel 1888-ban.

A Puskás Tivadar által feltalált *telefonhírmondó* 1893. február 15-én kezdte meg működését a következő szavakkal: „Üdvözljük Budapest lakosságát. Üdvözljük olyan szokatlan módon, amely páratlan az egész világon. Üdvözljük az első várost, amelyből a Telefonhírmondó az egész világon győzedelmes útjára indul.”

1895-ben Filoteo Albertini (1867–1937) olasz feltaláló szabadalmaztatta *kinetografónak* nevezett, *mozgóképet* bemutató készülékét, majd Párizsban Auguste Lumière (1862–1954) és Louis Lumière (1864–1948) francia mérnökök megtartották első nyilvános vetítésüket. Egy évvel később a Thomas Alva Edison által alapított társaság New Yorkban megrendezte az *első nyilvános filmvetítést* az Egyesült Államokban, valamint Budapesten megtartották az *első mozielőadást* a körúti Royal Szállóban, amelyet egy éven át naponta többször is megismételtek. (Eredetileg a mozgófényképszínház kifejezést használták, majd Kálmán Imre és Heltai Jenő Dal a moziról című kupléja elterjesztette a mozi szót.)

Egyre inkább elismerték, hogy a szerzői jog gyökere a személyiségi jogba is tartozik. A szerzői jog nem egyéb, mint a személyiség dologi joga. Az 1884. évi XVI. tc.-et többek között emiatt is kritizálták a Magyar Jogászegyletnek a szerzői jogról szóló 1906-os vitáján.

Mindezekre figyelemmel született meg az *újabb szerzői jogi törvény*, az 1921. évi LIV. tc., amely nem próbálkozott a szellemi alkotás definíciójával, hanem inkább csak felsorolta azokat. Természetesen emiatt is kritika alá vonták, mondván, hogy pl. a kertművészeti alkotásokat miért hagyta ki a szellemi alkotások közül. Ezért a bírói gyakorlat terjesztette ki a védeltséget az üzleti hirdetésekre, a menetrendkönyvekre, a lakásjegyzékekre, a használati utasításokra, a szakácskönyvekre és a mindennapi élet gyakorlati céljait szolgáló egyéb alko-

tásokra. A szerzői jogi törvény tehát nem követelte meg az újszerűséget, csak az eredetiséget. Kívül estek viszont a szellemi alkotás körén az időszaki lapok sajtóhírei, a távirati irodák közleményei. Önmagában egy módszer, egyfajta írásmód, szobrászati, építészeti díszítési és fényképezési ízlés önmagában nem lehetett védelem tárgya.

A korabeli judikatúrában sokat vitatkoztak a mozifilmek szellemialkotás-jellegéről is, hiszen egy új produkciót a közreműködők egész sora művészeti tevékenységet végezve hozott létre. A közreműködők tevékenysége önmagában viszont nem hozna létre eredeti alkotást, hiszen a rendező, a forgatókönyvíró, az operatőr, a színészek, a jelmeztervező stb. produkciója együttesen hoz létre egy új produktumot. A jogi szabályozásnak azt is figyelembe kellett vennie, hogy viszonylag nagy tőkebefektetést igényelt egy új film elkészítése.

A bírói gyakorlat szerepe mindamellett továbbra is jelentős maradt, mert az időközben megjelenő újfajta szellemi alkotásokra ezáltal alakult ki a védelem. Így történt pl. a rádió esetében is. A Királyi Kúria 1333/1935. szám alatt kelt ítéletében arra az álláspontra helyezkedett, hogy a rádió útján a nyilvánossággal közlés nem egyéb, mint a műnek mechanikai előadás céljára szolgáló készülékre való átvitele, ami a szerzőnek a szerzői jogi törvény alapján kizárólagos joga.

8. A szocializmus korszakának szabályozása

A szovjet típusú diktatúra a művészeti ágakat és a szellemi alkotásokat is a központilag vezérelt propaganda igényeinek rendelte alá. Ennek érdekében *államosították* a rádiót, a filmgyártást és -forgalmazást, az újságokat, a kiadókat, a nyomdákat, a papírgyárakat, a könyv- és újságterjesztést. Megszűnt, sőt tiltott lett a magánkiadás. Az állam lett az egyetlen kiadó, illetve „*mecénás*.” Az államosítások után már nem üzleti vagy irodalmi szempontok domináltak, hanem az aktuálpolitikai megfontolások. Nem a lakosság információval való ellátása, művészeti igényeinek kielégítése, szórakoztatása volt az elsődleges cél, hanem az információ monopóliumának birtokában a tudatos szelektálás, egyes hírek cenzúrázása, hamis információk terjesztése. Az állampárti rendszerekben arra törekedtek, hogy ne a közvélemény alakítsa a kormányzati politikát, hanem a pártelit manipulálja, alakítsa a közvéleményt. Az irodalmi alkotómunka területén is egyfajta tervgazdálkodást igyekeztek bevezetni. A marxista irodalomelmélet szerint az író feladata a kapitalista társadalomban a társadalombírálat, a szocializmus építése közben pedig a fennálló rend igenlése, propagálása.

A jogállami elveket megsértve rendeleti úton szabályozták a felhasználási szerződések szabályait. Az első ilyen jogszabály, a mindössze 14 paragrafusból álló 98/1951. (IV. 21.) MT rendelet volt, amely az írói művek kiadását szabályozta. A szovjet típusú diktatúra lényegében megszüntette a szerzői jog duális rendszerét, ugyanis a kiadói jogokat az állampárt irányítása alá vonták. Ez a kiadói szerződés lényeges tartalmává tette a jogdíjban való meg-

állapodást, és a szerződés leghosszabb időtartamát négy évre korlátozta. További miniszteri rendeletek szabályozták a szerzői jogdíjak mértékét.

A *tényleges gyakorlat* azonban még ezektől a jogszabályoktól is lényegesen eltért. Az Írószövetség és az írók pártszervezetei folyamatosan ellenőrizték az írókat és a költőket. Aki hajlandó volt együttműködni velük, azt busásan megjutalmazták. Könyveik óriási példányszámban jelentek meg, és olyan honoráriumot és egyéb juttatásokat kaptak, hogy elegáns villákat vásárolhattak maguknak és úgazdagként élhettek. 1945 és 1955 között Illés Béla művei kétmillió (!) példányszámban jelentek meg, míg Kosztolányi Dezső és Babits Mihály egyetlenegy példányban sem. A hatalom szolgálatát vállaló írók meglepően magas honoráriumot kaptak. Évenként akár többször is beutalót kaphattak alkotóházakba. Az 1950-ben létrehozott Irodalmi Alapból előleget vehettek fel, amelyet soha sem kértek vissza. Előnyben részesültek a lakás-, az autó- és a telefonkiutalás során is. Akit kizártak az Írószövetségből, mert nem felelt meg az előírt feltételeknek, az akár éhen is halhatott, hiszen csak állami tulajdonú kiadó létezett. Tamási Áron (1897–1966) pl. olyan nyomorba jutott, hogy budai kocsmákban húsz forintért árulta kézzel másolt novelláit.

Ugyanez vonatkozott a többi művészeti ágra is. Jelentős kiváltságokat, pénzjutalmakat kaptak azok, akik szimfóniát szereztek Leninről, komponáltak Sztálinról, operába foglalták Schönherz Zoltán illegális pártmunkáját, krimifilmet készítettek a munkásmozgalom költő, kitalált hőseiről, Lenin-, Sztálin-szobrokat, felszabadulási és egyéb emlékműveket készítettek.

A privilégiumokból az újságíróknak is jutott. Az újságíró-igazolvány révén hamarabb jutottak gépkocsi-kiutaláshoz, lakáshoz. Összeköttetések, kapcsolataik, információik segítségével számtalan előnyt szerezhettek.

A *szervezők személyhez fűződő jogait* sem tartották tiszteletben. A *könyvek cenzúrája* már az 530/1945. ME sz. rendelet alapján megindult. A kormányrendelet végrehajtásáról szóló 1330/1945. ME sz. rendelet felállított egy bizottságot, amely több kötetben, mintegy 200, fasisztának és szovjetellenesnek minősített könyvcímet gyűjtött össze. A lista kétségtelenül nagyon sok antiszemita, fasiszta, náci könyvet tartalmazott, de a tiltott és bezúzásra ítélt művek között már megjelentek azok a szerzők, akik a legmérsékeltebb módon is, de kritizálták a Szovjetuniót vagy a szocializmust. Ezért vonták ki a forgalomból Fekete István Zsellérek, Somogyváry Gyula És Mihály harcolt, Almásy László Rommel hadseregénél Líbiában, Baktay Ervin India szabadságot akar, André Gide Utazásom a Szovjetunióban, Jánosy István Vitéz Horthy István a repülő című könyvét, de bekerült a névsorba Mécs László összes verse, Tormay Cecile, Pekár Gyula, Jankovics Marcell, Erdélyi József, Sinka István, Darányi Károly, Gratz Gusztáv, Heller István, Méhely Lajos, Wolff Károly, Kállay Miklós, Giovanni Papini, Prohászka Ottokár, Magyar Zoltán, Bangha Béla, Hóman Bálint stb. életműve is. Ugyanerre a sorsra jutottak azok is, akik Nyugatra távoztak: Márai Sándor, Cs. Szabó László, Szabó Zoltán, Kovács Imre, Zilahy Lajos, Nyíró József, Wass Albert stb.

A „fordulat évétől” (1948) kezdve egymás után adták ki az újabb és újabb listákat könyvek bezúzásáról (kb. 1500 cím és 120 ezer példány), s most már a könyvtárakban, antikváriumokban és magánkönyvtárakban is „selejtezték.” Emellett megjelentek olyan utasítások is, amelyek arra kötelezték a könyvtárakat, az iskolák és művelődési házak könyvgyűjteményeinek vezetőit, hogy egyes műveket vegyenek le a szabadpolcokról, és tegyék le őket a rak-tárakba. A könyvek likvidálásának egyik módszerét Ortutay Gyula (1910–1978) vallás- és közoktatásügyi miniszter így határozta meg: minden iskola „kettétépett állapotban, szorosan becsomagolva” haladéktalanul szolgáltatassa ki a papírhulladék-vállalatoknak a felsorolt könyveket.

A bezúzandó, forgalomból kivonandó könyvek listájára felkerültek – többek között – Szabó Dezső, Kittenberger Kálmán, Passuth László, Rejtő Jenő, Hamvas Béla, Kodolányi János, Tamási Áron, Benedek Elek, Móra Ferenc egyes művei, a Karinthy Frigyes által magyarított Micimackó, Szerb Antal A világirodalom története, Gondolatok a könyvtárban, Utas és holdvilág című könyve. (A fenti szerzők közül néhányan a kádári konszolidáció után megjelenhettek.) A külföldi szerzők közül: Jean-Paul Sartre, Albert Camus (Kőzöny), Sienkiewicz, Stefan Zweig, May Károly, Dante, Dickens, Dumas, Kipling, Marcel Proust, Sommerset Maugham, Ernest Hemingway, Benjamin Disraeli művei, Grimm meséi stb.

A listákat összeállító bizottságoknak az is elég volt, ha Márai Sándor írt előszót Cervantes művéhez, vagy az, hogy Petőfi Sándor, Csokonai Vitéz Mihály verseskötetét „reakciós” könyvkiadók adták ki. Ezenkívül 1956-ig nem adták ki Molnár Ferenc A Pál utcai fiúk című könyvét, Fekete István műveit, s 1958-ig Szerb Antal Magyar irodalomtörténetét sem. (Az utóbbi későbbi kiadásából viszont kihúztak 34 oldalt.) 1953-ig Marx fiatalkori műveit sem lehetett kikölcsönözni a könyvtárakból.

Azok a könyvek és folyóiratok, amelyeket nem semmisítettek meg, a könyvtárak ún. zárt anyagába kerültek. A 17/1976. (VI. 7.) MT sz. rendelet szerint: azokat „csak a szervezeti és működési szabályzatban meghatározott módon, külön engedéllyel szabad használatba adni.” Az 1981-ben kiadott miniszteri utasítás szerint [135/1981. (M. K. 19.) sz. utasítás] ezeknek a műveknek az elolvasását csak azoknak a kutatóknak engedélyezték, „akik a kutatás indokoltságára vonatkozóan a munkáltatójuk – a kutatási téma megjelölését is tartalmazó – igazolását felmutatják.”

Még nem készült összesítés arról, hogy hány könyv megjelenését akadályozták meg, vagy, ha mégis kiadták, akkor hogyan csonkították meg, írták át ezeket a műveket. Így a következőkben csak néhány kirívó példát sorolunk fel. A tiltáshoz elég volt egy pártfunkcionárius utasítása; pl. Marosán György kijelentette: „A Lovas Márton által írt könyvet letiltom” (a Magyar Szocialista Munkáspárt Intézőbizottságának 1957. március 12-i ülése). Déry Tibor Niki című novellájáról már párthatározat rendelkezett. Mivel Örkény István Aczél György unszólása ellenére sem volt hajlandó ’56-os szereplését önkritikusan megtagadni, ezért felbon-

tották a vele kötött kiadási szerződéseket. Örökény, hogy családját el tudja tartani, az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárban dolgozott. Végül 1966-ban enyhítettek a büntetésén.

A kádári konszolidáció után már megjelenhettek Verne Gyula könyvei is, természetesen csak alapos cenzúrázás után. Például a Rejtelmes sziget című kalandregényből több helyen is kihúzták az „Isten” szót, még azon az áron is, hogy így értelmetlenné vált jó néhány mondat. Karl May Winnetou című művét újrafordították és kihagyták belőle a pietista vallás-erkölcsi elmélkedéseket. Egyébként is az ifúsági regényekből (pl. Jókai regényeiből) kihagyták a vallásos részeket. Gárdonyi Géza „Egri csillagok” című könyvéből kilencszer húzták ki az „Isten”, illetve a „Jézus” szavakat. Ahol a tankönyvek leírják, hogy Jedlik Ányos a dinamó feltalálója, onnan kihúzták, hogy bencés szerzetes volt. Még a zeneművekre is odafigyeltek. Liszt Ferenc ismert műve, a *Villa d’Este szökőkútjai* kottájára odaírta a mű lényegi mondanivalóját: „*Aki ebből a vízből iszik, amelyet én adok neki, nem szomjazik soha többé.*” (Jn 4,14) Ezt a szerzői instrukciót egyszerűen kitörölték. (A vallásellenes művekért viszont magas honoráriumokat fizettek.)

Mikszáth Kálmán kritikai kiadásának 29. kötetéből, amely az 1877-ben megjelent elbeszéléseket tartalmazza, kihagyták A selyem kokárda című elbeszélés néhány mondatát. A szabadságharc idején játszódó novellában ugyanis az orosz beavatkozásról Mikszáth ezt írta: „*Azt a nemzetet, mely egyedül képes vállalkozni a bakó szerepére.*”

Krúdy Gyula a Tegnapi ködlovagjai (1925) című gyűjtemény Kun Béláról szóló portréját, ami A bolsi címmel jelent meg a Magvető Kiadónál, az 1961-es kiadásból minden külön értesítés nélkül kihagyták. Jókai Mórnak A Bárdy-család című novellája miatt nem jelenhetett meg a kritikai kiadásban egyetlen 1850-ben írt műve sem.

Kassák Lajosnak az Egy ember élete című önéletrajzából kihagyták az 1918–19-re vonatkozó utolsó könyvet, igaz, ezt már a Horthy-korszakban is betiltották.

Móricz Zsigmond: A boldog ember című regényének összes kiadásából kihúztak három szót: „*arról nem tehetsz, hogy az ember az ország szolgálatában ég el, mint a kicsiny gyertyaszál. Ebben mindnyájan osztályos társaid vagyunk e megtörtetett (kis trianoni csonka) hazában.*”

Zilahy Lajos: A két fogoly című regényének Leninről szóló részét egyszerűen átírták.

Kosztolányi Dezső Édes Anna című könyve kiadásainak többségéből hiányzott a XV. fejezet harmadik bekezdésének két utolsó mondata: „*Csendes, megindító viszontlátás volt. A bujdosók, mint annyiszor a magyar történelemben, hazaérkeztek.*”

Szerb Antal: A világirodalom története című könyvéből kihúzták az alábbi mondatokat: „*A szovjet színpad érdekes különlegessége volt egy időben az irtózatosan átírt klasszikus darabok, például Schiller Don Carlosa, megfelelő átalakításban. Hamletet úgy játszották, hogy kihagytak belőle minden polgári és elavult mozzanatot, így például a szellemet; Hamlet maga öltözik szellemnek, ezzel a fogással ugratja bele a többieket bosszú tervébe; Ofélia pedig nem örül meg, az nagyon romantikus volna, hanem leissza magát és részeg állapotban fullad a vízbe.*”

Karinthy Frigyes fiához írt levele 1945 után nem jelenhetett meg: *„De nem mondtam ki azt a szót soha. És most már nem is tudom kimondani, csak annyit: valami fáj, ami nincs. Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról – arról, hogy akinek levágják a kezét és a lábát, sokáig érzi még sajogni az ujjakat, amik nincsenek. Ha ezt hallod majd: Kolozsvár, és ezt Erdély, és ezt: Kárpátok – meg fogod tudni, mire gondoltam.”*

A Tanár úr kérem című kötet Reggel hétkor című fejezetében Magyarország és Szerbia helyére Dániát és Norvégiát tették.

Táncsics Mihályt, a sajtószabadság hőseit is cenzúrázták. Önéletrajzából kihagyták azokat a részeket, amelyekben vallásosságáról írt, Szemere Bertalan útleírásából pedig azt a részt hagyták el, amelyben a természeti szépségtől megilletődve a teremtető Istenről elmélkedett.

Ránki György 1973-ban kiadott, A második világháború története című könyvéből kivették az első fejezetet, mert abban leírta, hogy a Náci Németország mellett a Szovjetunió is részt vett Lengyelország lerohanásában.

A Sára Sándor Pergőtűz című filmjéből készült könyv százezer példányát bezúzták.

A Sorsforduló című kötetet, amely az 1944–45-ös „felszabadulásról” szólt, azért tiltották be, mert olyan dokumentumokat közöltek benne, amelyek a szovjet katonák atrocitásait mutatták be.

A Móra Könyvkiadó ismeretterjesztő sorozatának egyik kötete a híres hadvezéreket mutatta be Nagy Sándortól kezdve. Mivel Erwin Rommelt is bemutatták, a könyvet bezúzták, a kiadó igazgatóját pedig menesztették.

Móra Ferenc Hannibál feltámasztása című regényét mind a nyilasok, mind a kommunisták átírták. Végül 2004-ben jelenhetett meg az eredeti mű. Móra Verses ABC-jében a sorok rímelték egymással, és a kezdőbetűk adták meg az ABC-t. A „Jó az Isten, jót akar” – helyére a „Jó az anya, jót akar” mondat került. Móra Ferenc Ének a búzamezőkről című regényét (1927) sokáig nem adták ki a Tanácsköztársaságra tett megjegyzése miatt. Még a Magvető Könyvkiadó életműsorozatából is kihagyták. Végül 1978-ban jelenhetett meg, de csak csonkítva.

A külföldi szerzők sem jártak jobban. Paul Guirmand Hárman Párizsban című művét utólag, sajátos módon cenzúrázták. A már kinyomtatott 7100 példány mindegyikében zslitpengével kivakartak három betűt és fekete tollal átjavították. Így lett az „összeesküvő oroszokból” „összeesküvő orvosok.” Másfél évtizeddel a rendszerváltozás után derült ki, hogy Günter Grass A bádogdob című könyvét is megcsonkítva adták ki.

A költőkre is hasonló sors várt, mint az írókra. 1945 után átvizsgálták az addig született műveket. Egyes verseket örökre ki akartak törölni az irodalmi tudatból, másokat pedig meghamisítottak. József Attila Az Isten itt állt a hátam mögött című verséből kihúzták az első két sort: „Az Isten itt állt a hátam mögött/s én megkerültem érte a világot”, s ezzel teljesen más értelmet adtak a műnek. Összes versei kiadásából kivágták a „fasiszta kommunizmusról” és Trianonról szóló verseit. Kortörténeti kuriózum, hogy Babits Mihály 1939-ben

írt Ezerkilencszáznegyven című költeményének harmadik versszakát az 1942-ben működő katonai cenzor és 1961-ben a Kiadói Főigazgatóság is kicenzúrázta: „*Immár a népeket terelik mint nyájat,/emberek futkosnak, mint riadt patkányok,/városok lángolnak telhetetlen tűzben/nemzetek halálát engedte az Isten.*” Juhász Gyula 1963-ban megjelentetett „*összes versei*”-ben nem szerepelhetett az Arad (1920) című vers, mert ugyan 1849 vértanúinak állított emléket, de az országot „*csonka*” jelzővel illette. Babits Mihály versei 16 évig egyáltalán nem jelenhettek meg, ezután is néhány versét megcsonkítva publikálták vagy teljesen kihagyták (Vásár, Dal az esztergomi bazilikáról, Áldás a magyarra, Erdély). Kosztolányi Dezsőnek az alábbi sorait húzta ki a cenzúra: „*Kassa/Csak arra vár, hogy egyszer/Rákóczi kürtjeit újra megrikassa.*”

Kodály Zoltán Hány Jánosát 1950-től némileg átalakítva játszották a magyar színpadokon. Az eredetiben muszka-osztrák határ szerepelt, ezt átalakították burkus-osztrák határrá. Kimaradt az a jelenet is, hogy egy hóríhorgas kozák határőr hogyan igazoltatja az öreg zsidót, aki ki akar vándorolni: „*Dokument jeszty?*” A zsidó előkereste az iratot, de a zord határőr ennek ellenére elzavarta.

Amikor L. I. Brezsnyev meghalt (1982. november 10.), villámgyorsan letiltottak két filmet, az *Ajándék ez a napot* és *A bestiát*. Egyébként az éber elvtársakon kívül senkinek sem jutott volna eszébe összefüggést találni a filmcímek és a szovjet pártfőtitkár halála között. Sára Sándor *Pergőtűz* című filmjét pedig azért tiltották be, mert az a 2. magyar hadseregnek állított emléket, a *Keresztúton* című filmet pedig azért, mert a bukovinai székelyekről szólt balladai tömörséggel.

A polgári törvénykönyv megalkotása (1959. évi IV. tv.) után láttak neki a szerzői jog kodifikálásának. Mintegy tízéves elméleti és gyakorlati előkészület után született meg az 1969. évi III. tv. a szerzői jogról, illetve a törvény végrehajtásáról szóló 9/1969. (XII. 29.) MM számú rendelet és a felhasználási szerződések egyes fajtáira vonatkozó rendeletek. A törvény élesen elhatárolja a szerző személyhez fűződő jogait a vagyoni jogoktól. A személyhez fűződő jogok közül a legfontosabbak: a szerző szabadon dönthet művének nyilvánosságra hozataláról, joga van a szerzői minőség elismeréséhez, és a hozzájárulása nélkül nem lehet a művét lerövidíteni, megváltoztatni. A személyhez fűződő jogokat nem lehet átruházni, és ez a jog nem évül el. A „*társadalmi érdek*” rovására viszont ezzel a joggal a szerző nem élhet vissza. A szerző már megjelent művét visszavonhatja, de csak alapos okból és kártalanítás mellett.

A törvény sajátos jogviszonyokat alakított ki az ún. szolgálati művek esetére, amikor a szerző munkaviszonyban, munkaköri kötelezettség teljesítéseként hozott létre oltalmat érdemlő alkotást. A szolgálati mű felhasználásának joga ugyanis a munkáltatót (a legtöbb esetben tehát az államot) illette meg. Kivéve, ha a munkáltató egy harmadik személlyel visszerthes megállapodást köt (eladja pl. a kiadói jogot), ekkor az ebből befolyó honorárium 60-80 %-a a szerzőt illeti meg.

Irodalom

- A magyar szerzői jog: az 1921: LIV. törvénycikk, a vele kapcsolatos rendeletek és a kiadói ügyletről szóló törvényes rendelkezések. Athenaeum, Budapest, 1922.
- Alföldy Dezső* előadása: A magyar szerzői jog, különös tekintettel a m. kir. kúria gyakorlatára: az 1921: LIV., az 1922: XIII., az 1931: XXVI. t.-cikkek és a velük összefüggő törvények és rendeletek szövegével. Grill, Budapest, 1936.
- Alföldy Dezső*: A magyar szerzői jog különös tekintettel a magyar királyi Kúria gyakorlatára. Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle, 1935. 4. sz.
- Dr. Alföldy Dezső*: „A szerzői jog újabb fejlődéséről.” Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle, 1936. 6. sz.
- Almási Antal*: A szerzői jog, mint személyiségi jog. Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle, 1927. 6. sz.
- Apáthy István*: A szerzői jogról szóló törvény (1884. XVI. t. cz.) méltatása jogi és gazdasági szempontból. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1885.
- Arany László*: Az írói és művészi tulajdonjogról. Budapesti Szemle, 4. évf. 10. köt., 20. sz., 1876.
- Az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult nemzetközi Berni Unió: 1922. évi XIII. t.-cikk: az összes uniókormányokkal és a nemzetközi vonatkozású szerzői jogi rendelkezésekkel. Athenaeum, Budapest, 1922.
- Bakos Kitti, Nótári Tamás*: Adalékok a szerzői jog nemzetközi és hazai fejlődéstörténetéhez. De iurisprudentia et iure publico, 2011. 4. sz.
- Balázs P. Elemér*: A film szerzőségének problémája. Kereskedelmi Jog, 1934.
- Balázs P. Elemér*: Szerzői jogi reformtörekvések. Csáthy, Budapest, 1927.
- Balázs P. Elemér*: Rádió, szerzői jog, sajtójog. Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle, 1927. 7. sz.
- Balázs P. Elemér*: Rádió, szerzői jog, sajtójog. A Sajtó, 1927. 2., 5. sz.
- Balázs P. Elemér*: Szerzői magánjogunk de lege ferenda. In: *Túry Sándor Kornél* (szerk.): Menyhárt Gáspár emlékkönyv: dolgozatok Menyhárt Gáspár születésének 70. évfordulójára. Ferenc József-Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, Szeged, 1938.
- Balázs P. Elemér*: Szerzői jog. In: *Szladits Károly* (szerk.): Magyar magánjog I. Grill Kiadó, Budapest, 1941.
- Balogh Elemér*: A Szemere-féle szerzői jogi törvényjavaslat. In: *Ruszoly József* (szerk.): Szemere Bertalan és kora, 1. Miskolc, 1991: p. 149–172.
- Batta János*: Reklám és szerzői jog. Magyar Reklámszövetség, Budapest, 1980.
- Baumgarten Nándor*: Csatlakozásunk a szerzői jog oltalmára létesült berni egyezményhez. Iparjogi Szemle, 1906. 9. sz.
- Boytha György*: A szerzői jog fejlődésének néhány kérdése, különös tekintettel a televízióra. Jogtudományi Közlöny, 1965. 12.

- Boytha György: A magyar szocialista szerzői jog kiépítése. In: *Benárd Aurél, Tímár István* (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.
- Csécsy György: A szellemi alkotások jogának fejlődéstörténete. In: *Miskolczi Bodnár Péter* (szerk.): A civilisztika fejlődéstörténete. A Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának Kiadványsorozata, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006.
- Csehi Zoltán: Albrecht Dürer és a szerzői jog. *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nom.*, 34. évf. 1993/94.
- Csengery Antal: Adatok Szemere Bertalan életrajzához, 2. közlemény. *Budapesti Szemle*, 13. k., 1869.
- Csillagh Gyula: Az írói tulajdonjogról. *Figyelő*, 1871. január 8., 2. sz.
- D. Szemző Piroska: Jókai kiadói pere élete alkonyán. *Magyar Könyvszemle*, 1975. 3–4. sz.
- Dell Ádám Rezső: Az írói és művészi jog. *Jogtudományi Közlöny*, 1884. 14. sz.
- Epiistor: Az írói tulajdonjog hazánkban. *Figyelő*, 1875. 16. sz.
- Faludi Gábor: A szerzői jog és az iparjogvédelem belső korlátjai. *Jogtudományi Közlöny*, 2006. 7–8. sz.
- Faludi Gábor: Szerzői jog, iparjogvédelem és a Ptk. koncepciója: I. rész. *Polgári jogi kodifikáció*, 2003. 2. sz.
- Faludi Gábor: A szerzői jog és szomszédos jogok közös jogkezelése. *Közjegyzők Közlönye*, 1998. 7–8. sz.
- Faludi Gábor: A szerzői jog szankciórendszerének felülvizsgálata a nemzetközi szerzői jogi egyezmények tükrében. *ELTE ÁJK Polgári Jogi Tudományos Diákkör kiadványa*, 1998.
- Milyen üzlet zenét szerezni: Beszélgetés *Ficsor Mihállyal*, a Szerzői Jogvédő Hivatal vezetőjével. *Kritika*, 1985. 5. sz.
- Ficsor Mihály: A tudományos-technikai forradalom és a szerzői jog válsága. *Jogtudományi Közlöny*, 1981. 12. sz.
- Fülöp Géza: Olvasók, könyvek, könyvtárak. A kezdetektől 1848–49-ig, I. k. Gutenberg Magyar Média-pedagógiai Műhely, Budapest, 1993.
- Gárdonyi Albert: Hazai könyvtermelésünk a könyvkereskedelem önnállósítása korában. *Magyar Könyvszemle*, 1944. 2–4. sz.
- Gáspárdy László: A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.
- Gyenge Anikó: Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere. HVG-ORAC, Budapest, 2010.
- Gyenge Anikó: A szerzői jog h-moll miséje: a három lépcsős teszt. *Jogi Tanulmányok*, 2005. 1. sz.
- Győri Andor, Kallós György: A mozgófényképészeti művek szerzői joga. Pápai Nyomda, Budapest, 1938.
- Hajdú Dóra: Betekintés a francia szerzői jog történetébe. A kezdetektől a nagy francia forradalom idején elfogadott törvényekig. *Jogtörténeti Szemle*, 2014. 1. sz.
- Jakab Éva: Szerzők, kiadók, kalózok. A szellemi alkotások védelmének kialakulása Európában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012.

- Jevgenyij Jegorov*: „Rablókiadás”, szerzői jog és könyvtárosi morál 1847-ben. Magyar Könyvszemle, 1980. 3. sz.
- Kelemen Mór*: Adatok az írói tulajdonjog hazai történelméhez. Budapesti Szemle, 13. évf. 14. köt., 46–47. sz., 1869.
- Kenedi Géza*: A magyar szerzői jog. Az 1884: XVI. törvénycikk rendszeres magyarázata, valamint a vele összefüggő törvények és rendeletek. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1908.
- Kígyós László*: A szerzői jog és alkalmazása a Magyar Televízióban. TK, Budapest, 1979.
- Kiss Tibor*: A szerzői jog első kodifikációja Magyarországon: az 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról. Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis, 2002. 3. sz.
- Knorr Alajos*: A szerzői jog magyarázata. Ifj. Nagel Otto kiadása, Budapest, 1890.
- Kováts Gyula*: Mi a jogunk s milyen legyen a törvényünk az írói és művészi munka védelmében. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1882. Különlenyomat a „Magyar Igazságügy” 1882. folyamából.
- Kováts Gyula*: Az írói és művészi tulajdonjog. Wickens F.C. és fia Könyvnyomdája, Budapest, 1879.
- Kunoss*: Írói ellenmondás. Figyelmező, 1837. 21. sz.
- Lauka Gusztáv*: Írói munkadíjak a harminczas és negyvenes években. Koszorú. A Petőfi-társaság Havi Közlönye. 1880. Budapest, IV. k.
- Lendvai Zsófia*: Szerzői jog az ókorban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 3. (113.) évf. 3. sz., 2008. június.
- Lontai Endre*: A technikai fejlődés és a szerzői jog. Állam- és Jogtudomány, 33. évf., 1–2. sz., 1991, p. 18–31.
- Lontai Endre*: Polgári jog. A szellemi alkotások joga. (Szerzői jog és iparjogvédelem). Tankönyvkiadó, Budapest, 1988.
- Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv*: Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2004.
- Márkus Dezső*: Szerzői jog: törvények, rendeletek, joggyakorlat. Grill Könyvkiadó, Budapest, 1905.
- Mezei Péter*: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.). Jogelméleti Szemle, 2004. 3. sz.
- Molnár Antal*: Az irodalmi szerzőjog. Magyar Igazságügy, 1874. 1. sz.
- Móra Imre*: A zenei szerzői jog kialakulása és mai helyzete. Gazdaság- és Jogtudomány: a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának Közleményei, 1980. 1–2. sz.
- Nótári Tamás*: A magyar szerzői jog fejlődése. Lectum Kiadó, Szeged, 2010.
- Nótári Tamás*: Iuridicophilologica: tíz tanulmány. KGRE ÁJK, Budapest, 2004.
- Ralph Oman*: Levél az Amerikai Egyesült Államokból (A szerzői jog fejlődése). Magyar Jog, 1991. 1. sz.
- Part Krisztina Katalin*: A szerzői jogi szabályozás kialakulása Angliában, Németországban és az Egyesült Államokban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 1. (111.) évf. 4. sz., 2006. augusztus.
- Petkó Mihály*: A szerzői jogi szabályozás története. Collega, 6. évf. 5. sz., 2002, p. 23–27.

- Petőfi Sándor*: Írói jogtapodás a Regélőben. Athenaeum, 1843. június 15.
- Pogácsás Anett*: A szerző jelentősége és művével való kapcsolata. Hova tovább szerzői jog? *Iustum Aequum Salutare*, 10. évf. 1. sz., 2014.
- Ranschburg Viktor*: A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott berni egyezmény vonatkozással Magyarországra. *Magyar könyvszemle*, 1901. 3. sz.
- Senkei-Kis Zoltán*: A szerzői jog kialakulása és fejlődése. Első Század, 6. évf. 2. sz., 2007, p. 322.
- Stipta Zsuzsa*: A plágium büntetőjogi vonatkozásai. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, 30. évf., 2. sz., 2012.
- Szalai Emil*: A magyar szerzői jog. Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle, 1922. 5. sz.
- Szalai Emil*: A szerzői jog a békeszerződésben. *Jogtudományi Közlöny*, 56. évf. 6. sz., 1921.
- Szalai Emil*: Előadóművész, gramofonlemez, rádió: szerzői jogi tanulmány. Dante, Budapest, 1935.
- Székelly József*: Írói tulajdon, Életképek, 1847. 18. sz., okt. 30.
- Takácsi-Nagy Klára*: A kiadók és a szerzői jog. *Magyar Tudomány*, 1995. 3. sz.
- T. Szabó Levente*: A szerzői jog első magyar törvényjavaslatát övező eszmecserék irodalomszociológiája: a modern magyar szerzőség első ideológiái. *Erdélyi társadalom*, 2011. 1–2. sz.
- T. Szabó Levente*: A modern magyar szerzőség feltalálása és ideológiái: a szerzői jog első magyar törvényéről. *Helikon, Irodalomtudományi Szemle*, 2011. 4. sz.
- Toldy (Schedel) Ferencz*: Néhány szó az írói tulajdonról. Athenaeum, 1838.
- Toldy (Schedel) Ferencz*: Az írói tulajdon philosophiai, jogi és literaturai szempontból, az azt tárgyazó külföldi törvények, és vélemény egy magyar írójogi törvényről. Budapesti Szemle első kötetéből. Heckenast Gusztáv, Pest, 1840.
- Toldy Ferenc*: Irodalmi beszédei 1834–1872. Ráth, Budapest, 1888.
- Ujhelyi Dávid*: A szerzői jog célja és emberképe a szellemi alkotásokat megalapozó elméletek tükrében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9. (119.) évf. 5. sz., 2014., október.
- Ujhelyi Dávid*: Szerzői jog – élt 300 évet? *Pogácsás Anett, Szilágyi Pál, Ádány Tamás* (szerk.): *Varietas delectat*: a PPKE JÁK hallgatóinak válogatott tanulmányai. Pázmány Press: PPKE JÁK, Budapest, 2013.
- Vékás Lajos*: Joseph Haydn „szerződésszegései” és a modern szerzői jogvédelem kezdetei. *Magyar Tudomány*, 2002. 4. sz.
- Vereb Tamás*: Amikor Shakespeare kabátját lopják: A szerzői jog magyarországi állapotáról. *Színház*, 2005. 1. sz.
- Vikman László*: A magyar szerzői jog fejlődésének áttekintése. *Infokommunikáció és Jog*, 2008. 25. sz.
- Viszota Gyula*: Vörösmarty véleménye az írói tulajdonjogról és a titkos szavazásról. *Akadémiai Értesítő*, 1912.
- Völgyesi Orsolya*: A szerzői jog és az írói státusz a XIX. század első felében. *Alexa Károly*: (szerk.): *Polgárosodás és irodalom. Kölcsey Füzetek III. Természet- és Társadalombarát Fejlődésért Közalapítvány Kölcsey Intézete*, Budapest, 2003.

Dr. Palágyi Tivadar*

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Amerikai Egyesült Államok

A) Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság (US Supreme Court, SC) döntése szerint közvetett bitorlásra vonatkozó állítással szemben nem elfogadható védekezés jóhiszeműen azt gondolni, hogy egy szabadalom érvénytelen.

A *Commil USA* (Commil) v. *Cisco Systems* (Cisco)-ügyben az SC 6:2 szavazataránnyal döntött úgy, hogy egy szabadalom érvénytelenségével nem lehet bitorlás ellen védekezni (csak felelősség ellen lehet).

Anthony Kennedy bíró, aki a döntést írta, hozzáfűzte, hogy a Ciscónak megvolt a lehetősége arra, hogy kétségbevonja a szabadalom érvényességét vagy olyan módon, hogy megállapító döntést (declaratory judgment) kér egy kerületi bíróságtól, vagy pedig azáltal, hogy *inter partes* (felek közötti) felülvizsgálatot kér az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalánál (US Patent and Trademark Office, USPTO).

Az ügy azzal kezdődött, hogy 2010-ben a Commil a Texasi Keleti Kerületi Bíróságánál bitorlási pert indított a Cisco ellen azt állítva, hogy az bitorolja 6 430 395 sz., huzal nélküli gyorsabb internetkapcsolatra vonatkozó amerikai szabadalmát. A bíróság még ugyanebben az évben 3,7 millió USD kártérítést ítélt meg a Commil javára, de ezt az összeget 64 millió USD-re növelte a következő évben lefolytatott felülvizsgálat alkalmával, amikor megállapította, hogy a Cisco a szabadalom közvetett bitorlását követte el, mert a bitorló technológiát eladta más vállalatoknak.

Ezt a döntést azonban a Szövetségi Kerületi Fellebbezési Bíróság (US Court of Appeals for the Federal Circuit, CAFC) megváltoztatta, miután egyetértett a Ciscóval abban, hogy jogtalanul akadályozták meg arra vonatkozó bizonyítékának a bemutatását, hogy jóhiszeműen vélte a szabadalmat érvénytelennek.

Az SC döntése azonban nem volt egyöntetű, mert *Anthony Scalia* bíró és *John Roberts* főbíró ellenvéleményen volt.

Scalia azzal érvelt, hogy „lehetetlen bárki által, aki azt hiszi, hogy egy szabadalmat nem lehet bitorolni, olyan rábíró cselekményeket elkövetni, amelyekről tudja, hogy bitorolnának. Ezért egy olyan jóhiszemű vélekedés, hogy egy szabadalom érvénytelen, védelmet jelent a szabadalom közvetett bitorlása ellen.” ... „Egy szabadalom bitorlása azt jelenti, hogy megtámadjuk a szabadalmas kizárólagossági jogát. Érvénytelen szabadalom nem ad ilyen jogot. Hogyan lehetséges ütközni olyan jogokkal, amelyek nem léteznek?”

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

Stephen Breyer, egy másik az SC kilenc bírása közül, nem szavazott.

Az ügyet az SC visszaküldte a CAFC-nek.

B) Az egyik amerikai kerületi bíróság a híres svájci katonai kések gyártója, a *Victorinox* által benyújtott védjegybitorlási kereset alapján arra ítélte a *B&F System Inc.* (B&F) céget, hogy szüntesse meg a Victorinox-jogok bitorlását. A B&F ugyanis felelős volt a Victorinox által az Egyesült Államokban több mint 50 éve forgalmazott, híres svájci katonai kések lemásolásával készített „piros nyelű és többfunkciójú zsebkések” forgalmazásáért. A bíróság a tiltás mellett azt is elrendelte, hogy a B&F hívja vissza fogyasztóitól és a kiskereskedőktől az összes bitorló terméket, és fizessen közel 10 millió USD kártérítést.

C) A *Louis Vuitton* (LV) vereséget szenvedett abban a perben, amelyet a vászontáska-készítő *My Other Bag* (MOB) ellen indított. Egy kerületi bíróság megállapította, hogy a MOB vászontáskái, amelyek az LV táskaterveinek számos részletét és konkrét LV-védjegyeket utánoznak, paródiák, és így nem képeznek bitorlást.

A MOB olyan mintákat alkotott és árusított, amelyek bitorolják számos védjegyjogát és szerzői jogát – állította az LV. Ez a megállapítás különösen vonatkozott az MOB „Toile Monogram” (vászmonogram) mintájára, „Damier mintájára” (sakktáblaminta) és „Monogram Multicolour” (sokszínű monogram) mintájára.

Az LV szerint ez törvénytelen, tehát meg kell szüntetni. Ezért védjegybitorlás, szerzőijog-bitorlás és védjegyhígítás alapján indított keresetet egy kerületi bíróságnál. Az MOB azonban pernyertes lett azzal az egyszerű ellenérvvel, hogy mindez paródia.

A bíróság döntése világosan megállapítja, hogy az LV védjegyeinek használata nyilvánvalóan humorkíséret, és valószínűleg nem okozza azok összetévesztését vagy megkülönböztetőképességük elmaszátolását. Ha valami történik, az valószínűleg csak a híres védjegy megerősítése és megkülönböztetőképességének fokozása.

A bíró szerint az LV jobban tette volna, ha semmit sem csinál. „Egyes esetekben okosabb elfogadni a paródiában rejlő bókot, és mosolyogni vagy nevetni, semmint perelni” – mondta.

Ausztrália

A bejelentő közép-keleti élelmiszeripari termékek helyi importőre volt, aki a *MAK FOODS* logóvédjegyet a 29. és a 30. áruosztályban különböző élelmiszerekre kívánta lajstromoz-

tatni. A *McDonald's* a bejelentő lajstromozási kérelmét azon az alapon kifogásolta, hogy az megtévesztően hasonlít számos, „Mac-” tagot tartalmazó érvényes lajstromozásához. Emellett a *McDonald's* azon az alapon is felszólalt, hogy a lajstromoztatni

kívánt védjegy hasonlít saját védjegyeihez, amelyek Ausztráliában hírnévre tettek szert, és hogy a védjegy lajstromozása valószínűleg félrevezetné és becsapná a fogyasztókat, ezáltal az ausztrál fogyasztói törvénybe ütközne. Végül a *McDonald's* arra is hivatkozott, hogy a védjegybejelentést rosszhiszeműen nyújtották be.

Első felszólalási okának alátámasztásaként a McDonald's számos érvényes MAC... védjegy-lajstromozására hivatkozott a MAC FRIES-től a BIGMAC-en át a SON OF MAC-ig és az EL MACO-ig. A hivatali elővizsgáló azonban elutasította ezt a felszólalási okot, mert megállapította, hogy bár egy közös első elem jelentős lehet, a vizsgált esetben a híres „Mac-” előtag beiktatása nem tette a lajstromoztatni kívánt MAK FOODS védjegyet megtévesztően hasonlóvá. Továbbá, miközben a „foods” utótag deszkriptív volt a kérelmezett árukra nézve, nem írt le semmilyen konkrét terméket, aminek alapján a lajstromoztatni kívánt védjegyet megtévesztően hasonlóknak lehetett volna minősíteni. Ez az elem a növekvő hold alakú rajzzal a kérelmezett védjegyben azt jelentette, hogy a piacon nem áll fenn a megtévesztés komoly veszélye.

A McDonald's második felszólalási okként azt említette, hogy a kérelmező védjegyét nem lehet lajstromozni, mert az a McDonald's Ausztráliában lajstromozott védjegyének a hírnévén kíván élősködni, és ezért valószínűleg a vásárlóközönség megtévesztését okozná.

Kevesen vitathatnák, hogy védjegyének elismertsége terén a McDonald's-nak kevés versenytársa lehet. Ausztráliában jelenleg több mint 890 McDonald's étterem van. Az étteremlánc világszerte több embert szolgál ki, mint Ausztrália népességének a kétszerese. Ebben az esetben azonban ki lehet jelenteni, hogy ez a hírnév a nemzetközi cég ellen hat, mert a hivatali elővizsgáló azt állapította meg, hogy a túlzott mértékű hírnév csupán arra szolgált, hogy hangsúlyozza a bejelentő védjegye és a felszólaló védjegye közötti különbségeket, és hogy kizárja a piacon az összetévesztés lehetőségét. Ebből következik, hogy a bejelentő védjegyről nem lehet feltételezni az ausztrál fogyasztói törvény megsértését. Így ez a felszólalási ok sem volt alapos.

A McDonald's harmadik felszólalási oka az volt, hogy a bejelentő védjegyét rosszhiszeműen kérelmezték. Itt az elővizsgáló rámutatott, hogy a kérelmező védjegye rövidítése a cégtulajdonos Makhoul nevének. Ezen az alapon megállapítható, hogy a felszólaló nem mutatott elfogadható kereskedelmi viselkedést, és ez elegendő volt ahhoz, hogy az elővizsgáló ezt a felszólalási okot is elutasítsa.

Autonóm gépkocsik szabadalmi oltalma

Egy autonóm gépkocsi a járművek következő generációjára utal, amely a gépekre összpontosító önjáró technológiát fejlett elektromos és elektronikai technológiával, telekommunikációs és működésellenőrző technológiával kapcsolja össze. Az autonóm járművek magas fokú biztonságot és kényelmet képesek nyújtani azáltal, hogy valós időben gyűjtenek információt a jármű utasteréből és a jármű környezetéből. Várható, hogy az autonóm járművek 2020-ig kereskedelmi forgalomba kerülnek, és egyre élesebbé válik a verseny az érintett kulcstechnológiákra vonatkozó szellemi tulajdon-jogok megszerzése iránt.

Az autonóm gépkocsik kulcstechnológiái közé tartoznak a biztonsági, a kényelmi és az autonóm vezetéssel kapcsolatos technológiák. A biztonsági technológiák, amelyek az utasok

veszélyes helyzetekben bekövetkező sérülésének az enyhítésére szolgálnak, az alábbiakat foglalják magukban: (i) követésszabályozó, valamint önműködő kormányzási és fékezési rendszer; (ii) ütközésselkerülő rendszer és a gépkocsik közötti távolságot felügyelő rendszer; (iii) sebességkorlátozó és sebességszabályozó rendszer; (iv) elektronikus stabilitás-ellenőrző rendszer; (v) ittasan vagy álmosan való vezetést megakadályozó rendszer; és (vi) lopásgátló rendszer. Ezeken a területeken sikeres a kutatás és a fejlesztés, különösen a forgalmi sávot figyelő és az ütközést elkerülő rendszer vonatkozásában, és folyamatosan növekszik az ezekre a technológiákra vonatkozó szabadalmi bejelentések száma.

A kényelmi technológiák a legmagasabb fokra kívánják emelni a jármű kényelmét, biztosítva, hogy a jármű belső tere és felszereltsége elérje az otthoni és az irodai szintet. Hatékonyan fejlesztik az elektromos járművek vezetéki nélküli töltésére és az okoseszközökhöz való kapcsolódásra vonatkozó technológiát, és az ilyen tárgyú szabadalmi bejelentések száma is folyamatosan nő.

A vezető nélküli technológiák arra irányulnak, hogy a jármű fedélzeti érzékelőkön keresztül, valós időben szerezzen információt a közlekedési jelzésekről és akadályokról, és az ilyen információk felhasználásával alkalmazkodni tudjon a közlekedési helyzethez. Még viszonylag kevés vállalat folytat kutatást és fejlesztést ilyen technológiák területén, és ezek a vállalatok még nem teljesen alakították ki szabadalmi portfóliójukat.

Ezek mellett az érzékelési technológiák területén is kísérleteznek innovációval, különös tekintettel a vezető figyelmére. Hatékony kutatást folytatnak a vezetők szemmagasságába vetített műszaki adatok technológiája területén, ahol a szélvédőre mint átlátszó képernyőre vetített adatok feleslegessé teszik, hogy a vezető az útról elfordítsa a tekintetét.

Az autonóm gépkocsik továbbra is növekvő érdeklődést váltanak ki, és az innováció széles területen gyorsul, főleg a járműautomatizálás területén, ideértve az elektronikus kommunikációt, a szoftvert, az anyagokat és a gépészetet. Az ilyen innováció által nyújtott üzleti lehetőségek kihasználása érdekében az ezen a területen tevékenykedő vállalatoknak jól fel kell készülniük a versenyre, aminek az érdekében biztosítaniuk kell a szellemi tulajdon-jogokat, és ösztönözniük kell a kutatást és a fejlesztést.

Brazília

2016. február 23. óta a Brazil Szellemi tulajdon-védelmi Intézet az ipariminta-lajstromozások bizonylatát elektronikus formátumban adja ki. Emellett az intézet a 2014-ben és 2015-ben engedélyezett bizonylatokra vonatkozó, összesen 7207 dokumentumot elérhetővé tette a weboldalán.

Chile

A chilei iparjogvédelmi törvény 20(i) cikke megállapítja, hogy „termékek alakja vagy színe vagy a csomagolás és a szín önmagában” nem lajstromozható védjegyként. A bejelentők azonban megtalálták a módját, hogy megkerüljék ezt a rendelkezést, megkísérelve a csomagolásnak ábrás védjegyként való lajstromoztatását.

Mostanáig a Ipari Tulajdon Nemzeti Intézete és az Iparjogvédelmi Fellebbezési Bíróság, amelyek első-, illetve másodfokon felelősek vitás védjegyügyekben, képtelenek voltak ebben az ügyben egységes szabályban megállapodni.

Az említett 20(i) cikk alapján az intézet rendszeresen elutasított minden olyan védjegybejelentést, amely a címke révén próbálta lajstromoztatni palackok vagy termékek tartályainak az ábrázolását. A bíróság ellentétes álláspontot képviselt, és számos döntésében megváltoztatta az elsőfokú elutasítást.

A bejelentők azzal érveltek, hogy az ábrás védjegyek nem felelnek meg a termék vagy a termék csomagolása alakjának, hanem ehelyett egy palack, doboz vagy bármilyen egyéb csomagolásfajta kétdimenziós képét képviselik, amely tökéletesen lajstromozható, mert a törvény nem tiltja, hogy ilyen képek jelenjenek meg a lajstromoztatni kívánt címkéken. A bíróság elfogadta ezt az érvet, és egy 2015. április 24-i döntésében a következőket állapította meg:

„Ameddig a címkevédjegyként benyújtott kép kétdimenziós ábrázolás, és nem jár egy háromdimenziós ábra oltalmával (ami gyakorlatilag a termékcsomagolás védelmének felelne meg), nincs jogi akadálya egy védjegy lajstromozásának ilyen címkére.”

Ezek után az egyetlen választási lehetőség szerint várni kell arra, hogy az intézet ugyanazt a követelményt fogadja el, mint a bíróság, hogy ne legyen többé szükség fellebbezésre, valahányszor ábrás védjegyet kíván egy bejelentő lajstromoztatni.

Dánia

Az *Intel Corporation* (Intel) Dániában számos INTEL szóvédjegy és ábrás védjegy tulajdonosa több áruosztályban. A *SeaIntel* vállalat védjegyként lajstromoztatta a cégnevét, és második névként a *SeaIntel Maritime Analysis* megjelölést, doménnévként pedig a *SeaIntel.com* jelzést használta.

Az Intel a Tengerészeti és Kereskedelmi Bíróságnál védjegybitorlásért beperelte a SeaIntelt. A bírósági tárgyaláson a SeaIntel azt állította, hogy az „intel” szó az angol „intelligence” szó rövidítése, és ezért az INTEL védjegy deszkriptív.

A bíróság ezzel szemben azt állapította meg, hogy az „intel” szó nem a szokásos rövidítése az „intelligence” szónak. Emellett az INTEL védjegy jól ismert mind Dániában, mind az Európai Unióban, és ezért oltalmat élvez a dán védjegy törvény 4(2) cikke és a 207/2009 sz. közösségi védjegyrendelet 9(1)(c) cikke alapján.

A bíróság azt is megállapította, hogy az „Intel” szó döntő részét képezte a SeaIntel védjegyenek és doménnevének, ezért a SeaIntel megsértette az Intel védjegyjogait, mert feltételezhető, hogy az érintett fogyasztók kapcsolatot találhatnak a két fél védjegyei között, ami lehetővé teszi a SeaIntel számára, hogy hasznot húzzon az Intel innovációs, minőségi és megbízhatósági hírnevéből.

A fentiek alapján a bíróság elrendelte, hogy az alperes szüntesse meg a SEAINTEL megjelölés használatát, és fizessen 20 000 Dkr kártérítést és 40 000 Dkr költségvontatást.

Dél-Korea

A) A Dél-koreai Szellemtulajdon-védelmi Hivatal és a Tajvani Szellemtulajdon-védelmi Hivatal olyan megállapodást írt alá, amelynek alapján elektronikusan kicserélik az elsőbbségi iratokat az először csak Tajvanon és Dél-Koreában benyújtott szabadalmi és használati-minta-bejelentések esetében. A megállapodás nem vonatkozik minta- vagy védjegybejelentésekre, sem pedig nemzetközi (PCT-) bejelentésekre. A megállapodás 2016. január 1-jén lépett hatályba.

Ha a bejelentő a bejelentési kérelemben kéri, a dél-koreai és a tajvani hivatal elektronikusan közvetlenül, külön hivatali illeték nélkül cserél dokumentumokat, vagyis nincs szükség az eredeti elsőbbségi iratok benyújtására a dél-koreai vagy a tajvani szabadalmi bejelentés elsőbbségének az igényléséhez. Így időt és költséget lehet megtakarítani, és a bejelentés vizsgálatának meggyorsítása mellett növelni lehet az adminisztratív hatékonyságot.

Ez a program olyan bejelentésekre is vonatkozik, amelyeket 2016. január 1-je előtt 16 hónapon belül nyújtottak be.

B) A Dél-Koreai Szellemtulajdon-védelmi Hivatal 2016. január 13-án bejelentette a szellemtulajdon-védelmi törvény változásait, amelyek 2016. május 1-jén léptek hatályba.

a) Szabadalmi törvény

– Az előző szabadalmi törvény szerint bárki benyújthatott megsemmisítési keresetet egy szabadalom ellen a Szellemtulajdon-védelmi Fellebbezési Tanácsnál a szabadalom lajstromozásának publikálását követő 3 hónapon belül. A megsemmisítési eljárás bonyolultsága miatt azonban nem érdekelt felek csekély mértékben éltek ezzel a lehetőséggel.

A módosított törvény már nem engedi meg, hogy nem érdekelt felek 2017. március 1-jétől kezdve megsemmisítési keresetet nyújtsanak be. Ilyen lehetőséggel csak érdekelt felek élhetnek a szabadalom lajstromozásának publikálásától számított 6 hónapon belül. A fellebbezési tanács ezután megvizsgálja a harmadik fél által benyújtott anyagot, és az eredményről értesíti a szabadalmast, akinek lehetősége van megválaszolni az elutasítási okokat.

Lényeges különbség a megsemmisítési eljárás és az új szabadalomtörlési eljárás között, hogy egy megsemmisítési eljárásban a szabadalmi bíróságnál fellebbezést lehet benyújtani a szabadalmat megsemmisítő döntés ellen. Ezzel szemben a fellebbezési tanács döntése ellen,

amely a törlési eljárásban azt állapítja meg, hogy a szabadalom nem törölhető, nem lehet fellebbezni.

– Az új törvény szerint könnyebben bizonyítható a szabadalombitorlás és az ebből eredő kár. Korábban nehéz volt bizonyítani a bitorlást és ennek alapján kártérítést kapni Dél-Koreában, ha a bitorlással vádolt termék vagy eljárás nyilvánosan nem volt hozzáférhető, vagyis a bitorlás és a károkozás fő bizonyítéka a bitorlással vádolt fél birtokában volt. Bár a polgári eljárási törvény megengedi, hogy egy fél kérje a bíróságtól annak elrendelését, hogy az alperes mutassa fel a vonatkozó anyagot, a gyakorlatban ezt gyakran elkerülheti arra hivatkozva, hogy a kívánt anyag kereskedelmi titoknak minősülő információt tartalmaz, és erre hivatkozva elutasíthatja a bírósági felszólítást. Ennek következtében a szabadalmasok gyakran képtelenek voltak elegendő információt szerezni a bitorló termékéről vagy eljárásáról, és így nem tudták bizonyítani a bitorlást vagy megállapítani a kár összegét.

A módosított szabadalmi törvény szerint anyag kiadását nem lehet megtagadni a bíróságtól egyszerűen arra hivatkozva, hogy az kereskedelmi titkot tartalmaz, ha az anyag bitorlás vagy károkozás bizonyításához szükséges.

A módosított szabadalmi törvény tehát lényegesen megkönnyíti, hogy a szabadalomtulajdonosok bizonyítani tudják a szabadalombitorlást és a károkozást olyan esetekben, amikor az alperes korábban elutasíthatta a bizonyító anyag kiadását. Ez az új törvényt módosítás a 2016. június 30-án vagy azt követően megindított bitorlási perek esetén érvényes.

– A dél-koreai szabadalmi rendszer halasztott vizsgálaton alapszik, ahol az érdemi vizsgálat nem önműködően kezdődik meg a szabadalmi bejelentés benyújtása után, hanem egy bizonyos időkeretben külön kell kérni. A korábbi rendszerben az érdemi vizsgálati kérelmet a bejelentés napjától számított öt éven belül kellett kérni. A módosított törvény szerint a 2017. március 1-jén vagy azt követően benyújtott bejelentések esetében az érdemi vizsgálati kérelmet a bejelentés napjától számított 3 éven belül kell benyújtani. Ez a változtatás valószínűleg lényegesen meggyorsítja a szabadalomengedélyezés időtartamát. Most is lehetőség van azonban arra, hogy a bejelentő kérelmezze a bejelentés érdemi vizsgálatának a bejelentés napjától számított öt év elteltéig való halasztását.

– A megváltoztatott, *ex officio* újbóli vizsgálati rendszerben lehetőség van arra, hogy ha egy elővizsgáló a bejelentés engedélyezését követően, de a szabadalom lajstromozása előtt megállapítja, hogy világos okok indokolják a bejelentés elutasítását, hivatalból visszavonja az engedélyező határozatot, és újból megindítsa a bejelentés vizsgálatát. Ez az új újbóli vizsgálati rendszer a 2017. március 1-jén vagy az után engedélyezett bejelentésekre alkalmazható.

– A korábbi szabadalmi törvény szerint ha egy szabadalmat olyan szabadalmas számára adtak meg, aki a szabadalomra nézve nem rendelkezett megfelelő tulajdonosi jogokkal, a szabadalom valódi tulajdonosának az egyetlen jogorvoslati lehetősége az volt, hogy először a Szellemi Tulajdon-védelmi Fellebbezési Tanácsnál semmisíttesse meg a szabadalmat, és ezt

követően új bejelentést nyújtson be ahhoz, hogy a saját nevére kapjon szabadalmat. Ez az eljárás szükségtelenül nehézkes volt.

A módosított szabadalmi törvény szerint egy tulajdonosi jogokat igénylő fél most pert indíthat a dél-koreai bíróság előtt annak érdekében, hogy a bíróság ruházza rá a szabadalmi jogot. Ha a bíróság egyetért a fél kérelmével, egyszerűen elrendelheti, hogy a szabadalmi jogot ruházzák át a lajstromozott szabadalmasról a jogot kérő félre. Így sokkal egyszerűbbé válik a szabadalmi jogok helytelen tulajdonlásának a kiigazítása. Az új bírósági eljárás a 2017. március 1-jén vagy azt követően lajstromozott szabadalmak esetén igényelhető.

– A régi törvény szerint a szabadalom fenntartási díjai és a fellebbezési tanácsnál benyújtott fellebbezések díjai általában nem voltak visszatéríthetők (kivéve a hibás befizetéseket).

A módosított szabadalmi törvény szerint ezeket a díjakat most részben vagy teljesen vissza lehet igényelni bizonyos feltételek mellett. Például ha egy szabadalmas több évre előre befizeti a fenntartási díjat, és ezt követően megszünteti a szabadalmat, a folyó évet követő évekre vissza lehet kérni a befizetett fenntartási díjat. Emellett a fellebbezési tanácsnál benyújtott fellebbezés díját is vissza lehet kérni, ha végül a bíróság hatálytalanítja az elutasítást. A törvénymódosításnak ez a pontja 2016. június 30-án lépett hatályba.

b) Védjegy törvény

A védjegy törvényre vonatkozó változás lényege, hogy ha egy védjegy- vagy egy mintabejelentést a Dél-koreai Szellemtulajdon-védelmi Hivatal elutasít, és ezt a döntést a hivatal előtti fellebbezési eljárásban megváltoztatják, a fellebbezési illetéket a hivatal visszafizeti a fellebbezési kérelem benyújtójának.

További változás, hogy ha egy lajstromozott mintát a mintatulajdonos ejt, a hivatal visszafizeti a következő évre vagy évekre már befizetett díjat.

Egyesült Arab Emírségek

Az *Auto Truck Parts L.L.C.* az Egyesült Arab Emírségek védjegy hivatalánál kérelmet nyújtott be a KONEKS védjegy lajstromozása iránt a 12. áruosztályban. Ez ellen felszólalt a *Koneks Piston Gomlek Imalat Sanayi Ve Ticaret Anonim Sirketi* (Koneks), egy Törökországban gép- és motoralkatrészeket árusító, jól ismert vállalat, amely a KONEKS védjegy tulajdonosa. Felszólalását az alábbiakkal támasztotta alá.

- Ő, a felszólaló, Törökországban jól ismert a gép- és motoralkatrészek területén.
- Anyaországában 1993. márciusban, a bejelentőnél korábban lajstromoztatta a KONEKS védjegyet.
- Az Egyesült Arab Emírségekben 2014. december 19-én lajstromoztatta a 12. áruosztályban a KONEKS védjegyet.
- Az Egyesült Arab Emírségekben korábban használta a védjegyet viselő termékeket.

- A megtámadott védjegy lajstromozása megtévesztené a fogyasztókat a termékek eredete felől, és a tisztességtelen versenyt tiltó jogszabályba ütközne.
- A bejelentett védjegy kiejtésben és általános megjelenésben hasonlít az ő (a felszólaló) védjegyéhez.

A bejelentő a törvényes határidőn belül nem nyújtott be fellebbezést a felszólalás ellen, így a védjegy hivatal a bejelentést ejtettnek tekintette.

Egyesült Királyság

A) A *Comic Enterprises Ltd.* (Comic) és a *Twentieth Century Fox* (Fox) közötti védjegyvitában a Fellebbezési Bíróság (Court of Appeal, CA) fenntartotta a Felsőbíró (High Court, HC) 2014. évi döntését, amely szerint a GLEE jelzés Fox általi használata jól ismert tévéprogramjaival kapcsolatban bitorolta a Comic lajstromozott védjegyeit. Egyébként a Comic az Egyesült Királyságban „Glee” és „The Glee Club” névvel 1994 óta számos szórakoztatóklubot működtet, ahol „stand-up” komédiákat és élő zenét mutatnak be. 2001 óta a Comic az Egyesült Királyságban két ábrásvédjegy-sorozatot birtokolt, amelyek a „glee” szót tartalmazzák.

Az ügyben a valódi médiaóriás Fox készítette a Glee tévésorozatot, amelyet először az Egyesült Királyságban adtak 2009 végén. A sorozatot végül DVD-lemezeken, hangversenysorozatokon, albumokban és filmelőadásokkal terjesztették.

A Comic 2011. szeptemberben indított pert a Fox ellen az 1994. évi védjegy törvény 10(2) és 10(3) cikke alapján védjegybitorlásért, valamint passing off miatt. A HC által 2014-ben tartott meghallgatáson a bíró úgy döntött, hogy a Fox Glee tévésorozata bitorolta a Comic védjegyet, de elutasította a passing offra alapított keresetet. Emellett, bár a bíró megállapította, hogy a Comic védjegyet érvényesen lajstromozták, de azt használat hiánya miatt a 25. áruosztályban (ruházatok) részben törölte, és a 41. áruosztályban (szórakoztatási szolgáltatások) a védjegy oltalmi körét csökkentette.

E döntés ellen mindkét fél fellebbezett – a Fox a védjegybitorlás megállapítása miatt, míg a Comic a passing-offra alapozott kereset elutasítása ellen.

A CA-nál Lord Kitchin bíró iránymutató döntésben elutasította mindkét fellebbezést.

a) Védjegybitorlás

Az elsőfokú bíróság ítéletében a fogyasztók megtévesztésének valószínűségét megállapító döntés Kitchin bíró szerint „későbbre keltezett bizonyítékra” (post-dated evidence), vagyis olyan fogyasztók tanúbizonyságára volt alapozva, akik a Fox televíziósorozata és a Comic védjegye között akkor találtak kapcsolatot, amikor később a Comic védjegyével találkoztak, mert korábban látták a Glee tévésorozatot. A Fox azzal érvelt, hogy ez a megállapítás okafogyott volt a védjegy törvény 10(2) cikke szerinti bitorlás szempontjából, és ezért elfogadhatatlan.

A CA elutasította a keresetet, megállapítva: lényegtelen volt, hogy egy fogyasztó milyen sorrendben találkozott a Fox tévésorozatával és a Comic védjegyével. A bitorlás ténye egyszerűen attól függött, hogy fennállt-e annak a kockázata, hogy az átlagos fogyasztó a két dolog között kapcsolatot feltételez.

A CA fenntartotta a HC-nak azt a döntését, hogy fennállt bizonyos fokú hasonlóság a Comic védjegye és a „glee” szó Fox általi használata között. A Fox hiába érvelt azzal, hogy a Comic védjegye csupán egy logó volt, és hogy a „glee” szó leíró jellegű. A CA döntése szerint a Comic logójának kulcseleme a „glee” szó volt a vidámságklubok vonatkozásában; ezért a Fox vidámságklubokra vonatkozó tévésorozata „észszerű fokozatú hasonlóságot” mutatott.

A Foxnak a védjegy törvény 10(3) cikkére vonatkozó fellebbezése is eredménytelen volt. A CA fenntartotta azt a megállapítást, hogy a Comic védjegye és a Fox tévésorozata közötti hasonlóság a fogyasztók gondolatában kapcsolatot létesített. Bár a CA elismerte, hogy a Fox jóhiszeműen alkalmazta a „glee” szót, ezzel azonban ártott a Comic védjegye hírnevének és megkülönböztetőképességének.

b) *Passing-off*

Keresztfellebbezésében a Comic elmulasztotta hangsúlyozni a megtévesztés és a félremagyarázás közötti különbséget, ami előfeltétele a passing-off megállapításának. A CA egyetértett azzal, hogy a Comic a „glee” szó vonatkozásában goodwillt alapozott meg a tévésorozat megindításának időpontjában, de az ezt követő összetévesztés nem volt elegendő ahhoz, hogy a Fox hamis beállítást kövessen el.

B) A HC szerint a Metocab, London híres fekete taxija nem egyedi, mert nincs benne rejlő (inherent) megkülönböztető jellege, és csupán változata egy gépkocsi jellegzetes alakjának. Ennek következtében a taxi alakjára vonatkozó védjegylajstromozásokat érvénytelennek kell tekinteni.

Ez a döntés a hagyományos taxi gyártója és egy új, környezetkímélő taxi mögött álló csoport közötti jogi vita következménye. A londoni taxitársaság, amely 1899 óta működik, kellemetlen helyzetbe került a kocsijainak alakjára vonatkozó védjegyek érvénytelensége miatt. A bírósági döntés egyengeti az utat a „zöld” taxik számára, amelyek néhány éven belül valószínűleg ellepik London utcáit.

C) A *Magmatic Limited* (Magmatic) birtokol egy lajstromozott közösségi mintát a „Trunki” elnevezésű gyermekbőröndre. A Magmatic a HC-nél beperelte a *PMS International Limited* (PMS) arra hivatkozva, hogy annak „Kiddee Case” elnevezésű dobozát a Trunki-minta sugalmazta, így az bitorlotta az ő lajstromozott mintáját.

Az elsőfokú bíróságon *Arnold* bíró csak a két termék alakjára összpontosította figyelmét, és megerősítette, hogy a lajstromozott közösségi minta csak a Trunki bőrönd alakját védte; ezért a lajstromozott mintát a Kiddee bőrönd alakjával hasonlította össze, amely számítógéppel tervezett egyszínű minta volt. Így a bíró megerősítette, hogy ahol a mintát nem színesen lajstromozták, ott csupán az alakot kell figyelembe venni. Ennek következtében a

bíró figyelmen kívül hagyta a Kiddee bőrönd egyéb jellemzőit, elsősorban a felület díszítését, és így azt állapította meg, hogy a Kiddee bőrönd bitorolta a lajstromozott mintát, mert a tájékozott felhasználóra ugyanazt az általános benyomást gyakorolta.

E döntés ellen a PMS a CA-nál nyújtott be fellebbezést. Itt *Lord Kitchin* bíró megváltoztatta az elsőfokú döntést, megállapítva, hogy Arnold bíró két szempontból elvileg tévedett.

– Felületi díszítés: Kitchin bíró szerint a lajstromozott közösségi minta, ha egészként tekintik, egy szarvval rendelkező állat benyomását keltette. Emellett a Kiddee bőrönd díszítése „jelentős mértékben befolyásolja azt, ahogyan maga a látvány hatással van a szemre”, és „nyilvánvalóan nem egy szarvval rendelkező állat benyomását kelti”.

– A lajstromozott közösségi minta szíkontrasztja: bár Arnold bíró helyesen állapította meg, hogy az egyszínű lajstromozott közösségi minta nem korlátozódik semmilyen színre, a határozott szíkontraszt a kerek és a heveder, valamint a bőrönd további részei között megkülönböztető mintajellemző volt. Ezt Arnold bíró figyelmen kívül hagyta.

A Magmatic ezután engedélyt kapott, hogy fellebbezést nyújtson be a Legfelsőbb Bíróságon (Supreme Court, SC).

Az SC bírójaként *Lord Neuberger*, miután megállapította, hogy a Kiddee bőrönd „valóban nagyon hasonló volt” a lajstromozott közösségi mintához, elutasította a Magmatic fellebbezését, és megállapította, hogy – ellentétben az utóbbinak a kérésével – nincs ok arra, hogy az ügyet az Európai Unió Bíróságához (Court of Justice of the European Union, CJEU) terjesszék fel. Ez azt jelenti, hogy a CA döntése hatályban marad, vagyis a PMS Kiddee bőröndje nem bitorolta a lajstromozott mintajogokat.

Lord Neuberger egyetértett azzal, hogy Arnold bíró figyelmen kívül hagyta a szarvak jelentőségét a lajstromozott közösségi mintán, és hogy a CA helyesen állapította meg, hogy a lajstromozott közösségi minta egy szarvval rendelkező állat benyomását keltette, amit az elsőfokú bíróság nem vett kellő mértékben figyelembe. Az SC megállapította továbbá, hogy a Kiddee bőrönd felületi díszítése elegendő volt ahhoz, hogy a Trunki bőrönd által keltettől eltérő benyomást idézzon elő.

Egységes Szabadalmi Bíróság

Az Egységes Szabadalmi Bíróság (Unitary Patent Court, UPC) Előkészítő Bizottsága 2016. júliusig be kívánja fejezni munkáját. Ezt követően, mihelyt meglesz a szükséges 13 ratifikálás, köztük az angol, a francia és a német is, az UPC szervezéséhez szükséges és a vonatkozó jegyzőkönyv által előírt átmeneti intézkedéseket is el fogják végezni. A következő legfontosabb lépés a bírók kiválasztása.

Az Egységes Szabadalmi Bíróság (Unitary Patent Court, UPC) Előkészítő Bizottsága angol, francia és német nyelven hirdette meg az UPC jogász és műszaki bírónak álláshirdetését, amelyre 2016. július 4-ig lehetett jelentkezni teljes és részmunkaidős formában. Az Elsőfokú Bíróság teljes munkaidejű bírónak fizetése 11 000 EUR, a Fellebbezési Bíróság

bírái 12 000 EUR lesz. Mindegyik bírói állás időtartama 6 év. A Tanácsadó Bizottság 2016. végéig választja ki interjú alapján a legmegfelelőbb jelölteket, és azokról listát ad át az Adminisztratív Bizottságnak, amely kijelöli a megfelelő számú bírót a legjobb jogi és műszaki szakértők közül, ügyelve arra, hogy az UPC bírái a tagországok legjobb jelentkezői közül, földrajzilag is a lehető legszélesebb körből legyenek kiválasztva. A bírókijelölést 2017. első negyedében szeretnék befejezni, de ez természetesen függ attól, hogy az UPC mikor kezdi meg működését. A bírókiválasztásnál feltétel, hogy a jelölt az UPC-egyezményt ratifikáló állam polgára legyen.

A bírókiválasztásnak további feltétele, hogy a jelölt nem lehet idősebb 67 évesnél. Emellett a jelöltnek jól kell beszélnie az Európai Szabadalmi Hivatal három hivatalos nyelve közül legalább egyet, de a kiválasztásnál előnyben részesül az, aki egyenél több nyelvben kellően jártas.

Az Előkészítő Bizottság hirdetménye szerint a kijelölésnél az is előnyt jelent, ha a jelölt hajlandó költözni vagy gyakran utazni.

Megközelítőleg 1300 személy jelezte érdeklődését, közöttük számos magasan képzett bíró, ügyvéd és szabadalmi ügyvivő. Az Előkészítő Bizottság 2016. február 24–25-i ülésén kiválasztási eljárást fogadott el, és ezt követően elkezdte a bírók kiválasztását.

A szükséges számú ratifikálás megtörténte után legalább fél év szükséges az UPC működésének megindításához és az egységes európai szabadalmak engedélyezéséhez.

Egyes ratifikálásokat késleltethet az a tény, hogy néhány nemzeti törvény módosítására van szükség. Így például számos bírói állást részmunkaidőben fognak betölteni, azonban egyes érintett országokban a jelenlegi törvény nem engedi meg, hogy bíráik más munkát is vállaljanak. Az Egyesült Királyságban már befejezték a vonatkozó törvényhozáshoz szükséges tanácskozásokat, és publikálták a megfelelő törvénytervezetet.

Az UPC ratifikálásával kapcsolatban az alábbi újabb híreket kaptuk.

Az olasz kormány 2016. április 29-én elfogadta az UPC-egyezmény ratifikálására és alkalmazására vonatkozó törvénytervezetet, ami fontos lépést jelent a ratifikálás felé.

A bolgár kormány 2016. április 22-én jóváhagyta az UPC-egyezmény ratifikálásához szükséges törvénytervezetet, és 2016. június 3-án ratifikálta az egyezményt.

Litvánia elkezdte az UPC-egyezmény ratifikálási eljárását, valamint az Észak-balti Regionális UPC-bíróság létrehozásához szükséges eljárást. Ennek a regionális bíróságnak a megalkotására Svédország, Litvánia, Lettország és Észtország kötött egy megállapodást, amiről 2014. március 4-én sajtóközleményt adtak ki. Az UPC-egyezményt e négy ország közül eddig csak Svédország ratifikálta.

Észtország

Észtországban 2015-ben 1231 védjegyet lajstromoztak és 1185 nemzetközi lajstromozást érvényesítettek. Így a lajstromban a védjegyek száma 27 954-re és az érvényes nemzetközi lajstromozások száma 30 115-re nőtt.

2014-ben az Észt Szabadalmi és Védjegyhivatal 1173 védjegyet lajstromozott és 1435 nemzetközi lajstromozást érvényesített.

A 2015-ben lajstromozott védjegyek közül 967 tartozott észt polgárokhoz és vállalatokhoz, míg 36 érkezett az Amerikai Egyesült Államokból, 25 Lettországból, 21 Svájcól és 15 Hollandiából.

A 2015-ben érvényesített nemzetközi lajstromozások közül 223 érkezett Oroszországból, 103 Kínából, 85 Németországból és 68 Ukrajnából.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) Az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH, European Patent Office) 2016 januárjában megjelent közleménye szerint a hivatalban az utóbbi években megvalósított reformok a hivatal teljesítményében példa nélküli növekedést eredményeztek, a termelékenység, a pontosság és a minőség 2015. évi jelentős javulásával.

A szabadalmak iránti növekvő igény európai csökkenése ellenére az ESZH 4200 elővizsgálója összesen 365 000 „terméket” (így kutatást és vizsgálatot) szolgáltatott, ami 2014-hez viszonyítva 14%-os növekedést jelent.

„2015 nagyon eredményes év volt az ESZH számára, és a hivatal teljes állománya büszke lehet ezekre a teljesítményekre” – mondta az elnök. „A szervezet hatékonyságának javítása érdekében végzett belső reformok kifizetődnek. Keményen fogunk dolgozni annak érdekében, hogy szervezetünk 2016-ban továbbra is minden területen javuljon, úgyhogy a felhasználók továbbra is bízhatnak munkánk minőségében és hatékonyságában.”

Az elmúlt évben 68 400-ra nőtt az előző évi 64 600-ról a megadott szabadalmak száma, míg az engedélyezés mértéke változatlanul 48%-on maradt. Az ESZH javította szolgáltatásának a gyorsaságát is: a szabadalomengedélyezés átlagos időtartama a vizsgálati kérelem benyújtásától 28 hónapra csökkent. A szabadalmazhatóságról írott véleményt tartalmazó kutatási jelentéseket a bejelentések 85%-ánál a benyújtás napjától számított 6 hónapon belül adja ki a hivatal. Ugyanakkor a kutatások hátraléka kétharmaddal csökkent.

A termelékenység és a gyorsaság mellett a hivatal termékeinek és szolgáltatásainak a minősége is javult: 2015 végén az ESZH információs és engedélyezés utáni tevékenységére ISO 9001 bizonylatot kapott, aminek következtében a teljes szabadalmazási eljárás minősége bizonylattal van elismerve.

Az ESZH eredményesen folytatta nemzetközileg is elismert és hatékony osztályozási munkáját, vagyis a világ minden részéből származó új publikációk osztályozását; ez meg-

könnyíti előkeresésüket a jövőbeli kutatásoknál, ami sarokköve a magas színvonalú kutatásnak. 2015-ben majdnem 1,1 millió dokumentumot osztályoztak, és az osztályozásra váró dokumentumok száma 56 278-ról 18 508-ra csökkent.

A belső reformoknak köszönhető hatékonyságnövelés folytán ez a javulás a felhasználók számára nem okoz költségtöbbletet. „A díjak 2010-től kezdve – kis kiigazításoktól eltekintve – változatlanok maradtak. Az ESZH fő eljárási díja, a PCT-kutatási illeték 2012 óta be van fagyasztva” – ezzel fejezte be nyilatkozatát Battistelli elnök.

B) Egy angol ügyvivői iroda 2016. márciusi közlése szerint 2015-ben az Európai Szabadalmi Hivatalnál 160 022 szabadalmi bejelentést nyújtottak be, ami az előző évhez képest 4,8%-os növekedésnek felel meg.

A bejelentők közül a Philips visszanyerte a Samsungtól az első helyet. A 3. helyre az LG, a 4. helyre a Huawei és az 5. helyre a Siemens került.

Országok viszonylatában az Amerikai Egyesült Államok nyújtotta be a legtöbb, 42 692 szabadalmi bejelentést, ami 16,4%-os növekedésnek felel meg. Kína 5721 szabadalmi bejelentést nyújtott be, 22,2%-os növekedéssel, amivel a 8. helyre került, és megelőzte az 5037 bejelentést benyújtó Egyesült Királyságot és annak 5,7%-os növekedését.

Az ESZH-nál 2015-ben 5,9%-kal, 68 421-re nőtt az engedélyezett szabadalmak száma, ami a 2014. évi 3,1%-os csökkenéshez viszonyítva kedvező eredménynek tekinthető. Az engedélyezett szabadalmak 4,4%-a ellen nyújtottak be felszólalást, ami 2898 felszólalásnak felel meg.

A 2015-ben befejezett 3713 felszólalási ügy 31%-a vezetett a szabadalom megvonásához és ugyancsak 31% a felszólalás elutasításához, míg a befejezett felszólalási eljárások 38%-ában a szabadalmat módosított formában tartották fenn.

2015-ben az ESZH termelékenysége 2014-hez képest 14%-kal nőtt, mert a hivatal 364 739 „munkaterméket” (kutatást, vizsgálatot és felszólalást) hozott létre, amelyek száma az előző évhez képest 11,8%-kal, 18,3%-kal, illetve 17,6%-kal nőtt. Ez elővizsgálónként 86,28 terméknek felel meg, szemben a 2014. évi 75,81 termékkel. Ugyanakkor a vizsgálati kérelem benyújtásától a szabadalom engedélyezéséig eltelt idő az előző évi 26,2 hónapról 28,9 hónapra emelkedett [ez az adat ellentmond az A) alatti „28 hónapra csökkenésnek”].

C) Ismeretes, hogy az európai szabadalmi bejelentések vizsgálatát meg lehet gyorsítani a PACE programba (programme for accelerated prosecution of European patent applications) való bekapcsolódás útján. PACE-kérelmet a kutatási vagy vizsgálati szakasz bármelyik időpontjában be lehet nyújtani. Az ilyen kérelem díjmentes. 2014-ben az európai kutatásoknak csak 7%-a és az európai vizsgálatoknak mintegy 10%-a kapcsán nyújtottak be PACE-kérelmet.

Az ESZH nemrég publikált egy korszerűsített tájékoztatást a PACE-ről néhány fontos változtatással. Egy PACE-kérelmet most egy erre a célra szolgáló űrlapon lehet benyújtani, és a benyújtás csak online végezhető. A PACE programba való felvételt a kutatási szakaszban is csak egyszer és a vizsgálati szakaszban is csak egyszer lehet kérni, egy adott időpontban csak

egy bejelentés kapcsán. Fontos megjegyezni, hogy egy vizsgálatra vonatkozó PACE-kérelem csak akkor nyújtható be, amikor a vizsgálati osztály átveszi a bejelentés vizsgálatát.

Egy bejelentést akkor távolítanak el a PACE programból, ha a PACE-kérelmet visszavonják, ha a bejelentő kéri az elővizsgálati végzés határidejének meghosszabbítását, vagy ha a bejelentést elutasítják, visszavonják vagy visszavontnak tekintik. A bejelentést akkor is eltávolítják a PACE programból, ha a bejelentő a rendes határidőn belül nem fizeti be a megújítási díjat.

Nem minden bejelentés számára van biztosítva a PACE programba való felvétel. Az ilyen kérelmet elutasíthatják, ha a kutatási vagy vizsgálati részleg túl van terhelve; emellett bizonyos műszaki területeken korlátozásokat vezethetnek be, ha a PACE-kérelmek száma ezt indokolja. A fenti számok azonban azt bizonyítják, hogy az ESZH bejelentői nem kellő mértékben használják ki a PACE program előnyeit.

Az elsőbbséget megalapozó európai bejelentések és euro-PCT-bejelentések esetében, ha nem az ESZH végezte az európai kutatást, az ESZH a bejelentés napjától vagy a 161. szabály szerinti időtartam lejártától számított hat hónapon belül végzi el a kutatást anélkül, hogy szükség lenne külön PACE-kérelem benyújtására. Az elsőbbséget igénylő európai szabadalmi bejelentések esetén a bejelentéssel együtt lehet benyújtani a gyorsított kutatásra vonatkozó PACE-kérelmet. A vizsgálati szakaszban, amikor gyorsított vizsgálatra vonatkozó PACE-kérelmet nyújtanak be, az ESZH arra törekszik, hogy az első elővizsgálati végzést a bejelentés vizsgálati szakaszba való belépésétől vagy a PACE-kérelem benyújtásától (amelyik későbbi) számított három hónapon belül adja ki.

A PACE-kérelem benyújtása gyorsabb és olcsóbb ügyintézés eredményezhet, mint egy PPH-úton benyújtott kérelem, különös tekintettel arra, hogy az utóbbihoz külön iratokat is kell csatolni.

D) Grigorij Petrovics Ivljev, a Rospatent (az Orosz Szövetségi Szellemitulajdon-védelmi Szolgálat) új vezérigazgatója 2016. február 17-én látogatást tett Münchenben az ESZH-nál, ahol a két hivatal vezetője kétéves együttműködési tervet írt alá, amelynek keretében harmonizálják a jogi és adminisztratív munkákat, kölcsönösen tájékoztatják egymást a kutatási eszközök és a statisztikai munka fejlesztési lehetőségeiről, javítják az adatcserét, és elősegítik, hogy a két ország szabadalmi rendszere hozzájáruljon az üzleti kapcsolatok fejlődéséhez.

Battistelli elnök kijelentette, hogy a kétéves munkaterv szilárd alapot szolgáltat az együttműködés további megerősítéséhez. Szavait az alábbiakkal zárta: „Két dolgot részesítünk előnyben: az Együttműködési Szabadalmi Osztályozást (Cooperative Patent Classification, CPC) és az önműködő adatcserét. Nagyra értékelem, hogy hivatalaink megegyeztek abban, hogy a közeljövőben aláírjuk a gyorsított szabadalmi vizsgálatra (PPH) vonatkozó egyezményt.”

Ivljev vezérigazgató hangsúlyozta: „Ez a legalapvetőbb együttműködési megállapodás, amelyet egy szabadalmi hivatallal kötöttünk. Hivatalaink mintegy 20 éven keresztül együttműködtek, és ennek folytatása a korábbinál is jobban van biztosítva.”

E) Az ESZH egyik műszaki fellebbezési tanácsa által 2015. szeptember 30-án hozott T 650/10 sz. döntés olyan fellebbezésre vonatkozott, amelyet az EP 1 356 929 sz. szabadalom tulajdonosa szabadalmának az elutasítása ellen nyújtott be, szabadalmát a hatodik segédkérelem alapján módosítva. A felszólalási osztály azt állapította meg, hogy az első fokon egy főkérelemmel és öt segédkérelemmel érvényesíteni kívánt igénypontok nem elégítették ki az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 56. cikke szerinti követelményeket. A szabadalmas által a fellebbezés indokolásával együtt benyújtott főkérelem lényegileg megegyezett a felszólalási osztály előtt beterjesztett első segédkérelem 1. igénypontjával.

A főkérelem 1. igénypontja egy litográfiai nyomólemezt előállítási eljárására vonatkozott, amely a következő lépésekből áll:

1. képrögzítés egy litográfiai nyomó előlemezen, amelynek egy hidrofil felülettel és egy hőérzékeny réteggel rendelkező alátétje van, ahol a hőérzékeny réteg polimer részecskéket foglal magában;
2. a nyomtató előlemez mosása, ahol a kezelőfolyadékot ... a nyomtató előlemezre fecskendezik; és
3. a nyomtató előlemez dörzsölése egy dörzslemmel a kezelőfolyadék jelenlétében.

Emellett a szabadalomtulajdonos a fellebbezés indokolásával együtt kilenc segédkérelmet nyújtott be, amelyek közül azonban a 3.2.05-ös tanács az eljárási szabályok 12(4) cikke alapján egyetlenegy sem engedett a fellebbezési tanácsok elé.

Döntésében a tanács helyesen állapítja meg, hogy a fellebbezési tanácsnál benyújtott segédkérelmek az önműködő processzor szerkezeti elemeire vonatkoztak, míg a fellebbezési eljárásban benyújtott 1–4. és 6–9. segédkérelem a következő jellemzőt tartalmazták: „egy cianinszínezéket tartalmazó hőérzékeny réteg”, amely a litográfiai nyomó előlemez vegyi összetételére vonatkozott. Ezzel szemben a fellebbezési eljárásban benyújtott ötödik segédkérelem a következő jellemzőt tartalmazta: „a kezelőfolyadék egy felületaktív anyagot tartalmazó hidrophil vizes oldat”, amely tehát a kezelőfolyadék vegyi összetételére vonatkozott.

A tanács véleménye szerint az 1–9. segédkérelem benyújtása változást jelentett abban a módban, ahogy a fellebbező az első fokon védte szabadalmát. A tanács azonban egyáltalán nem vette figyelembe, hogy engedélyezhetők voltak-e ezek a módosítások, valamint az áttérés az önműködő processzor szerkezeti részleteiről az előlemez és a kezelőfolyadék kémiai jellemzőire.

Az 1–9. segédkérelemben előadott módosításokat más okok mellett a felszólalási osztály által az írott határozatban első ízben emelt kifogások megválaszolásaként nyújtotta be a szabadalmas, ezekben a felszólalási osztály megállapította, hogy a fellebbező/tulajdonos által benyújtott kísérleti adatok nem bizonyították, hogy az igénypont oltalmi köre tartalmazta az állított meglepő szinergetikus hatást, többek között azért, mert az összehasonlító kísérletek a nyomó előlemez egy sajátos összetételére vonatkoztak a kezelőfolyadék egy sajátos összetételével kombinálva. Az 1–9. segédkérelem erre a kifogásra vonatkozott, és korlátozta a nyomó előlemez, valamint ennek megfelelően a kezelőfolyadék vegyi összetételét.

A „Döntés okai” fejezetben a tanács egyáltalán nem vette figyelembe, hogy a szabadalomtulajdonosnak nem volt lehetősége egy korábbi időpontban foglalkozni a kifogással. Az igénypontok egyszerű megváltoztatása egy mechanikai szempontról egy vegyi szempontra elegendő volt a segédkérelmek engedélyezhetőségének a megtagadásához. A tanács nyilvánvalóan azt hitte, hogy a meghallgatási jogot már biztosították, ha a fél lehetőséget kapott arra, hogy megjegyzést tegyen a megengedhetőség kérdésében. Emellett az illetékes tanács a szóbeli tárgyalás alkalmával azt tárgyalta meg a felekkel, hogy az 1–9. segédkérelem első pillantásra alkalmas volt-e arra, hogy eleget tegyen a feltalálói tevékenység hiányára vonatkozó kifogásoknak; ez a megbeszélés azonban nem tükröződik a döntés írott indokolásában. Itt különösen figyelemre méltó az a kérdés, hogy egy új kérelem elegendő-e egy kifogás megválaszolásához, alkalmas-e az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 113. szakasza alapján az alapos megbeszélésre vonatkozó jog kielégítésére.

A most ismertetett T 650/10 döntés is alapot adhat annak a nézetnek, hogy az ESZH előtti fellebbezési eljárásokban világosan megnyilvánul egy olyan irányzat, amely szerint a döntéseket alaki okok alapján hozzák. Ha a szabadalmas új kérelmeket terjeszt elő a fellebbezés indokolásával együtt anélkül, hogy kielégítően tárgyalná magát a döntést, ezzel kockáztatja azt, hogy fellebbezését elfogadhatatlannak minősítik még akkor is, ha fel lehetne tételezni, hogy a kérelem kielégíti az ESZE valamennyi követelményét. Emellett a fellebbezési tanácsok egyre növekvő számban utasítanak el kérelmeket elkésztésként csupán azon az alapon, hogy azokat elméletileg be lehetett volna nyújtani az első fokon.

A fenti szempontokat célszerű figyelembe venniük mindazoknak, akiknek az európai szabadalma a fellebbezési tanácsok elé kerül.

F) A World Intellectual Property Review 2015. évi utolsó száma arról számolt be, hogy az ESZH elnöke, Benoît Battistelli szorgalmazta az Adminisztratív Tanácsnál, hogy az bocssássa el a Bővített Fellebbezési Tanács (Enlarged Board of Appeal, EBA) egyik tagját annak ellenére, hogy a testület nem javasolt ilyen lépést. Az Európai Szabadalmi Egyezmény 23. cikke szerint ugyanis az EBA tagját nem lehet elbocsátani anélkül, hogy ez a testület erre irányuló kérelmet terjesztene elő az Adminisztratív Tanácsnál, amely felügyeleti szerve az ESZH-nak. Az említett 23. cikk éppen arra hivatott, hogy garantálja az EBA függetlenségét az Adminisztratív Tanácstól és az ESZH-tól. Az EBA elutasította az Adminisztratív Tanács kérelmét a tag elbocsátása iránt. Ezt a meg nem nevezett EBA-tagot Battistelli azzal vádolta, hogy az ESZH-ra nézve rágalmozó anyagot terjesztett, és ezért az Adminisztratív Tanács 2015 decemberében fel is függesztette. Erre válaszként az ESZH szakszervezete tüntetést szervezett a felfüggesztett dolgozó támogatására.

Ezzel egy időben az EBA tagjai felhívták az Adminisztratív Tanács figyelmét arra, hogy bár az EBA nem áll az ESZH elnökének fegyelmi rendszabályai felett, független szerv, és Battistelli túllépett hatáskörén.

Egy másik szervezet, amelyet Battistelli elfogadhatatlan viselkedéssel vádol, az ESZH szakszervezete. Ennek alelnöke, *Elizabeth Hardon* arra kérte az Adminisztratív Tanács el-

nökét, *Jesper Konstadot*, engedélyezze, hogy egy független szervezet bírálja el azt az állítását, hogy a hivatal vezetése zaklatta őt. Ez a kérelem válasz volt azokra a vádakra, hogy ő „hangszerelt és előmozdított” egy zaklatómozgalmat az ESZH hágai hivatalának egy idősebb tagja ellen.

A szakszervezet Hardon támogatása érdekében 2015 októberében Münchenben tüntetést szervezett, de ezt követően is több tüntetést tartott. Annak bizonyítására, hogy mennyire súlyos a nézetkülönbség az ESZH vezetése és a munkavállalók bizonyos részlegei között, a tüntetést támogató egyik szórólap azt állította, hogy az ESZH „parancsuralmi szervezettel” és olyan helyé változott, ahol „az alkalmazottak jogait és azokat, akik az alkalmazottak jogait védik, kevesek javára összeúzzák.”

Bár egyesek szerint a szakszervezet csak bajt okoz, a szervezet azt állítja, hogy egyszerűen párbeszédet kíván létrehozni az ESZH-val. Egy Konstadnak és Battistellinek 2015. október 24-én küldött levélben a szakszervezet kijelentette, hogy a kezdeti tárgyalási folyamat azért szakadt meg, mert „pontosan abban az időpontban, amikor a megbeszélések megindultak”, a hivatal vizsgálatot indított az alkalmazottak és a szakszervezet képviselői ellen. Kiderült, hogy egyes képviselőket nyomás alá helyeztek, és legalább egy személyt megfélemlítettek és súlyosan zaklattak is. Úgy tűnik, hogy a felek szembenállása tovább tart, a helyzet enyhülésének világos jele nélkül.

G) Az ESZH 2016. március 2-án az ESZH polgári szolgáltató szakszervezetével aláírt alapegyezménnyel formailag elismerte szociális partnerként a szakszervezeteket.

Egy évig tartó tárgyalások és előkészületek után az ESZH vezetése az alapegyezményt felajánlotta aláírásra az ESZH valamennyi szakszervezetének. Az alapegyezmény célja, hogy az összes szociális területre vonatkozó tárgyalási rendszer létrehozásával megjavítsa a szociális párbeszédet, kiegészítve azt a tárgyalási alapot, amely az ESZH megalapítása óta létezett. „Az alapegyezmény mai aláírása mérföldkö egy megújított szociális párbeszédben” mondta Benoît Battistelli, az ESZH elnöke.

Az alapegyezményt az ESZH részéről az elnökön kívül Samuel van der Bijl és Aldert de Haan, az ESZH polgári szolgáltató szakszervezetének elnöke és helyettese írta alá Raimund Lutz, Alberto Casado, Željko Topić és Guillaume Minnoye ESZH-alelnökök, továbbá Simon Coates, John Parsons és Pierre-Philippe Bacri európai szakszervezeti bizottsági elnökök jelenlétében.

Az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala¹

A) A *Supermac's (Holdings) Limited* (Supermac) az európai piacon való terjeszkedési terveinek megfelelően 2014 márciusában kérelmet nyújtott be az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalánál a SUPERMAC's európai uniós védjegy (korábbi nevén közösségi védjegy)

¹ European Union Intellectual Property Office, EUIPO, 2016. március 23. előtt Belső Piaci Harmonizációs Hivatal, BPHH, Office for Harmonization in the Internal Market, OHIM.

lajstromozása iránt a 29., a 30. és a 43. áruosztályban, amelyek nagyjából húskra, feldolgozott élelmiszerekre és italokra, valamint azok szolgáltatására vonatkoznak.

A Supermac védjegybejelentése ellen azonnal felszólalt a McDonald's a közösségi védjegyrendeletnek azon rendelkezése alapján, amely lehetővé teszi, hogy egy korábbi védjegy tulajdonosa felszólaljon egy olyan hasonló védjegy ellen, amely a közönség körében megtévesztést okozhat. A McDonald's azt állította, hogy ilyen megtévesztés következne be a termékek hasonlósága, valamint a SUPERMAC'S és a BIG MAC védjegy közötti hasonlóság miatt.

Az EUIPO felszólalási osztálya megállapította, hogy egy korábbi védjegy általi károkozás kockázatának megállapításához azt kell bizonyítani, hogy a közönség kapcsolatot állapítana meg a két védjegy között. A McDonald's felszólalása részben sikeres volt, és bár a védjegyet az EUIPO lajstromozta, de nem a kívánt osztályokban. Ennek következtében a Supermac's nem tudja használni védjegyét húskok, halak, baromfi, hasábburgonya, hagyma-karikák, hamburgerek vagy turmixok eladására, ami hatásosan feleslegessé teszi a védjegyet a Supermac's üzleti és terjeszkedési tervei szempontjából.

Miként ez várható volt, a Supermac's 2016. március 11-én fellebbezett a döntés ellen, és ettől az időponttól számított négy hónapon belül, vagyis 2016. július 11-ig nyújthatta be fellebbezésének indokolását.

B) A Nikki Beach nevű „életstílus és vendéglátó” vállalatnak, amely jól ismert tengerparti luxuskлубjairól és -szállodáiról, nemrég sikerült az Európai Unióban lajstromoztatnia az EPICUREAN LOUNGE (inyencbár) szóvédjegyet. Bár az EUIPO elővizsgálója kezdetben leíró jellegre hivatkozva elutasította a lajstromozási kérelmet, fellebbezés útján sikerült megváltoztatnia az elővizsgáló döntését.

Az ügy előzménye, hogy 2014 szeptemberében a Nikki Beach az EUIPO-nál (akkor még BPHH) kérelmet nyújtott be az EPICUREAN LOUNGE védjegy lajstromozása iránt a 35., a 41. és a 43. áruosztályban különböző szolgáltatásokra. Az elővizsgáló a 41. és a 43. áruosztályban elutasította a kérelmet leíró jellegre és megkülönböztetőképeség hiányára hivatkozva. A közösségi védjegyrendelet 7(1)(b) és (c), valamint 7(2) cikke alapján az elővizsgáló megállapította, hogy a védjegy világos leíró jelentéssel bír a kérelmezett szolgáltatásokkal kapcsolatban, mert az „epicurean” szó „érzéki örömkért, különösen ételekért és italokért rajongó; hedonista” jelentésű, míg a „lounge” szó jelentése „nappali szoba egy magánházban; drágább italmérés egy pubban vagy szállodában”, ezért az angolul beszélő érintett fogyasztóközönség az Európai Unióban a védjegy jelentését úgy értelmezné, hogy az „egy szoba egy házban vagy egy drágább bárban, egy pubban vagy egy szállodában, ahol az ember kellemes dolgokat, így jó ételt és italt élvezhet”.

2014. decemberben a bejelentő választ nyújtott be az elővizsgáló kifogásaira. Ennek alapján az elővizsgáló részben visszavonta kifogásait, azonban azokat fenntartotta a 41. és a 43. áruosztály bizonyos szolgáltatásaira – különböző oktatási, szórakoztatási és gyakorló

szolgáltatásokra a 41. áruosztályban, és ételt, italt és elszállásolását nyújtó szolgáltatásokra a 43. áruosztályban.

2015. februárban a bejelentő fellebbezést nyújtott be, kérve, hogy védjegyét lajstromozzák az összes kért szolgáltatásra. Többek között azzal érvelt, hogy az átlagfogyasztó nem ismeri az „epicurean” szó jelentését, mert nem várható el, hogy ismerje Epikurosz, a régi görög filozófust és az epikureizmus filozófiáját csupán azért, mert az „epicurean” egy angol szó.

Az EUIPO Ötödik Fellebbezési Tanácsa 2015. októberben hatálytalanította a megtámadott döntést, és engedélyezte, hogy a közösségi védjegykérelmet publikálják. A tanács megállapította, hogy az „epicurean” szó nem érthető vagy ismert az érintett szolgáltatások általános közönsége számára, és az a tény, hogy ez a kifejezés megtalálható (az elővizsgáló által idézett Collins-féle) szótárban, nem elegendő annak bizonyításához, hogy a szót az angolul beszélő átlagfogyasztó általánosan használja vagy megérti. Megállapította továbbá, hogy a nagyközönség nem ismeri egy általános szótár valamennyi szavát, és még ha a közönség ismerné is Epicureust, számos szellemi lépés lenne szükséges ahhoz, hogy kapcsolatot találjon az „epicurean” szó és az igényelt szolgáltatások között.

A fentiek alapján a tanács arra következtetett, hogy a védjegy rendelkezik a minimális megkülönböztetőképességgel ahhoz, hogy átlépje a közösségi védjegyrendelet 7(1)(b) cikke által létesített küszöböt.

A védjegy a BPHH 2016. február 8-án lajstromozta.

Az Európai Unió Törvényszéke

A) A *Jadwiga Wenta Kajman Firma Handlowo* (Jadwiga) egy szóból stilizált módon kialakított krokodilt kívánt a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál (BPHH, 2016. március 23. óta az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala) lajstromoztatni. Az azonban elutasította a bejelentést, mert fennállt az összetévesztés valószínűsége egy krokodilmotívumú korábbi védjegy és a lajstromoztatni kívánt védjegy között.

A hivatal elutasítása ellen a Jadwiga a BPHH fellebbezési osztályához fordult, azonban attól is elutasításban részesült.

Ezután a bejelentő az Európai Unió Törvényszékénél (General Court of the European Union, GC) nyújtott be fellebbezést. A GC megállapította, hogy a védjegyek vizuálisan hasonlók. Míg azonban a lajstromoztatni kívánt védjegy egy szóból kialakított krokodiltorzót mutat, a korábbi védjegy egy eltérő helyzetű, valószínű krokodilt ábrázol. A vizuális különbségek azonban nem befolyásolják elegendő mértékben a védjegy vizuális felfogását. A lajstromoztatni kívánt védjegyben levő szóelem nem semlegesíti a hasonlóságot. A fogyasztók tökéletlen emlékezőképessége folytán valószínű, hogy mindkét védjegy azonos benyomást kelt a fogyasztók emlékezetében. Emellett a GC azt is megjegyezte, hogy a két védjegy között általános fogalmi hasonlóság áll fenn.

A korábbi védjegy használat révén nagyfokú megkülönböztetőképességre tett szert bőr-árak vonatkozásában; a lajstromoztatni kívánt védjegy hasonló árukra vonatkozott.

A fenti okok miatt a GC 2015. szeptember 30-án elutasította a bejelentő fellebbezését.

B) Az *Enosi Mastichoparagonon Chiou* (Enosi) a BPHH-nál kérelmet nyújtott be az ELMA védjegy lajstromozása iránt, ami ellen felszólalt a korábbi ELMEX védjegy tulajdonosa arra hivatkozva, hogy a védjegyek hasonlóak, és emellett a vonatkozó áruk (fogászati és szájhigiéniai termékek) is hasonlóak, bár eltérő áruosztályokra vonatkoznak. A felszólalásnak helyt adott a BPHH felszólalási osztálya, megállapítva, hogy az ELMA és az ELMEX védjegy között fennáll az összetévesztés valószínűsége.

Az Enosi a GC-nél nyújtott be fellebbezést. Ez 2015. október 22-én kelt döntésében megállapította, hogy áruk nem önműködően eltérők azért, mert a Nizzai Osztályozás eltérő osztályaiban jelennek meg. Az adott esetben az áruk azonos elosztási csatornákon keresztül jutnak az üzletekbe, és ezért nagymértékben hasonlóknak tekinthetők.

A GC megállapította továbbá, hogy a védjegyek között átlagos volt a vizuális és a hangzási hasonlóság. Mindkét védjegy viszonylag rövid szóból áll, és csak utolsó betűikben különböznek, míg az első három betű azonos. Az utolsó betűk különbsége azonban nem elegendő a hasonlóság ellensúlyozására. Ezért a GC helyt adott a felszólalásnak, és elutasította az Enosi lajstromozási kérelmét.

C) A híres amerikai italgyártó *Coca-Cola* 2011-ben a BPHH-nál kérelmezte háromdimenziós védjegy lajstromozását a 6., a 21. és a 32. áruosztályban fém-, üveg- és műanyag-palackokra, továbbá italokra. A kérelmet az azon az alapon utasította el, hogy a kérelmezett védjegy nem bír megkülönböztető jelleggel.

A Coca-Cola a döntés ellen a BPHH fellebbezési tanácsánál nyújtott be fellebbezést azt állítva, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy megkülönböztető jelleggel rendelkezik, mert: (i) a palack alakja a történelmi és világszerte megkülönböztethető, hornyolással kialakított Coca-Cola „kontúros” palack természetes fejleménye; (ii) a kérelmezett védjegy a piaci használat révén megkülönböztető jellegre tett szert, különösen egy másik Coca-Cola védjegy részeként, amely másik védjegy a hornyolással ellátott híres palack alakjából áll. Ennek az utóbbi érvek az alátámasztása céljából a Coca-Cola egy konkrét előzményre (a Nestlé C-353/03 sz. ügye) hivatkozott, amelyben az Európai Unió Bírósága (Court of Justice of the European Union, CJEU) megerősítette azt az elvet, hogy egy védjegy megkülönböztetőképessége megszerezhető e védjegy egy másik lajstromozott védjegy részeként vagy azzal kapcsolatban való használata következtében.

A tanács azonban megerősítette korábbi döntését, a Coca-Cola első érvét azzal utasítva el, hogy a két palack kialakítása eltérő általános benyomást kelt – a megkülönböztető hornyolás megléte/hiánya következtében –, így megakadályozva bármilyen közvetlen társítást azok között. A második érvet is elutasította, megállapítva, hogy a vizsgált ügy nem hasonlít a hivatkozott esetjogra, mert az utóbbi szóvédjegyre, nem pedig alakvédjegyre vonatkozott. Emellett a Coca-Cola nem támasztotta alá kellő mértékben, hogy a védjegy használat útján

megkülönböztető jellegre tett szert, mert az általa benyújtott bizonyíték nem volt sem megbízható, sem pedig teljesen a tárgyhoz tartozó.

A Coca-Cola e döntés ellen a CJEU-nál nyújtott be fellebbezést, azt állítva, hogy a BPHH nem tekintette védjegyét egészként, amikor összehasonlította a piacon levő hasonló termékek alakjával, és emellett helytelenül értékelte a használat révén megszerzett megkülönböztető jelleg vonatkozásában. A CJEU azonban alaptalannak minősítette a Coca-Cola fellebbezését.

A fenti (i) okkal kapcsolatban a bírók rámutattak, hogy egy „folyékony áruk tartályaként szolgáló háromdimenziós védjegy nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel, hacsak nem teszi lehetővé a vonatkozó áruk fogyasztói számára, ... hogy megkülönböztessék ezeket az árukat más vállalatok áruitól részletes vizsgálat vagy összehasonlítás nélkül és anélkül, hogy szükségük lenne különös figyelemre”. Ennek alapján a bírók megállapították, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy egyéni komponensei nélkülözik a megkülönböztetőképeséget (mert azok mindegyikét valószínűleg általánosan használják a védjegybejelentés által fedett áruk kereskedelmében), és hogy az a mód, ahogyan ezeket a komponenseket egyesítették, nem volt képes megkülönböztetőképeséget kölcsönözni. Így a CJEU megállapította, hogy a kérelmezett védjegy nélkülözte a megkülönböztető jelleget, mert „jelentősen eltért az adott terület normáitól és szokásaitól, és ezáltal nem tudta betölteni lényeges eredetjelző funkcióját”.

A fenti (ii) okkal kapcsolatban a CJEU úgy döntött, hogy bár „egy háromdimenziós védjegy bizonyos körülmények között szert tehet megkülönböztetőképeségre használat révén még akkor is, ha egy szóvédjeggyel vagy alakvédjeggyel kapcsolatban használják”, azonban a vizsgált Coca-Cola védjegy nem volt világosan megkülönböztethető attól a védjegytől, amelynek állítólag része volt, mert az utóbbi „elnyelte”.

A CJEU azt is megállapította, hogy pontosság és fontosság hiánya miatt a Coca-Cola által benyújtott bizonyítékok egyike sem volt elegendő – elkülönítetten vizsgálva – ahhoz, hogy meg lehessen állapítani a kérelmezett védjegyről, hogy az használat útján megkülönböztető jellegre tett-e szert. Ez a megállapítás vonatkozott a Coca-Cola által végzett felmérésekre is: bár azokat a bíróság megbízhatónak tekintette, azonban önmagukban nem voltak elegendők „a megkívánt mértékben bizonyítani, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy használat útján megkülönböztető jellegre tett szert az Európai Unióban, az érintett közönség jelentős része vonatkozásában”, mert azok a tagállamoknak csak egy kisebb részére, nevezetesen csupán tíz tagállamra vonatkoztak.

Hollandia

Jeanine Heller (Heller) elkezdett gyártani és forgalmazni ingeket és pólókat AIN'T LAURENT WITHOUT YVES (nincs Laurent Yves nélkül) paródiafelirattal. Ezért az Yves Saint Laurent (YSL), amely világszerte lajstromoztatta alábbi két védjegyét, pert indított Heller ellen.

Heller ügyvédei még az YSL általi perindítás előtt felajánlották az YSL-nek megvételre AIN'T LAURENT WITHOUT YVES védjegyüket, amit persze az YSL nem fogadott el, és védjegybitorlásért, védjegyhígításért, hamis eredetmegjelölésért és tisztességtelen verseny miatt indított pert Heller ellen. Az utóbbi erre azzal válaszolt, hogy továbbra is árusította kiskereskedőknek a kifogásolt szöveggel ellátott cikkeket, sőt, a párizsi Colette butik is vett Hellertől ilyen ingeket és pólókat. Az YSL a Colette-et is felszólította az ilyen áruk forgalmazásának abbahagyására, azonban eredmény nélkül. Utóbb Heller annyiban változtatott magatartásán, hogy weboldaláról eltávolította az AIN'T LAURENT WITHOUT YVES feliratú ingek hirdetését, viszont forgalomba hozott WHAT ABOUT YVES (mi van YVES-vel) paródiafeliratú pólóingeket.

Úgy tűnik, hogy a felek jogászai tárgyalással nem tudnak dűlőre jutni, ezért a bíróságnak kell eldöntenie az ügyet.

Hongkong

Egy hongkongi Vpower nevű (alperes) vállalat 2008. november 10-én lajstromoztatta a „vpower.hk” doménnevet a hongkongi doménnév-lajstromozó vállalatnál. Ez ellen a hongkongi doménnévtitákat feloldó irányelv (Domain Name Dispute Resolution Policy, DNDRP) alapján kifogást emelt a kínai szárazföldön és Dél-Ázsiában áramszolgáltatással foglalkozó Vpower Engineering (Shenzhen) Ltd. felperes vállalat.

A DNDRP 4(a) cikke alapján egy panasztevőnek a következő három követelményt kell kielégítenie:

1. az alperes által lajstromoztatott doménnévnek azonosnak vagy megtévesztően hasonlóknak kell lennie egy Hongkongban lajstromozott védjegyhez vagy szolgáltatáshoz, amelyben a felperesnek jogokkal kell rendelkeznie; és
2. az alperesnek nem lehetnek jogai vagy törvényes érdekei a doménnévben; és
3. a doménnevet rosszhiszeműen lajstromoztatták és használják jelenleg is.

A DNDRP-ügyeket intéző tanács az első követelménnyel kapcsolatban megállapította, hogy a panasztevő felperes kielégítette azt, mert azonosított egy olyan összetett jelzésre vonatkozó hongkongi védjegyet, amely tartalmazza a VPOWER jelzést. A felperessel társult vállalatok nevében birtokolt számos egyéb védjeggyel és doménnévvel kapcsolatban azonban a felperes nem tudta bizonyítani, hogy azok hogyan lehetnének olyan hongkongi védjegyeknek tekinthetők, amelyekben a felperesnek jogai vannak. A kérdéses védjegyet magában foglaló doménnév birtoklása önmagában nem képez Hongkongban bizonyítékot ehhez a védjegyhez szükséges jogra.

A második követelménnyel kapcsolatban a tanács a felperes javára döntött, mert nem tudott arra következtetni, hogy az alperesnek joga vagy törvényes érdeke lenne a doménnevben. Az alperes ugyanis nem tudta bizonyítani, hogy a „Vpower” név a kereskedelmi neve lett volna, vagy hogy a doménnevek révén általánosan ismertté vált volna. Ezért a tanács megállapította, hogy a felperes kielégítette a DNDRP 4(a) cikkének második követelményét.

A harmadik követelménnyel kapcsolatban azonban a tanács a következőket állapította meg.

- a) A felperes egyik hivatkozott védjegye vagy védjegybejelentése sem előzte meg az alperes doménnevének lajstromozását.
- b) Ez olyan ügy, ahol a doménnevet azt megelőzően lajstromozták, hogy a felperes hongkongi védjegyre vagy szolgáltatási védjegyre vonatkozó jogot szerzett volna. Bár ez a következtetés önmagában nem zárja ki a rosszhiszeműség megállapítását, ilyen körülmények között általában erősebb bizonyítékokra lenne szükség annak igazolásához, hogy a doménnevet rosszhiszeműen lajstromoztatták, minthogy az alperes nem vette figyelembe a felperes akkor még nem létező jogait. Ezért a felperesnek világosan kellett volna bizonyítania, hogy a doménnev lajstromozásának időpontjában az alperesnek valamilyen módon tudnia kellett volna arról, hogy a felperes milyen védjegyre vonatkozó jogokat kíván szerezni.
- c) A felperes nem tudta bizonyítani, hogy Hongkongban a doménnev lajstromozása előtt bármilyen lajstromozatlan védjegyjoga lett volna.
- d) A felperes nem tudta bizonyítani, hogy az alperesnek a doménnev-lajstromozás időpontjában tudomása lett volna a felperesről és annak vonatkozó védjegyjogairól.
- e) A felperes csupán megalapozottság nélkül állította, hogy a doménnev alperes általi használata az internethasználók körében zavart okozott.

A fentiek alapján a tanács megállapította, hogy a felperes nem tudta bizonyítani a doménnev alperes általi rosszhiszemű lajstromoztatását és használatát.

Minthogy a felperes nem tudta kielégíteni a DNDRP 4(a) cikke szerinti lényeges követelményeket, a tanács a panaszt elutasította.

India

A) Az indiai kereskedelmi és ipari minisztérium 2015. október 29-én publikálta a módosított szabadalmi szabályok tervezetét. Az alábbiakban a javasolt fontosabb szabályokat foglaljuk össze.

– A bejelentés engedélyezésre alkalmas formába viteléhez engedélyezett időtartamot a korábbi 12 hónapról 4 hónapra csökkentették, amit illetékfizetés mellett két hónappal meg lehet hosszabbítani.

– A szabályok első ízben teszik lehetővé a bejelentések gyorsított vizsgálatát. Aki azt kívánja, hogy gyorsítottan adják ki bejelentésének első vizsgálati jelentését, ezt megnövelt illeték befizetése mellett kérheti. A gyorsított elővizsgálat követelményei a következők:

- a) a bejelentő az Indiai Szabadalmi Hivatalt választotta nemzetközi kutatási hatóságként és/vagy nemzetközi elővizsgáló hatóságként; vagy
- b) a találmány gyakorlatba vétele Indiában már megindult; a bejelentő, jogutódja vagy a jövőbeli gyártó (használati engedélyes) kötelezettséget vállal arra, hogy a találmány gyakorlatba vételét a szabadalom engedélyezésének időpontjától számított két éven belül megkezdi.

– A gyorsított vizsgálati kérelem benyújtásának időpontja az a nap, amelyen a bejelentő befizette a szükséges illetékkülönbözetet, és benyújtotta a szükséges dokumentumokat.

– A teljes leírás igénypontosorozata legfeljebb 20 igénypontot tartalmazhat, és azoknak egyetlen találmányra kell vonatkozniuk vagy találmányok olyan csoportjára, amelyeket közös találmányi gondolat köt össze.

– A bejelentőnek, jogutódjának vagy a jövőbeli gyártónak (használati engedélyesnek) egy 27A jelű űrlapon kell a gyorsított vizsgálati kérelemmel együtt benyújtania egy eskü alatti, arra vonatkozó nyilatkozatot (affidavit), hogy már megindult Indiában a találmány szükséges mennyiségeinek a gyártása, vagy az meg fog indulni a szabadalom engedélyezésének időpontjától számított két éven belül.

– A módosított szabályok három hónap határidőt javasolnak az ügyvivői meghatalmazás benyújtására. Korábban a törvény nem tartalmazott ilyen határidőt.

– Ha egy bejelentés ügyében még nem adtak ki elővizsgálati jelentést, és a bejelentő az ügyben elvesztette érdeklődését, benyújthat visszavonási kérelmet, és visszakapja a bejelentési díj közel 90%-át.

B) Az Indiai Szabadalmi Hivatal 2016. február 19-én módosította irányelveit, hogy világossá tegye azokat a szabadalmi elővizsgálók és a felhasználók számára a számítógéppel kapcsolatos találmányok szabadalmazása terén. A módosítások megfelelnek a más országokban, így az Amerikai Egyesült Államokban és Szingapúrban hozott hasonló intézkedéseknek.

Egyesek most azt állítják, hogy a módosítás révén Indiában ki vannak zárva a szoftvertalálmányok a szabadalmazásból. Ez nem felel meg a valóságnak. Míg az irányelvek példákat szolgáltatnak arra, hogy mi nem képez számítógép-vonatkozású szabadalmazható találmányt, az 1970. évi indiai szabadalmi törvény 3. cikke, amely a szabadalmazásból való kizárásokat tartalmazza, változatlan maradt.

A módosított irányelvek 1.3 szakaszának szövege a következő:

„E dokumentum célja, hogy a 3(k) bekezdés alapján várt kizárások kapcsán világosságot teremtsen, úgyhogy a számítógép-vonatkozású találmányokat gyorsan lehessen vizsgálni.”

Ebből a célból a legfontosabb változások a következőkre vonatkoznak:

- a számítógép-vonatkozású találmányok vizsgálatára használt próba és

– a leírásban megkívánt alap a számítógép-vonatkozású találmányok alátámasztására.

A számítógépre vonatkozó találmányok vizsgálatára használt korábbi próba hat kérdést tartalmazott, és nem volt elég rugalmas ahhoz, hogy megfeleljen a számítógépre vonatkozó találmányok szabadalommal oltalmazható széles körének.

A módosított irányelvek egy rugalmasabb, három lépésből álló próbát ismertetnek, amely azt kívánja az elővizsgálóktól, hogy

1. megfelelően szövegezzék meg az igénypontot, és azonosítsák a tényleges hozzájárulást;
2. ha a hozzájárulás csak egy matematikai módszerben, üzleti módszerben vagy algoritmusban rejlik, akkor az igényt tagadják meg;
3. ha a hozzájárulás számítógépprogramra vonatkozik, ellenőrizzék, hogy új hardverrel kapcsolatban igénylik-e, és igenlő esetben további lépéseket kell tenniük a találmánnyal kapcsolatos szabadalmazhatóság meghatározására. A számítógépprogram önmagában sohasem szabadalmazható. Ha a hozzájárulás csupán a számítógépprogramban rejlik, az igényt meg kell tagadni. Ha a hozzájárulás együtt található a számítógépprogramban és a hardverben, a vizsgálatot folytatni kell a szabadalmazhatóság meghatározásának egyéb lépéseivel.

A módosított irányelvek a találmány lényegére összpontosítanak, nem pedig az igénypontok alakjára. Olyan tárgy, amely egyébként ki lenne zárva a szabadalmazhatóságból, nem tehető szabadalmazhatóvá csupán azzal, hogy az igénypontokban fizikai komponenseket határoznak meg. Ehelyett a számítógépre vonatkozó találmányok esetében a találmány lényegének a számítógépprogramon kívül kell léteznie, mégpedig a hardverben vagy a számítógépprogram és a hardver kombinációjában. Ez hasonló számos egyéb ország megközelítéséhez, amelyek azt kívánják, hogy a találmány hatása konkrét legyen olyan értelemben, hogy megérinthető vagy megfigyelhető legyen abban a gépben, amelyben a szoftvert vagy a számítógépprogramot megvalósítják.

A számítógépre vonatkozó találmányokat alá kell támasztani a leírásban. A kielégítő kinyilvánításra vonatkozó követelmények módosítása szerint a szabadalmi oltalmat a találmány világos, valódi és teljes kinyilvánítása ellenében adják.

Az irányelvek kielégítő kinyilvánításra vonatkozó 4.4 szakasza eltanácsolja az elővizsgálókat és a felhasználókat attól, hogy csupán felsorolják a hardver jellemzőit az igénypontokban és a leírásban. A leírásnak meg kell határoznia a hardverjellemzők és a számítógépprogram közötti kölcsönhatást, és funkcionális igénypontszövegezést kell használnia a szerkezet vonatkozásában.

A módosított irányelvek azt is előírják, hogy az igényponti jellemzők ábrázolva legyenek a rajzokon, hasonlóan az Amerikai Egyesült Államokban előírt követelményekhez, továbbá világosan ki legyen nyilvánítva a találmány megvalósításához szükséges különböző komponensek (például a szoftver és a hardver) közötti viszony.

Az irányelvek módosítása világossá teszi, hogy

- a találmány lényegének a szabadalmazásból egyébként kizárt tárgyon kívül világosnak kell lennie,
- minden komponenszt részletesen le kell írni és ábrázolni, és
- le kell írni a komponensek közötti működési viszonyokat és ezeknek a viszonyoknak a hatását.

C) A Delhi Felsőbíróság (Delhi High Court, DHC) a *Merck* által a *Glenmark* ellen indított perben megállapította, hogy a *Glenmark* bitorolta a *Merck* szitagliptinre vonatkozó szabadalmát.

E döntést megelőzően az Indiai Legfelsőbb Bíróság (Supreme Court of India, SC) az ügy gyors intézését rendelte el, aminek alapján a DHC tartósan eltiltotta a *Glenmark*ot a szitagliptin-foszfát-monohidráttól vagy a szitagliptin bármilyen egyéb sóját tartalmazó termék előállításától, használatától, eladásától, hirdetésétől, exportálásától vagy eladásra felkínálásától bármilyen alakban önmagában, illetve egy vagy több más gyógyszerrel kombinálva.

A *Glenmark* azzal védekezett, hogy a termékeinek fő alkotórészét képező szitagliptin-foszfát-monohidrátra nem vonatkozott a *Merck* szabadalma, mert az csupán szitagliptint és szitagliptin-hidrokloridot nyilvánított ki, amely a szitagliptin-foszfát-monohidráttól eltérő vegyi anyag. A *Merck* ezzel szemben azzal érvelt, hogy a szitagliptin-foszfát hatóanyaga, amely gátolja a II-es típusú diabetesz kezelésére szolgáló dipeptidil-peptidáz (DPP-IV) enzimet, szitagliptin volt, vagyis a *Glenmark* termékének a hatóanyaga azonos volt a *Merck*ével.

A DHC döntése az alábbi főbb megállapításokat tartalmazta.

- A *Glenmark* és a *Merck* termékeinek az összehasonlítása alapján kiderült, hogy azok azonos vegyületet tartalmaztak. A *Glenmark* azzal érvelt, hogy a bitorlást vegyi elemzés alapján kell meghatározni, és nem csupán a címkék összehasonlítása alapján. A DHC azonban úgy döntött, hogy az alperes nem hagyhatja egyszerűen figyelmen kívül a csomagolás tartalmát.

- A per tárgyát képező szabadalom generikusan nyilvánította ki a szitagliptin-foszfátot, és a szitagliptin-foszfát-monohidráttal található vegyület fő tömege valójában szitagliptin.

- A *Glenmark* elmulasztotta bizonyítani, hogy a per tárgyát képező szabadalom kézenfekvő. Különböző szabadalmak vegyi képletei egyes részeinek kiemelése és azok hangsúlyozása a feltalálói tevékenység bizonyítására utólagos elemzésnek minősül, ami nem elfogadható.

- Az ipari alkalmazhatósággal kapcsolatban az a tény, hogy maga a *Glenmark* gyártott és árusított szitagliptin-foszfát-monohidráttól, aminek szitagliptin a fő komponense, a vitatott szabadalmat iparilag alkalmazhatóvá tette.

- A vitatott szabadalom kinyilvánítása nem laikusok, hanem szakemberek számára készült. Az az állítás, hogy a kinyilvánítás nem kielégítő, nem fogadható el, mert maga a

Glenmark hivatkozott a vitatott szabadalommal egyenértékű Merck-féle amerikai szabadalomra a szitagliptin előállítására irányuló egyik amerikai szabadalmában. Ez azt bizonyítja, hogy a Glenmark képes volt szitagliptin-foszfát-monohidrát előállítására a vitatott szabadalom kinyilvánítása alapján.

– A „közérdekre” vonatkozó érvelés nem tartható fenn, mert a szitagliptin nem volt az egyetlen DPP-IV-inhibitor II-típusú cukorbetegség kezelésére. Minthogy a Glenmark nemcsak bitorolta a vitatott szabadalmat, hanem a Merck versenytársa is volt, az a tény, hogy a terméket a Mercknél alacsonyabb áron árusította, nem képezheti alapját az ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelem elutasításának.

A DHC fenti döntése kedvező az innovátorok számára, mert egyértelműen megállapítja, hogy nem lehet elutasítani egy szabadalmas ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelmét csupán azon az alapon, hogy a szabadalmazott gyógyszer generikus változatát a bitorló fél alacsonyabb áron árusítja, különösen akkor, ha az utóbbi fél a szabadalmas versenytársa.

D) A kereskedelmi és ipari minisztérium iparfejlesztési főosztálya 2015 novemberében publikálta a 2002. évi védjegyszabályok korszerűsített tervezetét, amelyhez 2015. december 10-ig lehetett hozzászólni. Az új szabályok 2016 első negyedében léptek hatályba. A fontosabb változásokat az alábbiakban foglaljuk össze.

1. A 127. szabály lehetővé teszi, hogy a bejelentő megfelelő díj lerovása mellett kérje a hivatalt a védjegy jól ismert jellegének meghatározására. Az ilyen kérelemhez csatolni kell bizonyítékokat. Ha a hivatal a védjegyet jól ismertként határozza meg, ezt be kell jegyezni a megfelelő lajstromba.
2. A tervezet szerint a hivatali díjakat 100%-kal kell növelni. Ez alól kivételt képez a kollektív védjegy lajstromozási díja és a felszólalás.
3. Az elektronikus védjegybejelentés előmozdítása érdekében a tervezet javasolja a fizikai védjegybejelentés díjának a 100%-on felül még 10%-os emelését.
4. A 35. szabály a védjegybejelentés feldolgozásának gyorsítási lehetőségéről rendelkezik. Ennek megfelelően a bejelentő a védjegybejelentés benyújtása után a bejelentési díj ötszörösének a befizetésével meggyorsíthatja a bejelentés kezelését, aminek alapján a bejelentést három hónapon belül megvizsgálják.
5. A tervezet szerint a védjegybejelentőnek a védjegyről rövid leírást kell benyújtania, ha bejelentése egy eszközre, címkére vagy egyéb, nem szokásos védjegyre vonatkozik.
6. A 43. szabály szerint a felszólalás másolatát három hónapon belül továbbítani kell a bejelentőnek, aki benyújthatja ellenvéleményét. A meghallgatást a bizonyítás befejezését követő három hónapon belül kell megtartani.
7. A 25(3) szabály szerint egy bejelentésnek csak egy elsőbbsége lehet.
8. A 27(5) szabály szerint hangvédjegyre vonatkozó bejelentés esetén a védjegy másolatát MP3 formátumban kell benyújtani, ennek időtartama nem haladhatja meg a 30 másodpercet.

E) A *Groupon Inc. (Groupon) v. Mohan Rao & Anr* (Mohan)-ügyben a DHC megállapította a GROUPON védjegy bitorlását.

A bírósági ügy 2010 szeptemberében kezdődött, amikor a Groupon tudomására jutott, hogy a Mohan az ő doménnevével folytat az övéhez hasonló üzleti tevékenységet, termékek és szolgáltatások online eladásakor engedményeket nyújtva. A Groupon azt is közölte a bírósággal, hogy a Mohan 5 000 000 USD-ért kínálta neki eladásra doménnevét, ami bizonyította, hogy az alperes jól ismerte a felperes védjegyét és külföldi hírnevét is.

A Groupon bizonyította a bíróság előtt, hogy a Mohan törvénytelenül lajstromoztatott és árusított olyan doménneveket, amelyek megtévesztően hasonlóak voltak különböző jól ismert szervezetek doménneveihez.

A DHC tudomással bírt arról a tényről is, hogy az alperes 2009 szeptemberében folyamodott a GROUPON védjegy lajstromozása iránt, és a védjegyet 2011 márciusában lajstromozták. A DHC azonban a legfelsőbb bíróság 1996. évi *Dongre v. Whirlpool*-ügyére hivatkozott, amelyben az megállapította, hogy egy védjegy lajstromozási időpontjának elsőbbsége lényegtelen a védjegy korábbi használójának jogával szemben, amely megőrződik akkor is, ha az alperes azonos vagy közel hasonló védjegyet lajstromoztatott.

Izrael

A *Disney Enterprises Inc. (Disney)* a következő szóvédjegyeket nyújtotta be az Izraeli Védjegy hivatalnál a 9. és a 41. áruosztályban: THE JUNGLE BOOK, MOWGLI, BAGHEERA, BALOO, KAA és SHERE KHAN.

A védjegybejelentések ellen felszólalt *Zvi Efra, Azriel Ashrov* és a *Tamir Productions and Entertainment LTD* (Tamir). A Disney egy nyilatkozatot nyújtott be, amire a felszólalók képviselője közölte, hogy számára az angol olvasás és írás nyelvi és tanulási akadályt képez, és minthogy az izraeli ügyvédi kamarába való bejutáshoz nem lényeges a nyelvtudás, nem is köteles angolul tudni. Izraelben a hivatalos nyelv a héber és az arab, és ezért nincs ok arra, hogy megengedjék a Disney képviselője számára angol nyelvű nyilatkozat benyújtását.

A Disney képviselője tisztességtelen magatartással vádolta a felszólaló képviselőjét, mert frivol kérelmek benyújtásával időhúzó taktikát követett, és felajánlotta, hogy a nyilatkozatot (declaration) és annak mellékleteit lefordíttatja héber nyelvre.

A felszólaló képviselője ezzel szemben azt kifogásolta, hogy a Disney viselkedett méltánytalanul, amikor nem héber szakértő tanút nevezett meg; ezért a felszólalónak fordítóról kell gondoskodnia ahhoz, hogy a szóbeli tárgyalás lefolytatható legyen.

A felszólalás hivatali ügyintézője a következő döntést hozta:

1999. április 29-én *Moshe Goldberg*, az Izraeli Szabadalmi Hivatal akkori elnöke engedélyezte nem izraeli feleknek, hogy angol nyelven nyújtsanak be bizonyítékot. 2011 novemberében azonban a *Merck v. Shreiber* védjegyfelszólalási ügyben a hivatal úgy döntött,

hogy ha az egyik fél nem beszél angolul, a bizonyítékot a másik fél költségén jogosult héber nyelvre fordíttatni.

Az adott ügyben a felszólaló ügyvédje azt állította, hogy nem ért angolul, és hogy tanulási és megértési nehézségei vannak, de ezt nem bizonyította. Bizonyára megalapozatlan az az állítása, hogy a Disney rosszhiszeműen járt el, amikor angolul beszélő tanút választott, hiszen a Disney amerikai vállalat.

A hivatali ügyintéző elrendelte, hogy a Disney nyújtson be héber fordítást a nyilatkozatról és annak mellékleteiről, és a szóbeli tárgyaláson biztosítson képesített fordítót. Egyúttal fenntartotta magának azt a jogot, hogy költséget ítéljen meg a Disney javára, ha kitudódik, hogy a felszólaló képviselője valójában ért angolul.

Japán

A) A Szellemi tulajdon-védelmi Felsőbíróság harmadik osztálya 2015. március 25-i döntésében a társfeltalálásról ítélt az alábbi módon.

Ahhoz, hogy egy személyt egy találmány társfeltalálójának ismerjenek el, a személynek, aki azt állítja, hogy ő társfeltaláló, a másik vagy több társfeltalálójával közös és folytonos módon együttműködve fontos kreatív hozzájárulást kellett kifejtenie, ahol a találmány jellemzőit konkrét és objektív szerkezetben hozták létre olyan mértékben, hogy a találmányt bármely szakember meg tudta volna valósítani.”

Ezután a bíróság a következő megállapítást tette: „Ha a nyújtott ötlet új, még ha ezt követően a gyakorlatba vétele előtt nyilvánosan ismertté válik is, nincs arra ok, hogy egy olyan személy, aki az ötletet kitalálta, megszűnjék a találmány társfeltalálója lenni, ahol egy, az ötlet kitalálójával együttműködő személy az ötletet valós és folytonos módon gyakorlatba veszi, és befejezi a találmányt.”

B) A felperes 2003. augusztus 18-án nemzetközi bejelentést nyújtott be a Japán Szabadalmi Hivatalnál „Sejtválások valós idejű mérése” címmel. A hivatal elnöke 2009. december 4-én elutasította a bejelentést. Ezt követően a bejelentő 2010. április 8-án fellebbezett az elutasítás ellen, és módosította az igénypontok oltalmi körét. Ezenkívül 2013. január 17-én módosította az 5. igénypontban leírt találmányt.

A módosított 5. igénypont szövege a következő:

„5. Élő sejtek, amelyeket stabilan transzfektálunk egy sejtmagot célzó szekvenciával kondenzált első fluoreszkáló protein és egy második, célzott aminosav-szekvenciát nélkülöző fluoreszkáló protein előállítására céljából, ahol a sejtek tovább szaporodnak az első fluoreszkáló protein és a második fluoreszkáló protein jelenlétében, eltérő hullámhosszú látható fényt bocsátva ki.”

2013. március 12-én a hivatal elutasította az elővizsgáló döntése elleni fellebbezést. Megállapította, hogy a vitatott találmány és a fluoreszkáló protein, amely mellékes jellemzőnek tekinthető, azonos színűek, így zöldek vagy vörösek, és különböző célokra hasz-

nálhatók, így egy sejtbeli gén expressziójának vagy egy általános biológiai reakciónak a megfigyelésére. A célzott sejtbeli gén és egy fluoreszkáló proteingén kondenzációja és e két gén transzfektálása sejtekbe lehetővé teszi a célzott élő sejtek valós idejű megfigyelését. A sejtmag és a sejtcitoplazma eltérő színűre való színezése céljából a Papanicolaou-féle színezőmódszert már a találmány szerinti fluoreszkáló protein előtt használták, és orvosi területen a mai napig is széles körben alkalmazzák.

A Japán Szabadalmi Hivatal döntése ellen a bejelentő a Szellemi tulajdon-védelmi Felsőbíróságnál nyújtott be fellebbezést, amelyet azonban az 2014. október 27-én az alábbi indokolással elutasított.

A bejelentő azt állítja, hogy az 5. igénypont szerinti megoldás kidolgozásához feltalálói tevékenységre volt szükség. Ez a megoldás két, eltérő színű, fluoreszkáló proteint használ ahhoz, hogy eltérően színezzék az élő sejtek magját és citoplazmáját. A Japán Szabadalmi Hivatal döntése a Papanicolaou-féle színezési módot említette annak okaként, hogy a találmányt jól ismertnek minősítette, azonban a bejelentő a találmány által megoldott műszaki kérdés szempontjából azt állította, hogy az a módszer olyan műszaki területre esik, ahol elpusztult sejteket figyelnek meg, míg a találmány, amely élő sejtek megfigyelését teszi lehetővé, másik műszaki területre tartozik.

A bejelentő azt is állította, hogy még ha ez a két dolog azonos műszaki területre esnék is, nem tekinthető jól ismertnek sem élő szervek megfigyelési eljárása kétszínű fluoreszkáló proteinsejtek eltérő részeihez való kondenzálása után, sem az extranukleáris sejtcitoplazma színezési eljárása olyan fluoreszkáló protein használatával, amelyben nincs sejtmagot célzó génszekvencia. Ezért egy szakember a megnevezett anterioritás alapján nem tudta volna könnyen kigondolni a találmányt.

Azonban, tekintet nélkül arra, hogy élő vagy elpusztult sejteket figyelnek-e meg, azon a műszaki területen, ahol különböző célokból sejteket vizsgálnak, bizonyíték van – így a Papanicolaou-féle színezőeljárás – arra, hogy létezik módszer sejtmag és sejtcitoplazma megfigyelésére különböző színek használatával. Ezért nincs észszerű ok arra, hogy megkülönböztessük azt a műszaki területet, ahol elpusztult sejteket figyelnek meg, attól a műszaki területtől, ahol elpusztult sejteket vizsgálnak. Emellett a megnevezett anterioritások világosan említenek egy eljárást élő sejtek megfigyelésére olyan módon, hogy kétszínű fluoreszkáló proteint kondenzálnak sejtek különböző részeivel, valamint egy másik eljárást sejtbeli citoplazma színezésére olyan vörösen fluoreszkáló protein használatával, amelyben nincs sejtmagot célzó szekvencia.

Ezért a Japán Szabadalmi Hivatal döntése nem hibás, amikor jól ismert problémákat és jól ismert technológiákat határoz meg. Kijelenthető, hogy bármely szakember, aki ismeri a megnevezett anterioritásokat, könnyen kigondolhatta azt, hogy eltérő színű fluoreszkáló proteinek a sejtek megfelelő részein a saját vonatkozó színüket emittálják.

A fentiekből az a következtetés vonható le, hogy a bejelentő által a hivatali döntés ellen felhozott érvek megalapozatlanok. Ezért a bejelentő keresetét el kell utasítani.

Kanada

A Szövetségi Bíróság (Federal Court, FC) bírója, O'Keefe bíró 2016 januárjában költség-megállapítási döntést hozott a *Dow Chemical Company* (Dow) v. *NOVA Chemicals Corporation* (Nova) bitorlási perben. A bíró a Dow számára 6,5 millió CAD összeget ítelt meg, amelyből 2,9 millió CAD a jogi díjakért és 3,6 millió CAD a kiadásokért megítélt költség. Ez a költségmegállapítás a legmagasabb azok között, amelyeket az FC szabadsalom-bitorlási ügyben valaha megítélt.

Az ügy érdemi szakaszában előzőleg az FC érvényesnek ítélte a Dow 2 160 705 sz., műanyag csomagolóanyagra vonatkozó szabadalmát, és megállapította, hogy a Nova SURPASS védjegyű polimerjei, amelyeket nagy igénybevételű áruszállítmányok csomagolására használt, bitorolták a Dow szabadalmát. A Nova fellebbezését a Fellebbezési Bíróság (Appeal Court, AC) 2015 decemberében hallgatta meg, de lapzártáig még nem hozott döntést.

A Dow javára történő költségmegállapítással az FC egy újabb irányzatot követ, amely szerint magasabb összeget ítél meg, mint amilyen a Szövetségi Bíróságok tarifaszabályzata (Tariff of the Federal Courts Rules, TFCR) alapján számítható lenne. Ez az irányzat alátámasztja azt a nézetet, hogy a jelenlegi tarifarendszer nem alkalmas arra, hogy eredményesen kártalanítsa a pernyerteseket költségeikért.

O'Keefe bíró a Dow v. Nova-ügy költségtérítésének a megállapításakor utalást tett arra, hogy az FC olyan irányzatot követ, amely szerint magasabb költségeket állapít meg, mint amilyenek a TFCR alapján esedékesek lennének. A bíró megjegyezte, hogy a tarifa szerint a Dow 9,6 millió CAD költségének csak 11%-át kapta volna meg, így viszont a 2,9 millió CAD megítélésével a tényleges költségek több mint 30%-át kapta kézhez. A bíró azt is közölte, hogy az ügy bonyolult volt, mert a tárgyalás előtt 180-nál több napot fordítottak bizonyításra, a tárgyalás 32 napig tartott, és a befejező írott beadványok terjedelme meghaladta a 700 oldalt. A Dow 3,6 millió CAD-t kapott a kiadásaira, és így a tényleges 9,6 millió CAD összkiadásának több mint kétharmadát, 6,5 millió CAD-t ítéltek meg számára.

Kína

A) A kínai Állami Szellemtulajdon-védelmi Hivatal és az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) közötti együttműködés 30. évfordulója alkalmából Pekingben különböző eseményekre került sor, így például „Innováció és vállalkozás” címmel nemzetközi szimpóziumot tartottak, és a két hivatal vezetői 9. alkalommal találkoztak.

Benoît Battistelli, az ESZH elnöke szerint „a pozitív, nyertes-nyertes” társas kapcsolat a két hivatal között a szellemi tulajdon területén olyan környezetet hozott létre Kínában, amely ismerős az európai vállalatok számára. Ezek a vállalatok azután üzleti kapcsolatot létesíthetnek a kínai piacon, bízva abban, hogy innovációik oltalomban fognak részesülni.

A kapcsolatok fejlődését a statisztikai adatok is alátámasztják: az Európai Unió a második legnagyobb tengerentúli bejelentő a kínai hivatalnál, és 2014-ben a külföldről származó bejelentések 28%-áért volt felelős. Ugyanebben az évben az ESZH-nál benyújtott bejelentések 9%-a származott kínai bejelentőktől, főleg a digitális kommunikáció, a számítógéptechnológia és a telekommunikáció területén.

B) 2015. december 2-án publikálták a kínai szabadalmi törvény negyedik módosításának a tervezetét, amelyet bíráló céljából megküldtek az Állami Tanácsnak. Az alábbiakban röviden ismertetjük a tervezet néhány fontosabb rendelkezését.

A 2. cikk a „mintaszabadalom” új meghatározását adja, amely lehetővé teszi a termékek egy részének a szabadalmazását, vagyis a részleges mintaoltalmat. Korábban csak teljes termékre lehetett mintaszabadalmi oltalmat kapni.

A 42. cikk 15 évre emeli a mintaszabadalmak oltalmi idejét, hogy eleget tegyen a Hágai Egyezmény követelményeinek, annál is inkább, mert Kína csatlakozni kíván a nemzetközi egyezményhez.

A 60. cikk a csoportos bitorlást, vagyis a több fél által elkövetett bitorlást szándékosnak minősíti. A helyi szellemi tulajdon-védelmi hivatalok jogosultak az ilyen ügyek kezelésére, és lefoglalhatják a bitorló termékeket, valamint a tárgyhoz tartozó alkatrészeket, eszközöket vagy készülékeket. Ismételt szabadalom-bitorlás esetén a helyi szellemi tulajdon-védelmi hivatalok a törvénytelen eladások értékének ötszörösét kitevő bírságot róhatnak ki.

A 67. cikk felhatalmazza a helyi szellemi tulajdon-védelmi hivatalokat vizsgálatok lefolytatására és helyszíni szemlékre, hogy megismerhessenek szerződéseket, számlákat, számlakönyveket stb., megvizsgálhassanak vonatkozó termékeket, és lefoglalhassanak olyan termékeket, amelyekről bebizonyosodik, hogy bitorolják a vonatkozó szabadalmat.

A 68. cikk előírja, hogy szándékos bitorlás esetén a bíróság a károk kiszámításánál felhasználhatja a szabadalomtulajdonos tényleges veszteségét, a bitorló törvénytelen nyereségét vagy a royalty többszörösét, és a számított kár összegét legfeljebb háromszorosra növelheti. Emellett a törvényesen megállapított kár összegének felső határát 1 millió RMB-ről (152 000 USD) 5 millió RMB-re növeli. Ha azonban a kár számításánál felhasználható a fenti három módszer valamelyike, a megállapított kár sokkal nagyobb is lehet.

A kár kiszámítására vonatkozó bizonyíték megszerzésének nehézségére való tekintettel a 68. cikk azt is előírja, hogy ha a bíróság megállapította a bitorlást, azonban a vonatkozó számlakönyvek vagy anyagok főleg a bitorló birtokában vannak, a bíróság előírhatja, hogy a bitorló adja elő a vonatkozó számlakönyveket vagy anyagokat. Ha a bitorló nem működik együtt, a károkat a felperes igényei és bizonyítékai alapján lehet megállapítani.

A 85. cikk szerint ha egy szabadalmas részt vesz nemzeti szabványok elkészítésében, de nem hajlandó ismertetni általa birtokolt olyan szabadalm(ak)at, amely(ek) lényeges(ek) a szabványok kidolgozásához, ezt úgy tekintik, hogy a szabadalmas megengedi a nemzeti szabványok használójának a vonatkozó szabadalmazott technológiák használatát.

Kuvait

A Kuvaiti Védjegyhivatal (KVH) egy 2015. december 27-én publikált miniszteri rendelet alapján számos pontban módosította a védjegy törvényt. A változások közül a legfontosabakat az alábbiakban foglaljuk össze.

- Változik a felszólalási határidő, amely korábban a hivatalos közlönyben való harmadik publikáció időpontjától számított 30 nap volt. Az új felszólalási határidő most 60 nap lett a végrehajtási rendelet 12. cikke szerinti publikálás napjától számítva. Ez a változás a kuvaiti felszólalási rendszert közelebb hozta a nemzetközi irányzatokhoz.

- A végrehajtási rendelet 4. cikke szerint a védjegybejelentéssel együtt be kell nyújtani a cégalapítás hitelesített bizonylatát vagy a kereskedelmi lajstrom kivonatát. Többé nincs szükség a hazai vagy külföldi lajstromozás vagy bejelentés bizonylatának a benyújtására.

- A hivatalos közlönyben publikálni fogják a megújítási kérelmeket, valamint az átruházásokat, a névváltozásokat és a címváltozásokat. Ezeket korábban nem publikálták.

- A felszólalásokra azok kézhezvételétől a korábbi 30 nap helyett 60 napon belül lehet válsznyilatkozatot benyújtani. A hivatali döntés elleni fellebbezés benyújtásának határidejét a korábbi 10 napról 30 napra hosszabbították meg.

Lengyelország

A) A legfelsőbb bíróság 2016. február 18-i döntésében átfogalmazta Lengyelországban az ipari minták oltalmának az elvét. Szándékosan eltért a jól megalapozott esetjogtól, és úgy döntött, hogy a bíróságoknak mindaddig nem kell egy lengyel ipari minta bitorlásának a kérdésével foglalkozniuk, amíg a minta érvényességét adminisztratív eljárásban el nem döntötték.

A lengyel polgári bíróságok nem állapíthatják meg egy minta érvényességét, ez a terület a Lengyel Szabadalmi Hivatalnak és adminisztratív bíróságoknak van fenntartva. Ezért ha egy mintajog ellen bitorlási pert indítanak, az alperes nem nyújthat be ellenkeresetet, és ugyanabban az eljárásban nem kérheti a mintajog érvénytelenítését. Ehelyett, ha az alperes azon a véleményen van, hogy nem elégítették ki a mintajog engedélyezésének a törvényes követelményeit, a szabadalmi hivatalnál nyújthat be érvénytelenítési keresetet.

A polgári eljárási törvény feljogosítja a bíróságot, hogy felfüggeszse a mintabitorlási eljárást, ha az eredmény az adminisztratív eljárás kimenetelétől függ. A bíróságok azonban ritkán függesztettek fel mintabitorlási eljárásokat, amikor az alperes a hivatalnál támadta meg egy ipari minta érvényességét. Általában elfogadták, hogy a bitorlási és az érvényességi eljárások függetlenek egymástól, és egyidejűleg lehetnek folyamatban. Ezt az a jogi feltevés magyarázza, hogy egy mintajog mindaddig érvényes, amíg érvényességét adminisztratív eljárásban meg nem tagadták. Ezért ha egy mintát azt követően érvénytelenítettek, hogy a

bíróság a felperes javára döntött a bitorlás ügyében, az alperesnek a következő jogérvényesítési eljárásban kell kétségbe vonnia a döntést.

A legfelsőbb bíróság 2016. február 18-i döntése egy olyan emeletes ágyra vonatkozó ipari minta bitorlására vonatkozott, amely igen sikeres volt Lengyelországban. Röviddel azt követően, hogy az emeletes ágyat 2008-ban forgalomba hozták, egy hasonló termék jelent meg a piacon. Mindkét emeletes ágyat elsősorban egy népszerű lengyel árverési weboldalon értékesítették. Az első emeletes ágy gyártója ipariminta-oltalomért folyamodott, és a másik gyártót beperelte mintabitorlásért.

Az alperes azzal érvelt, hogy a minták közötti hasonlóság szerkezeti elemekre korlátozódott. Az alperes a kérdéses ipari minta érvénytelenítését is kérelmezte, azzal érvelve, hogy az nélkülözi az újdonságot és az egyéni jelleget.

A kerületi bíróság és a fellebbezési bíróság megerősítette, hogy mintajog-bitorlás történt, bár az érvénytelenítési eljárás még folyamatban volt. Az alperes a legfelsőbb bíróságnál is benyújtott egy fellebbezést, és utalt arra, hogy az ipariminta-jog érvényességét sohasem erősítették meg, mert a lengyel ipariminta-oltalmi rendszer (hasonlóan a legtöbb ország jogához) csupán azt kívánja a Lengyel Szabadalmi Hivataltól, hogy alakilag vizsgálja meg a bejelentést anélkül, hogy ellenőrizné a minta újdonságát és egyéni jellegét.

A legfelsőbb bíróság egyetértett az alperes érveivel, bár azok nem voltak összhangban a megalapozott esetjoggal. A korábbi álláspontjától való eltérést azzal indokolta, hogy lehetőséget kívánt adni az ipari minta érvényességének a megállapítására, és el kívánta kerülni az olyan helyzetet, amikor a bitorlás kérdését potenciálisan érvénytelen jog alapján döntenek el. Ezért megállapította, hogy a bitorlási eljárást fel kell függeszteni mindaddig, amíg a minta érvényességét meg nem állapítják. Arra is utalt, hogy a felfüggesztés lehetőséget nyújt az alperesnek arra, hogy gyakorolja alkotmányos jogát a szükséges érvek és védekező iratok benyújtására a vita folyamán.

B) A Lengyel Szabadalmi Hivatal bejelentette, hogy 2016. április 15-től kezdve a védjegybejelentések vizsgálatát formai szempontokra és abszolút elutasítási okokra korlátozza, korábbi védjegyekkel való esetleges ütközéseket tehát nem vesznek figyelembe. Ha azonban egy védjegybejelentést publikáltak, a korábbi azonos vagy hasonló védjegyek tulajdonosai jogosultak felszólalni a lajstromozás ellen. Ha senki nem nyújt be felszólalást, a védjegytalimat engedélyezik.

A Lengyel Szabadalmi Hivatal megalapítása, vagyis 1918 óta védjegybejelentések esetében a relatív okok vizsgálatát alkalmazta a védjegyek közötti ütközés elkerülése céljából. Minden egyes védjegybejelentés esetében a lajstromozhatóságot az abszolút elutasítási okok vizsgálata és a korábbi védjegyek kutatása alapján határozta meg. Ha azonos vagy hasonló termékekre lajstromozott azonos vagy megtevesztően hasonló védjegyeket talált, erről előzetes elutasító határozatban értesítette a bejelentőt, aki ezután megtehetette észrevételeit, amelyeket a hivatal figyelembe vett végső döntésének meghozatala előtt.

Az abszolút vizsgálati rendszer bevezetésétől a hivatal azt várja, hogy jelentősen, hat hónapra fog csökkenni a védjegylajstromozás időtartama. Az új rendszer további előnye, hogy a korábbi nem használt védjegyek, vagyis a jogtulajdonosok számára nem fontos vagy általuk elfelejtett védjegyek nem képeznek többé lajstromozási akadályt, ha a jogtulajdonosok nem szólalnak fel. Emellett a lengyel joggyakorlatnak az európai joggyakorlattal való harmonizálása megkönnyítheti a lengyel védjegybejelentések lajstromozását, és költségsökkentést is eredményezhet.

Németország

Az alperes tulajdonosa volt az EP 0 532 510 sz. európai szabadalom német részének. A találmány papírgyártógép-szövedékre irányult, amelynek csekély volt az áteresztőképessége; a szövedék szövött lapos láncfonalakból, összességében monorostokból készült, töltőszálakról való lemondás mellett, ahol a szilárdság vagy stabilitás semmilyen részét sem áldozták fel.

A Szövetségi Szabadalmi Bíróság (Bundespategericht, BPG) a vizsgált szabadalom egy részét semmisnek nyilvánította. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) előtti fellebbezési eljárásban az alperes „papírkészítési szövedékre” korlátozta találmányát. A BGH helyt adott a fellebbezésnek.

A BPG a szabadalom egy részének megsemmisítését azzal indokolta, hogy egy korábban publikált európai szabadalmi bejelentésben kinyilvánították, hogy láncfonalpároknak a bejelentő által javasolt alkalmazása útján nagymértékű hosszstabilitás érhető el, ami azonos a vitatott szabadalom azon jellemzőjével, amelynek révén a kielégítő szilárdság és stabilitás „részfadata” megoldást nyert. Ehhez jött még egy korábban publikált amerikai szabadalmi leírás, amely kinyilvánította, hogy az ott leírt szövési móddal a szövedéken a papírut remegése következik be a szövedék csekély áteresztőképessége mellett, aminek révén a vitatott szabadalom jellemzői 4. csoportjának a „maradék feladata” megoldhatóvá válik.

A BGH ezzel nem értett egyet. A találmánynak „részfeladatok” mértéke szerint egyes jellemző csoportokra felszabdalt tárgya nem képezheti alapját a feltalálói tevékenység vizsgálatának olyan módon, hogy egyes jellemzőket vagy jellemzőcsoportokat olyan szempontból vizsgálják, hogy azok a technika állásának ismeretében önmagukban kézenfekvők voltak-e. Azt a jogi kérdést, hogy a találmány tárgya a vizsgált szabadalom elsőbbségének napján a technika állásának ismeretében kézenfekvő volt-e, helyesen úgy lehet vizsgálni, hogy a találmány tárgyát a megoldási jellemzők egészének műszaki összefüggése alapján veszik szemügyre. A feltalálói tevékenység vizsgálatakor – miként az igénypont értelmezésekor is – egyes jellemzők vagy jellemzőcsoportok akkor sem hasonlíthatók össze elkülönítetten a technika állásával, ha a találmány tárgya felbontható egyes „részfeladatokra”. Ezért ilyen esetben is az oltalom alá helyezett tanítás teljes tartalmát kell alapul venni.

Norvégia

Norvégiában az ekvivalensek tanának jogi státusza hosszú ideig bizonytalan volt, és viszonylag régi joggyakorlaton és jogelméleten alapult. Az újabb gyakorlat már figyelembe vette az Európai Szabadalmi Egyezmény 69. cikkének értelmezésére vonatkozó jegyzőkönyvet, amely az oltalom értelmezését két véglet között határozta meg: az egyik szerint a szabadalom oltalmi körét az igénypontok szövegének szó szerinti jelentése határozza meg, míg a másik véglet szerint az igénypontok csupán irányelvként szolgálnak.

A fenti két szélsőség között azonban a helyes mértéket nehéz megtalálni, különös tekintettel arra, hogy az angol és a német joggyakorlat jelentős eltérésekkel közelíti meg az ekvivalenseket.

Jelentős előrehaladást ért el a Norvég Legfelsőbb Bíróság 2009-ben, amikor meghatározta azokat a követelményeket, amelyeket az ekvivalensek tanának alkalmazásakor a másodfokú bíróságnak követnie kell. Ezek a következők:

- A bitorlással vádolt tárgynak ugyanazt a kérdést kell megoldania, mint a szabadalmazott találmánynak.

- Az elvégzett módosításoknak kézenfekvőknek kell lenniük egy szakember számára.

- A bitorlással vádolt tárgy nem lehet a technika állásának része.

Ezek a követelmények elemzésre adnak lehetőséget, azonban még jelentős teret hagynak az egyéni megfontolás számára. Emellett a hivatkozott 2009. évi ügyben a legfelsőbb bíróság azt állapította meg, hogy az ekvivalensek tana nem volt alkalmazható, így ez a döntés nem egyértelműen erősíti meg, hogy a fentebbi három követelmény minden esetben szükséges és elegendő.

Mindazonáltal egy újabb ügy az *Active Brands AS* (Brands) (a szabadalmas), valamint a *Finor AS* és a *Fischer Sports GmbH* [(Fischer) a vélt bitorlók] között ezeken a követelményeken alapult. A döntés azonban nem volt világos, ami azt mutatja, hogy az ekvivalensek tana Norvégiában még fejlődési stádiumban van.

A vizsgált ügy háttere, hogy a Brands kizárólagos használati engedéllyel bírt a 318 691 sz. norvég szabadalomra, amely egy ragasztóanyaggal a sítalpra erősített szalagok vagy csíkok segítségével fejlesztett ki ütközéscsökkentő rendszert.

A Fischer 2013-ban hozta forgalomba a FISCHER EASY SKIN terméket. Ezt követően a Brands azt állította, hogy a termék közvetlenül vagy az ekvivalensek tana alapján szabadalmának oltalmi körébe esik.

Az elsőfokú bíróság 2015. március 30-án hozott döntést. Ebben öt igényponti jellemzőt nevezett meg, majd megállapította, hogy a Fischer terméke csak az 1. és az 5. jellemzőt valósította meg, ezért nem történt szó szerinti bitorlás, mert a többi jellemző nem volt megtalálható a Fischer termékében. A bíróság megállapította továbbá, hogy a Fischer terméke ugyanazt a problémát oldotta meg, mint a Brands szabadalma, de arra nem tért ki, hogy a 2., 3. és 4. jellemzőt ekvivalens jellemzőkkel oldották-e meg.

Végül a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a szabadalom elsőbbségi időpontja előtt már leírtak hasonló termékeket, ezért a szabadalmazott találmány csupán egy olyan változat volt, amely az ekvivalensek tana alapján aligha volt jogosult oltalomra.

Olaszország

A) Az Olasz Fellebbezési Tanács 2015. december 14-én állást foglalt a kiegészítő oltalmi tanúsítványok (supplementary protection certificate, SPC) oltalmi idejének a számításáról.

Korábban az Olasz Szabadalmi és Védjegyhivatal a 469/2009 sz. SPC-rendelet 13(1) cikkében szereplő „a Közösségben a termék első forgalomba helyezési engedélyének időpontja” kifejezést úgy értelmezte, hogy az az engedély (marketing authorization, MA) megadásának a napját jelzi.

A japán *Takeda* 2014 márciusában két kérelmet nyújtott be az Olasz Szabadalmi és Védjegyhivatalnál a „Vipidia” termék olaszországi SPC-je oltalmi idejének helyesbítése iránt. A hivatal az SPC-rendelet 13(1) cikkének értelmezése alapján mindkét kérelmet elutasította. E döntések ellen a *Takeda* fellebbezést nyújtott be az Olasz Fellebbezési Tanácsnál azzal érvelve, hogy egy MA-tulajdonos addig nem léphet a piacra, amíg ténylegesen nem tájékoztatják az MA megadásáról, és ennek következtében az utóbbi időpontot kell figyelembe venni egy SPC oltalmi idejének a számításánál.

Ugyanazokban a napokban az Osztrák Szabadalmi Hivatal az Európai Bírósághoz fordult a C-471/14 sz. ügyben, amely az SPC-rendelet 13(1) cikkének értelmezésével foglalkozott. Ekkor felfüggesztették az olaszországi eljárást, várva a CJEU döntését, majd annak megszületése után az eljárást folytatták. Az Olasz Fellebbezési Tanács a CJEU döntése alapján hatályon kívül helyezte az Olasz Szabadalmi és Védjegyhivatal elutasító döntését, és megállapította, hogy a CJEU döntései nem csupán a bíróságokra, hanem a hivatalra nézve is kötelezőek. Ezért a tanács megerősítette, hogy kérni lehet az olasz SPC-k oltalmi idejének újbóli kiszámítását annak az időpontnak az alapján, amikor a kérelmezőt értesítik az MA-ról, ellentétben azzal az időponttal, amikor az MA-t engedélyezik.

Oroszország

Oroszországban 2016. január 5-én néhány vonatkozásban változtak a szellemi tulajdon-védelmi törvények. Az alábbiakban a legfontosabb változásokat foglaljuk össze.

A törvénymódosítás tiltja a szellemi tulajdon-védelmi jogok rosszhiszemű lajstromoztatását. Ugyancsak tiltja a védjegyekhez, vállalatnevekhez és kereskedelmi nevekhez hasonló jelzések törvénytelen használatát csomagolásokon és címkéken, valamint az interneten. Emellett tiltva van egy termék, csomagolás, címke, szín, kereskedelmi név vagy kirakat általános megjelenésének a másolása vagy utánzása, feltéve, hogy azt versenytárs okozza.

A tisztességtelen versenyt tiltó jogszabályba ütköző cselekedetekkel a Szövetségi Monopóliumellenes Szolgálat foglalkozik.

A törvénymódosítás új szabályozást tartalmaz a jól ismert védjegyek oltalmával kapcsolatban. Ennek megfelelően részletesebben szabályozták a „jól ismert védjegy” státusz elnyerésének feltételeit. Az új szabályozás eljárási időkorlátot foglal magában, és kimerítően határozza meg azoknak a dokumentumoknak a listáját, amelyek ahhoz szükségesek, hogy egy védjegyet jól ismertnek fogadjanak el.

A törvénymódosítás tartalmaz a védjegylajstromozás törlésére vonatkozó olyan eljárást is, amelyet a tulajdonos vállalat megszűnésének vagy a tulajdonos halálának a következtében lehet lefolytatni. Törlési kérelmet bármely érdekelt fél benyújthat. A vállalat megszűnését vagy a tulajdonos halálát igazoló okiratot a kérelemmel együtt kell benyújtani. A hivatalnak az ügyet öt hónapon belül el kell döntenie.

Tajvan

A Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Bíróság 2015. október 8-i döntésében megállapította, hogy a SUPERFLY védjegy hasonlít a korábban a 25. áruosztályban lajstromozott SUPERDRY védjegyhez, és a tajvani védjegy törvény 30-1-(10) cikke alapján a 25. áruosztályban nem lajstromozható a megjelölt „ruházati cikkek, cipők, csizmák és kalapok” vonatkozásában. E döntés alapján a bíróság hatályon kívül helyezte a Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatal döntését, amely szerint a két védjegy nem hasonlít egymásra.

A bíróság hivatkozott arra, hogy a két védjegy azonos „super-” előtagot tartalmaz, és mind a kettő Y betűvel végződik, továbbá megjelenésben és kiejtésben is erősen hasonló. A bíróság megállapította továbbá, hogy az azonos „super-” előtag miatt a két védjegy fogalmilag is hasonlít egymásra. A bíróság arra is utalt, hogy Tajvanon az angol nyelv nem általánosan ismert, és nem minden érintett fogyasztó képes megérteni a két szó közötti jelentéskülönbségeket.

A fentiek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a két védjegy közötti hasonlóság nagyon magas fokú.

Törökország

A) A vizsgált ügyben a felperes azon az alapon indított pert az alperes ellen, hogy az engedély nélkül használja az ő kereskedelmi nevét, és ez védjegybitorlást képez. A per megindítása után a felperes alapvédjegyeit egy harmadik félre ruházta át, és erről értesítette a bíróságot.

Az alperes a kereset elutasítását kérte, és azzal érvelt, hogy sok éven keresztül beruházott a kereskedelmi névbe, és a saját megjelölései nem hasonlítanak megtévesztő módon a felperes megjelöléseire.

Az elsőfokú bíróság elfogadta, hogy a kereskedelmi név használata kiterjed annak védjegyként való használatára is, azonban elutasította a felperes keresetét, mert megállapította, hogy az alperes jogi érdeket szerzett azon az alapon, hogy a felperes nem foganatosított semmiféle intézkedést, és a védjegybitorlásra vonatkozó minden jogát elvesztette azzal, hogy néma maradt.

A felperes a fellebbezési bíróságnál nyújtott be fellebbezést, amely megváltoztatta az elsőfokú bíróság döntését. Az utóbbi azonban kitartott saját döntése mellett, aminek következtében az ügy a Polgári Kamara Tanácsa elé került. Ez először megállapította, hogy az a fél, akire az alapvédjegyet átruházták, a polgári törvénykönyv 125. cikke alapján eljárhat felperesként. Ezután a tanács felülbírálta az elsőfokú bíróság állásfoglalását azon az alapon, hogy

- a lajstromozott védjegyek törlésére vonatkozó eljárás ötéves időszakhoz van kötve, ezért elfogadhatatlan egy olyan kérelem, amelyet öt évnél hamarabb nyújtanak be nem lajstromozott védjegyekkel kapcsolatban, amelyek amúgy is gyengébb oltalmat élveznek, mint a lajstromozott védjegyek;

- a felperes az alperes korábbi védjegykérelmei ellen már felszólalást nyújtott be, ezért a felperes öt évnél rövidebb ideig tartó hallgatása eleve nem okozhat számára jogvesztést.

B) A vizsgált ügyben a felperes egy külföldi vállalat volt, amely Törökországban az alperessel kötött kizárólagos képviseleti megbízás alapján működött. Ekkor az alperes a felperes kereskedelmi nevét védjegyként lajstromoztatta a Török Szabadalmi Intézetnél.

A felperes az elsőfokú bíróságnál a védjegylajstromozás érvénytelenítését kérte. A felperes arra is hivatkozott, hogy az alperes tevékenysége a tisztességtelen versenyt tiltó jogszabályba is ütközik. A felperes e jogsértés megszüntetését, valamint anyagi és nem anyagi kárának megtérítését is kérte.

Az elsőfokú bíróság elutasította a felperes keresetét, leszögezve, hogy egy védjegylajstromozásból származó jogok jogi szempontból érvényesek. Ezért a bíróság megállapította, hogy az alperes cselekedetei nem ütköztek a tisztességtelen versenyt tiltó jogszabályba.

Ezután a felperes a fellebbezési bíróságnál nyújtott be fellebbezést. Ez a bíróság a felperes javára megváltoztatta az elsőfokú bíróság döntését.

Hivatkozott korábbi döntésekre, amelyek megállapították, hogy a megfelelő lajstromozás utáni védjegyhasználat nem képez tisztességtelen versenyt tiltó jogszabályba ütköző cselekedetet. Különös súlyt helyezett egy (ipari mintákra vonatkozó), 2013. március 27-i döntésre, amely az alábbi megállapításokat tette:

- az érvénytelenségi döntések visszamenőleges hatályúak;
- egy jogi rendelkezés nem védi a joggal való visszaélést;
- egy személy nem állíthatja, hogy jóhiszeműen járt el, ha nem tanúsította a tőle elvárható figyelmet.

A fellebbezési bíróság a védjegytvény 44. cikkére hivatkozva megjegyezte, hogy ha egy védjegyet egy bírósági döntés érvénytelenített, az érvénytelenítési döntés visszamenőleges

hatályú. Ennek megfelelően megállapította, hogy a védjegylajstromozást nyilvánvalóan rosszhiszeműen kérték, és az érvénytelen. Ezért az alperesnek meg kell térítenie a felperes kárát, amely az érvénytelen védjegylajstromozásból származott.

Vietnam

2015 októberében Vietnamban új rendelkezések léptek hatályba a doménnévügyekkel kapcsolatban. A rendelkezést a tájékoztatási és kommunikációs minisztérium hirdette ki. Alább a rendelet néhány fontosabb pontját ismertetjük.

– Vitatott „...vn” doménnevek esetén a döntőbíró vagy a bíróság útján elért egyezség lehetővé teszi, hogy a felperes a vitatott és megvont doménnév lajstromozását kérje a meg egyezés időpontjától számított 15 napon belül. Ezt követően a doménnevet bárki lajstromoztathatja.

– Külföldiek a „...vn” domméneveket csak külföldön használhatják, ellentétben a korábbi rendelkezéssel, amely az ilyen doménnevek használatát Vietnamon belül és kívül is engedélyezte.

– A nemzetközi doménnevek lajstromoztatói működésüket kötelesek voltak a minisztériumnál lajstromoztatni, és működésüket csak azt követően kezdhették meg, hogy érvényes és teljes lajstromozási iratot kaptak ettől a minisztériumtól. Az új rendelet szerint működésükről csupán tájékoztatniuk kell a minisztériumot.

VÁLOGATÁS AZ IPARJOGVÉDELMI SZAKÉRTŐI TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY KNOW-HOW VÉDELME KÉRDÉSÉBEN¹

ISZT-2/2014.

I. A tényállás

1. A törvényszék a szellemi tulajdon megállapítása iránt folyamatban lévő perben szakértői vizsgálat elvégzésére és szakvélemény elkészítésére rendelte ki az Iparjogvédelmi Szakértői Testületet.

2. A kirendelésben ismertetett tényállás szerint az alperes és néhai M. I. élettársak voltak: M. I. orvosként, nőgyógyásként praktizált haláláig, míg élettársa, az elsőrendű alperes különböző laborfeladatokat végzett. Az elsőrendű alperes állítása szerint kizárólag az ő szellemi termékének köszönhetően, míg a felperes állítása szerint közös tevékenységük eredményeként született meg a speciális módon készített, virágeszenciákat és C-vitamint tartalmazó komplex készítmény. Az M cég, mint a szer forgalmazója, bejelentést tett az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézetnél étrend-kiegészítő készítményről. Az erről szóló igazolást meg is kapta. A szer forgalmazására néhai M. I. és az alperes értékesítési rendszert dolgozott ki, amelyet különböző cégek keretében forgalmaztak. A néhai M. I. halálát követően a forgalmazást az alperes egyedül folytatta. A per tárgyát az képezi, hogy néhai M. I. örököse vitatja azt, hogy az alperes kizárólag egyedül fejlesztette ki ezt a terméket és így saját szellemi termékeként egyedül jogosult a forgalmazói jogok gyakorlására.

II. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testületnek feltett kérdések

A törvényszék, valamint a peres eljárásban érintett felek egyaránt kérdéseket intéztek a testülethez. A törvényszék az alábbi kérdések tekintetében kérte a testület állásfoglalását.

1. Lehetőség szerint írja körül a szakértői testület azt a fejlesztési folyamatot, amelynek eredményeképpen ez a termék létrejöhett!

2. Milyen szakterület milyen mélységű ismerete szükséges ahhoz, hogy egy ilyen étrend-kiegészítő készítményt valaki kifejlesszen?

3. Tekintettel arra, hogy az eljárás során az alperes a gyártási-előállítási folyamatról nem kívánt nyilatkozni, meg tudja-e állapítani a szakértői testület azt, hogy a virágeszenciák begyűjtése milyen bonyolultságú és milyen technológiai hátteret igénylő feladat?

¹ A szakértői vélemény bírósági megkeresés alapján, folyamatban lévő ügyben született.

A felperes az alábbi kérdések tekintetében kérte az Iparjogvédelmi Szakértői Testület állásfoglalását.

4. A jelen ügyben a ... cseppek mint termék, illetve annak receptje a Ptk. 86. § (3) bekezdése szerint szellemi alkotásnak minősül-e?

5. Szükséges-e a recept pontos tartalmának, az összetevők pontos listájának az ismerete annak megállapításához, hogy a ... cseppek elnevezésű termék szellemi alkotásnak minősül, vagy elegendő azt igazolni, hogy a termék kifejlesztése szellemi alkotómunka eredménye, az eredmény mint szellemi alkotás létezik, és azt ténylegesen felhasználják a termék gyártása és forgalmazása során?

6. A Ptk. 86. § (3) bekezdésében meghatározott, ún. „nem nevesített szellemi alkotás” esetében az ekként való minősítés feltétele-e, hogy az adott szellemi alkotás egyedi és újszerű legyen?

7. Milyen jelentőséggel bír az a körülmény, hogy a per tárgyát képező ... cseppek terméket az Országos Élelmezési és Táplálkozástudományi Intézet notifikációs okmánya alapján a mai napig étrend-kiegészítőként gyártják és forgalmazzák, feltüntetve a terméken ezt a nyilvántartási számot? Ebből a tényből levonható-e az a következtetés, hogy a terméket változatlan összetétellel gyártják és forgalmazzák?

8. Ha a szellemi alkotással összefüggésben előterjesztett tulajdonosi igényt törvényes öröklés jogcímén érvényesítik, nem pedig a létrehozásában való közreműködés alapján, az igényérvényesítés feltétele lehet-e az, hogy az igény érvényesítője az adott szellemi termék pontos összetételét ismerte, avagy elegendő a termék meglétének és változatlanul való gyártásának és forgalmazásának a bizonyítása?

9. A keresethez csatolt dokumentumok alapján megállapítható-e, hogy a ... cseppek néven forgalmazott termék megfelel a Ptk. 86. § (3) bekezdésében meghatározott ún. „nem nevesített szellemi termék” kritériumainak?

10. A ... cseppek megalkotóinak a felek tekintendők-e, figyelemmel a keresethez csatolt, számos általuk adott, a médiában megjelent nyilatkozatuk alapján?

11. Milyen jelentőséggel bír az a körülmény, hogy az ... elnevezés védjegyeztetésekor a kérelmet benyújtó és ezáltal a védjegy jogtulajdonosának tekintendő M cégnek a felek mint magánszemélyek voltak a tulajdonosai?

Az elsőrendű alperes az alábbi kérdések tekintetében kérte a testület állásfoglalását.

12. Kapcsolódik-e tulajdonjog a külön törvényi védelem alatt nem álló, de a Ptk. által védett szellemi alkotásokhoz?

13. Örökölheto-e az alkotónak a Ptk. 87. §-ának (2) bekezdésében biztosított joga?

14. Ahhoz, hogy valaki örökösként érvényesíthessen igényt (bármilyet) egy szellemi alkotás vonatkozásában, előfeltétel-e, hogy az örökhagyó alkotói minőségét, az alkotás létrehozásában való tényleges közreműködésének mibenlétét és mértékét bizonyítsa akkor, ha ez az „alkotó” életében nem történt meg?

15. Elegendő-e az alkotói (társalkotói) minőség bizonyítására az alkotóként fellépő személyeknek az erre utaló, de nyilvánvalóan az alkotás népszerűsítése érdekében tett nyilatkozatai?

16. Annak megállapításához, hogy a készítmény a Ptk. 86. §-a szerinti védelem alá tartozó szellemi alkotásnak minősül-e, elegendő az „alkotók” nyilatkozatait figyelembe venni, avagy a védelem alapja a termék tudományosan igazolható összetétele, illetve esetlegesen az előállítási mód?

17. Ha a készítmény tudományosan kimutatható összetevői: C-vitamin, desztillált víz és alkohol, akkor ezzel az összetétellel a készítmény eléri a törvényi védelem szintjét?

18. Figyelemmel arra, hogy a perbeli esetben a készítmény neve és maga a készítmény jogi sorsa elválik egymástól, hogyan kell azonosítani az igénylőnek a készítményt ahhoz, hogy arról a bíróság ítéletében rendelkezessen?

A megkeresés alapján a szakértői vizsgálat tárgya a következő:

- a termék kifejlesztésére irányuló folyamat, annak ismerete, valamint ezek kapcsolata és hatása az oltalom fennállására,
- milyen kritériumok alapján határozható meg a Ptk. 86. §-ának (3) bekezdésében meghatározott egyéb szellemi alkotás szerinti oltalom fennállása,
- a Ptk. 86. §-ának (3) bekezdésében meghatározott egyéb szellemi alkotás oltalma értelmezhető-e a dologi jog részeként, továbbá lehet-e öröklési jog tárgya,
- a Ptk. 86. §-ának (3) bekezdésében meghatározott egyéb szellemi alkotás, valamint a termék árujelzőjének tulajdonjoga elválhat-e egymástól, és annak milyen következményei lehetnek a termék elnevezésére.

III. Az Iparjogvédelmi Szerzői Testület eljárása

1. A testület a 270/2002. (XII. 20.) Korm. rendelet, a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Szt.) által meghatározott feladatkörben, valamint szervezeti és eljárási rendben, a tényállásra irányadó jogszabály, elsősorban a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.), továbbá a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (a továbbiakban: Vt.) alapján alakította ki az alábbiakban kifejtésre kerülő álláspontját.

2. A jelen szakértői vélemény megállapításai és következtetései a törvényszék által ismertett tényálláson és a testület rendelkezésére bocsátott dokumentumokból megismerhető tényeken alapulnak, és csak erre a tényállásra nézve helytállóak.

3. Ez a szakértői vélemény az ügyben eljáró hatóságokat nem köti.

IV. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület álláspontja

1. A testület elsőként azt vizsgálta meg, hogy a törvényszék által ismertetett tényállás, továbbá a rendelkezésre álló dokumentumok elegendő információt tartalmaznak-e a feltett kérdések megválaszolásához.

2. A törvényszék az alábbi iratokat bocsátotta a testület rendelkezésére:

- a kirendelés szövegét, valamint a peres feleknek a testülethez intézni szándékozott kérdéseit tartalmazó beadványait;
- a P.20.482/2013. számú ügy iratait.

3. *A szellemi alkotások jogi védelmének rendszere a polgári törvénykönyvben*

Tekintettel arra, hogy az Iparjogvédelmi Szakértői Testülethez intézett egyes kérdések a Ptk. 86. §-ának egészét jelölik meg vizsgálandó jogalapként, és ezáltal általánosságban teszik a testület feladatává a Ptk.-ban lefektetett védelem fennállásának a meghatározását, indokoltnak tűnik a szellemi alkotások Ptk. általi szabályozásának, valamint a hozzá kapcsolódó hazai bírói joggyakorlatnak az áttekintése.

3.1. Általános védelem

A Ptk. a személyek polgári jogi védelméről szóló címben, 86. §-ának (1) bekezdésében – amelyet szellemitulajdon-védelmi generálklauzulának tekinthetünk – általános jelleggel írja elő a szellemi alkotások védelmét. A Ptk. a szellemi alkotás fogalmát nem határozza meg, azaz a védelem tárgyainak lehetséges köre e törvény alapján nem zárt. A kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról szóló 2004. évi CXXXIV. törvény 4. §-ának 11. a) pontja alapján a szellemi alkotások azok az alkotások, műszaki megoldások, amelyek alkalmasak arra, hogy iparjogvédelmi oltalom (szabadalom, használatiminta-oltalom, növényfajta-oltalom, formatervezésiminta-oltalom, topográfiaoltalom) tárgyát képezzék, vagy amelyek jogszabály erejénél fogva szerzői jogi védelem alatt állnak, ideértve azt is, amikor a hasznosítási célok, lehetőségek függvényében a megfelelő oltalom megszerzése helyett e megoldások titokban tartása célszerű. E fogalommeghatározás azonban csak az innovációs törvény alkalmazásában irányadó, a joggyakorlat gyakran ennél szélesebb kört von ide. A bírói gyakorlat által alkotott definíció szerint „[j]ogi értelemben vett szellemi alkotásról ugyanis csak abban az esetben beszélhetünk, ha az meghatározott szellemi tevékenység, alkotási folyamat eredménye; már megformált gondolati tartalmat, azonosítható és egyediesíthető gondolatsort, gondolati szövédéket fejez ki. Ahhoz tehát, hogy a ... szellemi alkotás ... védelemben részesülhessen, minimálisan meg kell hogy feleljen annak a követelménynek, hogy felismerhetőek legyenek rajta a szellemi tevékenységből fakadó eredetiség jegyei.” (BH2005. 209)

A jogvédelem kettős irányú: egyrészt védett az alkotási folyamat, másrészt védett maga a létrehozott mű is. A Ptk. 86. §-ának (1) bekezdése szerinti védelem a (2), a (3) és a (4) bekezdésen keresztül valósul meg, az itt található szabályok bontják ki a tartalmát. Ennek megfelelően a szellemi alkotások állhatnak szerzői jogi vagy iparjogvédelmi oltalom alatt, ennek hiányában pedig – az alábbiakban kifejtettek szerint – nevesítetlen szellemi alkotásként vagy szervezési ismeretként részesülhetnek jogi védelemben. Ezt a Ptk.-hoz fűzött kommentár is megerősíti, vonatkozó része szerint a személyhez fűződő jogok körében, valamint a Ptk. 86. §-ának (1), (3) és (4) bekezdésében foglalt szabályok többletvédelemnek minősülnek a (2) bekezdés szerinti külön jogszabályok által létrehozott oltalmi formákhoz képest: azaz azok a szellemi alkotások, amelyek a külön jogszabályok hatálya alól valamilyen okból „kiszorulnak”, az általános szabályok alapján védelmet élvezhetnek.

3.2. Külön jogszabályok által meghatározott oltalmi formák

A Ptk. 86. §-ának (2) bekezdésében találjuk a külön jogszabályok hatálya alá tartozó szellemi tulajdon-védelmi oltalmi formákat: a szerzői jogot, valamint az egyes iparjogvédelmi oltalmi formákat (így különösen a szabadalmi, a védjegy-, a földrajziárjelző-oltalom, valamint használati- és formatervezésiminta-oltalom). A külön jogszabályok által létrehozott védelem csak az egyes oltalmi formáknál megjelölt alkotót illeti meg, és csak a jogszabályokban megjelölt tartalommal és feltételekkel.

A szerzői jog az irodalmi, művészeti, tudományos alkotásokat védi, a védelem pedig a mű megalkotásával keletkezik (nyilvánartásba vétel vagy bármilyen más hatósági aktus nélkül), amennyiben az megfelel a törvény szerinti feltételnek, azaz a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel rendelkezik.

Az iparjogvédelem körébe tartozó oltalmi formák által biztosított védelem időben és térben korlátozott monopolhelyzetet hoz létre a jogosult javára, aki az oltalmi idő fennállása alatt kizárólagosan jogosult a találmány, védjegy, minta stb. gazdasági tevékenység körében történő hasznosítására. Fontos rámutatni, hogy míg a szerzői jog csak az adott konkrét mű egyéni megjelenési formáját védi (vagyis az alapjául szolgáló ötletet, a mű tartalmát nem), az iparjogvédelmi oltalom feladata éppen ennek a (jellemzően műszaki) tartalomnak a védelme.

3.3. Hézagmentes oltalom

A Ptk. 86. §-ának (3) bekezdése az ún. hézagmentes oltalom jogintézményéről rendelkezik, azaz kiterjeszti a védelmet a külön jogszabályok által nem nevesített szellemi alkotásokra, amelyek társadalmilag széles körben felhasználhatók, és azáltal, hogy még nem váltak közkinccsé, a jogosult számára értéket képviselnek, amely azonban nem feltétlenül vagyoni jellegű. Az oltalom törvényi feltételeit a bírói gyakorlat is megerősíti (BDT 2007/12/192),

amennyiben kimondja, hogy „[a] külön törvény hatálya alá nem tartozó szellemi alkotás akkor részesül jogi védelemben, ha társadalmilag széles körben felhasználható és még nem vált közkinccsé. E feltételek hiányában a jogsértés nem állapítható meg, és kártérítési kötelezettséget sem keletkeztet a szellemi termék felhasználása.”

A hézagmentes oltalom fennállásának első alapvető törvényi feltétele, hogy a szellemi alkotás *társadalmilag széles körben felhasználható* legyen. A testület álláspontja szerint annak vizsgálatakor, hogy egy szellemi alkotás (vagy bármilyen más ismeretösszesség) társadalmilag széles körben felhasználható-e, nem abból kell kiindulni, hogy a felhasználás milyen létszámú személyi kör számára lehet előnyös, hanem abból, hogy *elősegíti vagy megkönnyíti-e valamely össztársadalmi érdek megvalósulását*.

A közkinccsé válás hiányára (vagyis a titkosságra) vonatkozó törvényi feltétel tartalmát alább, a know-how kapcsán fejti ki a testület.

3.4. A know-how oltalma

A Ptk. a 86. § (4) bekezdésében, az oltalom „hézagmentességét” biztosító (3) bekezdést követően, azt mintegy kiegészítve rendelkezik a know-how oltalmáról. A törvény az oltalom tárgyát nem nevezi ugyan know-how-nak, de szabályozza a jogintézményt, amikor kimondja: „[a] személyeket védelem illeti meg a vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismereteik és tapasztalataik tekintetében is. A védelmi idő kezdetét és tartamát jogszabály határozza meg.”

A hivatkozott külön jogszabály, azaz a Ptk. módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról rendelkező 1978. évi 2. törvényerejű rendelet 4. §-ának (1) bekezdése a védelmi idő kezdetéről nem nyilatkozik, annak tartamáról pedig szükséztlenül rendelkezik: „[a] személyeket a vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismereteik és tapasztalataik tekintetében a megkezdett vagy tervbe vett hasznosítás esetén a közkinccsé válásig illeti meg a védelem.”

E két törvényi rendelkezés adja a know-how jogintézményének jogi alapjait. Ezeket a rendelkezéseket – tekintettel arra, hogy nem áll mögöttük az iparjogvédelmi ágazati törvényekhez hasonló cizellált jogszabály – a bírói gyakorlatnak kellett kibontania, értelmeznie és tartalommal kitöltenie. A Legfelsőbb Bíróság Gazdasági Kollégiumának GK 52. számú állásfoglalása (BH 1990/1. szám) a következőképpen nyilatkozik a know-how-ról:

„A Ptk. 87. §-ának (2) bekezdésében szabályozott vagyoni értékű gazdasági, műszaki, szervezési ismeretek és tapasztalatok mint a szellemi tevékenység eredményei a szellemi alkotások fogalma alá tartoznak. Bár kizárólagosságot biztosító jogkövetkezmények nem fűződnek hozzájuk, a jogosulatlan felhasználással szemben ezek az ismeretek is védelemben részesülnek (pl. titokvédelem), és a jogosult követelheti, hogy az eredményeit elsajátító vagy felhasználó személy részesítse őt az elért vagyoni eredményben. Az is gyakori, hogy ezeket a vagyoni ér-

tékü ismereteket és tapasztalatokat ellenérték fejében átruházzák. A know-how mint szellemi alkotás tehát vagyoni értéket képvisel és forgalomképes...”

A fenti jogszabályi rendelkezések értelmében – figyelemmel a rájuk épülő bírói gyakorlatra is – a hatályos Ptk. szerinti know-how-fogalom elemei a következők:

- relatív titkossággal bír (közkinccsé még nem vált);
- vagyoni értéket képvisel;
- gazdasági, műszaki vagy szervezési jellegű;
- jogosultja az a személy (jogalany), aki az ismeretet, tapasztalatot kifejlesztette, illetve a meglévő korábbi ismeretekből, tapasztalatokból leszűrte (szintetizálta);
- gyakorlati ismeretnek minősül, azaz nem valamilyen jelenség felismeréséről van szó, hanem egy olyan – a gyakorlatban alkalmazható – ismeretről vagy tapasztalatról, amelynek a hasznosítása legalább tervbe van véve;
- nem áll más, nevesített iparjogvédelmi oltalom alatt.

A know-how jellegű ismeretek közkinccsé még nem vált természete az üzleti titok titkossági kritériumához képest szélesebb kört ölel fel. Ez azt jelenti, hogy nem kizárólag olyan információkról lehet ebben a körben beszélni, amelyek csupán egy szűk, meghatározható kör számára hozzáférhetőek (azaz szűk értelemben véve titkosak), hanem idetartoznak az olyan – egyébként bárki számára hozzáférhető, de speciális szempontok szerint csoportosított – ismeretek is, amelyeknek összeállítása olyan mennyiségű munkaráfordítást igényel, amely miatt a felhasználni kívánó számára előnyösebb a kész ismeret megszerzése, mint a saját kutatásban való előállítás. Ez utóbbi esetben a know-how-t képező adatok nem a titkosságuk miatt, hanem az összegyűjtésükhöz vagy a rendszerezésükhöz szükséges erőfeszítések nagysága miatt korlátozottan hozzáférhetőek.

Ehhez járul a bírói gyakorlat azon megállapítása, amely szerint „*az a tény, hogy a tudomány állásához kapcsolódó, feltételezett ismeret az adott megoldás előállításának lehetőségét az érintett szakmai kör részére nem zárja ki, önmagában nem eredményezi a megoldás közkinccsé válását [Ptk. 86. § (3) bek., 87. § (2) bek., 1978. évi 2. tvr. (Ptké. II/4. § (1) bek.]*” (BH1992. 391.).² Ebből is világosan látszik, hogy a know-how *relatív titkosságára* (korlátozott hozzáférhetőségére) vonatkozó követelmény teljesülése esetről esetre vizsgálandó, azaz a közkinccsé válásnak nincs olyan szigorúan és világosan rögzített zsinórmértéke, amely a szabadalmazhatósághoz szükséges abszolút újdonsághoz volna hasonlítható. Egy adott megoldás, amelyet a jogosult nem kezel titkosan (a hatályos szabályok szerint ez csupán az üzleti titok körében követelmény), mindaddig oltalmat élvezhet know-how gyanánt, amíg az érintett szakmai körökben nem terjed el annyira, hogy korlátozott hozzáférhetőségéről már nem lehet beszélni.

² Igaz ugyan, hogy mindez a nevesíttelen szellemi tulajdon-jogok kapcsán került megfogalmazásra, ám a közkinccsé válás mindkét kategóriára nézve azonosan értelmezhető fogalom, így a know-how-ra is irányadó (annál is inkább, mivel a jogalkotó a védelem lejártát is a közkinccsé váláshoz kötötte).

A vagyoni értékűség kritériuma, – amelyből a forgalomképesség szükségszerűen következik – azt is maga után vonja, hogy *a közkinccsé válás elkerüléséhez a jogosultnak jellemzően gazdasági érdeke fűződik*, azaz az érintett ismeret vagy tapasztalat a jogosult számára versenyelőnyt jelent. Ezt egészíti ki és erősíti meg a gazdasági, műszaki vagy szervezési jellegre történő utalás, és ezért tekinthető a know-how fogalmi elemének a gyakorlati alkalmazhatóság is, amely legalább a tervbe vett hasznosítást maga után vonja.

A know-how fogalmának egyik leglényegesebb eleme az, hogy *nevesített iparjogvédelmi oltalom alatt nem áll*, azaz a know-how-t képező ismeretek nem voltak lajstromozásra irányuló eljárás tárgyai, ennél fogva hatósági vizsgálatukról és értékelésükről sem beszélhetünk, és okirattal igazolható jogosultjuk sincs.³ Mindennek a know-how védelméből fakadó jogokra nézve rendkívül fontos következményei vannak. Egy lajstromozatlan – és ilyenformán bizonytalan (eseti megítélést igénylő) kezdetű és lejáratú, ráadásul nem nyilvánosságra hozott tárgyú – oltalom nem adhat kizárólagos jogot a jogosultnak, azaz a know-how-védelem megsértése csak az ismeret jogszerűtlen megszerzése vagy az azzal való visszaélés által valósulhat meg. A *védelemnek ez a relatív természete* azt eredményezi, hogy az ismereteknek a jogszerűen megszerzett termékből való kikövetkeztetése (*mérnöki visszafejtés*), a know-how tárgyát képező ismeretek *független (párhuzamos) kifejlesztése*, valamint az érintett *információk jóhiszemű* (pl. kiállításon, más nyilvános rendezvényen vagy kiadványból történő) *megszerzése* kizárja a jogosultnak az ezeket megvalósító személyekkel szembeni fellépését.

Lényeges kérdéseket vet fel *a know-how-hoz kapcsolódó jogok gyakorlására jogosult személy megállapításának* kérdése is. A Ptk. 86. §-ának (4) bekezdése úgy fogalmaz, hogy a személyeket védelem illeti meg „...*ismereteik és tapasztalataik tekintetében is*”. Ebből az következik, hogy a know-how-védelem eredeti jogosultjának az minősül, aki tevékenysége során az adott ismeretet vagy tapasztalatot kifejlesztette, illetve szintetizálta.

A know-how-védelem ernyője alá vonni kívánt ismeretek írásos *rögzítettsége* (azaz a „tárgyasult forma” követelménye) nem jogszabályi kitétel, azaz önmagában nem fosztja meg az ismereteket a know-how minőségtől az a tény, hogy a szóban forgó ismeret ilyenként nincs dokumentálva. A tárgyasult forma, azaz az azonosítható rögzítettség a bírói gyakorlatban a know-how apportálhatóságához szükséges előfeltételként jelenik meg, nem pedig a védelem *sine qua non*-jaként. A BH2000.219. jogesetben olvasható megállapítás tehát, amely szerint „*a tag az apportként átadni vállalt know-how-t tárgyasult formában köteles a társaság rendelkezésére bocsátani, ezt a bejegyzéskor a cégbíróságnak vizsgálnia kell*”, csupán

³ A hatályos jogszabályok nem zárják ugyan ki, hogy – elutasított vagy visszavont – iparjogvédelmi (első sorban szabadalmi vagy használatiminta-oltalmi) bejelentések tartalmát képező ismeretek know-how-ként védelemben részesüljenek, hiszen a know-how-védelemhez szükséges küszöb a lajstromozott iparjogvédelmi jogokhoz szükséges oltalomképességi feltételekhez képest alacsonyabb; jellemzően mégis olyan ismeretekről van szó, amelyeket nem vetettek alá a hatósági eljárás „próbájának”, a megadott oltalom pedig – az oltalom megadására irányuló eljárás szerves részét képező nyilvánosságra tekintettel – mindenképpen kizárja a párhuzamos know-how-védelem fennállását.

a forgalomképesség szempontjából bír jelentőséggel. Amennyiben nem az ismeretek apportálásáról van szó, a know-how írásbeli dokumentációjának a hiánya önmagában nem zárja ki a védelemből a szóban forgó ismereteket – feltéve, hogy a fenti ismérvek fennállása ilyen módon is kétség nélkül megállapítható.

Ezzel összefüggésben látni kell azt is, hogy a vagyoni értékűség igazolásához, illetve a védelem alatt álló ismeretek körének rögzítéséhez, azaz a védelem tárgyának azonosításához rendkívüli mértékben hozzájárulhat, ha az érintett ismeretek csoportja jól körülírható, és valamilyen formában rögzítésre kerül. A know-how védelme alapján történő jogérvényesítés során rendkívüli jelentőséghez jut, hogy a jogosult bizonyítani tudja-e, hogy know-how-val rendelkezik, illetve, hogy a másik fél a védelem alá eső ismereteket sajátította el és hasznosította. Előzetes írásbeli rögzítettség hiányában a bizonyítás könnyen ellehetetlenülhet, ami a jogérvényesítés áthatolhatatlan gátját képezheti.

3.5. A nevesítetlen szellemi alkotások és a know-how elhatárolása

A know-how és a szellemi tulajdon fentiekben említett – a Ptk. 86. §-ának (3) bekezdésében szabályozott – nevesítetlen formái közötti viszonyt a jogszabályok nem világítják meg, a bírói gyakorlat pedig gyakran összemossa a két kategóriát. A (3) és a (4) bekezdés együttes olvasatából az is következhethetne, hogy két különálló kategóriáról van szó, ha azonban a két jogintézmény ismérveit vizsgáljuk, átfedéseket is lehet találni. Úgy tűnik, hogy know-how-nak minősülő ismeretek többsége a külön jogszabályok hatálya alá nem tartozó, de „társadalmilag széles körben felhasználható”, „közkinccsé még nem vált” szellemi alkotások körébe is besorolható. A hézagmentes oltalmat biztosító rendelkezés sem az ismeretek jellegére, sem vagyoni értékére nézve nem határoz meg közelebbi követelményeket, és a jogosulti pozíció sem tűnik olyan mértékben rögzítettnek, mint a know-how esetében. A két jogintézményt mindenestre egymáshoz közelíti az a tény, hogy az általuk biztosított védelem megsértése esetén érvényesíthető igények köre azonos.

Az újabb bírói gyakorlat ugyanakkor – az *élesebb elhatárolás* mellett foglalva állást – hangsúlyozza, hogy „a Ptk. 86. §-ának (4) bekezdésében szabályozott know-how nem alete a (3) bekezdés úgyszintén nem nevesített szellemi alkotásainak, hanem a szabályozás szempontjából egyenrangú területekről van szó. A 86. § (3) bekezdése inkább a feltalálói tevékenységhez közelebb álló, elméleti jellegű szellemi alkotásokra vonatkozik, amelyekről ugyan külön jogszabályok nem rendelkeznek, de amelyek társadalmilag széles körben felhasználhatók és még nem váltak közkinccsé. Ezzel szemben a know-how alapvetően gyakorlati, vagyoni értékkel bíró, gazdasági, műszaki és szervezési ismereteket, tapasztalatokat foglal magába.” (Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.22.132/2011/7.).

4. A testület a törvényszék által feltett kérdéseket a rendelkezésére álló dokumentumok figyelembevételével az alábbiak szerint válaszolja meg.

1. *Lehetőség szerint írja körül a szakértői testület azt a fejlesztési folyamatot, amelynek eredményeképpen ez a termék létrejöhetett!*

A kérdés megválaszolásához rendkívül kevés információ áll a testület rendelkezésére. Támpontot részben az F/6 számú irat ad, amelyben több helyen említésre kerül, hogy 8 év munkáját takarja a ... megalkotása, illetve a felperes azon nyilatkozata (41. számú irat), miszerint édesapja, néhai dr. M. I. elbeszéléséből úgy emlékszik, hogy hosszú kísérletezés előzte meg a szer megalkotását, és ez idő alatt a kutyájának, valamint magának is beadta a készítményt, hogy a hatásosságáról meggyőződjön. Szintén a 41. számú iratban található utalás arra, hogy a fejlesztési fázisban a szer összetétele vélhetően változott, a forgalomba hozatal után azonban már nem.

A 2. kérdésnél kifejtett alapelvek, különösen a Bach-terápiára vonatkozó ismeretek birtokában a fejlesztési folyamat vélhetően a megfelelő virágesszenciák kiválasztását és azok hígítási arányainak a beállítását foglalta magában.

Mivel a csatolt iratokból a fejlesztés mikéntjének és mibenlétének pontosabb meghatározására a testületnek nem áll kellő információ a rendelkezésére, ezért a testület a fentiekben túl nem tudja körülhatárolni sem a fejlesztést magát, sem pedig annak egyes állomásait.

2. *Milyen szakterület milyen mélységű ismerete szükséges ahhoz, hogy egy ilyen étrend-kiegészítő készítményt valaki kifejlesszen?*

...

3. *Tekintettel arra, hogy az eljárás során az alperes a gyártási-előállítási folyamatról nem kívánt nyilatkozni, meg tudja-e állapítani a szakértői testület azt, hogy a virágesszenciák begyűjtése milyen bonyolultságú és milyen technológiai háttérrel igénylő feladat?*

Konkrét gyártási eljárás ismertetésének hiányában a testület nem tud minden kétséget kizáró véleményt adni a fenti kérdésben, azonban a 2. kérdésnél adott választ és a benyújtott iratokat is alapul véve, valamint az általános ismeretek alapján néhány támpontot tud adni a kérdés mérlegeléséhez.

Az F/6, az F/7 és F/16 számú irat tanúsága szerint maga a forgalomba hozott ... 6 virág esszenciáját tartalmazza vizes-alkoholos oldatban, C-vitaminnal (aszcorbinsavval) együtt.

A virágesszenciák előállítása nem tartozik a komplikált eljárások közé: az elmúlt évszázadokban számos eljárás vált már ismertté, sőt, akár házilag is elkészíthetők, gondoljunk csak a rózsavízre. Az eljárás alapja az, hogy a megfelelően kifejlett virágokat (vagy csak a szirmokat) vízben meghatározott ideig áztatják, esetleg leforrázzák, majd szűrés után adott mennyiségű alkohollal tartósítják a keletkezett extraktumot. Ez utóbbit nevezzük virágesszenciának, amely ezek után tetszőleges mértékben hígítható, mivel a tartósításra használt

alkohol korlátlanul elegyedik vízzel. Bár nagyiparilag a virágok begyűjtése, extrahálása, szűrése és esszenciaként történő kiszerelése technológiai és logisztikai háttérrel is igényel, azonban ez a háttér nem mérhető össze egy valódi gyógyszeripari háttérrel, hiszen egy ilyen készítménynek nem kell szigorú gyógyszerkönyvi előírásoknak megfelelnie.

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a virágesszenciák előállítását nem kellett szükségszerűen az alkotóknak elvégezniük, hiszen számos erre szakosodott, kisebb-nagyobb cégtől be lehet szerezni a különböző virágesszenciákat, így a legnagyobb befektetést és munkát igénylő háttér létrehozása nem szükséges. Az ily módon készen vásárolt esszenciákat ezek után az alkotóknak csak össze kellett keverni és a kívánt koncentrációjúra hígítani, valamint kis üvegcékbe kiszerelni, amit különösebb technológiai háttér nélkül, akár egy laboratóriumban is meg lehet tenni. A hígítás mértékét az alkotók tetszőlegesen határozhatták meg a feltételezett gyógyhatással és a homeopátia jól ismert alapelveivel összhangban, a hígításra alkalmazott víz pedig nem tekinthető drága oldószernek. Az elixírben lévő aszkorbinsav szintén kereskedelmi forgalomban, különböző kiszerelésekben kapható (antioxidáns hatású) szer, amely az elixír alapjául szolgáló vizes-alkoholos közegben jól oldódik, így annak feloldása nem jelent nagy nehézséget akár laboratóriumi/kisipari körülmények között sem (erre utal a 41. számú irat 3. oldalának 4. bekezdése, illetve a 35. számú irat 2. oldalának 5. bekezdése is).

A 36. számú irat tanúsága szerint az elixírt a későbbiekben a D cég, az S cég., illetve utóbb az M cég is gyártotta, azonban ezen cégek felszereltségéről és gyártástechnológiai képességeiről a testület rendelkezésére bocsátott iratok nem nyújtanak információt.

Hangsúlyozva, hogy a konkrét technológia ismerete nélkül nem ítéltető meg teljesen a kérdés, a testület a fentiek alapján vélelmezi, hogy a virágesszenciák begyűjtése (és felhasználása a készítmény előállítására) nem igényelt különösebben bonyolult és költséges technológiai háttérrel.

4. *A jelen ügyben a ... cseppek mint termék, illetve annak receptje a Ptk. 86. § (3) bekezdése szerint szellemi alkotásnak minősül-e?*

A szakvéleménynek az általános szabályok szerinti szellemi alkotás (hézagmentes oltalom) ismérveit bemutató részéből kiolvasható, hogy a Ptk. 86. §-ának (3) bekezdése szerinti védelemnek nem feltétele egy hatóság konstitutív aktusa. Abban az esetben, ha a termék, illetve a receptúra megfelel a védelem fogalmi kritériumainak (társadalmilag széles körben felhasználható, és nem vált közkinccsé), szellemi alkotásnak minősülhet. A kritériumoknak való megfeleléshez azonban célszerűen ismerni kellene a termék vagy a receptúra részleteit.

5. *Szükséges-e a recept pontos tartalmának, az összetevők pontos listájának az ismerete annak megállapításához, hogy a ... cseppek elnevezésű termék szellemi alkotásnak minősül-e, vagy elegendő azt igazolni, hogy a termék kifejlesztése szellemi alkotómunka eredménye, az eredmény mint szellemi alkotás létezik, és azt ténylegesen felhasználják a termék gyártása és forgalmazása során?*

Amennyiben a kérdés a Ptk. 86. §-ának (3) bekezdése szerinti szellemi alkotás védelmének megállapíthatóságára irányul, akkor a szakvélemény negyedik kérdésére adott válasz irányadó.

Abban az esetben ugyanakkor, ha a kérdés a know-how szerinti védelemre vonatkozott, akkor arra kell kitérni, hogy a védelem alapvető feltétele az adott gazdasági, műszaki vagy szervezési ismeret relatív titkosságának a fennállása. A kérdés eldöntéséhez tehát legalább két viszonyítási pontot kell ismerni: a közismertnek tekinthető tények körét az adott iparági szegmensben és a titokvédelem alatt álló receptúrát vagy a terméket meghatározó ismeretek körét.

Tekintettel arra, hogy a know-how alapvetően a jogosulatlan felhasználással szemben biztosít védelmet, az esetek túlnyomó többségében a hivatkozott két viszonyítási pont megismerése nem ütközik különösebb akadályba, mert egyrészt a know-how jogosultja indít eljárást, aki nyilván birtokában van a know-how tartalmának, másrészt pedig rendelkezésre áll egy jogsértő felhasználás, aminek a körülményei szintén ismertek.

Az a körülmény, hogy egy terméket gyártanak és forgalmaznak, önmagában még nem bizonyítja, hogy mindehhez fel is használtak a Ptk. 86. §-ának (3) bekezdése szerinti szellemi alkotást vagy titokvédelem alatt álló ismeretet (know-how).

6. *A Ptk. 86. § (3) bekezdésében meghatározott, ún. „nem nevesített szellemi alkotás” esetében az ekként való minősítés feltétele-e, hogy az adott szellemi alkotás egyedi és újszerű legyen?*

A Ptk. 86. §-ának (3) bekezdése szerinti ún. hézagmentes oltalom fennállásának feltétele, hogy a külön törvény hatálya alá nem tartozó szellemi alkotás társadalmilag széles körben felhasználható, és még nem vált közkinccsé. A védelem megállapíthatóságával kapcsolatos további részletek a szakvélemény bevezető részéből ismerhetők meg.

7. *Milyen jelentőséggel bír az a körülmény, hogy a per tárgyát képező ... cseppek elnevezésű terméket az Országos Élelmezési és Táplálkozástudományi Intézet notifikációs okmánya alapján a mai napig étrend-kiegészítőként gyártják és forgalmazzák, feltüntetve a terméken ezt a nyilvántartási számot? Ebből a tényből levonható-e az a következtetés, hogy a terméket változatlan összetétellel gyártják és forgalmazzák?*

Az OÉTI-notifikáció kiadásával, annak fenntartásával kapcsolatos kérdések nem tartoznak a testület hatáskörébe, így azzal kapcsolatban sem tud állást foglalni, hogy milyen következtetés vonható le abból a körülményből, hogy az adott terméket évek óta azonos notifikációs szám alatt gyártják és forgalmazzák.

8. *Ha a szellemi alkotással összefüggésben előterjesztett tulajdonosi igényt törvényes öröklés jogcímén érvényesítik, nem pedig a létrehozásában való közreműködés alapján, az igényérvényesítés feltétele lehet-e az, hogy az igény érvényesítője az adott szellemi termék pontos összetételét ismerte, avagy elegendő a termék meglétének és változatlanul való gyártásának és forgalmazásának a bizonyítása?*

A Ptk. ugyan kifejezett szabályt ebben a tekintetben nem tartalmaz, de a kialakult bírói gyakorlatból, valamint a védelem vagyoni jogi jellegéből fakad, hogy a Ptk. általános szabályai szerinti szellemi alkotás átruházható és átszállhat, így amennyiben a jogosultja természetes személy, öröklés tárgya is lehet.

Az öröklés szempontjából elegendő annak a bizonyítása, hogy az örökhagyó jogosan rendelkezhetett a védelem alá tartozó bizalmas ismerettel, tehát az örökhagyó vagyonának részét képezte az adott szellemi alkotás.

9. *A keresethez csatolt dokumentumok alapján megállapítható-e, hogy a ... cseppek néven forgalmazott termék megfelel a Ptk. 86. § (3) bekezdésében meghatározott ún. „nem nevesített szellemi termék” kritériumainak?*

A Ptk. 86. §-ának (3) bekezdése szerinti szellemi alkotás védelmének megállapíthatóságával kapcsolatos kérdésre a szakvélemény negyedik kérdésére adott válasz irányadó.

10. *A ... cseppek megalkotóinak a felek tekintendők-e, figyelemmel a keresethez csatolt, számos általuk adott, a médiában megjelent nyilatkozatuk alapján?*

Az eset összes körülményének ismeretében, a bizonyítékok értékelését követően dönthető el az a kérdés, hogy valamely szellemi alkotás megalkotójának ki tekinthető. A kérdés nem minősül iparjogvédelmi szakkérdésnek, ezért a testület hatáskör hiányában nem tud állást foglalni ebben a körben.

11. Milyen jelentőséggel bír az a körülmény, hogy a ... elnevezés védjegyeztetésekor a kérelmet benyújtó és ezáltal a védjegy jogtulajdonosának tekintendő M cégnek a felek mint magánszemélyek voltak a tulajdonosai?

A termék előállításához használt eljárás vagy a termék összetevőinek megfelelő kombinálása akár önmagában lehet szabadalmi oltalom, ahogyan a terméknek a piacon használt megnevezése, az alkalmazott árujelzője is lehet védjegyyaltalom tárgya. Az Szt. 25. §-a, valamint a Vt. III. fejezetében szereplő rendelkezések szerint az oltalom átruházható, ezért jogi akadálya nincs annak, hogy az árujelző oltalma és a találmány jogi oltalma elváljon egymástól. Hasonlóképpen a védjegyyaltalomban nem részesülő árujelző és a termék alapjául szolgáló innovatív tartalom jogosult köre is lehet eltérő, tekintettel arra, hogy az érintett eszközök szerepe és céljai eltérőek egymástól.

12. Kapcsolódik-e tulajdonjog a külön törvényi védelem alatt nem álló, de a Ptk. által védett szellemi alkotásokhoz?

A Ptk. 86. §-ának (3) bekezdése szerinti szellemi alkotás vagyoni jogi jellege tekintetében maga a Ptk. nem ad egyértelmű eligazítást, és a bírói gyakorlat sem ad megfelelő támpontot. A know-how védelme esetében ugyanakkor eltérő válasz adható.

A Legfelsőbb Bíróság Gazdasági Kollégiumának GK 52. számú állásfoglalása meglehetősen egyértelműen fogalmaz abban a tekintetben, hogy a know-how mint szellemi alkotás vagyoni értékű jog és forgalomképes. Ebből következően a know-how védelme hasonlóan működik a vagyoni forgalomban, mint a szellemi alkotások nevesített oltalmi formái, a vagyoni értékű jogok tekintetében a dologi jogi szabályok érvényesek ezekre nézve is. A gazdasági életben csak így képes betölteni az innovációt ösztönző és a fejlődést elősegítő szerepet. Példaként említhető, hogy a know-how-t gyakran vállalkozások vagyonának részévé tehető apportként, hasznosítási szerződés alapján a felhasználását a jogosultjától eltérő személy számára is lehet engedélyezni, vagy akár értékesíteni is lehet.

13. Örökölheto-e az alkotónak a Ptk. 87. §-ának (2) bekezdésében biztosított joga?

A Ptk. ugyan kifejezett szabályt ebben a tekintetben nem tartalmaz, de a kialakult bírói gyakorlatból, valamint a védelem vagyoni jogi jellegéből fakad, hogy a know-how átruházható és átszállhat, így amennyiben a jogosultja természetes személy, öröklés tárgya is lehet.

14. *Ahhoz, hogy valaki örökösként érvényesíthessen igényt (bármilyet) egy szellemi alkotás vonatkozásában, előfeltétel-e, hogy az örökhagyó alkotói minőségét, az alkotás létrehozásában való tényleges közreműködésének mibenlétét és mértékét bizonyítsa akkor, ha ez az „alkotó” életében nem történt meg?*

Akár a Ptk. általános szabályai szerinti szellemi alkotásról, akár a know-how-védelemről beszélünk, közös jellegzetességük a relatív titkosság. Az általános szabályok szerinti szellemi alkotás és a know-how biztosította védelem egyaránt elsősorban az alkotót illeti meg, de ugyanebben a körbe tartozhat az a személy is, aki a know-how-ra hasznosítási jogot szerzett. Az öröklés szempontjából elegendő annak a bizonyítása, hogy az örökhagyó jogosan rendelkezhetett a know-how-védelem alá tartozó bizalmas ismerettel, függetlenül attól, hogy azt ő maga fejlesztette ki és jogosultként volt a birtokában, vagy a védelem tárgyára más módon, például egy hasznosítási szerződés alapján szerzett jogosultságot. A know-how mindkét esetben az örökhagyó vagyonának részét képezte.

15. *Elegendő-e az alkotói (társalkotói) minőség bizonyítására az alkotóként fellépő személyeknek az erre utaló, de nyilvánvalóan az alkotás népszerűsítése érdekében tett nyilatkozatai?*

Akár a Ptk. általános szabályai szerinti szellemi alkotásról, akár a know-how védelméről beszélünk, az érintett jogszabályhelyek szövegéből és a bírói gyakorlatból együttesen kiolvashatóak a védelem megállapíthatóságához szükséges kritériumok, amiről részletek a szakvélemény bevezető részéből ismerhetők meg.

A kérdésben felvetett körülmények inkább a tényálláshoz kapcsolódó bizonyítási kérdés, mintsem iparjogvédelmi szakkérdés, ezért válasz nem adható az Iparjogvédelmi Szakértői Testület hatáskörének a túllépése nélkül.

16. *Annak megállapításához, hogy a készítmény a Ptk. 86. §-a szerinti védelem alá tartozó szellemi alkotásnak minősül-e, elegendő az „alkotók” nyilatkozatait figyelembe venni, avagy a védelem alapja a termék tudományosan igazolható összetétele, illetve esetlegesen az előállítási mód?*

A szakvélemény negyedik és ötödik kérdésére adott válasz megfelelően alkalmazható e kérdés megválaszolására a tizenötödik kérdésre adott válasz biztosította keretek között.

17. Ha a készítmény tudományosan kimutatható összetevői: C-vitamin, desztillált víz és alkohol, akkor ezzel az összetétellel a készítmény eléri a törvényi védelem szintjét?

Egy készítmény összetevőinek ismerete nem szükségképpen elegendő annak megállapításához, hogy a termék előállításához vagy a termék alapvető rendeltetésének a biztosításához valamilyen szellemi alkotást igénybe vettek, legyen az a Ptk. 86. §-ának (3) bekezdésében rögzített szellemi alkotás, vagy a Ptk. 86. §-ának (4) bekezdése szerinti know-how-védelem.

18. Figyelemmel arra, hogy a perbeli esetben a készítmény neve és maga a készítmény jogi sorsa elválik egymástól, hogyan kell azonosítani az igénylőnek a készítményt ahhoz, hogy arról a bíróság ítéletében rendelkezessen?

A termék előállításához használt eljárás vagy a termék összetevőinek megfelelő kombinálása akár önmagában is állhat szabadalmi oltalom alatt, ahogyan a terméknek a piacon használt megnevezése, az alkalmazott árujelzője is lehet védjegyoltalom tárgya. Az Szt. 25. §-a, valamint a Vt. III. fejezetében szereplő rendelkezések szerint az oltalom átruházható, ezért jogi akadály nincs annak, hogy az árujelző oltalma és a találmány jogi oltalma elváljon egymástól. Hasonlóképpen, a védjegyoltalomban nem részesülő árujelző és a termék alapjául szolgáló innovatív tartalom jogosulti köre is lehet eltérő, tekintettel arra, hogy az érintett eszközök szerepe és céljai eltérőek egymástól.

A Vt. 12. §-a rögzíti a védjegyoltalom tartalmát, és ennek körében kitér arra, hogy a védjegyjogosult kizárólag a gazdasági tevékenység körében rendelkezik kizárólagos használati joggal a védjegye felett. A gazdasági tevékenység körén kívül eső védjegyhasználat nem sérti a védjegyoltalmat.

A készítmény azonosítására használt elnevezés megválasztása azonban egy olyan eljárási, valamint a tényálláshoz kapcsolódó kérdés, ami nem minősül iparjogvédelmi szakkérdésnek.

Dr. Mikló Katalin, a tanács elnöke

Dr. Gonda Imre, a tanács előadó tagja

Dr. Cserhátiné dr. Füzesi Krisztina, a tanács szavazó tagja

Összeállította: dr. Cserhátiné dr. Füzesi Krisztina

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

GRAFIKA MŰ FELHASZNÁLÁSÁNAK JOGSZERŰSÉGE

SZJSZT-27/14

A megkereső által feltett kérdések

1. A feljelentésben szereplő M. Kiadó által 1985-ben kiadott 1. sz. könyv és a benne szereplő illusztrációk szerzői jogi védelemben részesülnek-e?
2. A szerzői jogoknak kik, illetve mely szervek a jogosultjai?
3. Az esetleges szerzői jogi jogsértések mely cselekményekben nyilvánulnak meg?
4. A szerzői jogi jogsértés fennállása esetén azzal az elkövető mely személyeknek, szervezeteknek milyen összegű vagyoni hátrányt okozott?
5. A feljelentésben szereplő 2. sz. könyvben összesen 21 tétel alatt felsorolt műről megállapítható-e az, hogy jogsértő módon felhasznált és torzított az 1. sz. könyvben szereplő 21 műhöz képest?
6. Megállapítható-e, hogy a feljelentésben felsorolt 21 tétel az M. Kiadó által 1985-ben kiadott 1. sz. könyv illusztrációi alapján készült?
7. Amennyiben az 5. és 6. kérdésre igenlő választ ad a testület, terjessze ki a szakértői véleményt arra is, hogy az illusztrációk egyszerű rajzmásolatok, vagy pedig milyen mértékű változása történt az eredeti műhöz képest?
8. Amennyiben erre a kérdésre is igenlő választ ad a Szerzői Jogi Szakértő Testület, úgy a változtatás mértékét (százalékban) is jelölje meg! A változtatás mértéke megvalósítja-e a jogsértést?
9. A szakértő egyéb észrevételei.

Az eljáró tanács válasza

Az eljáró tanács az érdemi válasz megadása előtt előzetesen jelzi, hogy bár mind az M. Kiadó által 1985-ben kiadott 1. számú, mind az S. Kiadó által 2012-ben kiadott 2. sz. könyvben (a továbbiakban: 1985-ös, illetve 2012-es könyvváltozat) szereplő irodalmi alkotások szerzői jogilag védett műnek minősülnek, e jogok vizsgálatával az eljáró tanács – mivel azok a megkeresés alapjául szolgáló ügyben sem kérdésesek – nem foglalkozott, válaszai ezért a továbbiakban minden esetben az illusztrációkra vonatkoznak.

Ad 1. Az 1985-ös könyvváltozatban szereplő irodalmi, valamint grafikai művek mindegyike egyéni-eredeti jellegű alkotás, amelyek a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 1. § (3) bekezdése alapján szerzői jogi védelemben részesülnek.

Ad 2. A megkeresés tárgyává tett illusztrációk mindegyike néhai W. Á. alkotása. Az Szjt. 9. § (4) bekezdése alapján a szerzőt megillető vagyoni jogok öröklhetők, róluk halál esetére rendelkezni lehet. A szerzői vagyoni jogok öröklésére egyébként a Ptk. szabályai irányadók. Az ügyben a testület részére megküldött iratok között található hagyatékátadó végzés alapján néhai W. Á. jogutódjai az örökhagyót megillető mindenkori szerzői jogok és jogdíjak tekintetében W. A., W. Á. és W. K., az örökhagyó gyermekei W. Á.-né Sz. K., az örökhagyó túlélő házastársának haszonélvezeti jogával terhelten.

Szerzői jogok öröklése esetén a felhasználásra vonatkozóan mind a bírói gyakorlat (BH 1972.7096.), mind a szakirodalom [Petrik Ferenc (szerk.): A szerzői jog, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990, 72. o.; Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez, Wolters Kluwer Complex Kiadó, 2014. 125. o.] álláspontja egységes: arra akár a haszonélvezőtől, akár az állagörököstől kérhet a felhasználó engedélyt, mivel azonban jogdíjra csak a haszonélvező jogosult, a felhasználás lényeges tartalmi elemét képező díj mértékéről csak a haszonélvezővel lehet megállapodni.

Ad 3. Abban az esetben, ha a 2012-es könyvváltozat kiadója nem kérte meg az 1985-ös változatban szereplő illusztrációk többszörözéséhez és terjesztéséhez (Szjt. 18. § és 23. §) szükséges felhasználási engedélyt –, ami az eljáró tanács részére megküldött dokumentumok alapján nagy valószínűséggel megállapítható – ezzel a mulasztásával megsértette a jogutódok engedélyezéshez fűződő kizárólagos jogát. Elméletileg elképzelhető lenne az is, hogy az 1985-ös könyvváltozat kiadását jegyző M. Kiadó rendelkezne ezen, újrakiadáshoz fűződő engedélyezési jogokkal, azonban a kiadó ügyvédje által írt, 2014. június 13-án kelt megkeresésre adott válasz alapján a kiadó nem tekinti magát e jogok jogosultjának.

A többszörözés és terjesztés vagyoni jogosultságai mellett a feljelentésben XVIII. sorszám alatt megjelölt illusztrációk összevetése esetében az átdolgozás (Szjt. 29. §) vagyoni jogának sérelme merülhet fel. Az eljáró tanács álláspontja szerint azonban önmagában az a tény, hogy ezen illusztráció esetében a 2012-es könyvváltozatban az 1985-ös könyvváltozatban szereplő illusztrációnak csupán egy részlete került felhasználásra, nem támasztja alá, hogy a felhasználó a művön fennálló átdolgozási jogot megsértette volna: bár kétségtelen, hogy az eredeti illusztrációból kiragadott részlet (főként az 1985-ös, komplexebb képvilágú illusztrációból „belógó” elemek – az oldalt álló idős asszony karja, illetve az ábrázolt fiatal pár előtt álló férfi sapkája – eltüntetése révén) csekély mértékben megváltoztatásra került, a változtatás mértéke nem éri el azt a szintet, hogy az eredeti műből származó új műalkotásról lehessen beszélni.

Az Sztj. 14. § (1) bekezdése szerint „A szerző halála után az e törvényben szabályozott, személyhez fűződő jog megsértése miatt a védelmi időn (31. §) belül az léphet fel, akit a szerző irodalmi, tudományos vagy művészi hagyatékának gondozásával megbízott – ilyennek hiányában pedig, vagy ha a megbízott nem intézkedik, az, aki a szerzői vagyoni jogokat öröklési jogcímen megszerezte.”

A fentiekre tekintettel az eljáró tanács vizsgálat tárgyává tette azt is, sérült-e a szerző Sztj. 13. §-a szerinti, a mű egységének védelméhez fűződő jogosultsága („A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy a mű más olyan megváltoztatása vagy a művel kapcsolatos más olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes”) a 2012-es könyvváltozatban található illusztrációk felhasználása során.

Az 1985-ös és a 2012-es könyvváltozat illusztrációinak összevetése során az eljáró tanács az alábbi eltéréseket észlelte:

- az 1985-ös trilógia egyes köteteinek rajzai a 2012-es könyvváltozatban összevonásra kerültek;
- az illusztrációk a 2012-es könyvváltozatban csekély mértékben nagyított formában kerültek felhasználásra;
- a 2012-es könyvváltozat borítóján a könyv szerzőjének, címének és kiadójának tipográfiai feltüntetése eltérő;
- a belső illusztrációk esetében úgy járt el a kötet újratervezője, hogy nem vette figyelembe az eredeti illusztrációk és szöveghasználat eredeti egységét;
- egyes illusztrációkhoz a 2012-es könyvváltozat fejezetcím-megjelöléseket alkalmaz;
- az illusztrációkat a 2012-es könyvváltozatban keret szegélyezi;
- a feljelentésben XVIII. sorszám alatt megjelölt illusztrációk esetében a 2012-es könyvváltozat mindössze az 1985-ös könyvváltozatban szereplő grafika egy részét tartalmazza (lásd feljebb).

Az eljáró tanács az összevetést követően megvizsgálta, hogy a fent felsorolt változtatások jellegükből, mértékükből következően a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmesnek minősülhetnek-e.

Az eljáró tanács álláspontja szerint az a tény, hogy az 1985-ös trilógia harmadik részét tartalmazó könyvváltozat a 2012-es könyvváltozatban az előző két, más grafikus rajzait tartalmazó résszel összevonásra került – és így két teljesen eltérő formavilágú grafikus művei egy kötetben kerültek megjelenítésre – zavaró lehet a befogadó számára, különös tekintettel arra, hogy a 2012-es könyvváltozat borítója W. Á. (a harmadik rész illusztrátora) rajzát veszi át. Az eljáró tanács meg kívánja jegyezni, 1985-ben sem volt tipikus, hogy egy trilógia harmadik részét más illusztrálja, mint az első kettőt (ennek oka nem ismert), azonban abban az esetben a kötetek jól elkülönülnek, az egyes alkotók grafikai tevékenysége jól szeparálható és beazonosítható, nem áll fenn annak a veszélye, hogy az olvasó számára megkérdőjeleződik az alkotó személye.

Önmagában az a tény, hogy a 2012-es könyvváltozat az illusztrációkat csekély mértékben felnagyítva tartalmazza, nem alapozza meg a szerző személyhez fűződő jogainak sérelmét. Megalapozhatja azonban a mű egységének sérelmét az a tény, hogy a könyvborító illusztrációjánál az eredeti, kézzel írott tipográfia (mind a szerző neve, mind a cím tekintetében) módosításra került. Egyrészt ugyanis tény, hogy a három kötet összevonása miatt a könyv címének változtatása szükségszerű volt, mivel az új változat a trilógiát egyben (nem csak annak utolsó részét) tartalmazza. A könyvgrafika funkcióhoz kötött (illusztrál), az irodalmi mű érdekeit „szolgálja”, ezért a mű változtatása természetsszerűleg kihathat a címre is. Ebben az esetben azonban, mivel az 1985-ös könyvváltozat borítójának tipográfiáját ugyancsak az azt illusztráló grafikus tervezte, olyan egység áll fenn a borítógrafika és a tipográfia között, amelynek megbontása sérti a mű eredeti egységét és művészi értékét.

Ugyancsak sérelmes lehet az alkotó hírnevére, ha a 2012-es könyvváltozat a belső illusztrációkat úgy illesztette be a kiadványba, hogy nem vette figyelembe az illusztrációk és a szöveghasználat eredeti egységét.

A 2012-es könyvváltozat továbbá fejezetcímekkel és kerettel egészíti ki az eredeti grafikákat. E változtatások kimondottan hangsúlyosak, a keretek esetében szükségtelenek és az összképet is megbontják, megváltoztatva a művek eredeti, könnyed, légies kifejezőmódját.

A mű egységének sérelme a XVIII. sz. csatolt illusztrációk esetében a legnyilvánvalóbb: ebben az esetben az eredeti illusztráció olyan jelentős mértékben csonkításra került, hogy a szerző személyére sérelmes lehet, tekintve, hogy a többi illusztrációhoz képest a kép elrendezése, felbontása, részletgazdagsága, mondanivalója nagymértékben eltérő. Ez az illusztráció ilyen módon „ki is lóg” a többi közül.

Összefoglalva, az eljáró tanács álláspontja szerint a következő szerzői jogi jogsértéseket valósította meg a 2012-es könyvváltozat kiadója:

- megsértette a szerzői jogi jogosultak többszörözési és terjesztési vagyoni jogait, mivel a műveket hozzájárulásuk nélkül használta fel;
- megsértette a szerző személyiségi jogait azzal, hogy az 1985-ös könyvváltozathoz készített illusztrációkat – megtevesztően – egy összevont műhöz használta fel, valamint egyes grafikákat oly módon változtatott meg, amely a szerző műve egységének védelmére vonatkozó jogára sérelmes lehet.

Ad 4. A szerzői vagyoni jogok megsértése miatt a jogutódokat ért vagyoni hátrány összegére vonatkozóan az eljáró tanács az alábbi megállapításokat teszi.

A vagyoni hátrány, vagyis a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny meghatározásánál szerzői jogi jogsértés esetén minimum azt az összeget kell figyelembe venni, ami a jogosultakat a jogszerű felhasználás ellenében ténylegesen megillette volna. Az ilyen díjazás megállapítása minden esetben a felek közötti megállapodás tárgyát képezi, akárcsak az, hogy a jogosultnak egyáltalán szándékában áll-e engedélyt adni a felhasználásra, hiszen azt akár indokolás nélkül is megtagadhatja (a rendelkezésre álló iratok alapján azonban a fe-

lek között egyeztetések folytak a felhasználási jogok rendezéséről). A jogosultak személyére vonatkozóan lásd az eljáró tanács 2. pontban adott válaszát.

A fentiekre tekintettel az eljáró tanács e tekintetben annak megállapítására szorítkozhat, hogy a jogsértéssel előállított 2012-es könyvváltozat a rendelkezésre álló iratok alapján 500 példányban jelent meg, ami nem tekinthető magas példányszámnak, és az abban szereplő grafikák eleve illusztrációs céllal készültek, nem önálló, aláírt grafikák vagy rézkarcok, sokkal inkább funkcionális, az irodalmi művet szolgáló, azt szépítő, támogató alkotások.

Az eljáró tanács megjegyezni kívánja, hogy a díj mértékének meghatározása során a piacon egyébként szokásos árak jelenthetnek segítséget. Példaként hozza fel az eljáró tanács a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesületének díjszabását. A HUNGART olyan közös jogkezelő szervezet, amely többek között a grafikai alkotások felhasználására ad engedélyt. A könyvekben felhasznált grafikai művek esetében a díj a könyv oldalnagyságától, valamint a példányszámtól függ. A HUNGART 2015-ös díjszabásában az 500 példányban kiadott könyvek esetében a díj 1/1-es oldalnagyságnál 5340 forint (2011-ben e díjmérték 4830 forint volt). Az eljáró tanács ismeretei szerint hasonló grafikák esetében az új grafika alkotásáért járó díjazás grafikánként 30 000 és 50 000 Ft között mozog. Jelen esetben már korábban létezett grafikák újbóli hasznosításáról van szó, azonban tekintettel arra, hogy a grafikák alkotója szakmailag kiemelkedő, elismert grafikusművész volt, nem tekinthető túlzottnak a fenti értékhatar alkalmazása sem.

A személyhez fűződő jogok sérelme kapcsán (jöllehet az a 3. pontban adott válasz szerint bizonyos mértékig szintén megállapítható) az eljáró tanács álláspontja az, e jogok sérelme nem éri el azt a szintet, amely miatt megsértésük anyagi kompenzációja indokolt lenne. Ennek oka részben a jogsértés csekély volta, részben hogy az örökösök lelki kapcsolata a művel már távolibb, mint az alkotó esetében. Ugyancsak tompítja a jogsértés súlyát, hogy a kiadó közvetetten ugyan, de a művel W. Á. emlékét is meg kívánta tisztelni (bár erre kétségtelenül rendkívül rossz formát választott a jogosulatlan felhasználás és a grafikák megváltoztatása miatt is), így feltehető, hogy célja nem az alkotó emlékének a megsértése volt.

Ad 5. Az eljáró tanács – visszautalva a 3. pont alatt adott válaszára – megerősíti, hogy a 2012-es könyvváltozat az 1985-ös könyvváltozat illusztrációit engedély nélkül, jogsértő módon használta fel.

A 2012-es könyvváltozatban található illusztrációk csekély mértékű méretbeli eltérése önmagában nem minősül a grafikák torzításának. Kivételt képez ez alól a feljelentésben XVIII. sorszám alatt szereplő 2012-es illusztráció, amely valójában az 1985-ös illusztrációnak csupán egy torzított változata (az eljáró tanács erre vonatkozó részletes észrevételeit a 3. pontban adott válasz tartalmazza).

Ad 6. A 2012-es könyvváltozat illusztrációi szinte teljes mértékben megegyeznek az 1985-ös könyvváltozat illusztrációival. Kivételt ez alól csak a feljelentésben XVIII. sorszám alatt

megjelölt illusztrációk képeznek, amelyek esetében a 2012-es könyvváltozatban az 1985-ös könyvváltozatban szereplő illusztrációnak csupán egy részlete került felhasználásra.

Ad 7. A 2012-es könyvváltozatban felhasznált illusztrációk többségében egyszerű, alig érzékelhető mértékben felnagyított rajzmásolatok. Kivételt képeznek ez alól a feljelentésben XVIII. sorszám alatt megjelölt illusztrációk, amelyek esetében a 2012-es könyvváltozatban szereplő illusztráció csupán az 1985-ös könyvváltozatban szereplő illusztráció egy kivágott és felnagyított, az eredeti illusztráció kb. 25%-át megjelenítő részletét tartalmazza. Az eljáró tanács itt meg kívánja azonban jegyezni, a művészeti alkotások sajátos jellegénél fogva ez nem jelenti azt, hogy a jogsérelem is ilyen arányban csökkent volna a 2012-es változat esetében.

Ad 8. A szerzői művek jogosulatlan felhasználása, illetve a felhasznált művek engedély nélküli megváltoztatása önmagában megvalósítja a jogsértést. A grafikák vonatkozásában a kérdésre az eljáró tanács a 7. pontban adta meg a választ.

Ad 9. Az eljáró tanácsnak egyéb észrevételei nincsenek.

Dr. Hajagos Éva, a tanács elnöke
Dr. Gondol Daniella, a tanács előadó tagja
Szurcsik József, a tanács szavazó tagja

* * *

VERSENYSZABÁLYZAT SZERZŐI JOGI VÉDELME

SZJSZT-34/14

A Fővárosi Törvényszék által feltett kérdések

1. A szakértő feladata annak megállapítása, hogy a felperes periratokhoz csatolt versenyszabályzata szerzői jogi oltalom alá eső alkotásnak minősül-e vagy sem. Másodlagosan, hogy a verseny menetének leírása egyéni, eredeti módon kifejtett alkotás-e, hordozza-e a felperes alkotó-, szellemi tevékenységéből fakadó eredetiség jegyeit.
2. Amennyiben szerzői jogi védelem alá eső alkotásról lehet beszélni, állapítsa meg, hogy az alperesek azt a versenyük megszervezése és lebonyolítása során bármilyen módon felhasználták-e! Ha igen, az alperes magatartása sértette a szerző nevének feltüntetéséhez, a nyilvános előadáshoz, a mű egységének, átdolgozásához fűződő szerzői jogokat?

A megkereséshez csatolt mellékletek

A törvényszék, mint megkereső, a megkereséshez csatolta a polgári ügy aktáját, amely tartalmazza a feleknek a megkeresésig benyújtott előadásait és csatolt okirati bizonyítékait, köztük a felperes versenyszabályzatát.

A felperes a megkereséséhez mellékelte versenyszabályzatát saját szakirodalmi műként önkéntes műnyilvántartásba vetette, és tanúsítvánnyal igazolta ezen műnyilvántartásba vételt. (Az eljáró tanács feltételezte a felperesi előadásból, hogy a felperes által a periratokhoz csatolt versenyszabályzat a tanúsítvány hozzáfűzött műpéldányával megegyező másolat, annak ellenére, hogy az eljáró tanácsnak nem volt tudomása arról, hogy az önkéntes műnyilvántartásba vett műpéldány borítékja kibontásra került-e.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Válaszok a feltett kérdésekre

Ad 1. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban Szjt.) a szerzői jogi oldalom feltételeit a következőképpen határozza meg:

1. § (1) Ez a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.

(2) Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e –

az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:

a) az irodalmi (pl. szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű,

...

(3) A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.

...

(6) Valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek.

Az eljáró tanács rögzíti, hogy a felperes versenyszabályzatának saját szakirodalmi műként megnevezett önkéntes műnyilvántartásáról kiállított, a periratokhoz mellékelte tanúsítványa nem keletkeztet szerzői jogi védelmet, hanem kizárólag azt bizonyítja, hogy a nyilvántartásba vett versenyszabályzat a nyilvántartásba vett tartalommal létezett.

A kilenc számozatlan oldalból álló versenyszabályzat külön fejezetekre történő bontás nélkül rögzíti a verseny célját, a versenyszabályzat célját, a versenyszabályzat hatályát, a versenyrendszer felépítését, a versenykiírást, valamint „meghatározások” alatt a nevezés,

lebonyolítás, értékelés, reklám, fegyelmi vétség, kizárás, felelősség, kísérők, tulajdonjogok és a versenyszámok meghatározását. A versenyszámok felsorolásánál a versenyszámok típus szerint nem kerülnek besorolásra (mint pl.: súlycipelő-feladatok, súlyemelő-feladatok, illetve több versenyszámot magukba foglaló vegyes feladatok), és a versenyszámok beszámozására sem kerültek, ennek alapján a felsorolás sorrendje tekinthető a versenyszámok sorrendjének. A versenyszabályzat zárórendelkezése pedig rögzíti, hogy a szervezőség fenntartja a jogot a versenyszámok sorrendjének megváltoztatására, illetve arra, hogy a versenyszámok változtatott sorrendjében – azokat átszervezve – szervezzék meg a versenyt.

Az eljáró tanács a fent meghatározott tartalmú versenyszabályzat műfaji besorolását szakirodalmi műként nem tartja elfogadhatónak, és álláspontja szerint nem tekinthető a versenyszabályzat az irodalom területén védett alkotásnak, ezért az Szjt. példálózó jellegű felsorolásába sem tartozik bele.

Az eljáró tanács álláspontja szerint a szerzői jogi védelem fennállásának másik pozitív feltétele, miszerint az alkotás, mint a szellemi tevékenység eredménye, egyéni, eredeti jelleggel bírjon, sem áll fenn. A tartalom gondolati kifejezésének egyéni, eredeti jelleggel kell bírnia.

A periratokhoz csatolt felperesi versenyszabályzat az erős emberek fizikai erőnlétének megmérettetésére vonatkozó sportmérkőzés lebonyolítására vonatkozó eljárási szabályzat, amely leírás témájából és annak behatároltságából adódóan nem eshet szerzői jogi védelem alá. A versenyszabályzat egy sportágban kialakult versenyszámok leírását minden egyéni jelleg hozzáadása nélkül tartalmazza, és ezek a leírások a versenyszámok kivitelezési mozzanatai összefoglalásának, korábban is létező és ismert testgyakorlatok leírásának tekinthetőek.

A versenyszabályzat kiegészítésében szereplő, a szervező kizárólagos tulajdonként felüntetett versenyszámmal (golyó fej fölé nyomása és a súlyok kampóra akasztása) és alapkoncepcióval (az eszközök, kellékek jégből vagy hóból való elkészítése) kapcsolatosan az eljáró tanács megjegyzi, hogy ezen versenyszám és az eszközök, kellékek jégből, hóból történő elkészítése is ötletnek, elgondolásnak tekinthető, amely nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek.

A fentieket összegezve, a versenyszabályzat az Szjt. törvényi fogalmainak nem felel meg és nem esik az Szjt. tárgyi hatálya alá, ezért az eljáró tanács megállapította, hogy a *periratokhoz csatolt felperesi versenyszabályzat nem minősül szerzői jogi védelem alá eső alkotásnak*.

Ad 2. Az ad 1. kérdésre kifejtett okokból ezen kérdés megválaszolása okafogyottá vált.

Dr. Baticz Csaba, a tanács elnöke
Dr. Karsay Enikő, a tanács előadó tagja
Gál Katalin, a tanács szavazó tagja

STRATÉGIAI ZAJTÉRKÉPEK SZERZŐI JOGI VÉDELME

SZJSZT-35/14

A megbízó által, a szakértői vélemény adására felkérő levelében feltett kérdések

1. Az állami alapadatok felhasználásával elkészült stratégiai zajtérkép (a stratégiai zajtérkép egésze) a felhasznált állami alapadatokon túli új és más eredményt, önálló szellemi alkotást hoz-e létre vagy sem?
2. Az elkészült stratégiai zajtérkép adatai beletartoznak-e az állami alapadatok körébe vagy sem?
3. A stratégiai zajtérkép felett a megbízó rendelkezési jogot gyakorolhat-e vagy sem?

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Tényállás

A megbízó felkérő levelében ismertette a stratégiai zajtérképek, valamint az intézkedési tervek készítésére vonatkozó jogszabályi háttérrel az alábbiak szerint:

– a megbízó a környezet védelméről szóló 1995. évi LII. törvény 46. § (1) bekezdés e) pontja és (4) bekezdése, valamint a környezeti zaj értékeléséről és kezeléséről szóló 280/2004 (X.20.) Korm. rendelet alapján látja el a stratégiai zajtérkép és a hozzá tartozó intézkedési terv elkészítésének a feladatát;

– a stratégiai zajtérképek, valamint az intézkedési tervek készítésének részletes szabályairól szóló 25/2004. (XII.20.) KvVM rendelet 2. § (1) bekezdése szerint a stratégiai zajtérképek[et], a helyszínt és a geometriai adatokat állami alapadatokra épülő térképre kell építeni;

– a földmérési és térképészeti tevékenységről szóló 2012. évi XLVI. törvény hatálya az állami földmérési és térképészeti alapmunkák, valamint az ingatlan-nyilvántartási és egyéb célú földmérési és térképi adatokra, valamint ezek sokszorosított, kinyomtatott változatára, példányára épül.

A megbízó felkérő levelében egy linket tüntetett fel, amelyen megtalálható a „Budapest és vonzáskörzete egyszerűsített interaktív stratégiai zajtérkép térinformatikai rendszer” és a „Budapest egyszerűsített interaktív stratégiai zajtérkép térinformatikai rendszer” leírása és a leírásokhoz tartozó 14 tematikus zajtérkép zajforrás-kategóriánként (Ferihegy kivételével), amely leírásokat a tematikus zajtérképekkel együtt az eljáró tanács megtekintette. A felkérő levél szerint a megbízó első stratégiai zajtérképét 2007-ben készítette el.

Válaszok a feltett kérdésekre

Ad 1. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban Szjt.) a szerzői jogi oltalom feltételeit a következőképpen határozza meg:

1. § (1) *Ez a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.*

(2) *Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e –*

az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:

...

j) a térképmű és más térképészeti alkotás,

...

(3) *A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől.*

Az Szjt. 1. § (4) bekezdése értelmében [n]em tartoznak e törvény védelme alá a jogszabályok, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések.

A *térkép* fogalma a Kartográfiai értelmező szótár (Földmérési Intézet, Budapest, 1974, fordította és szerkesztette: Földi Ervin) szerint: „A Földön és más égitesten vagy a világűrben található természeti és társadalmi típusú tárgyak és jelenségek sík, a méretarány szerint kicsinyített, generalizált, magyarázó ábrázolása”, a *tematikus térkép* pedig olyan „térkép, amelyen a tárgyakat és jelenségeket önmaguk érzékeltetésére ábrázoljuk. A térképalap általános tájékoztatásra és a témáknak a síkrajzba történő beágyazására szolgál”.

280/2004. (X. 20.) Korm. rendelet a *stratégiai zajtérkép* fogalmát oly módon határozza meg, hogy a környezeti zaj átfogó értékelésére, illetve az adott területen belüli zajhelyzet értékelésére és a jövőbeni zajhelyzet előrejelzésére készített térkép. A 280/2004. (X. 20.) Korm. rendelet a környezeti zaj értékeléséről és kezeléséről szóló, 2002. június 25-i 2002/49/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvnek való megfelelést szolgálja. A 25/2004. (XII. 20.) KvVM rendelet pedig többek között tartalmazza a zajtérkép előkészítésére vonatkozó rendelkezéseket, a közútra-vasútra-repülőtérré-üzemi létesítményre vonatkozó adatokat és a zajtérkép megjelenítésére vonatkozó előírásokat (meghatározott raszterháló, az MSZ ISO 1996-2 szabvány szerinti színskála alkalmazásának előírása).

Az eljáró tanács rögzíti, hogy a stratégiai zajtérkép egyértelműen tematikus (szak)térképnek tekinthető.

A 2012. évi XLVI. törvény értelmében *állami alapadatnak minősül* az állami földmérési és térképészeti alapmunkák, valamint ingatlan-nyilvántartási és egyéb célú földmérési és tér-

képészeti tevékenység során keletkezett, e törvény végrehajtási rendeletében meghatározott minőségi követelményeknek megfelelő, államilag átvett földmérési és térképi adat, valamint ezek sokszorosított, kinyomtatott változata; állami alapadat továbbá bármelyik állami térképnek és térképi adatbázisnak vagy részletének sokszorosított vagy kinyomtatott példánya.

Az eljáró tanács megjegyzi, hogy a megbízó kérdése pontosításra szorul annyiban, hogy a stratégiai zajtérképek nem kizárólag állami alapadatok felhasználásával készülnek, állami alapadatokra épülnek, ahol a tematikus szakadatokat a térkép készítője méri, dolgozza fel, és a jogszabályban meghatározott 1:10 000 méretarányú topográfiai térképlapon jeleníti meg. Ebből adódóan új, egyéni-eredeti szellemi alkotást hoz létre.

A testület SZJSZT-35/07/01 számú korábbi szakvéleményében már rögzítette, hogy a térképészeti műveknél az eljáró tanács véleménye szerint a topográfiai eszközökkel felvett, adott esetben a vízrajzot, síkrajzot (utak, települések, utcák), domborzatot és növényi fedettséget ábrázoló objektív, az egyes térképelemeket valamely szabványszeren alkalmazott szakmai ismerv, szabály által meghatározott módon ábrázoló ún. alaptérképhez képest a következő, egyéni-eredeti jellegnek teret adó szellemi alkotótevékenységet mutató lépések segítségével lehet oltalom alatt álló új térképészeti alkotást létrehozni:

- méretarány megváltoztatása során alkalmazott szubjektív döntések, „generalizálás”,
- a készülő térkép kivágatának, színvilágának, nem szabványos tartalmi elemeinek (pl. turistautak, piktogramok, kerékpárutak stb.) a meghatározása.

Az eljáró tanács álláspontja szerint a zajtérkép megjelenítésére vonatkozó rendelkezések jogszabály által kötelezővé tett szabványokat tartalmazznak, amelyek nem állnak szerzői jogi védelem alatt, azonban a stratégiai zajtérkép szerkesztője az egyedi zajméréseit szakszerűen összegzi és ábrázolja, és a méretarányból adódóan szükségszerűen generalizálást (térképi egyszerűsítés, kiemelés, hangsúlyozás) végez, amely szakmai tudáson alapul, és ezért szubjektív, egyéni, eredeti szellemi alkotást eredményez.

Ad 2. Az eljáró tanács rögzíti, hogy a kérdés megválaszolása szigorú értelemben nem tartozik a Szerzői Jogi Szakértő Testület hatáskörébe, azonban a fent hivatkozott 2012. évi XLVI. törvény állami alapadatra vonatkozó meghatározásából következően az elkészült stratégiai zajtérkép tematikus adatai nem tekinthetők állami alapadatnak.

Ad 3. Az Szjt. 4. § (1) bekezdése szerint a szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta (szerző).

A szerzőt a mű létrejöttétől kezdve megilleti a szerzői jogok – a személyhez fűződő és a vagyoni jogok – összessége. A szerző személyhez fűződő jogait nem ruházhatja át, azok másként sem szállhatnak át, és a szerző nem mondhat le róluk. A vagyoni jogok a törvényben meghatározott esetekben és feltételekkel átruházhatók, illetve átszállnak. A jogszerző – a jogok átruházására irányuló szerződés eltérő kikötése hiányában – a vagyoni jogokkal a továbbiakban rendelkezhet. [Szjt. 9. § (1), (2) és (6) bekezdése]

A felkérő levélből nem állapítható meg, hogy a szerkesztett stratégiai zajtérképet ki vagy kik készítették, és a megbízó milyen jogviszonyban (munkaviszony vagy más hasonló jogviszony, megbízási jogviszony) áll/állt a térkép szerkesztőjével. A 280/2004. (X. 20.) Korm. rendelet 5. § (1)–(2) bekezdése szerint stratégiai zajtérképet az a természetes személy, illetőleg az a gazdálkodó szervezet és más jogi személy készíthet, aki a külön jogszabály szerint környezeti zaj- és rezgésvédelem területén szakértői tevékenység folytatására jogosult, vagy ilyen szakértőt foglalkoztat. A stratégiai zajtérképen fel kell tüntetni a szakértői vizsgálatot végző szakértő nevét, szakértői engedélye számát.

A stratégiai zajtérkép állami alapadatokon nyugvó része felett a megbízó nem rendelkezhet, a tematikus tartalom adatai felett annak függvényében rendelkezhet, hogy a térkép készítésekor milyen tartalmú felhasználási szerződés jött létre a térképkészítő természetes vagy jogi személy és a megbízó között.

Dr. Karsay Enikő, a tanács előadó tagja

Dr. Szilágyi István, a tanács elnöke

Dr. Márton Mátvás, a tanács szavazó tagja

* * *

RÉZMETSZET-, RÉZKARCNYOMÓLEMEZ SZERZŐI JOGI OLTALMA

SZJSZT-08/15

A megkereső a grafikusművész kizárólagos jogutódja.

A megkereső által feltett kérdések

A grafikusművész által alkotott, a rézkarcok elkészítéséhez használt nyomólemezek a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény szerint művészeti alkotásnak minősülnek-e?

A megkereséshez csatolt mellékletek

A megkereső nem csatolt mellékleteket a megkereséséhez.

Tényállás

A megkereső megkeresésében az alábbi információkat bocsátotta az eljáró tanács rendelkezésére.

A 20. század közepén élt művész grafikusként jellemzően rézmetszeteket és rézkarcokat alkotott, amihez mélynyomásos technikát használt. Ennek lényege, hogy a művészek hegyes acéltűvel karcolják a rézlemezebe a rajzot, az így kialakított mélyedéseket pedig adott esetben savval továbbmaratják. Ezután a nyomólemezeze felviszik a nyomdafestéket, amely a művész alkotta rajzolatba kerül, a fennmaradó festéket pedig a felületről letörlik. Nyomtatáskor a nyomólemez és a papír összepréselődik, a lemezen látható negatív rajzolat a papíron elnyeri szándékolt pozitív képét.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület eljárásának jogszabályi alapja

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 101. §-a alapján szerzői jogi jogvitás ügyben felmerülő szakkérdésekben a bíróságok és más hatóságok szakvéleményt kérhetnek a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működő szakértő testülettől. A Szerzői Jogi Szakértő Testület felkérésre peren kívül is adhat szakvéleményt a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 1. §-a szerint a Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT) az Szt. 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés vagy megbízás alapján. E rendelet alkalmazásában szerzői jogi jogvitás ügy az Szt.-ben szabályozott szerzői, szomszédos és adatbázis-előállítói jogok érvényesítésével összefüggő bármely jogvita. E rendelet alkalmazásában a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésnek számít az Szt.-ben szabályozott vagyoni jog gyakorlásával kapcsolatos kérdés.

A Szt. fenti 101. §-a és a kormányrendelet 1. § (3) bekezdése szerint peren kívüli megbízás alapján a SZJSZT csak felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésben járhat el, amely pedig az Szt. szerinti vagyoni jog gyakorlásával kapcsolatos kérdés.

A jelen megkeresés tárgya kielégíti a kormányrendelet 1. § (3) bekezdésében foglalt kitélt, mivel a kérdés célja annak eldöntése, hogy a megkeresés tárgyát képező rézkarcnyomólemez szerzői műnek minősül-e, vagyis arra nézve szerzői vagyoni, felhasználási jog gyakorolható-e. A SZJSZT a megkeresésben szereplő tények és előadások alapján jár el, egyéb tények, körülmények fennállását nem vizsgálja szakvéleménye elkészítésekor. A megkeresés nem utal arra, hogy konkrét felek között konkrét jogvita állna fenn.

Az eljáró tanács szakvéleménye

A rézkarc, rézmetszet fogalma

A rézkarc és a rézmetszet a legrégebb mélynyomású, fémlemezt használó sokszorosító grafikai eljárás, amely már a 15. századtól ismert és alkalmazott volt a művészek körében. Mind-

két eljárás mélynyomású, különbségük abban áll, hogy a rézkarc készítése során a nyomot hagyó (előrajzolt, karcolt) vonalakat maratással mélyítik a fémlemezbe, míg a rézmetszésnél a mélyített vonalat véső segítségével és fizikai erő kifejtésével éri el a művész.

A rézkarc- és rézmetszetkészítés fogalmát és lényegét képszerűen fogalmazza egy korai magyar tudományos forrás:

„Rézmetszészet vagy rézmetsző művészet (*chalcographia, Kupferstecherey*) azon mesterség, melly szerint *sima* rézlapon rajzok készülnek vonalok, pontok stb. bevésése által. Az illykép készült metszvény' nyomatja rézmetszvénynek, réznyomatnak neveztetik. Ha a' metsző aczéllapon működik, mestersége aczélmetszés, 's lapjának nyomatja aczélmetszvény, aczélnyomat; a' kő metszvény könyomat, fametszvény fanyomatot ad.

Rézmetszőnek szoros értelemben csak a' vájóval dolgozó művészt nevezhetni; tágértelemben még is mind azok rézmetszőknek neveztetnek, kik réz és aczél-táblán lenyomásra rajzokat készítenek bár vájó, vagy karcztű, pontverő, vakaró, kerekű, 's egyéb műszer segedelmével.”

A rézmetszés, rézkarckészítés művészi tevékenység, amely a művész alkotó hozzájárulását igényli, ezt már a 19. század közepi források is megerősítik:

„A' rézmetszőben megkívántatik, hogy a' rajzolásban jártos legyen. Ha meggondoljuk, hogy egy rézmetszőnek remekműve 'előteremtésére pont és vonalokon kívül semmi más módja sincsen; lehetetlen hogy ezekkel nagyot és fönségest hidjünk más által kivihetni, mint nagy talentumával; de az illy rézmetszőnek azután magasztos az érdeme.”¹

A szerzői jogi oltalom

Az Sztj. 1. § (1) bekezdése kimondja, hogy a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.

(2) Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy a törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:

h) a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve.

A Sztj. fenti 1. § (2) bekezdés *h)* pontja szerinti példálózó felsorolás a képzőművészeti alkotások közé sorolja a metszeteket, amelyek metszés útján jöttek létre, ebbe a körbe beletartoznak a rézkarcolás vagy rézmetszés útján létrejött rézkarcok és rézmetszetek is, amennyiben azok megfelelnek a Sztj. 1. § (3) bekezdésének, vagyis egyéni, eredeti jellegűek.

A megkereső megkereséséhez nem csatolt konkrét műalkotásokat, így az eljáró tanács nincs abban a helyzetben, hogy a grafikusművész egyes rézkarcainak, rézmetszeteinek egyéni, eredeti jellegét megítélhesse, így csupán általánosságban tudja megítélni a rézkarcok, rézmetszetek és azok nyomólemezeinek szerzői jogi védelmét.

¹ Majer István: A rézmetszészetnek műtana. 1847, Budapest, p. 11., 16.

A magyar joggyakorlat és jogirodalom egyetért abban, hogy amennyiben a rézmetszet, rézkarc egyéni, eredeti jellegű, akkor az Szjt. 1. § (2) bekezdés *h*) pontja szerinti képzőművészeti alkotásnak minősül. Nem tér ki azonban a szakirodalom arra, és azzal a jogirodalom sem foglalkozik, hogy vajon a rézkarcok, rézmetszetek nyomásához elkészített nyomólemezek szerzői műnek, képzőművészeti alkotásnak minősülnek-e.

Az Szjt. 1. §-a a „különösen” szó közbeiktatásával csak példálózó jellegű felsorolást ad a szerzői jogi oltalom alá tartozó művekről, azaz a szerzői jogilag védett alkotások köre nem zárt, vagyis minden olyan alkotás is a szerzői jog oltalmát élvezi, amely az irodalom, a tudomány vagy a művészet területén keletkezett, ha megfelel a védelmi előfeltételnek, vagyis egyéni, eredeti jellegű. Az a tény tehát, hogy a rézkarcok, rézmetszetek nyomólemeze nem került feltüntetésre az Szjt. 1. §-a szerinti példálózó jellegű felsorolásban, még nem zárja ki önmagában annak szerzői jogi védelmét.

Rézmetszetek, rézkarcok készítésekor a művész a nyomtatandó kép negatívjának a nyomólemezeire történő rajzolásakor, vésésekor, metszésekor, karcolásakor, marásakor (eljárástól függően) fejt ki alkotótevékenységét, ezen eljárás során születik meg a végleges kép alakja, tartalma, kompozíciója, elrendezése, ebben történik meg a művész önkifejezése, a kép mondanivalójának a megfogalmazása. A nyomólemez az arról nyomott kép negatívja, fordítottja, mintegy szintelen verziója, amely a festékkel való beszínezéskor és a nyomáskor nyeri el végleges formáját, azonban a mű létrehozatala folyamatában, mint közbenső állomás, önmagában értékelhető, felismerhető, a művész alkotótevékenységét magában foglaló, azonosítható, önálló karakterrel bíró, köztes műként jelenik meg. A nyomólemez az alkotási folyamat részeként létrejött közbenső műként már magában hordozza a nyomólemeze-ről nyomtatott végleges kép lényeges, egyéni, eredeti jelleggel bíró jegyeit, vagyis a képen látható formákat, vonalakat, kompozíciót, mondanivalót, és ily módon a felhasználásával létrejött végleges képtől, azaz a szerzői alkotástól ugyan némileg eltérő, attól különböző, azonban a szerzői jogi oltalomra önmagában alkalmas, önálló szerzői műnek tekintendő.

A műalkotási folyamat során létrejött egyes műverziók, alkotási fázisok eredményei nem kerülnek kizárásra a szerzői jogi védelemből, amennyiben azok rendelkeznek egyéni, eredeti jelleggel, a szerzői jog ugyanis átfogja a még be nem fejezett mű, illetve a mű elkészítése elkülöníthető szakasza során készített alkotás védelmét is, mivel a szerzői jogi védelem a műre és ezen belül a mű azonosítható részére terjed ki az Szjt. 16. § (1) bekezdésének a 2003. évi CII. tv. 53. §-ával megállapított szövege alapján:

16. § (1) A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.

Ha pedig egy mű azonosítható részletének a felhasználásához engedély szükséges, az másfelől annyit jelent, hogy ha egy mű, például rézmetszet, rézkarc – feltéve, hogy a félkész állapotú alkotás is megfelel a szerzői mű minőségnek – még félkész állapotban van, vagyis

még csupán a nyomólemezen létezik, de nyomtatott formában még nem, annak a felhasználása is engedélyköteles. Ezt igazolja a jogirodalom is.²

E kérdést korábban már a bírói gyakorlat is hasonlóan válaszolta meg, pl. szoftver esetében (BH1993. 545. – A számítógépi programfejlesztő folyamat egyes elkülöníthető szakaszai is létrehozhatnak olyan önálló alkotásokat, amelyek külön szerzői jogi oltalomban részesülhetnek).

Nemcsak funkcionális művekre igaz azonban a bírói gyakorlatban is megerősített megállapítás. A BH1992. 324. sz. döntésben pl. egy szinopszis szerzőimű-minősége volt kérdéses egy szöveggönyvhöz képest, és nem vetődött fel, hogy a szinopszis „félkész” jellege miatt – mintegy automatikusan – a szerzőség kérdése ne lenne vitatható. Egy be nem fejezett film szerzői jogi védelméről foglalt állást az SZJSZT 23/03-as véleményében, majd 20/11 számú szakvéleményében egy balettmű szüzséjét is szerzői műnek tekintette. Rádiós és televíziós műsorformátumokkal kapcsolatban számos szakvéleményben rögzítette az SZJSZT, hogy egy végleges teljesítmény (műsorszám) alapjául szolgáló formátum – bár tipikusan nem éri el a szerzői mű szintjét, és csak ötletfűzér, vázlat – ha kellően részletes, és kifejtett gondolatszövedék, elvileg tárgya lehet a védelemnek (SZJSZT-09/00, -26/00, -24/08, -08/10). Az SZJSZT-32/10 számú ügyben az eljáró tanács nem ismerte el a televíziós műsorszámhoz készített szinopszishoz nevezett irat védelmét, mert a „műsorleírások formai szempontból sem hordoznak egyéni, eredeti alkotásjellegűt, kifejtésük nem egyéni, eredeti jellegű, a kidolgozás nem esztétikai megvalósítást céloz, hanem utasítások tárgyilagos leírását arra vonatkozóan, hogy milyen típusú műsort, milyen szabályrendszer szerint tervez/ajánl a felperes létrehozni A műsorleírások kifejezőmódjának egyszerűsége, az esztétikai megformáltság hiánya miatt a tartalmi szempontokon túl a formai jegyek alapján is megállapítható, hogy a keresetlevélhez csatolt műsorleírások nem állnak szépirodalmi műként sem szerzői jogi védelem alatt.” E megállapításból az ellenkezőre való következtetéssel levezethető, hogy ha a tartalmi/formai elemek felmutatnak egyéni-eredeti jellegűt, túlmennek a szolgai másoláson a szellemi alkotótevékenység eredményeképpen, akkor egy kész mű „közbülső állomását” jelentő teljesítmény is alkalmas lehet a szerzői jogi védelemre. Az eljáró tanács utal emellett számos olyan, építészeti ügyben készített szakvéleményre, amelyben az SZJSZT a tervezés különböző fázisaiban készült, a létesítmény megvalósításához még nem elegendő terv szerzői jogi védelmének lehetséges fennállása mellett foglalt állást [SZJSZT-18/2005 – a tanulmányterv írásműként védett; SZJSZT-26/2004 – a tervek, vázlatok (látványterv) alkalmasak a szerzői jogi védelemre, SZJSZT-28/2001/1–2 – a látványtervek védelme stb.]

A rézkarc és rézmetszet nyomólemeze a fentiek alapján tehát egy félkész, a rézmetszet, rézkarc nyomat elkészítésére irányuló alkotói folyamat egy állomását megvalósító képzőművészeti alkotás, amely már megtestesíti szerzője szellemi alkotótevékenységét, és így szerzői jogi védelemben részesül, vagyis a nyomólemez mint önálló mű és műpéldány fel-

² Dr. Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014. III. fejezet, írta: dr. Gyertyánfy Péter, p. 149.

használásához az Szjt. 16. §-a alapján a szerző külön engedélye és jogdíjfizetés szükséges, ahogy ahhoz is, hogy ezen nyomólemezekről a végleges nyomatot, rézkarcot, rézmetszetet, azaz a végleges, kész művet nyomtatással előállítsák.

A rézkarcok, rézmetszetek e kettős szerzői jogi védelmét, vagyis azt, hogy nem csupán a nyomás eredményeként létrejövő rézkarc, rézmetszet, hanem a nyomólemez is szerzői jogi oltalom alatt áll, igazolja más európai uniós tagállamok és más államok szerzői joga, joggyakorlata is.

E körben az eljáró tanács hivatkozik az Egyesült Királyság, Kanada, Ausztrália, az Amerikai Egyesült Államok és Új-Zéland szerzői jogára, amelyek szerzői jogi törvénye és joggyakorlata alapján nem csupán a metszet és a karc (angolul „engravings” és „etching”), hanem a metszet, karc elkészítéséhez használt nyomólemez, mesterdarab (angolul „masterblock” vagy „plate”) is szerzői jogi oltalom alatt áll. Az Egyesült Királyság már 1921-es, majd az azt követő 1927-es, 1952-es és 1970-es és 1988-as szerzői jogi törvénye is tartalmazta a metszet fogalmát, amely magában foglalja a rézmetszés, rézkarcolás útján létrejött alkotásokat is.³ Az ezen cikkel kapcsolatban kialakult brit joggyakorlat pedig egyértelműen rögzítette, hogy valamennyi, a nyomólemezeről készült nyomat egy eredeti (és nem másolati) műpéldánynak tekintendő, és azt is kimunkálta, hogy a metszet fogalmába nemcsak maga a nyomat, hanem a nyomatkészítés technikája, azaz a vonalak, képek, pontok fémfelületbe való vésése, metszése, vagyis maga a nyomólemez is beletartozik, és szerzői jogi oltalmat élvez.⁴ Ugyanezt az elvet dolgozta ki az új-zélandi bírói gyakorlat is,⁵ bár részben más logikai gondolatmenettel jutott el ugyanarra a következtetésre, mint amelyre a magyar jogszabályok értelmezése alapján az eljáró tanács jelen szakvéleményében.

A követőjog

Tekintettel arra, hogy a megkereső megkeresésében kifejezetten a követőjog és a jogdíj összefüggésében kérte megvizsgálni a rézkarc- és rézmetszet-nyomólemezek szerzői jogi védelmét, az eljáró tanács annak ellenére kiter röviden erre is, hogy az a konkrétan feltett kérdésben kifejezetten nem szerepelt.

Az Szjt 70. § (1) bekezdése szerint eredeti műalkotás tulajdonjogának műkereskedő közreműködésével történő visszterhes átruházásakor szerzői díjat kell fizetni. E rendelkezést csak a műalkotás tulajdonjogának első – a szerző részéről történő – átruházását követően kell alkalmazni. E díjazásról nem lehet lemondani.

³ *Laurent Carriere, Leger Robic Richard: Engravings and copyright – How does a definition aimed at fine arts apply to frisbee disks? – www.robic.com/admin/pdf/297/121-LC.pdf.*

⁴ Lásd: *The Modern Law of Copyright and Designs*, 2nd ed. Butterworths, London, 1995, 3.22; *James Arnold & Co. Ltd. v. Miafern Limited-ügy* (1980., R.P.C. 397, Baker J., at 403–404).

⁵ Lásd: *Wham-O Manufacturing Co. v. Lincoln Industries Ltd.* (1984, 1985. R.P.C. 128., Davidson J., at 152 (N.Z.C.A.)).

(2) E § alkalmazásában eredeti műalkotás a képzőművészeti alkotás (pl. kép, kollázs, festmény, rajz, metszet, nyomat, litográfia, szobrászati alkotás), az iparművészeti alkotás (pl. falikárpit, kerámia, üvegtárgy) és a fotóművészeti alkotás, feltéve, hogy azt maga a szerző készítette, vagy olyan másolat, amely eredetinek minősül. Eredetinek minősül a másolat, ha korlátozott számban a szerző maga készítette, vagy az ő irányításával készült. A sorszámmal, a szerző kézjegyével ellátott, vagy más alkalmas módon a szerző által megjelölt műpéldányt ilyen másolatnak kell tekinteni.

A magyar jogszabály követőjogi rendelkezései egyrészt a Berni Uniós Egyezmény (BUE) 14ter cikkén, másrészt pedig az Európai Parlament és Tanács követőjogról szóló 2001/84/EK irányelvén (követőjogi irányelv) alapulnak. A magyar törvény szövege szinte szó szerint átvette a követőjogi irányelv rendelkezéseit, így az irányelv külön ismertetésétől az eljáró tanács eltekint.

Az Szjt. fenti 17. §-ának rendelkezései alapján a követőjog és a szerzői jogdíj megilleti a képzőművészeti alkotásnak minősülő metszet, nyomat szerzőjét, ha az eredeti műalkotás tulajdonjogát műkereskedő közreműködésével visszterhesen ruházzák át akkor, ha az eredeti metszetet, nyomatot maga a szerző készítette, vagy az olyan példány, másolat, amelyet a szerző készített korlátozott számban vagy a szerző irányításával más készített. Ebből a definícióból és a fenti 2. pontban kifejtettekéből együttesen az következik, hogy követőjog és jogdíj illeti meg a művészt

- a) a nyomólemezzel a szerző által vagy a nyomólemezzel a szerző irányításával más által készített rézkarcok, rézmetszetek, lenyomatok műkereskedő útján történő visszterhes tulajdonjog átruházása után, ha azok nem tömegesen kerülnek gyártásra, hanem csak korlátozott példányszámban;
- b) a nyomólemez műkereskedő útján történő visszterhes tulajdonjog-átruházása után is, hiszen maga a nyomólemez önmagában is egy önálló képzőművészeti alkotásnak, metszetnek tekintendő.

Nem illeti meg azonban a követőjog és a követőjogdíj a szerzőt azok után a nyomatok után, amelyeket nem a szerző irányításával, tudtával, hozzájárulásával állítottak elő a nyomólemezről, mivel azok nem minősülnek a követőjog alkalmazásában eredeti műalkotásnak, azok jogellenesen létrehozott műpéldányok, amelyek tekintetében a szerzői jogosult a jogellenes felhasználásra vonatkozó általános szabályok szerint jogosult a Szjt. által meghatározott igényeket érvényesíteni (például jogdíjigény).

Marácziné dr. Mann Judit, a tanács elnöke
Dr. Horváth Katalin, a tanács előadó tagja
Horkay István, a tanács szavazó tagja

Összeállította: Barsvári Tímea

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Steven D'Souza, Diana Renner: *A nemtudás. Hogyan formáljuk versenyelőnnyé a bizonytalanságot?* HVG Könyvek, 2016; ISBN978-963-304-316-5

Kezdjük egy figyelmeztetéssel: ez a könyv nem a tudás hiányának feldicsérésével szolgál, s még csak nem is annak mentegetésével.

Sokan találjuk roppant sajnálatosnak, hogy az ostobaság nem fáj, és intellektuális téren sokakat – úgy tűnik, talán egyre többeket – nem gyötör a horror vacui. Mindazonáltal ez nem róluk szól, nem arról, hogy üres fejjel könnyebb futni, csak találjuk meg a kellő technikát hozzá. Vannak, akik úgy kapaszkodnak a meglévő tudásuk nyújtotta vélt biztonságba, vagy épp a biztos tudás látszatának fenntartásába, hogy nem mernek távolodni tőle – nekik már nagyon is ajánlható. Valójában a magyarázó alcím angol eredetije mondja el, mi a mondandója, miért érdemes elolvasni, ez pedig: „A bizonytalanság kedvező alkalommá formálásának művészete”. A *nemtudás* itt – amint a szerzők is kifejtik – nem a tudás hiányát jelenti, hanem azt az állapotot, amelyben a tudás bizonyosságának a hite nem válik a bátran kalandozó és kutató gondolkodást visszafogó erővé. Az ismeretek megvilágító erejének minden megbecsülése mellett azt jelenti, hogyan ne legyünk olyanok, mint a példabeszédbeli részeg, aki a lámpa fénykörében keresi másutt elvesztett kulcsait, mert ott lát jól, a sötétől pedig amúgy is fél.

A tudás jó! A tudásba igyekszünk kapaszkodni, hogy biztos támaszul szolgáljon döntéseink kialakításánál és feladataink megoldásánál. Ám ha nem merünk ellépni tőle, és a támasza nélkül, az ismert tartományokon túlra merészkedve tenni a dolgunkat, akkor eleve elveszítjük mindazt a lehetőséget, amelyek az épp birtokolt tudás – vagy annak illúziója – horizontján túl érhetők el.

„Tudásunk hiányosságának beismerése lehetővé teszi a tanulást. A nemtudás sötétsége szabadságot és teret enged az új fényforrásokhoz.” Igen, ez a könyv mondandójának kvintesszenciája, a benne elmondottak végiggondolásával járó lelkigyakorlat hozadéka. (A továbbiakban, ha másként nem jelezzük, minden idézet a könyvből. Hasonlóképp a dőltbetűs kiemelések.)

„Vannak ismerten ismert tényezők: ezekről tudjuk, hogy ismerjük őket. Vannak ismeretlen ismeretlen tényezők, amelyekről jelenleg annyit tudunk, hogy nem ismertek. Léteznek azonban nem ismerten ismeretlen tényezők is, olyanok, amelyekről nem tudjuk, hogy nem ismerjük őket. – Donald Rumsfeld.” Az utóbbiak a kincsekben leggazdagabb tartományok – példa erre, hogy mindaz, amit ma a világ az elektronika, a modern számítástechnika és az infokommunikáció révén használ és élvez, egy évszázada még a nem ismerten ismeretlen tényezők közé tartozott.

„Az indokolatlanul magabiztos szakemberek őszintén hisznek a szakértelmükben, szakértőként viselkednek, és annak is tűnnek. Mindenképpen tartsuk azonban észben: meglehet, hogy csak egy illúzió foglyai” – idézik a szerzők Daniel Kahneman pszichológust, aki a viselkedésgazdaságtan megalkotásáért kapta meg a közgazdasági Nobel-díjat. „Indokolatlanul”? Ki képes kétséget kizáróan megállapítani, mikor indokolt a magabiztosság? Még inkább önmagáról – amire Kahneman szavai utalnak! Abszolút alaptételektől eltekintve, amilyen pl. az egyszeregy, az ember valódi tudása azzal kezdődik, hogy „Bárha engem titkos mótely / Fölemészt: az örök kétely” (Arany János: Epilógus), vagyis a jó szakember tisztában van azzal, hogy a tudása mindenkor véges, és kételkedik annak szilárdságában, két alapvető oknál fogva is: egyrészt technikai képtelenség mindent elsajátítani vagy akár csak megismerni, másrészt maga a tudás, az ismeretek halmaza is állandó változásban van: gyarapszik, változnak az elemei, újak jelennek meg, másokat elavulttá vagy épp érvénytelenné tesz a fejlődés.

„Valójában *pont attól szűkülhet be a szakember látóköre, amitől szakterületének specializációjává válik: túlságosan az adott területre koncentrál*, s ezáltal másra nem tud figyelni. Ha az illetőt elismerik a saját szakterületén, és meg is fizetik, akkor általában semmi sem ösztönzi már arra, hogy más területekre merészkedjen. S minél jobban a szakterületére koncentrál, látóköre annál jobban beszűkülhet. A szakemberek általában túl sok energiát fektetnek a tudásuk megszerzésébe ahhoz, hogy megkérdőjelezzék, vagy beismerjék, amikor nem tudnak valamit.” Tény, hogy nemcsak tudásalapú társadalomban – és persze gazdaságban – élünk, hanem tudástermelőben is. Az összefüggés szükségszerű: a tudás a legfontosabb termelőeszközünk, tehát minden egyéb hajtóerőtől – mint pl. intellektuális érdeklődés – függetlenül is létfontosságú, s gyakran egzisztenciális érdek, hogy állandóan fejlesszük, bővítsük azt, mindig a lehető legközelebb kerüljünk az élvonalbeli tudás birtoklásához. A tudás beszűkülésének így talán nem is annyira a „ha az illetőt elismerik a saját szakterületén, és meg is fizetik, akkor általában semmi sem ösztönzi már arra, hogy más területekre merészkedjen” gondolat a forrása, hanem hogy az ember a tanulásra fordítható idejét és energiáit elsősorban arra használja, hogy a létalapját képező szakterületen legyen mindig a lehető legjobb, abbéli ismereteit tartsa a lehető legmagasabb szinten, s előtte járjon a vetélytársainak. S miközben az épeszű ember önmagának mindig is megkérdőjelezi felkészültsége teljességét, az már körülmények és stratégiák kérdése, vajon mások előtt is elismeri ebbéli esetleges gyengéit és hiányosságait, vagy épp váltig tagadja azokat. A szerzők ebből is sokat megvilágítanak.

„*A szaktudás akadályozhatja az összetett problémák újszerű megközelítését is*. Chip és Dan Heath, a *The Curse of Knowledge* (A tudás átká) szerzői szerint: 'Amikor elmélyítjük ismereteinket egy adott témában, onnantól kezdve lehetetlen elképzelni, milyen ennek a tudásnak HÍJÁN LENNI.' Minél nagyobb a szakértelmünk egy témában, annál nehezebben tudunk mindenki számára érthető módon beszélni róla. A problémáról alkotott definíciónk magában foglalja a saját rálátásunkat. Tudásunk és szakértelmünk pedig korlátozza rálátásunkat és a lehetséges megoldások feltérképezését, egyúttal megnehezíti, hogy laterálisan, vagyis 'a

sémákon kívül' gondolkodjunk. A behaviorista közgazdászok ezt beakaszkodásnak, tükörfordításban 'horgonyzási hatásnak' nevezik, amikor a probléma természetét már szilárdan meghatározza, vagyis 'lehorgonyozza' a meglévő tudás." A kutatásban és a fejlesztésben ettől jön el az, hogy zsákutcának érezvén az addigiakat, „letöröljük a táblát”, és a kezdettől újra-indulva, az addigi megfontolásokat félredobva keresünk új utakat.

„Ahogy az angol szólás mondja: 'A kalapács mindent szögnek lát.'” Nekünk viszont nála tízmilliárddal több neuronunk van a probléma felismerésére és megoldására – élni kell vele, ha olykor nem szórakoztató, hanem megerőltető és kockázatos is.

„A tudósnak bíznia kell a bizonytalanságban, élveznie kell a titokzatosságot, és meg kell tanulnia kételyt táplálni. Hogy a kísérletet elrontsuk, annak az a legbiztosabb módja, ha biztosak vagyunk az eredményben.” „Bízni a bizonytalanságban”: ez a „Magamban bíztam eleitől fogva” (József Attila: Kész a leltár) hozzáállásra támaszkodás a kutatásban – arra, hogy bármilyen átláthatatlan dzsungelbe is vezet az út, képesek leszünk kiverekedni magunkat a fényre, elérni az új tudáshoz. Ehhez viszont valóban kell az egészséges kétely: annak állandó szem előtt tartása, hogy a tudásunk sohasem teljes és legalább igen jelentős hányadában nem is örökérvényűen biztos, tehát mindig nyitottnak kell lenni az újra, a meglepőre, sőt a meghökkentőre is. S amennyire nem lehet a gondolkodás vezérelve a „Hiszem, mert képtelenség”, olyannyira hibás a merev elutasítás, még ha a tudománytörténet egyik legnagyobbja állítja is, hogy „Isten nem szerencsejátékos” (Einstein híres ellenvetése a határozatlansági elvekre és az azokra támaszkodó kvantumelméletre). Valóban nem szabad „eleve tudni” a végeredményt, mert akkor nem fogadjuk el az attól eltérőt, jöllehet az új tudományos igazság jelenhetett meg annak képében, hanem Einstein egy másik megnyilatkozását kell irányadóként venni: „Ezek az ugrások, amelyeket Planck elméletében olyan ízléstelennek találunk, sajnos minden jel szerint ténylegesen léteznek a természetben.” (Walter Isaacson: Einstein: Egy zseni élete és világa – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2009/4. sz.)

A szerzőkről: A HVG ajánlóját idézve, „Steven D'Souza, elismert szervezetfejlesztési és vezetéstudományi tanácsadóként jeleskedő coach” (azaz szellemi személyi edző, személyi konzultáns). A Brilliant Networking c. könyvének honlapján található részletes bemutatásból: „D'Souza nemzetközi oktató (sic!), nemzetközi gyakorlattal az emberi erőforrás kezelés (HR), a vezetés és a tehetségmenedzsment, a sokféleség és a szervezetfejlesztés terén. Gyakorlott vezetői coach, gyakran dolgozik felső vezetői csapatokkal, beleértve a vezérigazgatói szintet is. Sok globális cég szívesen foglalkoztatja előadóként, mint pl. az Accenture, AMEX, BT, Bank of America, BNP Paribas, Credit Suisse, Eurostar, Goldman Sachs, Financial Times and PwC. Tartott beszédeket és workshopokat az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezetében is.”

Diana Renner, e könyv honlapjáról idézve, „társalapítója és társigazgatója a Feltérképezetlen Vezetés Intézetének (Uncharted Leadership Institute – szép, marketingfogantatású elnevezés!). Dolgozik csoportos folyamatokat segítő facilitátorként, konzultánsként, coachként, és e munkájában egybefonja szaktudományok egész sorát, mint az adaptív ve-

zetés, az összetettség elmélete, a felnőtt-fejlesztés és a folyamatorientált pszichológia – így segíti az embereket jobb vezetőkké válni. Hitvallása, hogy bárki válhat vezetővé, függetlenül a háttérétől és a pozíciójától.”

Könyvüket így indítják: „Amikor tudni akarunk valamit, nehéz elviselni a ’nemtudást’. A legtöbben ösztönösen úgy kezelik az ilyen helyzetet, hogy nem vesznek róla tudomást. Emberei mivoltunkhoz azonban hozzátartozik tudásunk hiányossága. Magától értetődő módon a válaszokkal kecsegtetőkhez fordulunk tehát: szakértőkhöz, vezetőkhöz és mindazokhoz, akik a tudás letéteményeseinek tűnnek. Ragaszkodunk a már megszerzett tudásunkhoz, és félünk elengedni azt. Idegrendszerünk eleve úgy működik, hogy kerüljük a váratlan helyzeteket, és a biztos dolgokat részesítjük előnyben. A kétértelmű vagy bizonytalan helyzetekben alkalmatlannak érezzük magunkat, zavarba jövünk és szégyenkezünk. Márpedig a világ bizonytalan, bonyolult és változékony. Legkomplexebb kihívásainkat meghatározni sem tudjuk, nemhogy megbirkózzunk velük. Amikor elérünk tudásunk végére, ösztönösen meglévő tudásunkba kapaszkodunk, azonnali megoldásokat keresünk, vagy teljes egészében kerüljük a helyzetet.

A továbbiakban a nemtudáshoz fűződő szokásos viszonyunk nehézségeiről és a célra-vezetőbb viszony kialakításának lehetőségeiről is olvashatunk. *Az ismert és az ismeretlen határvidéke termékeny, lehetőségekben bővelkedő terület.* A határzónában tett kalandok során új tapasztalatokat gyűjthetünk – kreativitást, örömet, rácsodálkozást –, és egyéb újdonságok is felbukkanhatnak. Ezt hívjuk ’nemtudásnak’. Bár a ’nemtudás’ formailag főnév, nem tárgyat vagy statikus fogalmat szeretnénk jelölni vele, hanem a folyamatot, ahogy azt a kifejezés mögött rejlő ige is sugallja.

Ez a kiadvány nem gyakorlati kézikönyv, de még csak egyszerű válaszokat sem kínál; inkább arra buzdítja az olvasót, hogy mások történetei és tapasztalatai alapján maga is feltérképezze, hogyan viszonyul a nemtudáshoz. A beszámolók különféle nézőpontokból, a művészet, a tudomány, az irodalom, a pszichológia, a vállalkozói lét, a spiritualitás és a bölcsélet hagyományain keresztül mutatják be a nemtudást. A könyv írását megelőző kutatómunkánk során számos történetet gyűjtöttünk össze szerte a világból. Találkoztunk a nemtudást megszenvedő emberekkel, akik a határzónában korábban elképzelhetetlen felfedezéseket tettek, és olyanokkal is, akik számára öröm az élet és a munka ezeken a tájakon.

Néhány beszámoló történelmi forrásból származik, ám a legtöbb esemény nemrég vagy éppen napjainkban történt, és volt alkalmunk személyesen beszélgetni a szereplőikkel. Kitüntetés számunkra, hogy megosztották velünk történetüket a nemtudásról, gyakran végtelen őszinteséggel tárulkozva fel. Erre való tekintettel, az anonimitás védelme érdekében, néhány nevet megváltoztattunk. Bár ez a könyv elsősorban a szakmai területet helyezi előtérbe, reményeink szerint az olvasó mind a magánéletében, mind a munkája során felmerülő különféle helyzetekre tudja majd alkalmazni az itt olvasottakat.”

A kulcs a gondolkodáshoz: „A nemtudás nem azt jelenti, hogy minden korábbi tudásunkat félretesszük. A nemtudás területére lépve olyan térbe lépünk be, ahol a meglévő tudásunk

nem korlátoz bennünket. *A nemtudás olyan helyzetekkel való küzdelem, ahol a továbbvezető út nem ismert, vagy olyan komplex problémák kezelése, amelyekre nincs válasz. A nemtudás aktív folyamat, amelynek során úgy döntünk, hogy nyitottak vagyunk az új tapasztalatok, ismeretek felé.* Azt jelenti, hogy együtt élünk a komplexitással, a többértelműséggel, a paradoxonokkal, sőt használjuk őket, eltűrjük a bizonytalanságot és azokat a kényelmetlen érzéseket, amelyeket a határázónában észlelünk. *Ez a nézőpont megkérdőjelezi a nemtudáshoz kapcsolódó negatív értelmezéseket, és a fogalmat a potenciál és a lehetőség pozitív tereként értelmezi újra, ahol új, még kialakulóban lévő tudáshoz juthatunk.*"

Jó széljárást! „Az olvasóhoz hasonlóan, mi is a nemtudással birkózva jutottunk el odáig, hogy ez a könyv megszülessen. A kutatómunka és az írás hozzásegített, hogy új módon viszonyuljunk a nemtudáshoz. Már nem akarunk feltétlenül a meglévő tudásunkra támaszkodni, kételkedéssel fogadjuk a bizonyosságot hirdetőket, és könnyebben éljük meg a bizonytalanságot is. *Reményeink szerint mindezt az olvasó is megtapasztalja majd.*"

Mielőtt továbbmennénk, idekíváncozik néhány apró megjegyzés. A szerzők sokakat idéznek a témához kapcsolódva, mondandójuk alátámasztására vagy illusztrálására. Gyakran nem derül ki, mennyire mértékadó épp a felhívott személy (rákeresni a Google korában persze mindenkire lehet, de az sem mindig segít a valódi kompetencia megítélésében). Témafelvezetések olykor kissé bulvárosak, de ez sehol sem válik zavaróvá. A gondolatmenet logikai vonalvezetése néha félreszalad, viszont ilyenkor is igen érdekes témákat hoz fel. Olykor pedig gyanús jeleket érzünk a fordítás botlásairól.

Agyunkba vésett ragaszkodás: „A tudással, a bizonyossággal együtt járó jutalmakat és elismeréseket nemcsak a környezetünktől kapjuk, hanem egyenesen agyunkba vannak vésve. A legfrissebb kutatások szerint a bizonyosság alapfeltétel ahhoz, hogy optimálisan tanuljunk meg gondolkodni, sőt David Rock neurológus amellett érvel, hogy a bizonyosságunkat érő fenyegetések idegrendszerünk számára éppen olyan fájdalmat jelenthetnek, mint amikor fizikai támadás ér bennünket. Állítását a bizonytalanság agyunkra gyakorolt hatásának témájában végzett egyéb kutatások is alátámasztják, amelyek szerint már a minimális mértékű bizonytalanság is 'hibás' választ vált ki az agyban."

Egy igazán ötletes ábra szebben beszél... Szellemes ábra szemlélteti, hogy komfortzónánkat a tudásunk adja, viszont nagyon sok fontos tényező azon kívül leledzik. Az utóbbiak közé tartoznak az ottani ábrázolásban egyebek közt: Ötletek / Szabadság / Kreativitás / Ráébredés / Rugalmasság. A komfortzóna peremének átlépéséhez köti az ábra a Lehetőséget, a Kíváncsiságot és a Tapasztalatot, s feltehetően szándékosan megfejthetetlen szótöredékkel jelzi, hogy más hasonlóak is várják ott a felfedezőt. A nemtudás eme ismeretlen tartományának kutatásához köti, joggal, az Izgalmat, a Bátorságot, az Éberséget (hiszen ott kalandozva nyilvánvalóan mindig készen kell állni a váratlan felbukkanására és annak kezelésére), a Fényt (amit az új tudás hoz), és az Intelligenciát. Az már kevésbé érthető, miért szerepelteti itt a Csendet és a Védettséget, ami nem épp a felfedezők gyakori osztályrésze.

Reális önbizalom vs. túlzott magabiztosság: „A jártasságon alapuló reális magabiztosság érzete alapvető fontosságú a túléléshez és a világban elért sikerekhez. A reális önbizalom hiánya alacsony önbecsülést eredményez, aminek következtében a munkában alulteljesítünk és rossz kapcsolatokat teremtünk. Az önbizalomhiány káros hatással lehet mentális egészségünkre és életminőségünkre. Ezzel szemben a reális önbizalommal rendelkező emberek jobban vonzzák a sikert, jól teljesítenek választott szakterületükön, megkapják a megpályázott állást, az előléptetést, sikeres üzleteket kötnek, és elnyerik a jelentős ügyfelek bizalmát.” Ő, persze ez csak összehasonlító elemzésben igaz, azokhoz képest, akik érezhető önbizalomhiánytól szenvedve rontják esélyeiket a boldogulásra. Melyik „jelentős ügyfél” lenne például bolond a bizalmát egy szorongó nyusziba helyezni?

„A reális önbizalom nem sodor bajba, ám a vele egy töről fakadó túlzott magabiztosság igen. Az önhiúság egyfajta szűklátókörűség, amelynek következtében, tévesen, túl jónak érzékeljük és értékeljük ítéletünket és képességeinket.”

Itt „a kezdő mondat első negyedét” nézve találjuk a feltehetően legerősebb elválasztó kritériumot a „reális” és a „túlzott” között: az előbbi a jártasságon alapul. Az idézett rész folytatása pedig markáns paradoxonnal is szolgál: „Több mint ötven év kutatási eredményei támasztják alá, hogy az emberek nagyobb részben hajlamosak szinte minden szempontból ’átlag felettinek’ értékelni magukat. ... Az említett csapdák ellenére a túlzott magabiztosság jelentős társadalmi haszna miatt továbbra is elterjedt. Például a politika területén kimutatták, hogy ha a szavazók a magabiztos politikusokat hitelesebbnek látják, akkor a vezetői szerepért versengők megtanulják, hogy a választás megnyerése érdekében sokkal magabiztosabbnak kell tűnniük politikai ellenfeleiknél.” Pontosítsuk az utolsó állítást: az emberi természet olyan, hogy a szavazók bizony hitelesebbnek látják a magabiztos politikusokat – ismét csak, ki helyezné a bizalmát egy szorongó nyusziba? –, ezért az értük versenyzők ennek megfelelően viselkednek. Politikus megválasztása mindig terra incognita – legalább tűnjék minél alkalmasabbnak! Látott már valaki is amerikai elnökjelöltet vánszorogni?

Kapaszkodunk a meglévőbe: „A különféle szervezetek az egymással való állandó verseny és közepette eleve megfelelő szaktudással rendelkező munkatársakat keresnek a munkaerőpiacon. Ez arra ösztönzi az embereket, hogy az iskolarendszeren belüli és azon kívüli képzéseken is ugyanazt a területet tanulmányozzák egyre elmélyültebben, ahelyett hogy ismereteik körét bővítenék. Munkánk során is megfigyeltük, hogy az emberek állandóan azokat a készségeket szeretnék továbbfejleszteni, amelyeket már elsajátítottak, nem pedig újak megszerzésére törekednek. Hiszen pontosan tudják, milyen költséges és időigényes egy új szakot elvégezni, ezért nem hajlandók a megszerzett képzettségüket félretéve mindent ’a nulláról kezdeni.’” Kicsit tovább egy ábra szövege ennek frappáns összegzéséül is szolgálhat: „Felhalmozott tudás: a szakértelemtől szűkül és csökken a perspektívánk.” Ide is vág viszont a könyv mondandója a nemtudás óceánján történő kincskeresésről. A pályamódosítás egyre inkább nem hajlandóság, hanem kényszer kérdése: az előbbre lépéshez, sőt gyakran a pusztta megélhetéshez is pályát kell váltani, ehhez pedig kell az a készség, amellyel a tudásunk

adta eddig biztos menedéket elhagyva nekivágunk az ismeretlennek. Persze halmozzunk fel az útra minél több használható kompetenciát – például, hogy ha a sötétben azt suttojják „várok rád”, tudjuk, vajon Nauszikaa az vagy a kardfogú tigris.

Szakpolitikák vs. értelmezési tartomány: „Friedrich Hayek 1974-ben, a közgazdasági Nobel-díj elnyerésekor 'Színlelt tudás' című köszöntőbeszédében óva intett, hogy a szakpolitikákat a klasszikus közgazdasági elméletnek tulajdonított mindentudásra alapozva alakítsák.” Ez több, ma is érvényes, meghatározó tényezőre mutat. A gazdaságpolitikai gyakorlatban nagyon is felhasználják a közgazdasági elméleteket az olyan szakpolitikák hivatkozási alapjaként, amelyeket eleve meg akarnak valósítani. A nemtudás ebben ott szolgálja kiválóan az elkövetőket, hogy az érintettek messze túlnyomó részének nulla a tudása a hivatkozott elmélet és a megvalósított szakpolitika közti hiátusról, az elmélet helyes értelmezési tartományáról. Továbbá, Hayek figyelmeztetése nem csupán a „klasszikus” elméletekre igaz, hanem valamennyire, amelyet a makrogazdaság megértésére és kezelésére kialakítottak.

A szerzők felvázolják: a nemtudás sötét oldalának egyik nagyhatású eleme, hogy az ismeretlenben rejlő fenyegetés elől a szakértőkbe vetett bizalomba menekülünk. Teljesen természetes, mennyire felértékelik az ilyen támaszokat a fenyegetések, amelyeket a gazdaság – és még inkább a világgazdaság – turbulenciái okoznak. „II. Erzsébet királynő 2008 novemberében, a pénzügyi válság csúcspontján látogatást tett a London School of Economics-on, ahol lesújtó kérdést intézett a kitűnő közgazdászok, szakértők és egyetemi hallgatók csapatához: 'Hogy lehet, hogy senki nem vette észre: rövidesen hitelválsággal fogunk küszködni?' 2009. június 17-én a Brit Akadémia szakértőkből, akadémikusokból és a londoni City, az üzleti világ, a törvényalkotók és a kormányzat képviselőiből fórumot hívott össze a kérdés megválaszolására. Az Öfelségének címzett, egy ideig visszatartott, majd 2009. július 26-án nyilvánosságra hozott levélben rámutattak, hogy a válság lehetősége sokak számára nem volt újdonság, sőt valójában előre jelezhető volt. 'Sokan látták előre a válságot... Sokan figyelmeztettek a pénzügyi piacokon és a globális gazdaságban megfigyelhető egyensúlyhiányokra.' ... Valójában nem az előrejelzés elmaradása volt gond. Az értékelés a problémát abban jelöli meg, hogy az ágazat túlzottan nagy bizalmat fektetett néhány kiválasztott szakértőbe; hogy mindenki úgy tartotta róluk: értik a dolgukat, és abban az összetett helyzetben mindenki vakon hitt a szakértelembe.” Tegyük hozzá: a tények azt mutatják, nem csupán „az ágazat” esett ebbe a hibába, hanem szintúgy a kormányzatok, méghozzá abban is, hogy – jó kérdés, vajon mely okokból – a kimentés módját is a szakértőkre bízta.

Még mindig a pénznél maradvá: szinte teljes mértékben monetarizált világban élünk, amelyben az emberek életének csaknem minden szegmensére döntő befolyást gyakorolnak a gazdasági tényezők. A gazdasági kapcsolatok legfőbb szervezőereje a pénz, azok „transzmittere” a pénzáramlás. A makrogazdaság működésének fő közege a pénz, a mai gazdaságirányítás két eszközrendszere a fiskális és a monetáris politika. Az eurózóna meghatározó sajátossága, hogy geopolitikai megfontolásokból erősen eltérő gazdasági állapotú, és gyakran egymástól többé-kevésbé eltérő gazdasági törekvésű országokat kötöttek ösz-

sze egy monetáris unióba, s hogy ez mire vezet, annak legharsányabb példája a folytatásos tragédiásorozattá alakuló görög pénzügyi válság. Mindez olyan kiszolgáltatottságot teremt, amely elől kevesen menekülnek. Az emberek egy része valaha – korábban többek, most talán kevesebbek – a világ látható, gyakran a bőrükön érzékelhető fenyegetéseivel szemben egy jóságos felső hatalomba vetett hitbe kapaszkodott. Ma viszont a világot a gazdaság és annak pénzügyi rendszere uralja, így az egzisztenciális félelmekkel szemben az emberek a bizodalmukat azokba vethetik, akik reményeik szerint a kellő tudás birtokában képesek a gazdaságot a nagyobb katasztrófáktól és kártételektől mentes pályán tartani. A szerzők ellenben a tudás hiányának végletesen fenyegető oldalával szembesítenek:

„2013 áprilisában az IMF konferenciát szervezett a gazdaságpolitika újragondolásáról. George Akerlof Nobel-díjas közgazdász beszédében a gazdasági válságot egy fa tetején rekedt macskához hasonlította, amivel remekül lefestette a gazdaság területén kihívást okozó komplexitást. A feladat: lehozni a macskát a fáról.

A probléma összetettségének érzékeltetését azzal folytatta, hogy minden hozzászólóban különböző, saját szempontjai által meghatározott kép él a macskáról. Mindenkinek más a véleménye, és mindegyik vélemény érvényes, *csak egy közös kapcsolódási pont van: 'Nem tudjuk, mit tegyünk.'* A konferencia másik házigazdája, a szintén Nobel-díjas Joseph Stiglitz a következőképpen magyarázta el ugyanazt a helyzetet: 'Egyetlen közgazdasági elmélet sem képes megmagyarázni, hogy a macska miért van még mindig a fán.'

Korunk legkiválóbb közgazdászai nemcsak azt nem tudják, hogy mit tegyenek annak érdekében, hogy a globális pénzügyi válságot megoldják, hanem *még csak 'közös elképzelésük sincs* arról, hogy a jövőnek hogyan kellene kinéznie' – vallotta be Olivier Blanchard, az IMF vezető közgazdásza.”

A nemtudás tartománya megkerülhetetlen: Romantikus operettnek jó szöveg, hogy „Túl az Óperencián lesz mesés tanyánk”, gazdasági/politikai ígéretnek viszont igencsak elcsépelt. Az előző idézetet folytatva: „A közgazdászok a pénzügyi válság előtti terminológiához képest merőben eltérő kifejezésekkel írták le a világ pénzügyi állapotát. A világos, magabiztos üzenetek helyébe a jelenlegi kihívások kérdőjelekkel tűzdelt, óvatos felvázolása lépett. Az új beszédmód felfedi, hogy az adott terület mennyire összetett, a továbbvezető út pedig bizonytalan. Blanchard szavait idézve: 'csak meggyünk az orrunk után' és 'még mindig nem ismerjük a végcél'.

Ugyanakkor a végcél ismerete tévképzet. Minél összetettebbek a körülmények, annál nehezebben tudható, hová fogunk kilyukadni, és milyen eredményekre számíthatunk. Túl sok a változó, túl sok a bizonytalanság és a homály, és túl sok esemény nem látható előre. Daniel Kahneman pszichológus szerint: 'Manapság sokan mondják, hogy tudták, a világ pénzügyi válság előtt áll, de valójában nem tudták. A különféle válságok után megmagyarázzuk magunknak, hogy értjük, miért történt, és ezzel fenntartjuk azt az illúziót, hogy a világ kiszámítható. Igazából viszont el kellene fogadnunk, hogy a világ többnyire érthetetlen.'

Napjaink szervezeti életében elengedhetetlennek tartják a tervezést és a stratégiakészítést, ám ezek állandósítják az illúziót, hogy kidolgozhatunk egy útvonalat, amely biztonságban eljuttat bennünket a végcélunkhoz. *Ha van térképünk egy gyakorlatilag ismeretlen területhez, az nagyjából pont olyan hasznos, mint ha nincs.*” Amikor pedig e recenzió sorai írónak, épp a nemtudás óceánjába nyúló kiszögellésen áll a világ: itt a brit népszavazás az EU-kilépésről. Elég jól kivethető, milyen, a mában gyökerező érdekek hozták napirendre, és az is, hogy valójában senki sem tudja, milyen hatásokkal jár, ha az Egyesült Királyság kilép az Unióból. Nagy szerencséje minden érintett vezetésnek, hogy ha a kilépés mellett döntenek, a megvalósításnak lesz egy hosszabb átmeneti ideje, amely alatt megpróbálhatnak felkészülni a bekövetkező ismeretlen helyzet lehető legjobb kezelésére.

„Minden összetett problémára van egy világos, egyszerű és téves megoldás”: A könyv egyik igen tanulságos témája annak kiemelése, milyen rút következményekkel járó vezetési, oktatási és kommunikációs hiba olyan szakkifejezéseket alkalmazni, amelyek ismerete valójában nem várható el a címzettől. A szerzők is elkövetik: úgy alkalmazzák az *adaptív vezetés* fogalmát, hogy nem adják meg annak jelentését, jelesül, hogy az *alkalmazkodó vezetés* jelent. Valahogy így: „A 20. század irányító-ellenőrző megközelítése, amely a hatékonyságon, a logikán, a gyors döntéshozatalon és a hozzáértésen alapul, csak az egyszerű vagy bonyolult problémák kezelésére alkalmas. Összetett körülmények között ez a megközelítés sajnos teljesen használhatatlan. Az összetett problémák jellemzői, hogy váratlanok, következtelenek és megmagyarázhatatlanok. Azt is nehéz kitalálni, hogy egyáltalán mi a probléma vagy a kérdés, nemhogy megválaszoljuk. Winston Churchill egy 1939. októberi rádióközvetítésben így vallott a II. világháború során a Szovjetunióval kötött szövetségről: 'Nem tudom kiszámítani, Oroszország mit fog reagálni. Ez olyan talány, amely egy rejtély mélyén titokzatosságra burkolódik.' Ez az összetett, folyamatosan alkalmazkodó kihívás tökéletes megfogalmazása.” A nyitó idézethez visszatérve, annak kifejtése nagyon is figyelemreméltó, s belőle saját rossz élményeink és tapasztalataink is visszaköszönnek. „Kísért bennünket a vágy, hogy átvágjuk a gordiuszi csomót, vagyis pofonegyszerű választ találjunk, amely azonnali megoldást ad. A szervezetek mindennapi életében számtalanszor találkozunk a hasonló 'gyors megoldásokkal'; ilyen például a manapság oly gyakori és bevett szokás: a gyökeres szervezeti átalakítás vagy a szervezet vezetőjének lecserélése abban az esetben, ha a csapat nem hozza a várt eredményeket. Ráadásul a félelem, a stressz és a bizonytalanság nyomása alatt agyunk a régről ismert módszerekhez nyúl vissza, mert megszokások alapján működünk, ahogy Srini Pillay idegtudós megállapította. (Említettük, hogy a szerzők nagyon sok idézettel dolgoznak; hozzájuk pedig a végjegyzetekben megadják a pontos forrásmegjelölést. A 'régről ismert módszer' pedig nyilvánvalóan az ismert technika: állítsunk bűnbakokat, így hárítsuk át a felelősséget. Ettől az érdekeltek is megnyugszanak, mert úgy látják, történt valami érdemi a problémák megszüntetésére – Osman P.) Jó példa erre a szervezeteknél a vezérigazgatók vagy vezetők gyors cseréje a kudarc bármilyen jelére, gyakran olyan tényezők miatt, amelyekre nincs is hatásuk, vagy nem tartozik a szakterületükhöz.

A Fortune 500 lista első helyén szereplő cégnél egy vezérigazgató átlagosan 4,6 évig tudja megtartani pozícióját. Ez a státusz túlságosan labilis és átmeneti ahhoz, hogy hosszú távú szervezeti vagy kulturális változást lehessen elérni.”

Az eddigiek, a könyv első része, bevezetőül szolgáltak a nagy ugráshoz: tisztába jönni tudásunk értékével és árnyoldalaival, előkészülni a behatolásra a nemtudás óceánjába. A második rész címe, tárgya: *A határzónában*. Embert próbáló vidéken járunk: „Új területre lépve, ahol bizonytalan és összetett feladat vár ránk, szükségképpen hozzáértésünk határát súroljuk. Onnan is felismerhetjük, hogy a határra jutottunk, hogy megváltozik a légkör – zavart nevetés, fészkelődés vagy unalom vesz erőt mindenkin; nincs elég információ vagy a meglévőt ismételgetik; idegesség, elveszettség érzése vagy tanácstalanság uralkodik el a jelenlévőkön. Minél jobban kibillenünk az egyensúlyunkból, annál inkább jellemző, hogy ösztönösen ahhoz nyúlunk vissza, amit tudunk. *A komfortzónánkon kívül felmerülő kényelmetlen érzések elkerülésére a már kipróbált és letesztelt megoldásokhoz folyamodunk*, mint például csoportok alakítása, napirend készítése vagy valamilyen struktúra felállítása. A döntéshozói szerepet betöltőktől várjuk, hogy helyreállítsák az egyensúlyt és világos helyzetet, biztonságot teremtsenek, vagy őket vádoljuk, amiért nem ’adnak megfelelő iránymutatást’, esetleg teljesen kikapcsolunk az adott helyzetből, és más elfoglaltságot keresünk. (Igen, régi szabály: ’Ha vezetőként nem tudod, mit tegyél, alakíts bizottságot ennek kimunkálására!’ Ez azonban legfeljebb valamelyest késlelteti az igazság pillanatának bekövetkezését – Osman P.) Vajon miért kerüljük az ismeretlent?” Roppant fontos, éles kérdés – aki erre őszinte választ ad magának, igen hasznos, és olykor igen kellemetlen tudás birtokába jut.

Kicselezzük – önmagunkat! „Gyakran úgy kerüljük meg a komplex probléma kezelését, hogy elemezni próbáljuk, és újabb adatokat gyűjtünk róla. Tévesen azt hisszük, hogy azért támad nehézségünk az összetett probléma megoldásával, mert nincs elég ismeretünk. (Vagy ezzel odázzuk el, hogy valódi munkára kényszerítsük elménket, kényelmetlenül éles próbára tegyük a képességeinket – Osman P.) Ha többet olvastunk volna, több kutatást végeztünk volna, jobban végeznénk a feladatunkat, akkor megtalálhatnánk a választ. Ezzel a felfogásmóddal az a gond, hogy amikor olyan összetett kihívással állunk szemben, amelyet meghatározni is nehéz lehet, nemhogy megoldani, talán soha nem fogunk teljesen a mélyére látni. Soha nem fogunk annyi ismeretet, annyi hozzáértést szerezni, amennyi lehetővé tenné a probléma megoldását. Azt kockáztatjuk, hogy mire elkészül a teljes elemzés, a probléma más alakot ölt, már túlságosan berögzül, vagy akár megszűnik probléma lenni, így a tervkészítésbe fektetett összes munkánk fölöslegessé válik.” Továbbá azt is, hogy miközben nyúglódunk, ránk szakad az egész, és jó, ha egyáltalán ki tudunk kászálódni a romok alól.

Idegen terepen: „Többek között azért félünk az ismeretlentől, mert ilyenkor saját magunkkal találkozunk szembe: a sebezhetőségünkkel, halandóságunkkal, azzal, hogy mégsem vagyunk tévedhetetlenek. Amikor a komfortzónánkon belül mozgunk, és ismerős helyzeteket, problémákat kell kezelnünk, betanult válaszokat kell adnunk a kérdésekre, úgy érezzük, uraljuk a helyzetet, mi irányítunk. Mind formális, mind informális szerepeink megvédenek az

ismeretlentől, ám azt is megakadályozhatják, hogy teljes mértékben szembeszállhassunk vele. (Ám hozzájuk ragaszkodva azt is, hogy tőlük elszakadva keressük az ismeretlenben rejlő lehetőségeket – Osman P.) A szerepeink olyanok, akár a védőköponyegek, amelyek alá elbújhatunk, hogy elkerüljük a nemtudás miatti sebezhetőséget. Védelmeszők, mert segítségével tudást színlelhetünk, ha már mindenki tőlünk várja a választ. Könnyű – legalábbis rövid távon – alávetni magunkat a nyomásnak, és valamilyen válasszal előrukkolni. A köponyeg alatt rejtve maradunk. Támaszkodhatunk a bennünket körülvevő struktúrákra és folyamatokra, az elkészített listákra és tervekre, amelyek a rendezettség, az irányítás és a bizonyosság benyomását keltik, és mindez idővel szokássá válik. A tudás védőköponyegé annyira második ruhadarabunkká lesz, hogy elfelejtjük: külső burok fed bennünket. Magunk váltunk e burokká, amelyben lényünk elveszett.” Mindez itt nyilvánvalóan a vezetői/közösségi magatartásra vonatkozik, s szembeállít azokkal, akik – az előzőekben említett stratégiát követve – a saját döntés kialakítása helyett inkább másokra támaszkodnak. Így alakul ki, folytatva az idézetet, hogy „A köponyből kényszerzubony lesz, s akár a Császár új ruhája című mesében, mindenki úgy tesz, mintha nem venné észre, és senki sem meri kimondani, ami nyilvánvaló: 'A császár meztelen!'” Vegyük itt észre azt is, hogy a begyakorolt szerepekhez hasonlóképp működik a begyakorolt tudásunk is: bízunk abban, hogy amíg követjük, nem érhet baj, s ezért sokaknak ijesztő túllépni annak határain, s még inkább szembe menni a tanításaival. S bizony számolni kell azzal, hogy a merészséget gyakran csak a siker különbözteti meg az ostobaságtól, a siker igazolja, hogy téves szakmai előítéletet győztünk le, nem pedig a rossz döntések és/vagy a tudatlanság csapdájába estünk. A zsenit gyakran csak az eredménye menti attól, hogy egyszerűen örülnek bélyegezzék – amint arra feltehetően Steve Jobs is kitűnő példa (l. Walter Isaacson: Steve Jobs – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012/1. sz.).

Innen már csak a mondandó további részének címeit idézzük és néhány szilánkját.

A címek, a további gondolkodás irányfényciként. *A határvénában c. részben járunk.*

4. fejezet – *A világ vége.* Benne: Megérkezés a világ végére; Az ismeretlen kerülése; A hozzátérés hiányától való félelem; Reakciók a határvénában; Hívás a határvénán túlról.

5. fejezet – *A sötétség világot gyújt* (bárcaak!). Benne: A nemtudás újradefiniálása; Mit tanulhatunk a helyiektől az ismeretlenben (életet jelentő megfontolások!); A művész: angyalok és démonok között; A felfedező: egyik hegy a másik után; A pszihoterapeuta: a tudás elvetése; A tudós: az eltérés szabadsága; A vállalkozó: fedezd fel, mi vár rád!

III. RÉSZ – „Negatív” képességek

6. fejezet – *Üritsd ki a cséséd!* Benne: A kezdő szelleme; Az irányítástól a bizalomig; Ragaszkodás a célhoz és az értékekhez; Az elengedés megtestesülése; Mondd ki, hogy: „Nem tudom!”; Kételkedj!; Az ellenállás kezelése; A nemtudás megtestesülése (Ennél azonnal gondolunk valakikre, de nem erről van szó. Egy mondatot kiemelve: „Testünk a nemtudáshoz vezető ajtó, hasznos forrás, amelyből meríthetünk, amikor fejünk, agyunk cserben hagy az ismeretlenben fellépő zavar és szorongás közepette.”); Felkészülés.

7. fejezet – *Hunyd be a szemed, hogy láss!* Benne: Hunyd be a szemed, hogy láss!; Megfigyelés; Adj helyet a csendnek!; Figyelem; Az előfeltevések megkérdőjelezése; A tekintély és a szakértelem; Kérdezz!

8. fejezet – *Ugrás a sötétbe*, (egész életünkben ezt tesszük, ki rosszabbul, ki ügyesebben – az utóbbit segíthetik az itt olvashatók) benne: Improvizálj!; Állíts fel több elméletet!; Gyűjts össze sokféle embert!; Vállalj értelmes kockázatot!; Fedezz fel új világrészeket!; Kísérletezz!; Fogadd el a hibákat!; Bukj el gyorsabban!; Miért ne?; Vállaljuk a felelősséget! (Akár egy felsőfokú menedzsmentkurzus tantárgyai!)

9. fejezet – *Élvezd az ismeretlent!* (Szerencsés, aki képes rá, de valamelyest tanulható is!) Benne: Ostoba játszmák („Nyilván bolondság akkor dönteni, amikor nem ismerjük a választ, néha mégis bolondként kell viselkedünk. ... A Bolond archetípusa az összes lehetőséget megtestesíti, ezért a cseppfolyósság, a rugalmasság jelképe.”); Humor; Kíváncsiság és kreativitás; Vakmerőség és sebezhetőség; Együttérzés és empátia; Szolidaritás; Úszni az árral; Antifragilitás (a szó egy különlegesen értékes képességet takar: „Az antifragilitás több, mint az ellenálló képesség vagy a robusztusság. Az ellenálló ellenáll a sokkhatásnak, és változatlan marad; az antifragilis megerősödik tőle.”)

Dr. Osman Péter

* * *

Seth Horowitz: *Az univerzális érzék. Hogyan formálja a hallás az elmét?* HVG Kiadó, 2016; ISBN978-963-304-218-2

„Csend nem létezik. Hangok és rezgések vesznek körül bennünket minden pillanatban és mindenhol: a legmélyebb óceáni ároktól a Himalája legmagasabb, ritka levegőjű csúcsáig.”

„Az érzékelhető rezgések mindegyike valamiféle információt hordoz.”

„Alapesetben nincsenek 'süket' gerincesek. Mindez pedig minden más ismert érzéktől megkülönbözteti a rezgést és a hallást, beleértve az elektromos tér és az ultraibolya fény érzékelését is.”

[Az élőlények] „Ha figyelmen kívül hagyják a hangokat, villámgyorsan zsákmánnyá válnak. Valószínűleg ez az oka annak, hogy a rezgések érzékelése – beleértve azt is, amit mi emberek közepesen érzékeny fülünkkel hallásnak nevezünk – az egyik legalapvetőbb és leguniverzálisabb érzék, amellyel az élőlények rendelkeznek. Az pedig, hogy a nyers vibrációt csendként, jelként vagy zajként értelmezzük-e, annak észlelhetőségétől, felismerhetőségétől és relevanciájától függ.” Hogy e széles választékból épp mire következtetünk, annak mechanizmusairól sokat elmond a könyv.

„A legkiválóbb hangminőség elérése nem csupán a hangok legtökéletesebb reprodukcióját kívánja meg, hanem annak ismeretét is, hogyan áramlik az akusztikus energia a hallgató fülei felé.” Tanú erre a hangszórók fejlődése a hatalmas dobozoktól a mai, gyakran meglepően kicsi sugárzóig.

„Ha egy állat csak saját fajtát hallja, jó eséllyel megeszi az első ragadozó, amely a faj hangtartományán kívül eső zajt csap.”

„A kommunikáció érzelmi alapja nem az, amit mondunk, hanem annak az akusztikája, ahogyan mondjuk, függetlenül a beszéd formánsaitól és bizonyos mértékig a beszélt nyelvtől.”

„Ha figyelmesen hallgatunk, akár csak egy rövid ideig is, nem csupán a minket körülvevő hangforrások gazdagságát élvezhetjük, hanem abba is betekintést nyerhetünk, hogyan formálja a tér a hangot, és hogyan alakítja agyunk a hallottakat az adott tér pszichofizikai leképeződésévé.” Részletes magyarázata a könyvben.

„Minden gerinces közül, akiknél a vadászat, a párzás, a terület megvédése vagy a ragadozók elkerülése a hangoktól függ, mi, emlősök rendelkezünk a legszélesebb hallástartománnyal az elefántok infrahangjától egészen a delfinek 150 kHz-es természetes ultrahangjáig.”

„A hangok régóta áthatják az emberi kultúrákat, és összekapcsolnak bennünket a világgal. ... Ez a tendencia minden cselekvésünkben megmutatkozik, a vallástól a popkultúráig, a tudománytól a katonai ügyekig. Ahogy minden eszköz esetében, amellyel az emberek elég sokáig játszanak, a benne rejlő erőket sokszor sötét dolgokra használják. Minden olyan esetre, amikor a hangokat gyógyító eszközként vagy a társas összetartozás elősegítésére használják, legalább két eset jut, amikor fegyverként vetik be, akár történetekben, akár a valóságban.” Egy egész fejezet szól itt erről: Fegyverek és furcsaságok.

„A Három királyság korának kínai katonai feltalálói megalkották a „füttyülő nyilakat”, az íjjal kilőhető lyukas hegyű nyílvevőket, amelyek magas, sípoló hangot adtak ki, amint átszelték az eget. ... Hogy mennyire hatékonyan tudtak rémületet kelteni a túloldalon levőkben, azt jól megfogalmazta Szun Kuanghszien valamikor 900 és 968 között: 'Egyetlen felhők felett füttyülő nyíl elég ahhoz, hogy a legbátrabbakat is megrendítse.' Az akusztikai rémületkeltés fegyverei több mint ezer éven át rendkívül sikeresek voltak, és a régészeti ásatások során megtalálták őket Kína, Korea és Japán egész területén.” Tudjuk azt is, hogy a régi keleti harci eszközök közé tartoztak a nagy hangerejű, mély hangú gongok, amelyek hangja roppant kellemetlen fiziológiai hatást váltott ki. A modern hadviselésből pedig Horowitz is említi a náci Stuka zuhanóbombázót, amelyet a rémületkeltés erőteljes fokozására egy vijjogó szirénával, a menetszélhajtotta „Jerikó-trombitával” láttak el. (Idézetek a könyvből. A továbbiakban, ha másként nem jelezzük, minden idézet onnan, a dőlthetűs kiemelések pedig a recenzió szerzőjétől származnak.)

Erről szól a könyv: „A hallással kapcsolatos kutatások két egyszerű tényre mutatnak rá: 1.) ha létezik hozzáférhető információs csatorna, az élőlények használni fogják 2.) hang mindenütt van, ahol élet van (sőt máshol is). Mindenütt, ahol megjelenik az anyag és az

energia, rezgés is tapasztalható, és minden rezgés energiát és információt közvetít a vevőhöz, aki észleli. Az élőlények által érzékelhető rezgések széles skálája – legyen az egy lépés nesze, amelyre elhallgat a békakórus vagy a delfinek számára természetes, hihetetlenül magas frekvenciájú ultrahang – olyan érzékelőrendszert feltételez, amely ezerszer gyorsabb, mint rokonai, a látás, a szaglás és az ízlelés. A gondolatnál is gyorsabb hallási sebesség, a hangok és hangszínek a látható színekét messze meghaladóan széles skálája, valamint az ízlelés és a szaglás kémiai érzékenységénél nagyobb rugalmasság révén a hangok tudattalan elemek tömkelegét hozzák létre és mozgatják az élő szervezetben. Miközben a különböző fajok különbözőképpen hallanak, illetve az élővilág egyre összetettebb módon használja fel az információkat, a hangok jelenléte mozdtítja előre az elme evolúcióját, fejlődését és mindennapi működését. *E könyv hátralévő része arról szól, hogyan is történik mindez.*

Most kellene felsorolnunk a szerző érdemeit, különös tekintettel kompetenciájának bizonyítékaira, ám ehhez meglehetősen kevés megbízható forrás található az interneten. A kiadó a fűlszövegben „idegtudósnak” nevezi, ám ennél többet nem mond róla. Az interneten felfedezhető, hogy a Brown University-n szerzett Masters fokozatot pszichológiából és PhD-t idegtudományból, viszont tudományos háttéréről ennél többet nem találtunk. Tény viszont, hogy könyvében igen tekintélyes szakmai anyagot vonultat fel a hallás fiziológiai és neurális alapjairól és mechanizmusairól. A kiadó pedig most igazán a kellő körültekintéssel járt el: két szaklektor is szerepel az alkotók felsorolásában, egyikük az MTA Természettudományi Kutatóközpont tudományos munkatársa, másikuk a Műegyetem tudományos főmunkatársa, a Mérnöki pszichoakusztika tantárgy felelőse.

Valójában a laikus számára igencsak meglepő a mondandó központi eleme, jelesül, hogy a hallás lenne az univerzális érzékünk. Valószínű, hogy ha valakit ama végtelenen morbid választás elé állítanának, hogy a hallásáról vagy a látásáról mondana le inkább, a legtöbben az utóbbihoz ragaszkodnának – persze ebben benne van az is, hogy egyiknek a tartós hiányáról sincs igazi tapasztalatuk. Ha pedig belegondolunk, bár mindkettő rémisztő fogyatékosság, ám sokkal nehezebbnek tűnik látás nélkül megenni a világban, mint hallás nélkül.

A saját hallásunkhoz fűződő viszonyunk jellemzésére álljon itt Louis Aragon egy verse, ahogyan az Somlyó György A költészet évadai c. művében olvasható:

„Zsalugáter Zsalugáter Zsalugáter
Zsalugáter Zsalugáter Zsalugáter
Zsalugáter Zsalugáter Zsalugáter Zsalugáter
Zsalugáter Zsalugáter Zsalugáter Zsalugáter
Zsalugáter Zsalugáter
Zsalugáter Zsalugáter Zsalugáter
Zsalugáter?

Vagyis oly megszokott, oly magától értetődő, hogy szinte észrevétlenül belesimul a létünkbe és működésünkbe – amíg valami varázsütésre egyszer csak rá nem csodálkozunk. A

legtöbbször alig tudnak valamit a működéséről, s éppen ezért veszik oly természetesnek voltaképp nagyon is „csúcstechnológiás” teljesítményeit és szolgáltatásait, amilyen például az, amelyet e könyv koktélparti-effektusként tárgyal, vagy épp a zenebarátoknak az az élménye, amikor a nagyzenekari kíséret felett szárnyaló szólót vagy énekhangot élvezik. Gondoljunk bele, micsoda műszaki teljesítmény a hallórendszerünkötől, hogy a különféle frekvenciájú, fázisú és amplitúdójú rezgéseknek nem egyszerűen csupán az eredőjét halljuk, ami teljesen megfosztana az információtartalom messze túlnyomó részétől! Arról pedig nem is tudunk, pedig szintúgy nem akármilyen műszaki teljesítmény, hogy – amint azt Horowitz leírja – a jobb és ezért megbízhatóbb hallásélmény érdekében a hallórendszerünk az érzékelt frekvenciákat saját maga megtoldja, kiegészíti, így hallunk például szélesebb spektrumú hangot, mint amit egy hangszóró ténylegesen kiadott.

Szerény szolgánk, hallórendszerünk tehát igazán megérdemli, hogy jobban megismerjük, ami egyben sok izgalmas adalékkal szolgál agyunk működésének megértéséhez. Végül is az a két kajla tölcser a fejünk két oldalán kiválóan alkalmas arra, hogy le ne essen az orrunkról a szemüveg, ám ha a hozzájuk kapcsolódó hardvert – ami szintúgy finommechanikai remekmű – hozzávesszük is, a munka oroszlánrészét, amint Horowitztól is megtudhatjuk, neurális rendszerünk végzi.

Hallásunk működéséről: „A hallás jóval többet közöl velünk annál, ami a zenelejátszónkon vagy a közvetlen közelünkben megszólal. Segítségével még a sötétben is monitorozhatjuk a látóterünkön kívül eső környezetünket, ráadásul sokkal gyorsabban, mint bármely más érzékünkkel. Agyunk befutó információkra vadászó gépezet, amely állandóan kapcsolatokat keres a minket bombázó sokféle érzet és észlelet között. Bizonyos szempontból egymásnak megfelelő szenzoros bemenetek esetén – lehet az az azonos frekvencia, időzítés, hangszín vagy forrás, a hallási világon kívül pedig a forma, a szín, az íz vagy az illat – a neuronok hasonló jelleggel, illetve majdnem azonos időben tüzelnek. A szinkronban tüzelő neuronok nagyobb eséllyel készítetik tüzelésre célneuronjaikat, a következő üzenetet küldve agyunk végrehajtó területei felé: 'Történt valami nem véletlenszerű.' Mivel észlelésünk azon alapul, hogy időben és térben összekapcsoljuk egymással a szenzoros bemenet közös elemeit, többi érzékünk, mint például a látás, amely térben korlátozott és viszonylag lassú, gyakran ad téves pozitív eredményt, amikor erősen kétértelmű vagy átfedésben lévő tulajdonságokat vetünk össze egymással. Ezért foglalkozik oly sok weboldal látványos optikai illúziókkal, és ezért említik oly ritkán a hallási illúziókat: *a fülünket nehezebb átverni. A hallás általában sokkal sikeresebben különválasztja egymástól a beérkező jeleket, noha sokkal tágabb, a látómező által nem behatárolt területről gyűjti az információkat. Ez pedig annak köszönhető, hogy a hallás gyorsabb a látásnál.*

... A hallás egyértelműen gyorsabb feldolgozórendszer. Míg a látás feldolgozási maximuma 15–25 esemény másodpercenként, a hallás olyan eseményeken alapul, amelyek másodpercenként több ezerszer történnek meg. A fülünkben lévő szőrsejtek másodpercenként akár 5000-szer is képesek a rezgésekre vagy egy rezgés fázisának bizonyos pontjaira szink-

ronizálódni. Perceptuális szinten könnyedén meghalljuk az olyan hangesemények változásait, amelyek másodpercenként 200-szor vagy többször történnek meg...”

Hallásélmény: Horowitz elmondja, hogy a felesége „hangművész”, és az Eiffel-toronyról készítettek hangfelvételt, hogy felvegyék annak „valódi hangjait, beleértve a kis frekvenciájú infrahangokat is, amelyeket az ember normális esetben nem hall.” „Az Eiffel-torony a hangok szempontjából az egyik legérdekesebb hely, ahol valaha is jártam.” „Ha odamegyünk és hallgatózunk, általában a több ezer látogató hangját halljuk, száz meg száz különböző nyelven, a sztrájkoló és az utat eltorlaszoló taxisok dudáját, az európai kéthangú szirénákat, amelyekkel a rendőrség igyekszik elindítani a forgalmat, valamint a városi környezet egyéb hangjait, az időjárás zajaitól a mindenütt jelen lévő galambok bűgásáig és szárnycsapkodásáig. ... Magának a toronynak is van egy általunk nem hallható hangja. Azt gondolhatnánk, hogy a 7300 tonna fém, a 2500 tonna kő és az 50 tonna festék sziklaszilárdan tartja a tornyot, *a masszív szerkezet azonban állandóan rezeg a hallható hangok alsó határa alatt, szubszonikus frekvenciákon.* Gustave Eiffel elmondása szerint úgy tervezte a szerkezetet, hogy minimális legyen a légellenállása, és sikerét bizonyítja, hogy a torony kilengése erős szélben is csak 6–7 cm (szemben az egykori World Trade Center ikertornyaitól 25–30 cm-es kilengésével). *A torony azonban mindenféle kis frekvenciájú rezgésre reagál, méghozzá úgy, hogy felerősíti őket:* a látogatók lépteinek dobogását, a 19. századi felvonók ellensúlyait húzó hatalmas szerkezetek mozgását (amelyek jórészt most is a Gustave Eiffel által használt technológiával működnek), valamint a szél rázta antennák és világítótestek zörgését.

Ezeket a hangokat az emberek nem hallják – ez az Eiffel-torony hallhatatlan éneke. Mindez főleg azzal magyarázható, hogy az ember a levegőben terjedő hangokat hallja. A hang a közvetítő közeg sűrűségétől függően különbözőképpen terjed. Míg a torony szerkezeti elemeinek merevsége tompítja a magasabb frekvenciájú hangokat, a vas nagy sűrűségének köszönhetően a hang 15-ször gyorsabban terjed, mint a levegőben, ami azt is jelenti, hogy minden rezgés 15-ször messzebbre jut el, miközben visszaverődik és rezonál az egész szerkezetben. Tehát minden szilárd tárgy koppanása tulajdonképpen röviden ’megkongtatja’ a tornyot, mielőtt belemosódna a többi rezgés általános morájába.”

Meghökkentő hallásteljesítmény: „Néhány évig pszichoakusztika-kurzust tartottam, és mindig elámultam egyik bemutatóm eredményein. Két hangfelvételt játszottam le a teszt során: egy zongorán leütött egyetlen hangot, majd egy skálát és egy akkordot. Amikor először lejátszottam őket, egyszerű visszhangokat adtam hozzájuk, amelyek különböző késleltetési idő után követték a hangokat, valamint csökkentettem a hangerőt a gömbszerű terjedésnek megfelelő normális veszteségnek megfelelően. Második alkalommal algoritmikusan módosítottam a hangokat, hogy különböző méretű és tartalmú komplex tereket szimuláljanak. Ezután megkértem a hallgatókat, becsüljék meg a zongora és a hangot visszaverő fal közötti szimulált távolságot, valamint a szimulált tér méretét és tartalmát. ... A hallgatók évről évre alig tudták megmondani, melyik visszhang érkezik távolabbi felületről, viszont mintegy 80%-ban helyesen azonosították a különböző szimulált terek méretét, formáját, anyagát

és tartalmát. Úgy tűnik, ezek az eredmények ellentmondanak az intuíciónak: a visszaverő felület távolságának megállapítása egyszerű aritmetika, míg egy ismeretlen tér tartalmának kiszámítása, sőt annak kitalálása, hogy ülnek-e emberek a fémszékekben, vagy üres-e a szoba (amely kérdést a hallgatók valamivel több, mint fele jól válaszolt meg) több millió számítást igényel olyan részletes idő- és frekvenciabeli jellemzők alapján, hogy mindehhez egy kisebb számítógép-hálózatra és rengeteg időre volna szükség. Ezzel szemben fülünk és agyunk, amelyek napi szinten szembesülnek bonyolult akusztikai világunkkal, mindössze a másodperc töredéke alatt elvégzik ezeket a számításokat, és átadják az információt tudatos elménknek.”

Építészeti akusztika: „Az a képesség, hogy meghatározzuk, hogyan is szól egy adott tér, nagy szerepet játszik az építészeti akusztikában. E szakterület feladata: egy bizonyos hangzásra tervezni a belső tereket. Az épületek, különösen a nagy nyitott terekkel rendelkezők, mint a repülőterek és az éttermek, sokszor hangosak, és olyannyira visszaverik a hangokat, hogy a zajtól azt is alig halljuk, aki az orrunk előtt van. A New York-i Grand Central Station hatalmas központi csarnoka például gyönyörű építmény, óriási nyitott terekkel. A boltíves plafon 12 m magas van, a falakat pedig gránit, márvány és mészke borítja. Ennek eredményeképp a központi csarnok emberi hangok, illetve a vonatok és a környező területek forgalma által keltett kis frekvenciájú morajlás hatalmas és rossz minőségű akusztikai reflektora. Ezért az évente megrendezett ünnepi koncertek, de még a hangosbemondó is igen nehezen hallható.”

„Az építészeti akusztika hatalmas, dollármilliókat képviselő iparág, amelyet egyre inkább kulcsfontosságúnak tekintenek, különösen nagyvárosi környezetben, az irodák, szállodák és lakásépítők évente több 100 millió dollárt költenek arra, hogy korlátozzák a belső zajszennyezést.”

Tervezési remekmű a klasszikus ókorból: „Az építészeti akusztika pedig nem új terület – a Kr. e. IV. században épült epidauroszi amfiteátrum az akusztikai tervezés valóságos csodája. A hangosítás nélküli szabadtéri építmény akusztikai minősége a mai napig legendásnak számít, és sokáig senki nem tudta megismételni akusztikai jellemzőit. (Horowitz is említi Püthagorasz kutatásait a rezgő húrok matematikájára vonatkozóan. Ezen túlmenően azonban mindehhez a görögök leginkább csak azokat az akusztikai mérő- és tervezőeszközöket használhatták, amelyeket a nyakukon hordtak – Osman P.)

A siker hátterében rejlő tényezők csak 2007-ben váltak világhíressé, amikor a Georgiai Műszaki Egyetem munkatársai bebizonyították, hogy az ülések formájuk miatt akusztikai szűrőként működtek, visszatartották a kis frekvenciájú hangokat, és biztosították a nagyobb frekvenciájú hangok terjedését, a porózus mészke pedig elnyelte a véletlenszerűen keletkezett zajok nagy részét. Velencében a gépkocsiforgalom hiánya mellett a mészkeépületek biztosítják a város különleges csendjét.”

18–19. századi akusztikai remekmű, majd 20. századi romlás: „A 18. és 19. századi koncerttermeket hatalmas nyitott terekkel, lecsüngő függönyeikkel és barokk ornamentiká-

jukkal már nagy körültekintéssel tervezték úgy, hogy maximalizálják a hang áramlását a színpadtól a nézőtér minden pontja felé. A színházak szépen kimunkált díszítésének variációi gazdag akusztikai környezetet hoztak létre, lecsengésük inkább felerősítette a hangot, mintsem hogy elkente volna. A 20. századi építészet letisztultabb geometriai formáival a belső terekben kezdtek megjelenni az akusztikai süket pontok, valamint a zavaros hangzás. Több barátom is mesélte, hogy elment egy koncertre a New York-i Filharmonikusok koncerttermébe (New York's Philharmonic Hall, később az Avery Fisher Hall nevet kapta), és nem hallott mást, csak a fafúvósokat vagy csak a vonósokat. Teljes szerkezeti felújításra volt szükség a kiváló akusztikai mérnök, a néhai Cyril Harris vezetésével, hogy legyőzzék a letisztult építészet és a furcsán elhelyezett székek okozta korlátokat, és a természet méltóvá tegyék az ott játszott zenére.”

Azonosíthatunk-e valakit csupán lépteinek hangja alapján: Horowitz egy hallgatója „elvégzett egy elegáns kísérletet, amelynek során hasonló súlyú és magasságú személyekre hasonló cipőt adott, és megkérte őket, hogy sétáljanak, illetve szaladjanak végig egy folyosón, miközben ő felvételt készített róluk. Majd ezeket a felvételeket lejátszotta olyan hallgatóknak, akik korábban már hallották szaladni a kísérleti alanyokat. Úgy találta, hogy az emberek meglepően jól tudták azonosítani a személyeket csupán ezen egyszerű hangok alapján – ami újabb példája annak, hogy agyunk képes finom akusztikai jelzésekből kiindulva rendkívül bonyolult azonosítást és elemzést végrehajtani. Ezek után, ha azt hinnénk, hogy mindez nem több egy érdekes egyetemi gyakorlatnál, jusson eszünkbe, amikor legközelebb lépteiket hallunk a hátunk mögött egy sötét utcán, és jó eséllyel anélkül is rájövünk, hogy hátra fordulnánk, vajon idegen vett-e üldözőbe minket, vagy a szobatársunk, aki nem találja a kulcsát.”

Minden halló fajnak megvan a maga akusztikus tartománya: „Ahogy minden helynek megvan a maga akusztikai jellege, úgy minden halló élőlény rendelkezik egy sajátos adottsággal, amelynek segítségével azt hallja meg, amit valóban meg kell hallania. A gerincesek között mintegy 50 000-féle halló lény létezik, és mindegyiknek saját megoldása van arra a problémára, ami szoros kapcsolatban áll megszokott környezete akusztikájával. Az ötvenezerből mintegy száz fajt térképeztek fel tudományosan, a legtöbb adat pedig körülbelül egy tucatnyitól származik – ezek a zebrahal, az aranyhal, a békahal, az ökörbéka, a karmosbéka, az egér, a patkány, a versenyegér, a macska, a denevér, a delfin és az ember.

A hallás minden gerincesnél azon alapul, hogy a szőrszálak valamilyen elrendezésének segítségével érzékelik a nyomás, illetve a részecskemozgás változásait, s mindezt a megfelelő választ segítő hasznos észleléssé alakítják át. A gerinceseknek nemcsak a fülük, hanem az agyuk is hasonlóan épül fel: az utóagy fogadja és küldi a nyers szenzomotoros információk nagy részét, a középagy integrálja a bejövő és a kimenő információkat, a talamusz továbbító központként működik az agy elülső régiói felé, míg az előagy szabályozza a szándékolt viselkedést. Ugyanakkor a fajok sajátos megoldásokat fejlesztettek ki arra, hogy mit hallanak meg.”

Állatok tanulmányozása megértésért és „technológiaátvételért”: „A tény, hogy az ember közös evolúciós múltot osztozik minden gerinccsel, valamint a biomimetika (vagyis a ter-

mészet megoldásainak utánzása) bizonyított technológiai haszna tág teret ad a halló állatok tanulmányozásának. Jóllehet nem vizsgálhatjuk mind az 50 ezer hallgató élőlényt, a sikertörténetek megfigyelésével – olyan állatokéval, amelyek régóta élnek körülöttünk, és bizonyos dolgokat igen jól csinálnak – nemcsak saját hallásunkról tanulhatunk sokat, hanem a technológiai és orvosbiológiai alkalmazások határait is kitágíthatjuk.”

Az így felvezetett vizsgálódás első fejezete „A mély hangok tartományának hallgatósága: halak és békák”. Részletes fiziológiai magyarázatok segítségével ismerkedhetünk a halak hallásmechanizmusaival. Egy meglepő tény a sok közül: „A szárazföldi gerinceseknél az állat nem mozog, a hang pedig megrezegteti a fület. A halaknál a fül nem mozog, a hang a halat hozza rezgésbe.” A halak hangkibocsátását illetően igencsak meglepő változattal ismerkedhetünk abban is, hogy melyik faj melyik végét használja e célra.

A halak után a mély hangok tartományában Horowitz áttér a békákra. Előadása első alanya a vízben élő dél-afrikai karmosbéka. A kutatásokat segítő több fiziológiai tulajdonsága mellett „a *Xenopus laevis* volt az első gerinces faj, amelyet klónoztak. Jó ideig ez volt a molekuláris és genetikai kutatások kötelező kételtűje, beleértve több száz, a fül kialakulásával kapcsolatos vizsgálatot is.” „Bármennyire furcsa és ősi is, a *Xenopus laevis* az akusztikus társas viselkedés csodálatos modellje, mert elmondja a hangok és a szex kapcsolatának történetét. A *Xenopus laevis* békák a szerelmes dalokért élnek. Akárcsak minden békánál, náluk is a fonotropizmuson – az ellenkező nem hang alapján történő kiválasztásán – múlik, hogy megtalálják-e egymást élőhelyükön.” Őket az ökörbékák tárgyalása követi, romantikus szappanoperákba beillő „szexuál-akusztikus” teljesítményekkel.

A hiányzó alaphang agyi előállítás: „A hím ökörbékák hívóhangja jól szemlélteti a pszichofizika által felvetett egyik fontos problémát: néha olyasmit is meghallunk, ami igen fontos számunkra, noha fizikailag nem létezik. Ha megnézzük egy ökörbéka dalának spektrogramját, különböző frekvenciasávokban megjelenő vonalakat látunk, 200 Hz környékétől kezdve egészen 2500 Hz-ig. ... Ezzel szemben a béka (a békaagyakról és hallóidegekről hosszú évtizedek során készített felvételek szerint) valójában meghallja a 100 Hz-es hangot. De hogyan érzékelhet egy 100 Hz-es hangot, amikor azon a frekvencián nincs is akusztikus energia? Úgy, hogy még a béka apró agya is ismeri a hiányzó alaphang elvét. Ha egy jel felhangjai szabályos távolságra vannak egymástól, az agy a spektrális energiasávok közti különbségek alapján kiszámítja e különbség idői jellemzőit vagy periódusát, és azt ’hallja’, ami el sem hangzik – a 100 Hz-es hangmagasságot. Mindez talán a békákra jellemző bizarr furcsaságnak tűnik – csak hogy az emberekre ugyanúgy jellemző, sőt alapját képezi leggyakoribb hangtechnológiáink egy részének, köztük a telefonokénak és az olcsó hangszórókének. A legtöbb telefon hangszórója egészen apró, és nem képes reprodukálni a 300–400 Hz alatti frekvenciákat, mégis viszonylag könnyen felismerjük egy felnőtt férfi hangját, amelynek alaphangja jellemzően 150–200 Hz között mozog. De az olcsó audio- vagy számítógépes hangszórók sem teljesítenek jól 100 Hz alatt, még akkor sem, ha kis mélyhangszórót építenek beléjük. Azért ’halljuk’ mégis a férfiak mély hangját a telefonban vagy egy jó mély

basszust az alacsonyabb árfekvésű hangszórókon, mert *agyunk az evolúció során elsajátított neurális számítások segítségével betölti a hardver képességeiben lévő ürröket.*

A nagyfrekvenciás klub: Ezzel a címmel a következő fejezet a hallható spektrum túlsó végét használókról szól. Ennek elején további részletes magyarázatokat kapunk hallószervünk konstrukciójáról és fiziológiájáról. „Míg hallórendszerünk alaptulajdonságai megegyeznek a többi gerincesével, a miénket két sajátos tulajdonság jellemzi, amelyek elengedhetetlenek a magas frekvenciák hallásához: a külső fül és a csiga.”

Örökifjú hallás? A tárgyalás nagy részét itt természetesen a denevérek teszik ki, s velük kapcsolatban Horowitz felmutat egy igen izgalmas tényt. „Tanulhatunk-e olyasmit a denevérektől, aminek köze lehet az emberi halláshoz? Jóllehet a denevérek inspirálták a technológiai fejlődést mind a szonárok, mind pedig az ultrahang esetében, szuperpontos hallásuk valamiféle evolúciós egzotikumnak tűnhet, amely az emberrel nemigen hozható összefüggésbe. Kiderült azonban, hogy *talán a denevéreknél rejlik egy olyan probléma megoldásának kulcsa, amellyel az életkor előrehaladtával mindannyian szembesülünk: ez pedig az időskori halláscsökkenés.* Nekünk, embereknek, akárcsak az összes többi emlősnek, korunk előrehaladtával egyre romlik a hallásunk, még akkor is, ha nem töltöttünk éveket nagy teljesítményű hangszórók előtt vagy fejhallgatóval a fejünkön, és nem dolgozunk hangos környezetben. Mindezt az öregedés normális velejárójának tekintették, pedig számos komoly kognitív és viselkedésbeli problémát von maga után.” „Az uralkodó elmélet szerint ... az emlősök normális körülmények között nem termelik újra hallási szőrsejtjeiket, a magas frekvenciákat érzékelő szőrsejtek használnának el először. Ezzel az elmélettel azonban van egy komoly bökkenő. Az még rendben van, hogy 40 évnyi hanghatás kezdi elhasználni a szerkezetet, csak hogy az egy-két évig élő egerek, akik az auditív funkció legáltalánosabb modelljei közé tartoznak, már egy év után mutatják a magas frekvenciájú halláscsökkenés jeleit, sőt bizonyos mutációk már néhány hónap után. Egyszerűen a probléma nyilvánvalóan bonyolultabb annál, amit a technikában normál használatból eredő kopásnak neveznek – több száz kutatás vizsgálta az olyan géneket és génproduktumokat, amelyek bár nem egyértelműen oksági viszonyban, de kapcsolatban állhatnak a magas hangokon jelentkező halláscsökkenéssel. Bonyolult rendszerrel van tehát dolgunk, amely az emlősök közös problémájának tűnik. De vajon valóban az? A válasz jó eséllyel a denevér fülében és agyában rejlik.

A denevérek olyan hallórendszert fejlesztettek ki, amely mindvégig megőrzi hallásuknak azt a tartományát, amely elengedhetetlen a tájékozódáshoz – ami a barna késeidenevérnél 20 kHz körül, a kis barna denevérnél pedig 40 kHz körül kezdődik –, és ezt jóval hosszabb ideig működésben tartja, mint bármely más emlős. Sajnos fogalmunk sincs, hogy miért. Elveszítik-e a denevérek hallásuk legfelső tartományát, és csak az alsóbb tartományokat őrzik meg, ez tehát pusztán hallástartományuk újrakalibrálását jelenti? Vagy rendelkeznek valamiféle molekuláris vagy szisztémás módszerrel, amely megőrzi szőrsejtjeik egészségét? Vagy a halakhoz, békákhoz és madarakhoz hasonlóan ők is képesek újratermelni károsodott szőrsejtjeiket? Rendkívül hosszú a megválaszolatlan kérdések listája, és *talán éppen*

azok az echolokátoros denevérek, amelyek még más halláskutatók és etológusok számára is egzotikusak, jelentik majd a titok nyitját, amelynek segítségével az emberek egész életük során egészségesen hallanak. Mindehhez csupán meg kell válaszolnunk a fenti kérdéseket.”

Back office: A következő fejezet: „Mi van a háttérben? – idő, figyelem és érzelem”. Természetesen a hallás pszichofiziológiájáról, az agy akusztikus információkat feldolgozó üzemmódjáról szól.

Gondoljunk bele! A bevezetőrésznél azt a kérdést feszegettük, vajon a látás vagy a hallás tartós és végleges elvesztése viselhető-e el inkább. Ide egy másik kérdés kívánczik, jelesül érzékszerveink folyamatos szolgáltatáé. A *Tervező* (lett légyen az az evolúció, vagy ki tudja, tudományosan igazolható bizonyossággal) úgy rendezett be, hogy mindig a változásokra reagáljunk – ami teljesen észszerű, mert a változás mögött rejtőzhet akár a fenyegetés, akár a lehetőség megjelenése. A látásunk ezt extrém erős ingerektől eltekintve úgy teljesíti, hogy alvás közben nem figyel. A hallásunk viszont rossz szerződést kötött, és érdemben napi 24 órában kell szolgálnia, méghozzá úgy, hogy az akusztikus ingernek nemcsak a változását érzékeljük, hanem a létét is. „A hang a mi riasztóberendezésünk a nap 24 órájában. Az egyetlen olyan érzékelőrendszer, amely még alvás közben is megbízható (ami valószínűleg jó szolgálatot tett elődeinknek, akik abban reménykedtek, hogy nem öli meg őket álmukban valami ragadozó).” Az evolúció üzemmódja szerint, ha netán voltak kevésbé szorgos hallórendszerű változatok is, azok nem érték meg, hogy továbbörökötsék a génjeiket.

Ha valóban minden hangot tudatosan észlelnénk, valószínűleg igen hamar belerokkannánk – egyebek közt aludni sem tudnánk. Ezzel szemben az az ügyes kütyü a koponyánkban úgy működik, hogy akár részek hada éltetheti Dionüszoszt az ablakunk alatt, zavartalanul alszunk – ha már hozzászoktunk –, ám az ébresztőnk akár jóval diszkrétebb jelére is mindig felébredünk (hacsak kellő gyorsan a falhoz nem csapjuk, amitől „nagyot koppan akkor, azután elhallgat”). Így tehát „atomok trillióinak mozgása, több tízezer szörsejt mechanikai reakciója és neuronok millióinak vagy akár milliárdjainak aktivációja kell ahhoz, hogy észleljük ezeket az eseményeket, amelyek érzékszervi memóriánkból általában még a tudatunkba sem kerülnek át. Ez azonban nem véletlen. Ha mindenre egyformán odafigyelnénk, és nem tudnánk automatikusan kiszűrni azt, amire szükségünk van, túlterhelnének bennünket az érdektelen külső és belső információk.”

„*Neurális tanulás*”: „Ha valamit számtalanszor hallunk, arra – még a beszédre jellemző nagy akusztikai változatosság ellenére is – halló-, illetve központi idegrendszeri neuronjaink szinkronban reagálnak, sőt hallási rendszerünk szinapszisei ténylegesen átalakulnak, hogy hatékonyabban érzékelhessük ezeket a bizonyos jellemzőket. Ez a neurális tanulás általános formája. ... A legfigyelemreméltóbb dolog a neuronokkal kapcsolatban mégis az, hogy teljesen új folyamatokat hoznak létre, hogy megváltoztassák jelleggörbéiket. Azok a neuronok, amelyek valamilyen rendszer szerint gyakran szinkronban tüzelnek, például amelyek a beszédben vagy a zenében sokszor előforduló harmonikus hangokkal találkoznak, jobban összekapcsolódnak egymással, hogy könnyebben hathassanak egymásra a gör-

dülékény együttműködés érdekében. Tehát az ismerős hangok úgy ugranak ki a háttérből, hogy aktiválják az ingert 'felismerő' sejtek adott populációját."

Érzelmek kiváltása „Az érzelmeket nem könnyű idegtudományi szempontból elemezni. Az érzelmek – vagyis az, ahogyan érzünk – összetett belső viselkedésmódok, amelyek meghatározzák reakcióinkat mindarra, ami a környezetünkben történik, egészen addig, amíg az érzelem megváltozik vagy elmúlik. A tudósok (és a filozófusok, zenészek, filmgyártók, nevelők, politikusok, szülők és reklámszakemberek) évszázadok óta tanulmányozzák és alkalmazzák az érzelmi információkat. Tanulmányok, könyvek százai, sőt egész iskolák foglalkoztak azzal, hogy mik is az érzelmek, hogyan működnek, miért jönnek létre, illetve hogyan lehet használni – többnyire másokból kiváltani – őket. A legkülönbébb szemléletek alakultak ki, amelyek szembeállíthatók az összes többivel – még az alapérzelmek listája is teljesen eltérő ... Egyetlen dolog azonban következetesen jelen van az érzelmek kutatásában, akár a 19. századi pszichológiai technikákat, akár a 21. századi neurális képalkotó eljárásokat használják: az érzelmek egyik legjelentősebb és leggyorsabban ható kiváltója a hang, amely a mediális térdtestből kiindulva tonotopikus és nem tonotopikus idegpályákat követve szétoszlik az egész agykéregben.” (Akárcsak itt, bizony sokszor előfordul, hogy az anatómiai részletek megértéséhez utána kell olvasnunk, vagy azokat kényszerűen nélkülöznünk kell.)

A vizsgálódás a fejezeten belül azzal folytatódik, hogy „Hogyan váltja ki tehát a hang az egyes érzelmi állapotokat, és hogyan módosítja őket?” „Az egyik legtöbbet kutatott érzelmi állapot a félelem, talán azért, mert egyfajta őserzelemről van szó.” Érthető, hiszen a félelem, annak „tisztá”, neurózismentes formájában, valójában egy készenléti állapot, amelyet a törzsféjlődés programozott belénk a túlélés egyik nagy segítőjeként. Az, hogy kellemetlen, csupán a „szolgáltatás” ára, amilyen a fájdalom is a maga szerepében. Horowitz szavaival „még a békák is érzik (megtapasztalhatjuk, ha nonverbális testbeszédük megértésére törekedve elég sok időt töltünk velük).” „Ugyanakkor a félelem egyike azon kevés érzelemnek, amelynek jól körülírható anatómiai és fiziológiai alapja van, és általában hangokon keresztül tanulmányozzák, a klasszikus vagy pavlovi kondicionálásnak nevezett nagyon régi módszer segítségével.” Az ezt követő kifejtés sokrétű és nagyon tanulságos. Beletartozik az is, hogy „Mi a helyzet a hang hiányával? A csend, különösen egy többnyire zajos kontextusban, érzelmi szempontból rendkívül erőteljes akusztikai esemény lehet. Mivel szünet nélkül ki vagyunk téve a tudat alatt követett háttérzajnak, a külső zajok hirtelen hiánya szabadon hagyja a figyelmi és arousalkontroll elképesztően széles sávját. Ennek tökéletes példája a régi filmklisé: két felfedező bolyong egy dzsungelben, amikor az egyik megáll, és azt kérdezi: 'Hallod ezt?' A másik így válaszol: 'Nem hallok semmit', mire az első: 'Pontosan. Túl nagy a csend.' *A hang hiányának észlelése, bár lassabb a hangok észlelésénél, éppúgy reakciókat vált ki: fokozza a figyelmet és az izgalmi állapotot*, ami olyan belső mechanizmusokhoz vezet, amelyek növelik fülünk érzékenységét. A csend által kiváltott izgalomnövekedés hatása nem különbözik a megrezzenés vagy egy ijesztő hang által kiváltott izgalom hatásától: fokozza érzelmi készségünket.”

„Tíz dollárt kap, aki elsőként meghatározza a 'zenét'”: Nem, ez nem egy múlt századi zenekedvelő döbbséget reagálása az akusztikus szórakoztatás eme módjának új irányzataira, hanem a következő fejezet címe, s a cím így folytatódik: „(és meggyőzi a zenészt, a pszichológust, a zeneszerzőt, az idegtudóst és az iPod-hallgatót...)”. Hatalmas kérdés, amely korcsoportokat és társadalmi rétegeket tud szélesen eltérő véleményekre indítani, s nagyon nem mellesleg hatalmas gazdasági jelentőségű iparágak termékkibocsátását befolyásolja – sajátos kölcsönösségben, hiszen az utóbbiak pedig diktálják a divatot, alakítják célközönségük ebbéli ízlését és igényeit, a zeneként eladható zajok mibenlétét. Hogy maga az alapkérdés – „mi a zene?” – mennyire bonyolult, arra jól rámutat Horowitz következő idézete is: „Egyik zenésztársam szavai évekkel ezelőttről: 'A zenét nem lehet felvenni – legfeljebb kivonatot készíthetünk belőle. Jelen kell lennünk a teremben, ahol játsszák, különben csak arra használjuk, hogy betöltsük vele a füleink között lévő üres tereket’”, valamint a fejezet bevezetőjének eme részlete, amely egy Glennie nevű „világhírű ütőművészről” szól, aki „majdnem 2000 különböző hangszerezen játszik, a felismerhető klasszikusoktól, mint a marimba és a xilofon, az egyedi készítésű és kísérteties furcsaságokig, mint a waterphone”. „Miközben néztem, ahogy előadja saját rövid darabját, az ragadott meg, hogy nem is annyira a hangszert szólaltatja meg, mint inkább magát a termet. Meztláb lépett oda a 180 cm hosszú marimbához, gondosan elhelyezte a hangszert, lábujjhegyre állt, hátrahajtotta a fejét, majd a négy ütővel leütötte az első hangokat – és az egész terem felzendült. ... Amint belevágott a darab hátralévő részébe, egész testével játszva a hangszerezen, de csupasz lábával biztosan állva a talajon, hátravetett fejjel, nyakával és testével átvéve a marimba rezgéseit, rájöttem, hogy olyasvalaki jelenlétét élvezhetem, aki megtestesíti mindazt a komplexitást, amellyel a tudomány a zenét vizsgálva szembesül. Glennie zenével töltötte meg a teret. Egyébként pedig Glennie szinte teljesen süket.”

Ami pedig a zene mibenlétét illeti, „A szó szerint több évezredes hang- és zenekutatás, Püthagorasz zenei hangközökkel kapcsolatos matematikai tanulmányaitól kezdve a legfrissebb agyi képalkotó vizsgálatokig, hallási jelenségeként kezeli a zenét. Idegtudományi és pszichológiai kutatások vizsgálják, fülünk hogyan érzékeli, agyunk pedig hogyan észleli és dolgozza fel a zenét, valamint azt, hogyan reagál rá az elme.”

A zene meghatározó jelentőségű része a csend is, s eljön a pont, ahol a recenzióknak is el kell hallgatnia. Ezért már csupán a további fejezetek ígéretes címeit soroljuk fel:

- Fülbemászó: filmzene, konzervnevetés és jingle;
- Agyhackelés a fülön keresztül;
- Fegyverek és furcsaságok;
- A jövő zajai;
- Az vagy, amit hallasz.

Dr. Osman Péter

Richard H. Thaler: Rendbontók. A viselkedési közgazdaságtan térnyerése. HVG Könyvek, 2016; ISBN978-963-304-354-7

Carlo Rovelli: Hét rövid fizikalecke. Park Kiadó, 2016; ISBN: 9789633552292

Prológus

Kezdjük egy merész felvetéssel, kiindulva *Carlo Rovelli: Hét rövid fizikalecke* c. csodás kis könyvéből, amely remekbe szabott elbeszélése annak, ami a modern fizikában köznapi embereknek szinte elbeszélhetetlen, mert szavakkal alig leírható. A kvantumelmélet születésének és alapjainak a barbár laikus számára is meglepően jól érthető ismertetésében írja: „Werner Heisenberg, egy egészen fiatal német zseni lesz az, aki – szédítő gondolatokra támaszkodva – elsőként felállítja az új elmélet egyenleteit. Heisenberg felteszi, hogy az elektronok nem léteznek mindig – hanem csak akkor, ha valaki megfigyeli őket, vagy pontosabban: ha kölcsönhatásba kerülnek valami mással. Egy helyen akkor ‘öltenek testet’ valamekkora kiszámítható valószínűséggel, amikor nekicsapódnak valami másnak. A mi szemünkben az egyik pályáról a másikra való ‘kvantumugrás’ az elektron létezésének egyetlen valóságos módja: az elektron nem más, mint az egyik kölcsönhatástól a másikig vezető ugrások összessége. Ha éppen senki sem zavar egy atomot, akkor az nem egyetlen meghatározott helyen van. Olyan ez, mintha az Úristen a valóság tervét nem határozott vonalakkal rajzolta volna meg, hanem pusztán beírta volna elmosódott vázlatokkal.

A kvantummechanikában egyetlen testnek sincs meghatározott helye, csak akkor, ha éppen belebotlik valami másba. A két kölcsönhatás közötti állapot leírására egy elvont, nem a valóságos, hanem egy absztrakt matematikai térben létező függvény használatos. De van itt még ennél rosszabb is: ezek az egyik kölcsönhatásból a másikba átvetődő ugrások nem előre látható módon történnek, hanem teljességgel véletlenszerűen. Lehetetlen előre látni, hogy egy elektron hol bukkan majd fel újra, csupán annak a valószínűségét tudjuk kiszámítani, hogy valahol – itt vagy ott – megjelenik. A valószínűség a fizika legbensőjében üti fel a fejét – ott, ahol, úgy tűnt, mindent pontos, egyértelmű és megmásíthatatlan törvények irányítanak.

Mindez képtelenségnek tűnik? Einstein is annak látta. Egyfelől Nobel-díjra javasolta Werner Heisenberget, elismerve ezzel, hogy tudóstársa valami sarkalatos felismerésre jutott a világról, másfelől amikor csak tehetette, zsörtölődött: így semmit sem lehet megérteni.”

Hogyan kerül mindez ide, mi tűnhet rokonnak a kvantumelméletben és a viselkedési közgazdaságtanban? Az első, biztos párhuzam, hogy mindkettő forradalmi előrelépést hozott a maga tudományterületén, és első kutatóik a tudás számára eladdig ismeretlen tartományokat nyitottak meg. További erős hasonlóság minden bizonnyal az alanyaik tényleges viselkedésére vonatkozó megállapításaik többnyire váratlan volta, s hogy e megállapítások mindkettejükénél annyira meredeken szembe mennek a köznapi józan ész feltevéseivel. Továbbá, hogy egyikük elméletei sem adnak az alanyaik viselkedését mindenkor a kétszer

kettő józanságának szilárd egyértelműségével és precizitásával leíró képet, hanem csupán az esetek átlagára nagyjában-egészében illő, ám az egyedekről vajmi keveset mondó statisztikai valószínűségeket.

A kvantumelmélettel szemben a viselkedési közgazdaságtan ugyan nem állít olyasmit, hogy az alanyai két „kölcsonhatás” – azaz megfigyelhető gazdasági aktus – között mintha nem is léteznének, viszont itt sem alaptalan a gyanú, hogy minden, az alannal interakcióban végzett megfigyelés, felmérés eltérítheti az alany viselkedését, vagy hamis észlelésre vezethet. Sohasem tudható meg, mit tett, miként viselkedett volna az alany az adott helyzetben (amelyet mindig elég sok tényező alakít ahhoz, hogy valójában egyszeri és reprodukálhatatlan legyen), ha nem tud a megfigyelésről, amint az sem tudható soha, mennyire valószínű és pontosan számol be a viselkedéséről, döntéseiről és azok mozgatórugóiról az utólagos kikérdezés esetén – akarva-akaratlan mit nem mond el vagy mond el másként, mint ahogyan volt; egyáltalán mennyi tudatosult benne a részletekből, a tényezőkből, és a kikérdezéskor mit tud felidézni mindebből.

A kvantumfizikában a mérőeszköz óhatatlanul belejátszik a mért dologba, kisebb-nagyobb mértékben megváltoztatja azt. A viselkedési közgazdaságtanban, ha statisztikai eszközökkel vizsgál, annak módszere transzformálja az egyedi tényeket statisztikai eredményé. Kikérdezéses vizsgálatnál viszont nem valószínűtlen, hogy a válaszadó akár szándék nélkül is figyel arra, hogy milyen képet mutat magáról a másíknak, vagy akár szerepet is játszhat neki (vagy épp önmaga kedvéért), azt pedig jól tudjuk, mennyire befolyásolhatja a válaszokat a kérdések tartalma és megformálása.

Mindkettő jelentős részét igen nehéz laikus nyelven kifejezni (a kvantumelméletben még inkább, és Rovelli az érthetővé tételében kifejezetten remekel e kicsiny könyvében). Íme egy mondat Thalertől (semmiképp sem elrettentésül, a könyv szükségképp szakmai nyelvezetet is használ, de túlnyomó része a laikusnak is jól követhető): „A diszkontált hasznosság Samuelson-féle exponenciálisan leértékelő modellje vált az intertemporális döntések általánosan alkalmazott modelljévé.”

S végül, mindkettő alkotóinak – Thaler szavával – „vesszőfutást” kellett megjárniuk az új elmélet elfogadtatásához. A szerző ezt részletesen elénk tárja, a kvantumelméletet illetően pedig Rovellitől idéztük Einstein hozzáállását, és legendássá vált az ő ellenvetése is: „Isten nem kockajátékos”.

Thaler jelenleg a University of Chicago Booth gazdasági karán „Distinguished Service Professor of Behavioral Science and Economics” státusban dolgozik. A kar honlapján szereplő bemutatása elmondja, hogy az American Academy of Arts and Sciences, valamint több más szakmai szervezet tagja, 2015-ben az American Economic Association elnöke.

A kiadó ajánlója igen elismerő kritikákat idéz:

„Richard H. Thaler kreatív génusz. Nemcsak a viselkedési közgazdaságtan megalapítója, de nagy mesélő is, lenyűgöző humorral. Ebben a fantasztikus könyvben megcsillantja elképesztő tehetségét.” Daniel Kahneman közgazdasági Nobel-díjas pszichológus, a Gyors és

lassú gondolkodás szerzője” Az utóbbi megjelent: HVG Könyvek, 2012. Kahnemanról, aki a viselkedés közgazdaságtan egyik legnagyobb alakja, úttörő kutatója, valamint együttműködésükről, közös kutatásaikról és eszmecseréikről Thaler sokat beszél e könyvében.

„Richard Thaler a közgazdaságtan forradalmi átalakulásának meghatározó alakja az elmúlt harminc évben. Könyve a ma létező modern közgazdaságtan legjobb összefoglalója.” Robert J. Shiller Nobel-díjas közgazdász, a Tőzsdemámor és az Animal Spirits társszerzője.” Thaler öt egyebek közt így említi: „Az 1980-as évek vége felé rajtam kívül valójában csak három olyan szakember létezett, akik viselkedési közgazdászként gondoltak magukra” – és egyikükként nevezi meg.

„A könyv élvezetes történetekkel vezeti be olvasóit a modern közgazdaságtan világába. Ha választanom kellene, kivel szoruljak be egy liftbe, egy igazi intellektuellt, Richard H. Thalert választanám.” Malcom Gladwell, író, újságíró, rangos rendezvények meghívott előadója, akinek mind az öt, magas színvonalú gazdasági ismeretterjesztő könyve felkerült a The New York Times bestsellerlistájára. Mind az öt megjelent a HVG Könyvek kiadásában.

Néhány markáns idézet: (A továbbiakban minden idézet a könyvből, minden kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

„Az alternatív költségek bizonytalannak és elvontnak tűnnek, ha a konkrét készpénzkiadásokkal vetjük össze őket.” A könyv természetesen részletes, találó magyarázattal szolgál.)

„Veszteségkerülő viselkedésünket az a tény idézi elő, hogy *a veszteségek mindig nagyobb fájdalmat okoznak, mint amekkora örömet az ugyanolyan értékű nyereségek szereznek.* E felismerésből kovácsolták a viselkedési közgazdászok arzenáljuk leghatásosabb fegyverét.”

Az értékfüggvényről: „Az életet a változásokban tapasztaljuk meg, csökkenő érzékenységet mutatunk mind a nyereségekkel, mind a veszteségekkel szemben, s a veszteségek okozta kín jobban a húsunkba vág, mint amennyire az ugyanakkora nyereség megörvendeztet. Mennyi bölcsességet rejt magában ez az egyetlen ábra! *Akkoriban nem is sejtettem, hogy pályafutásom hátralévő részében lényegében mindvégig e grafikonnal fogok bibelödni!*”

Az árak csábításáról: „A cégeknek lényeges felismerniük, hogy mindenki szeretne jó vásárt csinálni. Akár akciós, akár valóban alacsony árú termékről van szó, a jó üzlet csábítása mindig vonzó a vevők számára. A Costco, eme alacsony áraitól közismert, raktáruháza jellegű kiskereskedő parkolóiban mindig szép számmal találunk luxuskocsikat. Ebből látszik, hogy *a tranzakciós hasznosság a tehetős fogyasztókat is lázba hozza.*”

Jobb ma egy veréb...: „Távollátó képességünk fogyatékos, és... ennél fogva a jövő örömeit mintegy lekicsinyítve érzékeljük.”

„Az azonnali jutalmakat várjuk a legtürelemtelenebbül.”

Egy karakteres mondat Franco Modigliani fogyasztásfüggvény-modelljéhez: „Ha ellenben annak alapján választjuk ki a modellünket, hogy mekkora eszkombájna a kidolgozója, akkor Modigliani a győztes, s mivel a közgazdászok a jelek szerint ezt a ’minél fifikásabb, annál

jobb' heurisztikát alkalmazták, e modellt nyilvánították a legkiválóbbnak és tették meg 'ipari szabványnak'".

„Amikor Robert Barróval évekkkel ezelőtt részt vettünk egy konferencián, megkockáztattam a kijelentést, hogy modelljeink között csupán egy alapvető különbség van: ő azt feltételezi, hogy a gazdasági szereplők hozzá hasonló észkombájnok, én viszont abból indulok ki, hogy mindnyájan ugyanolyan buták, mint én magam. Barro egyetértett.”

„Az MBA-hallgatók az üzleti képzés során többek között megtanulnak ökonként gondolkodni, ám sajnos *közben elfelejtik, hogyan okoskodnak az emberi lények.*” (Az ökon fogalma és referenciaszerepe végig vonul a könyvön.)

A narratíva hatalma: „Valamely cselekedet méltányosságának megítélése sok esetben nem csupán attól függ, hogy kinek használ vagy árt az adott tett, hanem attól is, milyen kerettörténetbe foglaljuk.” (Marketing? Manipuláció? Politika? Kényes az elhatárolás!)

Karakteres üzleti stratégia: „Hihetetlenül fontos minden vállalkozás számára, hogy bármilyen nagy legyen is a kereslet, ne számítson fel vevőinek magasabb árat annál, mint amennyit terméke vagy szolgáltatása valóban ér – még abban az esetben sem, ha a vevők hajlandók volnának többet fizetni érte. ... *Az ilyen vendég nem térne vissza éttermébe, és további leendő kuncsaftokat is eltántorítana rossz szájízzel előadott beszámolójával.*”

Expozíció

„Egyetemista korom óta, négy évtizede figyelem a lebilincselő történeteket, amelyekben az emberek kismillió dologban eltérő módon viselkednek a közgazdasági modellek kitalált teremtményeihez [teremtmenyeihez – a szerk.] képest. Persze soha, egyetlen pillanatra sem jutott eszembe, hogy emiatt embertársaimat bíráljam, hiszen mindnyájan emberi lények vagyunk – a Homo sapiens faj tagjai. Épp ellenkezőleg, *a baj a közgazdászok által használt modellel van, amelyben a derék Homo sapienst a Homo economicusnak nevezett képzeletbeli lény szerepébe kényszerítik, akit én az egyszerűség kedvéért csak úgy hívok: ökon.* Az ökonok eszményített világához mérten a gyarló emberi lények (Humans) igen gyakran rendbontók, s ez bizony azt jelenti, hogy a közgazdasági modellek előrejelzései sokszor tévesek. Gyakorlatilag nem akadt közgazdász, aki előre látta volna a 2007–2008-as válság közeledtét, – az egyik olyan közgazdász, aki mégis figyelmeztetett az ingatlanárak riasztó ütemű emelkedésére, viselkedési közgazdász kollégám, Robert Shiller volt –, s ami még rosszabb, sokan úgy vélték, hogy egyszerűen lehetetlenség az összeomlás és az utóhatások bekövetkezése. (Roppant kellemetlen tény, hogy a tudomány mai állása szerint egy piaci buborékot csak akkor és csak abból lehet felismerni, amikor összeomlik – Osman P.)

Ironikus módon a közgazdaságtan az emberi viselkedés e téves felfogásán alapuló hivatalos modelljeinek léte miatt tett szert abbéli hírnevére, hogy a legnagyobb befolyású társadalomtudomány – éspedig két különböző tekintetben is. Először is vitathatatlan, hogy a társadalomtudósok közül a közgazdászok véleménye esik a legnagyobb súllyal a latba,

amikor a közpolitika alakításáról van szó. Az igazat megvallva monopóliumhelyzetben vannak stratégiai tanácsadásban. A többi társadalomtudomány képviselőit egészen a közelmúltig csak elvétve vonták be a tanácskozásokba, s ha mégis megtörtént, akkor olyan szerep jutott nekik, amilyen a családi összejöveteleken a kisasztalhoz szoruló gyerekseregnek.

Másodszor pedig a közgazdaságtant intellektuális értelemben is meghatározónak tartják a társadalomtudományok között. Befolyása abból a tényből fakad, hogy a közgazdaságtan egységes központi elméletrendszerrel rendelkezik, amelyből majdnem minden más levezethető. Ha az ember a közgazdasági elméletről beszél, hallgatói pontosan tudják, mire gondol. Egyetlen másik társadalomtudománynak sincs ilyen szilárd alapja.” E kijelentésért a többi társadalomtudomány művelői alighanem szorgosan keresik a jogi kiskaput Thaler máglyára vetéséhez.

„Az igazat megvallva a közgazdászok gyakran hasonlítják tudományágukat a fizikához; ehhez hasonlóan a közgazdaságtan is néhány alapvető előfeltételezésre épül.”

Thaler itt, mint minden hitújító, kiteszi a kést az asztalra: „A közgazdasági elmélet legalapvetőbb előfeltevése az, hogy az emberek optimális döntéseket hoznak. Ezen túlmenően az elmélet azt is feltételezi, hogy az ökonok döntéseinek alapjául szolgáló meggyőződések mentesek mindenféle torzítástól, ami a közgazdászok kifejezésével élve azt jelenti, hogy mindannyian a 'racionális várakozások' alapján döntenek. ... A korlátozott optimalizálás eme előfeltevését – amelynek értelmében az ember behatárolt költségvetéséből mindig a legjobbat választja – a közgazdasági elmélet másik favoritjával, az egyensúllyal kombinálják. ... *Némiképp leegyszerűsítve azt is mondhatjuk, hogy optimalizálás + egyensúly = közgazdaságtan.* Ez pedig igen hatásos párosítás, amelyhez foghatót a többi társadalomtudomány nem tud felmutatni. *Van azonban egy probléma: a közgazdasági elmélet eme alapfeltevései korántsem támadhatatlanok.* Először is az optimalizálási problémák, amelyekkel a hétköznapi emberek szembesülnek, gyakran megoldhatatlanul nehezek, sőt az egyén sokszor közelébe sem jut a megoldásuknak...” „Másodszor, *a meggyőződések, amelyek alapján az emberek a döntéseiket meghozzák, korántsem mentesek a torzításoktól.* Bár a közgazdászok szótárából mintha hiányozna a túlzott magabiztosság kifejezés, e tulajdonság emberi természetünk gyakori gyarlósága, s a pszichológusok még számtalan más torzítást is dokumentáltak... Harmadszor, *az optimalizálási modell számos tényezőt figyelmen kívül hagy.* Hosszan sorolhatnánk azokat a tényezőket, amelyek az ökonok világában lényegtelennek tartanak.” Publius Terentius Afer „semmi sem idegen tőlem, ami emberi” tézisével szemben az ökonok itt bemutatott racionális, logikus, érzelmentes gondolkodásmódjától távol áll minden emberi gyarlóság. Thaler szavával: „Az ökonoknak nincsenek szenvedélyeik; ők egytől egyig hidegvérű optimalizálók.” Ez pedig igen sokban eltérővé teszi a valódi emberek viselkedését, gazdasági és egyéb döntéseit az ökonokétól. Ez lehet a forrása a viselkedési közgazdaságtannak.

Harci riadó! „Mindazonáltal ez a kizárólag ökonokból álló népességre épülő közgazdasági modell mindmáig virul, pienesztálra emelve és a legbefolyásosabb társadalomtudománnyá téve a közgazdaságtant. Az évek során a kritikusokkal cseppet sem bántak kesztyűs kézzel; bírálatukat gyatra kifogásokkal és a bosszantó empirikus bizonyítékokra adott képtelen alternatív magyarázatokkal söpörték félre. A kritikák azonban mind erőteljesebb visszhangra találtak számos tanulmányban, s a tét egyre emelkedett. Azoktól a tanulmányoktól már nehezebb eltekinteni, amelyek nagyobb jelentőségű területeken – például a nyugdíj-előtakarékoság, a jelzáloghitel-felvétel vagy a tőzsdei befektetések ügyében – hozott gyatra döntéseket dokumentálnak. ... Ideje végre felhagyni az üres kifogások hangoztatásával. Közgazdasági kutatásainkhoz egy átfogóbb megközelítésmódra van szükségünk, amely végre elfogadja az emberi lények létét és jelentőségét.”

Kedves megállapítás a folytatásból: „Az örömdetes hír az, hogy nem kell sutba hajítanunk mindazt, amit a gazdaság és a piacok működéséről tudunk. Nem szükséges elvetnünk az elméleteket, amelyek azon a feltevésen alapulnak, hogy mindenki ökon. Ezek ugyanis remek kiindulópontként szolgálhatnak a valósághoz hívebb modellek számára. Sőt bizonyos körülmények között, amikor a megoldandó problémák egyszerűek, vagy amikor a gazdasági szereplők rendelkeznek a témába vágó alapos szakképzettséggel, az ökonok modelljei jó közelítést adhatnak a való világ eseményeiről. Ám ahogy a későbbiekben látni fogjuk, az ilyen helyzetek inkább a kivételt jelentik, semmint a szabályt.”

A megoldás felé: „A közgazdászok akkor kerülnek bajba, amikor egészen konkrét előrejelzéseket tesznek, amelyek érvényessége kifejezetten annak függvénye, hogy minden érintett közgazdasági képzettséggel rendelkezzen. ... Nem kell felhagynunk azzal, hogy absztrakt modelleket dolgozzunk ki a képzeletbeli ökonok viselkedésének leírására. De nem szabad többé abból a feltevésből kiindulnunk, hogy ezek a modellek pontosan mutatják be az emberek viselkedését, és éppígy nem szabad az ilyesféle hiányos elemzésekre alapoznunk alapvető döntéseinket. S ideje lenne végre figyelmet szentelnünk ezeknek a lényegtelennek tartott tényezőknak.” Mármost azoknak, amelyek nem részei/alakítói az ökonok algoritmikus viselkedésének, annál inkább a valós emberekének.

A viselkedési közgazdaságtan: „Számos közgazdász éveken át határozottan tiltakozott az ellen, hogy modelljeit az emberi viselkedés pontosabb leírásaira alapozza. Ám – hála a kreatív ifjú pályatársak nyomulásának, akik hajlandóak voltak némi kockázatot vállalni, és szakítani a közgazdaságtan hagyományos módszereivel – lassan megvalósul a közgazdasági elmélet egy átfogóbb változatának dédelgetett álma. E szakterület ’viselkedési közgazdaságtan’ néven vált ismertté. Persze korántsem egy másik tudományágról van itt szó: továbbra is a közgazdaságtanról beszélünk, ám egy olyan válfajáról, amelyet a pszichológiából és egyéb társadalomtudományokból vett értékes eredmények gazdagítanak.”

Sajátos előny: „érdekesebb és szórakoztatóbb” „Az emberi lények fogalmát elsősorban azért kellett bevezetni a közgazdasági elméletekbe, hogy javítsuk az előrejelzéseik pontosságát.

(Igen, határozottan megvan annak a szende bája, ha az előrejelzés olyan tényezőkre épül, amelyek megfelelnek a valóságnak – Osman P.) Ám a hús-vér emberek szerepeltetése más előnyökkel is jár. *A viselkedési közgazdaságtan érdekesebb és szórakoztatóbb a hagyományos változatnál, mondhatni kevésbé zord tudomány.*”

Mindezekkel tehát a könyv mondandója: „A viselkedési közgazdaságtan jelenleg a közgazdaságtan rohamosan fejlődő ága, amelynek művelőit világszerte megtalálhatjuk a legjobb egyetemeken. Az utóbbi években pedig a viselkedési közgazdászok és a viselkedéstudósok egyre inkább szerves – bár kicsiny – részét képezik a döntéshozói intézményrendszernek. 2010-ben az Egyesült Királyság létrehozta a Viselkedési Insight Csoportját (Behavioural Insights Team, BIT). Világszerte egyre több ország csatlakozik a kezdeményezéshez, amelynek keretei között különleges csapatokat állítanak fel azzal a megbízással, hogy más társadalomtudományok eredményei hasznosíthatók legyenek a közpolitikában. A gazdasági társaságok is egyre gyorsabb ütemben zárkóznak fel, hiszen felismerik, hogy az emberi viselkedés alaposabb megértése minden tekintetben éppolyan fontos a sikeres üzletvitelhez, mint a pénzügyi kimutatások és a működésmenedzsment. Elvégre a cégeket is emberi lények irányítják, s alkalmazottaik és ügyfeleik szintén közülük kerülnek ki.

E könyv ennek az átalakulásnak a krónikája a saját szemszögemből. Jóllehet nem én végeztem a kutatások zömét – mint köztudomású, ehhez túlságosan lusta vagyok –, jelen voltam a kezdetektől, és részt vettem a mozgalomban, amely e szakterületet megteremtette. Amos (Amos Tversky, Kahneman kutatótársa, e szakterület – és e könyv – egyik főszereplője, aki vel Thaler szintén szoros szakmai és személyes kapcsolatot ápolt. Ha nem hal meg, minden bizonnyal Kahnemannel együtt ő is Nobel-díjat kap – Osman P.) útmutatását követve számos sztorit fogok megosztani e könyvben, ám fő célom az események menetének hű megörökítése, s ama tanulságok egy részének megosztása, amelyeket időközben leszűrünk. Cseppet sem meglepő módon számos perpatvarra sor került a hagyománytisztelőkkel, akik továbbra is a megszokott módon akarták művelni a közgazdaságtant. E civódások akkori-ban vajmi kevésbé voltak kellemesek, ám ahogyan egy pocsék utazás élményei, idővel mulatságos történetekké halványultak, s maga a szakterület minden egyes megvívott küzdelemmel egyre megalapozottabbá vált.

Ahogyan a történetek általában, ez sem holmi töretlen lineáris fejlődést mutat be, amelynek során egyik elgondolásból természetes módon fakadt a következő. Inkább azt mondanám, hogy a különböző ötletek más-más időpontban és eltérő gyorsasággal szivárogtak be a tudományos köztudatba. Ennek eredményeként a könyv szerkezete egyszerre időrendi és tematikus jellegű.”

Áttekintése: „Következzen hát egy rövid áttekintés! A kezdet kezdetétől indulunk, amikor egyetemi hallgatóként egész listát gyűjtöttem össze a különös viselkedésformákból, amelyek látszólag nem illettek bele a tanult modellekbe. A könyv első részét a mostoha úttörő esztendőknek szentelem, s beszámolok néhány kutatásról, amelyeket szántszándékkal igyekeztek

megfúrni mindazok, akik kétségbe vonták e vállalkozás létjogosultságát. A továbbiakban azokat a témákat taglalom, amelyek kutatói pályám első tizenöt esztendejében elsődlegesen lekötötték a figyelmet: a mentális nyilvántartást, az önuralmat, a méltányosságelvet és a pénzügytant. *Szándékomban áll világos képes adni arról, mi mindenre jöttünk rá kollégáimmal az idők során, hogy felismeréseink mindnyájunkat hozzásegítsék emberi lény voltunk jobb megértéséhez. Mindemellett néhány hasznos tanulságot is igyekszem átadni azzal kapcsolatban, miként próbálhatjuk meg megváltoztatni az emberek gondolkodásmódját különböző kérdésekben – ami különösen bajos olyankor, ha sok energiát fektettek a status quo fenntartásába. A későbbiekben a közelmúlt egyes kutatásait vesszük szemügyre a New York-i taxisofőrök viselkedésétől kezdve a Nemzeti Futball-liga (National Football League, NFL) játékosválasztásán át egészen a nagy tétre menő vetélkedőműsorok résztvevőinek magatartásáig. Végül pedig elérkezünk Londonba a Downing Street 10. alá, ahol izgalmas új kihívások és lehetőségek egész sora sejlik fel előttünk.* Szép útiterv, nemde? Arra azért számítson a kedves Olvasó, hogy időnként valamelyest kapaszkodnia kell, ha lépést akar tartani Thalerrel, és nem mindig oly nagyon egyszerű követni a szakmai gondolatmeneteit. Ez azonban a téma elválaszthatatlan, megúszhatatlan velejárója. Egy bonyolult tárgyban, mint a gazdasági viselkedés, amelyet a csúf irracionális lények jól megbonyolítanak, az egyszerű leírások, magyarázatok két szükségszerű alapjellemezője: kellemesek és tökéletesen semmitmondók.

Mielőtt továbbmegyünk, álljon itt egy nagyon frappáns kórkép, amellyel Thaler a közgazdász társadalmat jellemzi. Ebből is megmutatkozik, hogy meglehetősen kritikusan szemléli a szomszédos szakterületek művelőit – ennek sokszor hangot ad –, és a maga tudományágának elfogadtatásáért velük folytatott küzdelmei, amelyekről részletesen szól, ezt érthetővé is teszik. Szintügy, hogy a tudás, amelyet ő és általában a viselkedési közgazdászok kimunkáltak, illetve megszereztek, a társterületek művelőit valóban gyakorta úgy mutatja, hogy „van szemük a látásra, de nem látnak; van fülük a hallásra, de nem hallanak”. (Ez. 12.2) Tehát: „Az elmélet okozta vakság napjainkban már szinte mindenkit sújt, aki megszerezte PhD-fokozatát közgazdaságtanból. A közgazdaságtani képzés, amelyben a hallgatók részesülnek, mélyreható betekintést enged számukra az ökonok viselkedésébe, ám azon az áron, hogy időközben eltompul józan észen alapuló intuíciónk az emberi természettel és a társadalmi interakciók.”

A vesszőfutás: Machiavelli örökbecsű megállapítása, hogy „Nincs nehezebb, bizonytalanabb kimenetelű és veszélyekkel terhesebb vállalkozás, mint új szabályok bevezetése. Az újítónak harcos ellensége mindenki, aki a régi szabályok haszonélvezője...”, amihez hozzátehető, hogy hasonlóképp gáncsolói, akik nagyon nem akarnak újat tanulni. Thaler részletesen beszámol arról, hogyan élte meg ő is e vesszőfutást onnan kezdődően, hogy belevágott annak az új megközelítésnek a feltárásába és kimunkálásába, amely a viselkedési közgazdaságtan lett. Keserveire alighanem minden új területre merészkedő kutató ráismer. „Amikor

elfogadtam az állást a Cornellén, új pozíciómban kénytelen voltam két fronton is megállni a helyem. Egyfelől olyan kutatásokat kellett elvégezni, amelyek hitelesen demonstrálják, milyen eredményeket várhatunk az általam javasolt új megközelítésmódtól. Másfelől – és ez ugyanolyan fontos szempont volt –, meggyőző válaszokkal kellett előállnom azokra a tömör és csípős rendreutasításokra, amelyekben csaknem minden alkalommal részem volt, amikor bemutattam kutatásaimat. A közgazdászoknak megvoltak a maguk munkamódszerei, és tiltakoztak mindenféle változás ellen – már csak azért is, mert évek szívós munkájával alakították ki a maguk kis zugát a közgazdasági elmélet impozáns épületében.

E tény az egyik első konferencián vált világhosszá számomra, amelyen előadást tartottam a közelmúltban végzett tevékenységemről. Amikor az előadást követően elérkezett a kérdések megválaszolásának ideje, egy tekintélyes közgazdász az alábbi kérdést szegezte nekem: 'Ha komolyan veszem az ön által elmondottakat, mégis mit kellene tennem? Én ahhoz értek, hogyan oldják meg optimalizálási problémákat.' *Az illető álláspontja a következő volt: amennyiben nekem van igazam, s az optimalizáló modellek a tényleges emberi viselkedés gyatra leírásai, akkor az ő eszköztára bizony elavult. A neves közgazdász szokatlanul őszintén reagált. Jóval gyakrabban vágta a fejemhez – már persze azok, akik egyáltalán hajlandóak voltak foglalkozni a kutatásaimmal –, hogy mi mindent csinálók rosszul, és mely nyilvánvaló tényezők felett siklok el. Baráti körben a nekem szegezett rosszalló kérdések sorát csak vesszőfutásként emlegettem, ugyanis valahányszor előadást tartottam a munkámról, úgy éreztem magam, mintha egy középkori vesszőfutásra kényszerítenének.*

Könyve utolsó részében beszámol arról is, milyen jelentős elfogadottságot értek el a viselkedési közgazdaságtannak, amelynek kiemelkedő művelői bekerültek magas kormányzati döntéshozatali területekre is. Megkapó összegrzése a megtett útról:

„Immár több mint 40 esztendeje annak, hogy felírtam listám első tételeit az irodámban függő táblára. Azóta sok minden megváltozott. A viselkedési közgazdaságtan már nem a tudomány perifériájára szorult diszciplína, sőt többé azt sem tekintik megátalkodottan rendbontó viselkedésnek, ha valaki emberi lények reakcióiról ír közgazdasági tanulmányt – az 50 alatti közgazdászok zöme legalábbis elnézi. A hivatásom renegátjaként leélt évek után időbe telik feldolgoznom, hogy a viselkedési közgazdaságtan lassan bekerül a mainstreambe. Huh! A közgazdaságtudomány szemlélete egyre érettebbé válik, s ezt híven tükrözi a tény, hogy mire e könyv megjelenik, már jó néhány hónapja az Amerikai Közgazdasági Egyesület elnökeként fogok tevékenykedni – hacsak addig ki nem akolbólítanak –, a következő esztendőben pedig Rober Shiller lesz a hivatali utódom. *Az áptáltak vették át az elmeegőyintézet vezetését!*”

Az emberek fura természete, gondolkodása – ezúttal nem David Hume-tól, hanem a könyv pár kis részletével.

A csomagolás hatalma: Egyik nyitó példa, hogy a hitelkártyák terjedésének elején „a kártya-kibocsátó cégek jogi csatározásokat folytattak a kiskereskedőkkel, hogy a kereskedők

felszámíthatnak-e különböző árakat a készpénzes és a hitelkártyával vásárló vevőknek. Mivel hitelkártyás vásárlás esetén a kiskereskedőknek különköltségük merül fel a pénz beszédéséért, egyes kereskedők, különösképpen a benzinkutasok, magasabb áron akarták adni termékeiket a kártyahasználóknak. A hitelkártya-üzletág képviselői persze tiltakoztak e gyakorlat ellen; ők azt szerették volna, hogy a fogyasztók költségmentesnek tartsák a kártyahasználatot. Miközben az eset végigment a szabályozási eljáráson, a hitelkártyalobbi igyekezett menteni a menthetőt, és a tartalom helyett a formára tette a hangsúlyt. Ragaszkodtak hozzá, hogy ha egy kiskereskedelmi üzlet mégis eltérő árakat szab a készpénzes és a hitelkártyás vásárlóknak, akkor a 'rendes ár' a magasabban megállapított összeg legyen, amelyből a készpénzes vevőknek 'kedvezményt' adnak. A másik esetben ugyanis a készpénzes díjszabást állapították volna meg rendes árként, s így a hitelkártyás vásárlóktól 'felárát' követeltek volna." A dolog így is működött. Miért? Mert ilyenek vagyunk. „Sok évvel később Kahneman és Tversky keretezésnek (framing) nevezte volna e megkülönböztetést, ám a termékértékesítőknek már ekkor megsúgta a zsigeri ösztönük, hogy a megfogalmazás igenis számít. A felár olyan, mintha az ember zsebéből húznák ki, míg a kedvezmény elszalasztása 'pusztán' alternatív költség.”

Az utolsó mondat már előrevetíti azt is, hogy az olvasás során számos új fogalmat kell megismerni, és minél jobban megérteni. Ez utóbbi olykor kis kapaszkodást igényel, mert a tartalmuk mögött az emberi gondolkodás, mi rosszabb, a lelkünk működésének sajátosságai állanak. Emlékezzünk a híres tanmesére: egy amerikai boltban konzervek tornyosultak 25 cent áron, és a kutya sem vitte. Zajos kiárusítást rendeztek tehát, hármat 75 centért, „csak amíg a készlet tart!”, és voilá, a konzervek elfogytak. Okos boltosok a viselkedési közgazdaságtant már akkor gyakorolták, midőn a neve sem létezett. Mondhatni ott hevert az utcán, csak neki kellett állni felismerni, s áttörni a szakma mindenkori ellenkezésén, féltékenységén, kenyérféltésén.

Birtoklási hatás: ez sincs benne a racionális gondolkodás enciklopédiájában! A „pusztán alternatív költséghez” kapcsolódóan írja Thaler: „Ezt a jelenséget birtoklási hatásnak neveztem el, ugyanis a közgazdászok szakzsargonjában a már birtokolt eszközök iránt elköteleződünk, s arra a következtetésre jutottam, hogy ezért *az emberek többre értékelik az általuk birtokolt javakat azoknál a dolgoknál, amelyekre szert tehetnének ugyan, ám amelyek még nincsenek a birtokukban.*” Az idézet példa arra is, hogy a szöveg egynémely részére még ráfért volna egy kis csiszolás, viszont szépen magyarázza, hogy ez különböztetheti meg és értékelheti fel a birtokolt pénz kiadását a megszerezhető pénz elszalasztásától.

Az utólagos bölcsesség fenyegetése az üzleti döntéshozatalban: „Lenyűgözőnek találtam az utólagos bölcsesség koncepcióját, s rendkívül lényegesnek a menedzsmentben. A cégek vezérigazgatóinak egyik legsúlyosabb problémája, hogy miként győzzék meg a menedzsereket, igenis vállalják fel a kockázatos projekteket, ha azok elég magas várt nyereséggel kecsegtetnek. A menedzserek persze okkal aggódnak, hiszen amennyiben a projekt balul üt ki,

még akkor is őket fogják hibáztatni, ha a döntésük adott pillanatban helyénvalónak tűnt. Az utólagos bölcsesség torzítása nagymértékben súlyosbítja e problémát, hiszen a vezérigazgató tévesen úgy gondolja majd, hogy bármi volt is a kudarc oka, előre számítani kellett volna rá. S utólagos éleslátásának fényében meg lesz győződve arról, hogy ő mindig is kockázatos vállalkozásnak tartotta a projektet. *E torzítást különösen kártékonyra teszi, hogy másokban mindnyájan felismerjük a működését, önmagunkban azonban nem.*

Tapasztalás, tanulás: „A pszichológusok szerint két dolog szükséges ahhoz, hogy tanulhassunk a hibáinkból, éspedig a rendszeres gyakorlás és az azonnali visszajelzés. Ha ezek a feltételek teljesülnek, például amikor a biciklizés vagy az autóvezetés tudományát sajátítjuk el, az esetleges balfogások ellenére is képesek vagyunk eredményesen tanulni. Ám az életben felmerülő problémák közül sok nem kínál ilyen lehetőségeket, ami felvet egy érdekes gondolatot. A tanulásról és az ösztönzőkről folytatott disputa bizonyos mértékig ellentmondásokkal terhes.” Thaler ehhez kapcsolódóan elmondja, hogy nyilvános vitát folytatott Ken Binmore-ral, a játékelmélet brit tudósával, aki állította, hogy „Magas tétek esetén az emberek helyesen fogják meg a dolgokat”. Ellenvetésül ő kifejtette, hogy nagy téteket jelentő döntési helyzetekbe (autó, drága dolgok, lakás, élettárs) ritkábban kerülünk, kevés tapasztalatot szerzünk, nem tudunk tanulni belőlük. „Mivel a tanulás gyakorlást igényel, nagyobb valószínűséggel járunk el helyesen apró-cseprő ügyekben, mint nagy tétek esetén. Ha a tanulás valóban kulcsfontosságú, akkor a tét emelkedésével a döntéshozó képesség alkalmassá válik romlik.”

Thaler a (szakma)történet vonulatában több vonatkozásban is bemutatja a versengő iskolákat. Ezek egyike lesz itt az utolsó téma, amelyből valamennyit idécitálunk: a *fogyasztási függvény*, amelyből megtudható (legalább is a rendeltetése szerint), hogyan alakulnak a háztartások kiadásai a jövedelmük függvényében.

„E függvény közgazdasági szemlélete az 1930-as és az 1950-es évek dereka között egészen drámai váltáson ment át. Modelljeinek átalakulása híven szemlélteti a közgazdasági elmélet fejlődésének egy érdekes jellegzetességét, amely a Samuelson-féle forradalom kezdete óta megfigyelhető. Ahogy a közgazdászok kezdtek egyre magasabb szintű matematikát használni modelljeik kidolgozásához, a modellek által leírt emberek is mintha rohamos fejlődésen mentek volna keresztül. Először is az ökonok okosabbak lettek. Másodszor sikerült orvosolniuk valamennyi önuralommal kapcsolatos problémájukat. Ki kellene kalkulálni a húsz év múlva esedékes társadalombiztosítási juttatások jelenértékét? Mi sem egyszerűbb ennél! S hogy valaki a heti fizetéssel a zsebében netán beugrana a kocsmába, és elköltené a kosztpénzt? Ilyesmi szóba sem jöhet! Az ökonok egyszer s mindenkorra felhagytak a rendbontással.

A közgazdasági elmélet fejlődésében ez a felfogás jól megfigyelhető, ha szemügyre vesszük három nehézsúlyú közgazdász, John Maynard Keynes, Milton Friedman és Franco Modigliani fogyasztásfüggvény-modelljeit.” Ezeket Thaler sorban be is mutatja, s bizony

nagyon elgondolkodtató különbségeket érzékelhetünk. „[Keynes] a fogyasztási függvény igen egyszerű modelljével állt elő. Feltételezte, hogy ha egy háztartás valamilyen jövedelem-növekményhez jut, akkor ennek a többletjövedelemnek meghatározott hányadát éli fel. A többletjövedelem e fogyasztásra szánt hányadának leírására bevezette a *fogyasztási határhajlandóság* kifejezést. A jeles közgazdász úgy gondolta, hogy egy adott háztartás fogyasztási határhajlandósága mindaddig nem változik meg drámai mértékben, amíg a jövedelme viszonylag állandó.”

„Milton Friedman bő két évtizeddel később, 1957-ben napvilágot látott művében azt a valószínű észrevételt tette, hogy a háztartások elég előrelátóak beosztani a fogyasztásukat, előállt tehát a *permanensjövedelem-hipotézis*szel. Konkrétan azt állította, hogy a háztartások átlagosan egy háromesztendő időszakot áttekintve határozzák meg, mennyi is az állandó jövedelmük, tehát az extra kiadásokat egyenletesen osztanak el a következő három év folyamán.”

„Még kifinomultabb modellel állt elő Franco Modigliani. Noha munkássága időben nagyjából egybeesett Friedmanéval, modellje még egy fokkal feljebb hágott a közgazdaságtani lajtorján az ökonok modern felfogása felé. Nem röpke egy- vagy hároméves időszakokra összpontosított, hanem az egyén egész életében szerzett összes jövedelmére alapozta elméletét, amelyet ennek megfelelően *életciklus-hipotézis*nek nevezett el. Alapgondolata az volt, hogy az emberek még ifjúkorukban megtervezik, miként osszák be fogyasztásukat az életútjuk során, a nyugdíjaskort és az esetleges hagyatékozást is beleértve.”

Thaler idekapcsolódó összegzésében megjelenik egy újabb tényező, amely egész munkásságának egyik központi témája: „Figyeljük meg, hogy amint haladunk Keynestől Friedmanon át Modigliani felé, a gazdasági szereplők egyre nagyobb távlatokban gondolkodnak, s mindinkább magától értetődően feltételezik róluk, hogy elég *akaraterővel* rendelkeznek a fogyasztás – Modigliani esetében akár több évtizedes – késleltetéséhez.” Igen, ez az akaraterő, más megnevezésével *önuralom*, amelynek szerepéről sokat ír e könyvében. Mire végigolvassuk, megtanuljuk, hogy az ökonokat a halandóktól elválasztó szakadék mélysége jelentős részben az utóbbiak önuralmának fogyatékos voltával arányos.

Immáron csak egy kérdést hagyunk idetolakodni, amely mindvégig ott settenkedik az ilyen közgazdasági művek olvasásának háttérében: *Versengő iskolák, de hol a valóságot tükröző igazság, már ha az tényleg követ bármi szabályt? Ha az ember alapjában irracionális lény, pontosabban meghatározó ösztöneit fejlődésének hosszú útja formálta, s ezen csupán többé-kevésbé vékony kéreg a civilizáció minden tanítása, úgy mely racionális algoritmus írhatja le a viselkedését, döntési mechanizmusait?* E kötet is sokat ad ahhoz, hogy ezen gondolkodjunk, ám az is jól kiütözik, hogy a megnyugtató válasz még várat magára.

Dr. Osman Péter

Glenn Hubbard–Tim Kane: Egyensúlyban. A nagyhatalmak gazdasága az ókori Rómától a modern Amerikáig. Antall József Tudásközpont, 2016; ISBN 9786155559112

Kitart-e a nyugati civilizáció, vagy a letűnt birodalmak sorsára jut? Mi lehet a sorsdöntő ebben? Mitől tűntek le a korábbi birodalmak, és mit tanulhatunk e bukásokból, hogy elkerüljük a magunkét? A közgazdász szerzők új megközelítéssel kínálnak erre választ – a birodalmak működésének és hanyatlásának makrogazdasági és ökonometriai elemzésével. A legfőbb, amit kiolvashatunk belőle: *már Róma óta a hatalmat nem a tábornokok nyerik meg, hanem a technológiák, beleértve a gazdaság működtetésének technológiáit is!*

Alaptételük, hogy a birodalmak bukását nem külső erők okozzák, hanem gazdasági egyensúlyzavaruk, főként, ha a döntő működési tényezőt, az intézményrendszert a fejlődés biztosítása helyett a politikai érdekek szerint alakítják. „A viszonylagos nagyhatalom elleni kihívás nem azt jelenti, hogy a felemelkedő ellenfelek versenyeznek az elégtelen erőforrásokért. Hasonlóképpen, nem az a veszély számít, hogy a vezető hatalom túlterjeszkedik, vagy az energiáit nem a megfelelő arányban osztja szét a katonai kiadások és a gazdasági befektetés között. Mi elvetjük ezeket az elképzeléseket. A történelem inkább azt mutatja, hogy a nagyhatalmak akkor vesztik el a vezető szerepüket, amikor már nem ostromolják tovább a technológiai határokat.” „A nagy civilizációkra leselkedő egzisztenciális fenyegetést nem annyira a kapu előtt álló barbárok, mint inkább a belső, önmaguk okozta gazdasági egyensúlytalanság jelenti.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől. Idézetek a könyvből, s onnan vesszük a továbbiakat is.)

Caveat: „Nincs olyan tökéletes gazdasági szabályegyüttes, ami garantálná a növekedést.” Ezzel csak maradéktalanul egyetérteni lehet – ami természetesen nem azt jelenti, hogy a szabályok ab ovo használhatatlanok lennének, hanem hogy mindig esetenként kell megválasztani az adott feltételek és célok rendszerében várhatóan optimális eredményt hozó szabályegyüttes elemeit, és azt folyamatosan finomítani a lentebb is említett „próba-hiba” módszerével. Királyi út csak a bukáshoz van! A szerzők megfogalmazásában: „Igaz, soha nem lesz tökéletes intézményi modell, mivel a közgazdaságtan még mindig teszteli az új szabályokat a gazdasági fejlődés ’fegyverkezési versenyében’. Ennek ellenére sok ország beleesett abba a csapdába, hogy azt higgye: a törvényei optimálisak. Nyugat-Európa legtöbb állama például már nem próbálja megreformálni a gazdaságát, helyette az eurózónán belüli ’harmonizáló’ szabályozásokra koncentrál. Ez a tendencia pedig egy valódi kihíváshoz vezet: a politikai intézmények stagnálni fognak, és lehetetlenné teszik a gazdasági evolúciót.”

Expozíció: „Ez a könyv nem birodalomról szól, hanem az emberi történelem nagyhatalmainak gazdasági adatairól és tényeiről. Olyan szerzőkre támaszkodunk, akik e témát kiemelkedő vezetők, hatalmas hadseregek és nagyszerű kultúrák narratívájaként fogták fel. Mindnyájan halandók voltak. Megszámlálhatatlan tudósnak hála, a mi nemzedékünk minden korábbinál jobban megérti ezt a rejtvényt. Amit a jelen kötetünkkel megpróbálunk adni, az a szakterületünk, a közgazdaság különleges tartományából következik, amely

a természeténél fogva a világot a legkevésbé természetes módon látja. Mi 'kínálatot' és 'keresletet', 'ösztönzőket' és 'kényszereket' látunk a piacokon, s nem csupán az áruk és a szolgáltatások számára, hanem piacokat látunk a presztízs, a biztonság és a politikai hatalom számára is. (Huncut vagy ostoba, aki tagadja ennek igazságát! – Osman P.) ... A katonai vereség, természetesen, a nagyhatalmak hanyatlásának záróköve, ám *a történelem összekeveri az okot az okozattal*. Visszariad attól, hogy olyan prózai tényezők döntenek el a jövőt, mint valuták, adóslevelek, valamint termelékenységi ráták. Ám legalábbis egyetért abban, hogy a nemzetek sorsáról az igazságot nem a kardok, s nem az ekék jelentik, hanem a kettő kombinációja.” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

A történelem megörökítése a civilizációk kezdetétől fontos szerepet játszik. Kezdetben valószínűleg az emberi lét rejtélyének magyarázatához tartozott – hogyan és miért vagyunk itt –, később már társadalomformáló erővé és hatalmi tényezővé is vált, az utóbbiként a legitimáció fontos eszközévé is. Innen van, hogy „akié a jelen, azé a múlt”, s így „nehéz a múltat előre látni!” Tudományos igényű elemzését arra használták és használják ma is, hogy segítsen megérteni a társadalmak működését, a modern idők kezdetétől pedig már mindinkább összekapcsolják a közgazdaságtannal is: a megtörténtek tükrében vizsgálva, hogyan működik a társadalom anyagi alapját adó gazdaság, és hogyan irányítható e gazdaság működése a társadalom vezetőinek igényei szerint (ami természetesen igen fontos hatalomtechnikai kérdés is). Aligha alaptalan azonban az állítás, hogy miközben a közgazdaságtan mindig is igyekezett a folyamatok időbeli alakulásának elemzésére (magyarán a történelemre) támaszkodni, a történelemtudomány egészen a legújabb időkig kevésbé használta fő eszközeként a részletekbe menő közgazdasági elemzéseket.

A közgazdász szerzők illő szerénységgel így folytatják mondandójuk bevezetését: „A jelen kötet megírásának egyik fő indítéka az volt, hogy gazdasági szemüvegen keresztül végigtekintve a világtörténelmen, feltárjuk azt, hogy a magatartási tényezők összességében miként idézték elő a nemzetek közötti egyensúlyhiányt. A történelem ilyen jellegű megközelítése nem teljesen új, és a módszerei sem fejlődtek ki teljesen, ám mi úgy véljük, hogy a társadalmi tényezők számbavétele legalább annyira fontos, mint a pusztá hatalmi mátrixok alkalmazása.”

A szerzőkről, csak dióhéjban. Glenn Hubbardról, a Columbia Egyetem honlapján hosszan sorolt fontos pozícióiból: 2004 óta a Graduate School of Business dékánja, 1994 óta annak gazdasági és pénzügyi professzora, 2007-től a FED New York gazdasági tanácsadó paneljének tagja, 1999–2004 az egyetem Entrepreneurship programjának társigazgatója, 2004–2006 a Congressional Budget Office gazdasági tanácsadó paneljének tagja, 2001–2003 az Elnök Gazdasági Tanácsadó Tanácsának elnöke, 2001–2003 a Fehér Ház Nemzeti Gazdasági Tanácsának és Nemzetbiztonsági Tanácsának tagja, 2001–2003 az OECD Gazdaságpolitikai Bizottságának elnöke. Kitüntetései igen tekintélyes listájáról itt nem idézünk.

Tim Kane a Stanford Egyetem Hoover Intézetének közgazdász-kutatója. Az egyetem honlapja kiemeli, hogy kétszer szolgált a Kongresszus Egyesített Gazdasági Bizottsága vezető közgazdászként. Tudományos publikációi felölelik a startup cégek révén történő munka-

helyteremtés, a gazdasági növekedés, az USA politikájának, külügyeinek és nemzetbiztonságának kérdéseit.

Új módszer a gazdasági hatalom mérésére

„Mihelyt a közgazdaságtan szemüvegén keresztül tekintünk a történelemre, soha többé nem nézhetünk hátra. A történelem sokkal több lesz, mint személyiségek drámája, s politikai döntések olyan meglepő ritmusát tárja elénk, amelyek visszatekintve irracionálisnak tűnnek. E könyv egyik témája az, hogy a politikai intézmények gyakran túlságosan lassan idomulnak a változó gazdasági realitáshoz. A mi könyvünk annyiban jelent pluszt, hogy új módszert kínál a gazdasági hatalomnak a mérésére, amit olyan sűrűn használunk a napi érintkezésben, de soha nem határozták meg világosan, hogy mi is az. Megvizsgáljuk, hogy egykor életerős társadalmak miként válnak politikailag és gazdaságilag pangóvá – s nem inkább azt, hogy egyáltalán miként növekednek. A kötet nagy része a hatalmi, mindenekelőtt a nagyhatalmi gazdasági egyensúlytalanságot tárgyalja.”

A vizsgálódás alaptétele: „Birodalmak és nemzetek gyakran úgy veszítik el az egyensúlyukat, hogy közben nem értik meg a háttérben mozgásban lévő tektonikus gazdasági erőket. Másfelől, uralkodók időnként képtelenek alkalmazkodni még úgy is, hogy megértik ezeket az erőket – e tekintetben kísérteties és lenyűgöző párhuzamot mutatnak napjaink nagyhatalmaival.” „A nyugati demokráciákra jellemző stagnálás első pillantásra határozottan különbözik a történelem birodalmainak az összeomlásától. A Kr. u. 13-ban létezett Róma és a 2013-as Amerika összehasonlítása érdekes, de nem kell túlságosan komolyan venni. Róma végül is birodalom volt. A történelmet mi úgy értelmezzük, hogy a 'modernnek az [ókoritól való]' eltérésébe vetett túlzott magabiztosság mindössze egy újabb közös tünet. A nagyhatalmak hanyatlása majdnem mindig egy adott séma alapján történik: a stagnálás belső természetének tagadása, a hatalom központosítása, valamint a jövő 'feláldozása' a jelenben folytatott túlzott költekezéssel.”

Ennek megfelelően, vizsgálódásaikat és elemzéseiket a szerzők a jelenben indítják – elvégre arról áll rendelkezésre a legtöbb és legkönnyebben hozzáférhető adat, és természetesen felismeréseiknek és következtetéseiknek is a jelenben kell hasznosulniuk. Dolgozatukat ilyen ajánlásokkal is zárják. Mondandójuknak van egy igen karakteres, hazai fogyasztásra szánt ága, amely kristálytiszta megjelenik e tételükben: „Ha Amerika globális gazdasági hatalma véget ér, akkor minden valószínűség szerint a fiskális egyensúly elvesztése miatt fogja követni a történelem nagyhatalmai által kikövezett utat. Azok a roppanások, amiket hallunk – a Moody's hitelminősítő enyhe figyelmeztetése, vagy az adósságplafon körüli elkeseredett politikai küzdelmek –, megerősítik, hogy Amerikára nézve az egyetlen egzisztenciális fenyegetést maga Amerika jelenti.”

Értékrend kérdése is: tudjuk, hogy a makrogazdaságtanban elméletrendszerek, iskolák vetélkednek, és egyikük igazát sem lehet a természettudományokban bevett, egzakt eredményeket adó vizsgálati módszerekkel bizonyítani. A makrogazdasági ítéletek nagy részét viszont többé-kevésbé befolyásolhatja, hogy mely elméletrendszer értékrendje alapján hoz-

zák meg azokat. A szerzők a mai Kínáról, annak növekedési prognózisáról írják, hogy „a gazdasági fundamentalizmusa számos megfigyelőt irritálhat”, ami nyilvánvalóan szembeállítás a nyugati típusú, liberális piacgazdasággal. Az értékrendalapú megítélés másutt is megjelenik a könyvükben.

Tükör által? A meglehetősen sommás ítéletalkotás példáját adják Japán tekintetében is. (Emlékezhetünk, Japán erőteljes gazdasági felemelkedését akkoriban a menedzsmenttudományban sokan speciális gazdaságszervezési modelljüknek tulajdonították, amelynek lényeges elemeit a kormányzat és a cégek együttműködése, továbbá a *keirecu* cégszervezetek adták.) „Amint Oroszország elvesztette a hatalmát, Japán vált helyette Amerika mumusává. Az Egyesült Államok 1970 és 1990 között gyakorlatilag mindegyik fejlett iparágban, beleértve a gépkocsigyártást is, kereskedelmi deficitet halmozott fel Japánnal szemben. ... Akárcsak manapság, akkoriban is tudósok és hírmagyarázók hada figyelmeztetett Amerika viszonylagos hanyatlására ezzel a felemelkedő szuperhatalommal szemben. A bírálatok nem csupán az amerikai teljesítményt kicsinyelte le Japánhoz viszonyítva, de meg is kérdőjelezte a kapitalista rendszer alapfeltevéseit. ... Az amerikai hanyatlást hirdetőik újfent tévedtek, és az alternatív modell erőnei hátrányoknak bizonyultak. A keirecu hálózatok, amiket manapság a 'haverszellem' (cronyism) egyik eufemizmusának tartunk, rossz adósságokat halmoztak fel zombicégekben.” Jó kérdés, hogy milyen általános érvényű értékrend alapján ítélik el így a keirecukat – lásd „tartunk” –, és vajon Japán számos problémája, amelyek a gazdasági nehézségeit okozták, mennyiben tulajdonítható egyértelműen gazdasági modell következményének.

A vizsgálódás módszeréről: „A modern hatalmi viszonyok irányultságának alapos átgondolása mélyebb vizsgálatot igényel, mint amilyen mélyre a legtöbb népszerű munka merészkedett, mégpedig két módon. Az egyik, hogy távolabbra kell visszanyúlnunk az időben. A nagyhatalmak, különösen a hegemonisztikus hatalmak tapasztalatai már elegendő nagyságú mintát szolgáltatnak, s történelmileg a lehető legszélesebben kell megragadni őket. Másodszor, mélyebb elemzés alá kell vetni a gazdasági hatalom felfogását és mérését. Tetszik vagy sem, ebben a történetben a *közgazdászok* a főszereplők.”

A gyakorlati következtetések kvintesszenciája: „Az elszabadult költségvetési hiányok nem számszaki problémát jelentenek. Ez egyfajta folyamatbeli, alapvetően politikai probléma. Az amerikai szövetségi költségvetés rendbetételére kigondolt számos terv működne technikai értelemben, ám egyiket sem lehet átültetni a gyakorlatba. A politikai intézményeink nem tudnak velük mit kezdeni.” (Magától értetődik, hogy ezt nem USA-specifikus problémaként mutatják be – országuk csupán jellemző példa, amelynek ebbéli jelentőségét növeli, hogy még a legerősebb sem képes átugrani ebben a saját árnyékát.) ... Az intézmények azok a 'játékszabályok', amelyek megszabják általában a magatartásunkat. Az alapvetőbb intézmények politikaiak, mint például a 'fékek és ellensúlyok' elve a törvények érvényre juttatását végző kormányzati végrehajtó szervek és a törvényhozók között.” (Igen, olykor felbukkan némi kuszaság a megfogalmazásokban, s néha a mondatok sem egészen kristálytiszták.)

Rablók és pandúrok a szabályozásban: „Időnként olyan magatartással kerülünk szembe, amelyet a meglévő szabályok nem tartanak kellőképpen kordában. A szabályok efféle ’rugalmas’ értelmezését általában új szabályok hatályba helyezésével lehet megszüntetni.” A szerzők itt példaként az amerikai futballban és kosárlabdában alkalmazott szabályozás alakulását hozzák fel, majd „Ugyanezt a magatartás–szabály–magatartás körtáncot járják a nemzetek és a gazdaságok is. A közgazdaság és a politika közötti interakciót a ’próba-hiba’ (trial and error, magyarul iteráció – Osman P.) történetének is fel lehet fogni, amelyben a kormányzat versenyt fut az idővel, hogy megtalálja a törvények és magatartások között azt a megfelelő egyensúlyt, ami maximális prosperitást eredményez minimális instabilitás mellett. Sajnos előfordul, hogy az új magatartások következményeit (infláció, például a pénzrontáson keresztül) csak akkor kezdik megérteni, amikor már túl késő.”

Kufárok vagyunk mindahányan: „Az amerikai elnökök és a törvényhozók gyakran meg tudják különböztetni a jó politikát a rosszról, ám az ösztönzöt a rövid távon bekövetkező újraválasztás jelenti, nem pedig a hosszú távú országos fejlődés; ez a képviselői demokráciák egyik sajátos problémája. ... A döntés lehet irracionális gazdaságilag, miközben teljesen racionális politikailag.” „Ez a gazdasági-politikai feszültség egy demokráciában normális, s általában nem életveszélyes a gazdaságra nézve. Államférfiúi képességek egyébként is ellensúlyozni képesek az önző politikai döntéseket. (A mai idők egyik nagy paradoxona, hogy miközben hihetetlen mennyiségben termelünk mindent, a fogyasztási cikkektől és szolgáltatásoktól a politikusokig és egyéb közéleti szereplőkig, az államférfiak ’termelése’ mindkét nemből drasztikusan visszaesett. Maximális jóindulattal ez úgy is magyarázható, hogy ha a politikus igazi államférfiúként hosszú távú programokat akar a hazája üdvére megvalósítani, ennek abszolút előfeltétele, hogy mindig megnyerje a következő választást is. Ha bukik, vele bukhat mindaz, amivel a közjót gyarapítani akarja – így a jó ügy érdekében is rákényszerül a kompromisszumokra. Egyes cinikusok szerint az USA elnökei az első ciklusukban az újraválasztásért dolgoznak, a másodikban már inkább az ország javáért – bár még ekkor is megmarad a felelősségük, hogy biztosítsák pártjuk győzelmét a következő választásokon – Osman P.) Még amikor a politika felülírja a jó politikai döntéseket, a nemzetközi verseny a jó irányba billenti az egyensúlyt. (Melyik ország teszi a legkönnyebbé egy új vállalkozás beindítását a legrövidebb idő alatt és a legkevesebb papírmunkával? Melyik ország fogadja be az újító és vállalkozó szellemű bevándorlókat?)” (Itt már valamelyest tetten érhető a politikai értékválasztás, a kötődés bizonyos gazdaságpolitikai irányzathoz.)

A jogosultságok csapdája: „Valami azonban a modern jóléti államban, az ún. jogosultsági államban, megrontotta a jó közgazdaság és a rossz politika közötti egyensúlyt. Az utóbbi évtizedekben a modern nemzetek olyan újfajta magatartást vettek fel, amit sem a bölcs vezetés, sem a nemzetközi verseny nem tud kordában tartani. A tünete majdnem mindig egyik fejlett ipari államban a költségvetési egyensúly növekvő hiánya, ami azt jelenti, hogy az éves költségvetési hiányok óriási adóssággá halmozódnak.” „A jogosultság olyan jellegű kormányzati kiadást jelent, amire minden állampolgár jogosult a körülményektől függően,

ellentétben a diszkrecionális kiadásokkal, amelyeket könnyebben lehet csökkenteni (mint például a védelemre, a gyorsforgalmi utakra vagy az úrkutatásra szánt összegeket)”. Valaha ezt jóléti államnak nevezték, megteremtésében és működtetésében jelentős szerepe volt a világrendek közötti versenynek, a szovjet ideológiai és politikai terjeszkedés visszaverésének. A nyolcvanas években kezdődött a kényszerű szűkítése, mert a finanszírozása mind problémásabbá vált. Meghatározó tény ebben, és ez fontos része a szerzők gondolatmenetének is, hogy a juttatásokat szinte lehetetlen erős politikai következmények nélkül visszavenni vagy akárcsak csökkenteni. A jövedelmeknél ennek „puha” eszköze az infláció.) „A hivatalos adatok szerint 1943-ban és 1944-ben kétszer akkora szövetségi támogatás jutott a fizikai erőforrásokra (energia és szállítás), mint emberi erőforrásokra (oktatás, egészségügy, jóléti kiadások, valamint az összes jogosultsági program), azaz 2:1 arány állt fent. Az arány 1970-ben megfordult, és 1:5-höz lett belőle, ami 2000-ben tovább változott 1:15-re, 2010-ben pedig már 1:27-nél voltunk. Könnyű elképzelni, hogy ez az arány hogyan fogja kiszorítani az infrastrukturális beruházásokat.”

A pontos diagnózis a demokráciaparadoxon: „Balszerencsére, a gazdaság nem tud a jogosultsági probléma elé kerülni a gazdaság gyorsabb fejlődésével. ... Ha egyszer ilyen könnyű visszakeresni a politikai eredetét annak a költségvetési dilemmának, amibe az Egyesült Államok kormányozta magát, akkor nyilván a megoldásra is minden nehézség nélkül rá lehetne mutatni, vagy mégsem? Az adósságválság tünetei és még közvetlen okai is jól ismertek majdnem mindegyik nyugati ország előtt, ám a megoldások ennek ellenére nehezen azonosíthatók. Szinte teljesen felesleges megoldási javaslatokat megfogalmazni a [jogosultsági] programok rendbetételére, vagy ami még ennél is rosszabb, azok mindössze ürügyül szolgálnak a semmittevésre. A politikai struktúra teszi lehetővé és védelmezi azt a jogosultsági buborékot, amelyet meg kellene reformálni. A politikai játszma szabályait kellene megváltoztatni.”

Egy a modell, egy a mérce: „A történelem narratívája minden ország esetében hozzá van kötve a gazdasági erőkhöz. *Nem létezik a francia fizikától különböző német fizika, mint ahogy nincs olyan kínai gazdasági rendszer sem, amely az ország felemelkedését alapvetően mássá tenné, mint például Oroszorszáé vagy Japáné.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.) Az érdekes állítás folytatása pedig) „Egy gyorsan növekvő hatalmas és szegény ország hamarosan eléri a termelékenység határát. Ezért mi elutasítjuk azt a nézetet, hogy Amerikának sokat kell tanulnia egy másik, mumusként beállított felemelkedő óriástól, függetlenül attól, hogy mekkora a népessége és milyen gyorsan növekszik.” Ehhez kapcsolódóan némi további biztatás belső használatra: „Amikor a világot ezeken a ’gazdasági látszóveken’ (ökonometriai adatokon – Osman P.) keresztül vesszük szemügyre, az Amerika ellenfeleiről szóló történetek máshogy néznek ki. Európa csak az árnyéka annak, aminek lennie kellene, és amit az apologetái állítanak. És miközben Kína növekedési üteme és a mérete általánosságban véve lenyűgöző, alacsony termelékenységi szintjei azt jelentik, hogy Peking összességében még mindig gyenge. Kétségtelenül nem ez lesz a helyzet harminc év múlva, de még ez sem

indokolja azt a feltételezést, hogy Amerika hanyatlani fog. Kína GDP-je nagyobb lesz, de a növekedési rátája drámai módon csökkenni fog, így olyan hatalmi szintet ér el, ami feltehetően nem haladja majd meg Amerikáét. Ezekből a gazdasági hatalomról szóló szikár adatokból az a benyomásunk, hogy – ahogy korábban írtuk is – az Amerikára leselkedő legfőbb veszedelem maga Amerika.”

A vizsgálódás kulcsfontosságú tényezői: „Azt szeretnénk, ha ez a könyv több lenne, mint a kudarcok felsorolása. A hosszú távon előadódó egyensúlyhiány számos esetén belül találhatunk példákat az egyensúlyra is, noha az esélyek ellene szólnak. Vezetők találtak módokat arra, hogy felülkerekedjenek az egyensúlyhiány mintáján. Róma például évszázadokig fennmaradt, bár ezekben az években óriási belső kihívásokkal és átalakulásokkal, elsősorban a caesari forradalommal kellett szembenéznie. Minden évtized, amelyben egy nagyhatalom fent tudja tartani az egyensúlyt, sikernek számít, mert a bukást elősegítő erők természetesen, erősek és állandók. A modern Svédország másfajta példát mutat: hogyan tud egy nemzet felülkerekedni a magatartásmintákon, és végrehajtani egy sikeres intézményi átalakítást. Mindezek fényében az alábbi kulcsfontosságú tényezőkre kell figyelnünk:

– A *korlátozott racionalitás* azt jelenti, hogy a vezetőknek csak korlátozott lehetőségük van az ideális gazdaságpolitikák megválasztásában. A tudatlanság a legerősebb korlát, különösen azoknak a nemzeteknek, amelyek gazdasági válságokkal küzdöttek, mielőtt felfedezték a közgazdaság törvényeit. Továbbá, a vezetők nyilvános választásait korlátozzák a rendelkezésre álló jelöltek, valamint a politikájukat övező tudatlanság.”

(A *korlátozott racionalitáshoz*: „A Herbert Simon által 1955-ben kifejlesztett elmélet, a korlátozott racionalitás elmélete úgy tartja, hogy az emberek korlátozott mértékben rendelkeznek kézzel nem megfogható, immateriális erőforrásokkal is, mint az idő, az információ és a szellemi tőke. ... A viselkedési közgazdaságtan szemszögéből nézve az emberek boldogan megelégszenek azzal, ami jó, s nem szükségszerűen ragaszkodnak ahhoz, ami a legjobb.” Megkockáztatjuk: az emberek valójában azzal elégszenek meg *jobbnak ígérkező híján*, ami a *választékból* még a legjobbnak vagy a legkevésbé rossznak *mutatkozik*. A szerzők két érdekes példát hoznak a modern politikából. „A behatárolt racionalitás új jelentőséget nyer, amikor a szavazók, politikusok és általában a nemzet szemszögéből vizsgáljuk. Amikor egy törvényhozótól elvárják, hogy szó szerint több száz ügy élére álljon, összecsapnak a hullámok a feje fölött, de valami teljesen más is korlátozza. Mit optimalizál a törvényhozó? Nagy az esélye annak, hogy a legtöbb törvényhozó számára a cél nem a gazdasági növekedés maximalizálása hosszú távon, hanem az újráválasztásának maximalizálása rövid távon.” És „Számos állampolgár jut arra a sajnálatos, de elméletileg észszerű döntésre, hogy csupán felületes érdeklődést árul el a politika iránt. Ez az úgynevezett politikai információs probléma a politikai heurisztika egy másik rétegéhez vezet: a brandek, lözungok válnak fontos eszközökké korlátozott szellemi kapacitásunk igényeinek kielégítésében, s beérjük a politikai pártok által sugallt leegyszerűsített értelmezési keretekkel.”

– A nemzeti *identitás* erős kulturális, politikai és gazdasági intézményeket eredményez, amelyek lényegesek a növekedéshez és a hatalomhoz; ugyanakkor ez az erő magában foglalja a konzervativizmust is a strukturális változással szembeni ellenállás értelmében. A politikai identitás kulcsfontosságú tényező a polarizálódásban és a patthelyzetben. (A nemzeti identitás törvényszerű azonosítása a konzervativizmussal – ez is választott értékrend kérdése – Osman P.)

– A *veszteségkerüléssel* vezetők ritkán újítanak, mivel félnek attól, hogy elveszítik a státuszukat mint vezetők. Egy dinamikus világban a gazdasági változás gyakran gyorsabban történik meg, mint a politikai változás, de a veszteségkerülés a vezető gazdaságokat eltántorítja a reformtól.”

– Az *idő kiválasztása* is számít. Még ha a tisztviselők tudatában is vannak a reform szükségességének, elhalasztják a szükséges változtatásokat másnapra vagy a következő évre. A szavazók is természetüknél fogva nem veszik figyelembe a jövőbeli nagyobb jólét értékét, és elkerülik azt, hogy fájdalmas döntéseket hozzanak ma.”

Ha más szavakkal is, de olvashattuk: az is a rendszer belső logikájába tartozik, hogy a választott tisztviselő önérdeke felülírja a választók érdekeit, és lehetőleg nem kockáztatja újrválasztását fájdalmas reformok megvalósításával, különösen, ha azok pozitív hozadéka majd csak a ciklus után jelentkezik. Az viszont erősen kérdéses, vajon a szavazók természete olyan, hogy a jelent nem áldozzák fel a jövőbeli javulásért, vagy pedig a tapasztalataik vezetik őket kétkedésre az utóbbi megvalósulását illetően. A kampányígéretnek fogadtatása terén olykor mintha igazolódna a cinikus tétel, miszerint a választópolgár emlékezete valamelyest rövidebb az aranyhalénál, a neki húsbavágó kérdések esetében azonban a legritkább esetben ilyen feledékeny, s annál is kevésbé optimista. S ha mindezeket figyelembe vesszük, és általános érvényűnek is tekinthető modellként visszagondolunk a jogosultsági állam vázolt problémahalmazára, elkerülhetetlenül jön a kérdés: a modern államban vajon nem sokkal inkább az a kivételes, ha egy kormányzat kivételesen erős kényszer nélkül is mer és tud is a javulás érdekében fájdalmas reformokat bevezetni? Az persze már ismét értékválasztás kérdése, hogy mi tekintendő ebben javulásnak.

Hideg tárgyilagossággal: „Amerika gazdasági zűrzavarának megszüntetése azzal kezdődik, hogy ’nem képzelhetünk el egy jó kormányzatot’. Ellenkezőleg, a történelem első tanulsága az, hogy a férfiak és nők kormányai nem olyan tiszta szívű vezetők gyülekezetei, akik az emberi gyarlóságok felett állnak. Maradéktalanul fel kell használnunk a rendelkezésünkre álló gazdasági eszközöket a Jonathan Rauch által ’demoszklerózisnak’ nevezett politikai paradoxon megoldására. Az államok a természetükből adódóan elsorvadnak, ahogy a berendezések is értéküket veszítik idővel. Állítsunk fel egy szabályt az emberi természet alantasabb ösztöneinek becsatornázására, és az emberi természet módját fog találni ezeknek a szabályoknak a megszegésére.”

Még egy kevés a könyv tartalmáról a szerzők összegzésével: „Útiterv. Mielőtt rátérnénk az esettanulmányokra, a következő két fejezet a nagyhatalmi hanyatlásról kialakított el-

méletünket írja le. A 2. fejezet a hatalom mérésének általunk bevezetett új megközelítését adja; szerintünk ez a megközelítés jobban segíti az eligazodást az erről a kérdéstről szóló szakirodalom megszokott és homályos nyelvezeténél. Ahelyett, hogy mázsányi statisztikát hoznánk fel, egy olyan *algoritmust mutatunk be, amely a gazdasági hatalmat nehéz, de érthető módon számítja ki*. Épít a nemzeti hatalom gazdasági mérésének történelmére, amely a növekedés modern elméleteitől a gazdaság mérésének azon angliai úttörőiiig terjed, akik egy egész évszázaddal Adam Smith korszakos műve, A nemzetek gazdagsága megjelenése előtt működtek. A 3. fejezet a hatalmat jellemző szikár adatokról áttér a *viselkedési közgazdaságtan* meglehetősen új területére. Az egyéni magatartásnak a türelemre és a veszteség elkerülésére vonatkozó elméleteit a kollektív nemzeti cselekvésre, valamint a szabályoknak a magatartásra gyakorolt legszélesebb értelemben vett hatására alkalmazzuk.

Az esettanulmányok kihívást jelentettek számunkra. Melyik nagyhatalmakat válasszuk ki egy olyan, gazdasági kihívásokat tárgyaló kötetben, mint a jelen könyv? Róma lényeges volt, és a 4. fejezet tárgya. A Ming-korabeli Kína ugyancsak fontos, s ha belemélyedünk Kína gazdasági történetébe, alkalmunk lesz néhány, az ösztönössel ellentétes olyan észrevételt tenni, amely még a legtajékozottabb olvasók kialakult véleményét is kétségbe vonja. Olyan esettanulmányokat akartunk választani, amelyek megkérdőjelezik még a mi elméletünket is, valamint olyanokat, amelyek kihagyhatatlanok. A birodalmi Spanyolország lenyűgöző. Egymást követő csődjei és az európai fennhatóság megszerzésére irányuló, kudarcot vallott erőfeszítései a militarista gondolkodás győzelmét testesítik meg afölött, hogy megelégedjen az egyszerű gazdagsággal. A legtöbb amerikai nem ismeri az oszmán Törökország történetét, de a 7. fejezet elképzelhetően több tanulságot tartalmaz Amerika számára, mint bármely más nagyhatalom. A 8. fejezetben leírjuk Japán fejlődési görbéjét az 1868-as Meidzsi-restaurációtól, ami lényeges annak a modellnek a megértésében, amelyet sok fejlődő ország követett azóta is. A 9. és 10. fejezet együtt tárgyalja Európát. A 9. fejezet Nagy-Britanniáról szól, amely véleményünk szerint soha nem hanyatlott, hanem ügyetlenül élt a lehetőségével, nem is egyszer, hanem kétszer. A 10. fejezet tárgyalja az eurózonát; itt beszélünk az intézmények minősége mérésének új tudományáról is. Az utolsó esettanulmányunk „kakukktójas”: Kalifornia állama. Egyszerre gazdagabb és erősebb (egy főre vetítve), mint az Egyesült Államok egészében véve; rendelkezik Amerika összes erősségével és gyengeségével, csak még fokozottabb mértékben – a polarizációval, a jogosultságokkal, az adóssággal. A Golden State nagyszerű példa.

Mind a hét esettanulmány tanulságait figyelembe vesszük, amikor az utolsó két fejezetben rátérünk Amerikára. A 12. fejezet elején áttekintjük a politika polarizálódását, s egyben sokkal mélyebbre ásunk a jogosultsági válság politikai gyökereinek feltárásához. Meglepődve tapasztaltuk, hogy véleményegyezés áll fenn azt illetően, hogy a politikai polarizációt csak akkor lehet orvosolni, ha korlátozzuk a szólásszabadságot. Az újságok szerkesztőségi cikkei – feltételezhetően a szólásszabadság legelkötelezettebb szószólói – a 'kampánypénzek reformjának' az üzenetét szajkózzák, miközben látszólag nem vesznek tudomást arról az el-

lenőrzésről, amit egy ilyen reform a két politikai párt (azaz monopóliumok) kezébe játszik. A polarizáció mérhető jelenség, és még egy felületes tanulmány is kimutatja, hogy pontosan akkor vált a helyzet rosszabbá, amikor a bíróságok az 1970-es években korlátozták a politikai beszédhez való jogokat. Ez az időzítés egybeesik azzal az évvel, amelyet mi Amerika intézményi szinten bekövetkezett fordulópontjaként azonosítunk a nagyhatalmi hanyatlás irányába. Végül, a 13. fejezet megoldást ajánl Amerika intézményeinek, az Alkotmánynak, valamint magának a demokráciának a gondos tanulmányozáson alapuló megreformálására.”

Annyi bizonyos, hogy aki működőképes megoldást tud ajánlani „Amerika intézményeinek, az Alkotmánynak, valamint magának a demokráciának a gondos tanulmányozáson alapuló megreformálására”, az vitán felül megérdemli, hogy összetoljanak neki pár tuca- tot az ilyen téren legrangosabb kitüntetések közül. E javaslat bemutatásával nem csillapítjuk a remélhetőleg felcsigázott érdeklődést, ezért csak a címszavakat idézzük. Már a fejezetcím is felettébb sokatmondó: Amerika kiigazítása. Benne pedig: A nagyhatalmak történetének tanulságai – ennek beszédes belső címeiből: Semmi sem elkerülhetetlen; Az egzisztenciális fenyegetés belülről jön; A kormányok a legveszélyesebb „frakció”; Az „alulterjeszkedés” nagyobb veszély, mint a „túlterjeszkedés” / Gazdasági egyensúly / Az optimális gazdasági jövő / A demokrácia védelme / Reformodisszea (de vajon mivel csábít útközben Kirké, mivel marasztal Kalüpszó, és mivel vár a szivárvány túlsó végén Pénélopé) / A huszonnyolcadik alkotmánykiegészítés? – „Az Egyesült Államok számára a legígéretesebb költségvetési szabályokat az Alkotmányhoz csatolt egy vagy két kiegészítés jelenthetné. ... Költségvetési kiegészítésekre valójában már több mint két évszázada születnek javaslatok.” / Amerikai újjászületés.

Fenntartás és biztatás: „A javaslataink, logikusan, nem fognak állandó védelmet jelenteni a nagyhatalmi átok ellen. Az emberi gyengeség örök. A valódi tanulság az, hogy a gazdasági virágzás mindig a politikai reformon fog nyugodni. Ahogy Thomas Jefferson megjegyezte: 'A szabadság ára az örökös éberség.'” És:

„A történelem azt tanítja, hogy semmi sem tart örökké, ám a mi saját történelmünk azt tanítja, hogy az amerikai demokrácia erősebbnek bizonyult a kételkedők és a cinikusok összes aggodalmánál. Ez most is a felkelő nap.”

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

THOUGHTS ON THE PAST AND FUTURE OF THE PATENT ATTORNEY PROFESSION

Dr Ferenc Török

The speech of the president of the Hungarian Chamber of Patent Attorneys on the occasion of the World Intellectual Property Day, touching upon the future prospects of innovation and the tasks of patent attorneys in Hungary.

HARMONISATION OF EUROPEAN COPYRIGHT LEGISLATION AND THE ISSUE OF TERRITORIALITY

Dr Andrea Katalin Tóth

The European harmonization of copyright law is currently one of the most relevant topics of this field. Apart from presenting the history of harmonization, this paper aims to focus on the relationship between the 'making available' right and territoriality, copyright's inherent feature. This is a highly sensitive topic from the aspect of the creation of the digital single market within the EU.

COPYRIGHT RISKS OF THE ETHICAL HACKER

Dr Katalin Horváth

The study concerning the copyright risks of the ethical hacker is looking for answers for two main questions: first, whether the ethical hacker is entitled to study the operation of software and operation systems used by his principal in order to obtain knowledge about the principle or concept serving as the basis of them, and second if he is entitled to reproduce, alter or perhaps even descramble such software in order to discover and correct its deficiencies. The study presents the relevant European and Hungarian rules, touches upon the different solutions of different states; furthermore, it raises questions about the difficulties of interpretation, the discrepancies between European and Hungarian rules, as well as the uncertainty that lies in the judicial application in case law. The article attempts to find adequate answers for the two questions above. However, it does not necessarily lead to a reassuring conclusion.

INNOCENT INFRINGEMENT OF A TRADE MARK: MERCEDES

Dr Sándor Vida

Owner of the mark MERCEDES-BENZ sued the former supplier of after sales services of his subsidiary selling cars for advertisement. The former supplier defended himself saying that the countested advertisements were not ordered by him. The Hungarian Metropolitan Tribunal referred the question to the EU Court of Justice whether Art. 5(1)(b) of the TM Directive entitles the owner of the mark to sue the former supplier in respect of the said advertisement. The Hungarian and the Polish Government and the Commission took the view that the question should be answered in the negative. The EU Court of Justice (C-179/15) adapted the same interpretation of Art. 5(1)(a) and (b) of the TM Directive. Reported is only on the comment of Jacobs. The author of the article deals mainly with the responsibility of the advertising company, acting in its own initiative. He refers to the obiter dictum of the judgement which says that the owner of the mark can sue the advertising company claiming reimbursement of any financial advantages. Such possibility exist even under Hungarian law also, namely resp. Sec. 6.579 of the Civil Code on unjust enrichment.

HISTORY OF THE LEGISLATION ON INTELLECTUAL CREATIONS,
DEVELOPMENT OF COPYRIGHT PROTECTION, THE BEGINNINGS OF
LEGISLATION IN HUNGARY*Attila Horváth*

The emergence and development of copyright are presented in the study. After the detailed explanation of the role of privileges in printing, the author of the study reviews stories about well-known people becoming the victim or the perpetrator of an abuse of copyright. The first statutes on copyright in England and France are discussed as well as the beginnings of Hungarian legislation. All the copyright acts in Hungary until 1969 are discussed, together with the censorial activity of the socialist era.

SOMMAIRE

<i>Dr Ferenc Török</i>	Pensées sur le passé et l'avenir de la profession de l'agent de brevets	5
<i>Dr Andrea Katalin Tóth</i>	Harmonisation du droits d'auteur européens et la question de la territorialité	9
<i>Dr Katalin Horváth</i>	Les risques du droit d'auteur du hacker éthique	44
<i>Dr Sándor Vida</i>	La contrefaçon involontaire d'une marque: Mercedes	59
<i>Dr Csaba Baticz – Attila Péteri</i>	Les caractéristiques principales de l'activité sur la coopération internationale de l'Office Hongrois de la Propriété Intellectuelle dans la première moitié de 2016	75
<i>Attila Horváth</i>	L'histoire du droit sur les oeuvres intellectuelles, le développement de la protection du droit d'auteur, les débuts de la législation en Hongrie	93
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	124
Sélection des avis d'expert du Conseil pour la Protection de la Propriété Industrielle		165
Avis d'expert choisis du Corps des Experts en Droits d'Auteur		181
Revue des livres et périodiques		199
Summaries		244

INHALT

<i>Dr. Ferenc Török</i>	Gedanken über die Vergangenheit und die Zukunft des Berufs des Patentanwalts	5
<i>Dr. Andrea Katalin Tóth</i>	Harmonisierung der europäischen Urheberrechte und die Frage der Territorialität	9
<i>Dr. Katalin Horváth</i>	Die urheberrechtlichen Risiken des ethischen Hackers	44
<i>Dr. Sándor Vida</i>	Die schuldlose Markenverletzung: Mercedes	59
<i>Dr. Csaba Baticz – Attila Péteri</i>	Die bedeutendsten Merkmale in der internationalen Kooperationsaktivität des Ungarischen Amtes für Geistiges Eigentum in der ersten Hälfte von 2016	75
<i>Attila Horváth</i>	Die Geschichte des Rechts über die geistlichen Werke, die Entwicklung des urheberrechtlichen Schutzes, die Anfänge der Gesetzgebung in Ungarn	93
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	124
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Gewerblichen Rechtsschutz		165
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht		181
Übersicht von Büchern und Zeitschriften		199
Summaries		244

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeteket, alcímeteket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek kb. 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (HIPAvilon Nonprofit Kft., 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Bana Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hipavilon.hu, anna.manyoki@hipavilon.hu, tel.: 474 5554).